

ČUDNOVATI DOŽIVLJAJI EKSPEDICIJE BARSAK

ŽIL VERN

ČUDNOVATI DOŽIVLJAJI EKSPEDICIJE BARSAC

ŽIL VERN

Jules Verne: L'Étonnante Aventure de la Mission Barsac

Prevela s francuskog: Ivanka Marković

Korektor: Miroslav Golik

Nacrt za korice: Dragan Krstić

Izdavačko preduzeće »Rad« Beograd, 1960

OCR Dejan Ristanović, Oktobar 2022 - Septembar 2023, v1.1

PRVI DEO

1. PROVALA U CENTRALNOJ BANCI

Sigurno je uprkos prohujalim godinama mnogima ostala u sećanju drska provala kojom se štampa toliko bavila pod imenom »Afera Centralne banke« i koja je tokom petnaest dana bila počastvovana krupnim naslovima na prvoj stranici. Zaista je malo zločina koji su izazvali toliku radoznalost publike, jer ih je malo koji su bili do te mere privlačni i svojom tajanstvenošću i veličinom poduhvata, čije je izvršenje zahtevalo toliko neverovatne smelosti toliko i uporne energije.

Možda će se ova još nepotpuna ali do krajnosti istinita priča čitati s interesovanjem. Ako ova priča ne rasvetljava sve tačke koje su dosada ostale nerasvetljene, ona će barem pružiti nekoliko novih pojedinosti, ispraviće ili će dopuniti vrlo često suprotna obaveštenja koja je u to vreme davala štampa.

Krađa se odigrala kao što se zna u Filijali D. K. Centralne banke, koja se nalazila pored Londonske Berze na uglu Trednidl i Old Brod ulice. Tom je filijalom tada upravljao gospodin Luis Robert Bakston, sin istoimenog lorda.

Ova se filijala uglavnom sastoji od jedne velike prostorije podeljene na dva nejednaka dela dugačkom tezgom od hrastovine, prostorije paralelne s obema ulicama koje su se sekle pod pravim uglom. Ulazilo se s raskršća dveju ulica kroz staklena vrata ispred kojih su bila doboš vrata u ravni pločnika. Ulazeći, čovek bi s leve strane, iza jake žičane rešetke, ugledao blagajnu povezanu vratima, s istom takvom rešetkom, sa pravom kancelarijom gde se nalaze službenici. Na tezgi od hrastovine su na desnoj strani, pri kraju, usečena pokretna vratanca koja dozvoljavaju da se u slučaju potrebe iz dela određenog za publiku pređe u odeljenje namenjeno službenicima i obratno. U dnu odeljenja za službenike, kraj tezge, nalazi se prvo kancelarija šefa filijale, a iz nje se ide u malu sobu bez ikakvog drugog prilaza osim te kancelarije, a duž Trednidl ulice pruža se hodnik koji vodi u opšte predvorje zgrade u kojoj se nalazi ovaj lokal.

To predvorje s jedne strane prolazi pored sobice čuvara zgrade i izlazi na Trednidl ulicu; a s druge strane velikog stepeništa izlazi na velika staklena vrata koja sprečavaju da se vide spolja ulazi u podrume i stepenište za poslugu koje se nalazi iza njih.

To su prostorije gde su se odigrali glavni trenuci drame.

U času kad je drama počela, to jest tačno u pet časova manje dvadeset minuta, pet činovnika filijale bavili su se svojim uobičajenim poslom. Dvojica od njih bili su udubljeni u račune a ostala trojica su odgovarala trojici posetilaca nalakćenih na tezgu. Blagajnik, zaštićen svojom rešetkom, brojao je novac čiji je ukupan iznos tog dana dostigao zamašnu svotu od sedamdeset dve hiljade sedamdeset devet funti, dva šilinga i četiri pensa, što znači milion osam stotina šesnaest hiljada tri stotine devedeset tri franka i osamdeset santima.

Kao što je već bilo rečeno, časovnik filijale pokazivao je pet časova manje dvadeset minuta. Znači, kroz dvadeset minuta zatvoriće se filijala, gvozdена zavesа će se spustiti, zatim će se malo kasnije službenici razići pošto su završili svoj radni dan. Glуva tutnjаvа kоlа i bukа gоmіlе dоpіrаlе su kroz stakla na izlozima zamračena sutonom tog poslednjeg novembarskog dana.

U tom trenutku otvoriše se vrata i jedan čovek uđe. Novodošavši baci brz pogled na kancelariju, pa se okrete upola prema vratima i, pokretom desne ruke, čiji su palac kažiprst i srednji prst pokazivali sasvim jasno broj tri, dade znak, besumnje nekome koji je ostao na pločniku. Čak i da su naročito obratili pažnju, službenici ne bi mogli videti taj pokret ruke, jer su ga zaklanjala poluotvorena vrata, a baš da su ga i videli ne bi, razume se, ni pomislili da postoji neka veza između broja osoba tada nalakćenih na tezgu i broja prstiju kojima je tako dat znak.

Pošto je dao znak, ukoliko je to i bio znak, čovek završi otvaranje vrata; kad je ušao u kancelariju, zatvori ih i stade na red iza prethodnog klijenta pokazujući time nameru da sačeka dok klijent završi i povuče se kako bi on tada izrazio svoju želju.

Jedan od dvojice slobodnih. službenika ustade i upućujući se k njemu, upita ga:

— Vi želite, gospodine?

— Hvalа, gоspоdіnе, čеkаću — оdgоvоrі nоvоdоšаvšі і рrорrаtі svoj оdgоvоr pоkrеtоm rukе kоjі jе jасnо pоkаzіvао dа žеlі dа sе оbrаtі bаš slуžbеnіku u blіzіnі kоjеg jе zаstао.

Onaj koji ga je tako uslužno zapitao ponovo sede i produži svoj posao pošto je tim pokušajem preterane marljivosti umirio savest, a u stvari zadovoljan što je pokušaj odbijen. Čovek je, dakle, čekao i niko više nije obraćao pažnju na njega.

Međutim, njegov neobičan izgled bi opravdao malo ozbiljniju pažnju. To je bio visok čovek i sudeći po širini njegovih ramena, morao je imati neuobičajenu snagu. Prekrasna plava brada uokvirivala je preplanulo lice, a njegov društveni položaj nije mogao da se pretpostavi po njegovom odelu, jer mu je nepromočiv mantil od sirove svile padao do peta.

Stranka iza koje je stao završila je posao zbog kojeg je došla, te čovek u svetlom mantilu stade na njeno mesto i počne da govori s predstavnikom Centralne banke o poslovima koje je želeo da preduzme. Za to vreme osoba na čije je mesto stao, otvori spoljna vrata i izađe iz filijale.

Istog časa se vrata ponovo otvoriše da bi propustila drugog čoveka, isto tako neobičnog kao što je bio onaj prvi, čoveka koji kao da je bio kopija prvog. Isti stas, ista širina ramena, ista plava brada koja je okruživala lice neobično preplanulo, isti mantil od sirove svile pokrivao je odelo njegovog sopstvenika.

I taj čovek učini isto što i njegov dvojnik. Kao i onaj, i ovaj je strpljivo čekao iza jedne od dveju osoba još nalakćenih na tezgju, pa kad je došao red na njega, počne razgovor sa slobodnim službenikom, dok je stranka izlazila na ulicu.

Kao i maločas, vrata se opet otvoriše. Treći čovek uđe i stade iza jedine od tri prvobitne stranke koja je još ostala. Bio je srednjeg rasta, zdepast i otišao sav u širinu, rumena lica osenčenog crnom bradom. Odelo mu je bilo prekriveno dugačkim sivim mantilom, tako da je istovremeno bilo i sličnosti i razlike između njega i one dvojice koji su se pre njega isto tako ponašali.

Najzad, kad je poslednja od tri osobe koje su se pre njih nalazile u filijali završila svoj posao i ustupila svoje mesto, na vrata koja se istog časa otvoriše uđu dva čoveka. Ta dvojica od kojih je jedan izgledao herkulovske snage, bila su u dugačkim džak-ogrtačima, poznatim obično

pod imenom ulster, i kao kod prve trojice velika brada je ukrašavala njihova preplanula lica.

Uvukli su se na sasvim neobičan način: najpre je ušao viši, zatim se, čim je ušao, zaustavio tako da je zaklonio svog druga, koji se za to vreme pretvarao kao da se zakačio za kvaku, a u stvari je nešto tajanstveno baratao oko nje. To zadržavanje je trajalo samo trenutak i vrata su se uskoro zatvorila. Ali, dok je na vratima ostala unutrašnja kvaka koja je dozvoljavala da se izađe, spoljna je nestala. Prema tome, spolja više niko nije mogao da uđe u kancelariju. A da zakuca na staklo da bi mu se otvorilo, to nikom ne bi ni palo na pamet, jer je na vratima zalepljena objava kojom se obaveštava publika da je filijala tog dana neopozivo zatvorena. Za to službenici nisu ni znali.

Službenici nisu ni sumnjali da su ih na taj način odvojili od ostalog sveta. Uostalom, i da su znali oni bi se na to nasmejali. Kako bi i mogli da se zabrinu u centru grada u najživlje doba dana kad je do njih dopirao sa ulice odjek I vrijućeg života od kojeg ih je razdvajalo samo obično staklo?

Ona dvojica slobodnih službenika priđoše ljubazno novodošavšim, jer su ustanovili da je sat pokazivao skoro pet. Prema tome, poseta ovih dosadnih ljudi mora biti kratka, i za manje od pet minuta s pravom će moći da ih izbace.

Jedan od zakasnelih posetilaca prihvati uslugu koja mu je ponuđena, dok je drugi, onaj viši, odbio i tražio da razgovara sa direktorom.

— Videću da li je tu — odgovoreno mu je.

Službenik nestade kroz vrata u dnu dela kancelarije zabranjenog za publiku i odmah se zatim vrati.

— Izvolite ući — predloži on otvarajući vrantanca na krajnjem delu tezge.

Čovek u ulsteru posluša i uđe u direktorovu kancelariju, a službenik se vrati svom poslu pošto je za sobom zatvorio vrata.

Šta li se desilo između šefa filijale i njegovog posetioca? Osoblje je kasnije izjavilo da ne zna i da se čak to nije ni zapitalo, a to treba smatrati za

istinito. Istraga se kasnije na toj tački svela na pretpostavke, pa se čak ni danas ne zna kakva se scena odigrala iza zatvorenih vrata.

Jedno je bar sasvim izvesno, a to je da nije prošlo ni dva minuta od zatvaranja vrata kad se ponovo otvoriše i čovek u ulsteru pojavi se na pragu.

Potpuno bezlično i ne obraćajući se ni jednom službeniku posebno:

— Molim vas... — reče on potpuno mirnim glasom. — Gospodin direktor bi želeo da govori sa blagajnikom.

— Dobro, gospodine, — odgovori jedan od službenika koji nije bio zauzet.

Okrenuvši se, službenik pozva:

— Stor!

— Gospodine Barklej?

— Šef vas traži.

— Idem—odgovori blagajnik.

S tačnošću svojstvenom ljudima njegove struke, on baci torbu i tri vreće banknota i sitnine, primljene tog dana, u otvorenu kasu, čija se teška vrata zalupiše uz tup zvuk, pa pošto je spustio rešetku na šalteru, izađe iz svog rešetkom omeđenog odeljenja, čija vrata brižljivo zatvori za sobom i uputi se šefovoj kancelariji pred kojom je čekao stranac. Ovaj ga propusti i uđe za njim.

Ušavši u kancelariju, Stor iznenađeno primeti da onaj za koga se pretpostavljalo da ga je zvao nije bio tu i da je soba prazna. Ali nije imao vremena da rasvetli tu tajnu. Napadnut s leđa, dok ga je ruka kao od čelika stezala za gušu, uzalud je pokušavao da se otrgne, da viče... Ubistvene ruke stezale su ga sve čvršće do onog časa kad gubeći dah pade na tepih onesvešćen.

Nijedan zvuk nije odao tu divlju borbu. U velikoj prostoriji činovnici su mirno produžili svoj posao, četvorica su stajala svaki sa po jednom

strankom od kojih ih je razdvajala tezga, a peti je bio udubljen u svoje račune.

Čovek u ulsteru bez žurbe izbrisa čelo po kome su izbijale graške znoja, pa se tada naže nad svoju žrtvu. Za tili čas blagajnik je bio svezan i zapušena mu usta.

Kad je završio svoj posao, on polako otškrinu vrata i baci pogled na veliku prostoriju. Zadovoljan tom proverom, lako se nakašlja kao da je time hteo da privuče pažnju četvorice čudnih posetilaca koji su se tu još zadržali, pa pošto je postigao cilj, naglim pokretom otvori širom vrata koja su ga skrivala.

To je bio znak — bez ikakve sumnje utvrđen unapred — za početak upravo fantastične scene. Čovek u ulsteru jednim skokom pređe celu prostoriju i obori se kao grom na usamljenog računovođu daveći ga nemilosrdno. Ostala četiri službenika doživela su istu sudbinu.

Čovek koji je bio najbliži krajnjem delu tezge prođe kroz vratanca usečena na tom mestu i, napadajući s boka, obori službenika koji je bio prema njemu. Ostala trojica ispružiše ruke preko tezge, stegoše šakama čvrsto svoje sagovornike oko vrata i svirepo počеше da im udaraju glavu o naslon tezge. A onaj poslednji, najniži rastom, pošto nije mogao da dohvati službenika koji je bio prema njemu, jer je rastojanje bilo suviše veliko, preskoči tezgu i uhvati svog protivnika za gušu silinom koju je zalet udvostručio.

Niko nije ni kriknuo. Cela drama je trajala manje od trideset sekundi.

Kad su njihove žrtve izgubile svest, napadači ih dokraja onesposobiše za svaki otpor. Ceo plan je bio brižljivo proučen. Nigde ništa nije zapelo. Nije bilo ni časa kolebanja. Iz svih džepova u isti mah pojavio se potreban pribor. Mada su njihove žrtve mogle da se uguše, usta su im bila svima istovremeno napunjena pamukom i zavezana. Ruke su im bile dobro stegnute na leđa i noge čvrsto vezane, celo telo uvezano i umotano tankim čeličnim užetom.

Posao je bio završen u istom trenutku. Istim pokretom i se svih pet napadača uspraviše.

— Zavesa! — zapovedi onaj koji je tražio da razgovara s direktorom filijale i koji izgleda da je komandovao ostalima.

Trojica zlikovaca potrčase ručici kojom se spušta gvozdena zavesa. Limene pločice počese da se spuštaju, prigušujući postepeno larmu koja je dolazila spolja.

Operacija je bila upola gotova, kad telefon iznenada zazvoni.

— Stop! — reče šef bande.

Zavesa se zaustavi, a on priđe aparatu i podiže slušalicu. Poče sledeći razgovor od koga je samo polovina dopirala do četvorice zlikovaca koji su čekali.

— Alo...

— Slušam.

— Jeste li vi, Bakstone?

— Da...

— Čudno! Ne prepoznajem vam glas.

— Ima nekog šuštanja u liniji.

— Kod nas nema.

— Ima ga ovde. Ni ja ne prepoznajem vaš glas.

— Gospodin Lejzn.

— Oh! Vrlo dobro... vrlo dobro... Sad sam vas prepoznao.

— Čujte, Bakstone, da li su kola prošla?

— Još ne — potvrdi zlikovac posle kratkog kolebanja.

— Kad budu došla, recite im da se ponovo vrate u Filijalu S. Ovog časa su mi telefonirali da su primili veliku uplatu posle zatvaranja i odlaska kola s novcem.

— Je li suma velika?

- Dosta, oko dvadeset hiljada funti.
- Do vraga!
- Prenećete im poruku? Mogu da računam na vas?
- Računajte na mene.
- Laku noć, Bakstone!
- Laku noć!

Stranac spusti slušalicu i za trenutak stajaše zamišljen. Najednom se odluči i skupi svoje saučesnike oko sebe:

— Treba da požurimo, drugovi, — reče im tiho, počevši užurbano da se svlači. — Brzo... potrebne su mi prnje ovog čoveka.

Prstom je pokazivao na Stora, koji je još uvek bio onesvešćen.

Za tren oka skidoše Storu odelo, koje njegov napadač obuče mada mu je bilo malo tesno. Pošto je u jednom od džepova našao ključeve od kase, on otvori blagajnu, pa kasu, i iz nje izvadi džakove s metalnim novcem, torbu sa banknotama i svežnjem hartija od vrednosti.

Tek što je završio, kad se ču kako se neka kola zaustavljaju kraj pločnika. Skoro odmah zatim neko je zakucao na staklena vrata koja su bila dopola pokrivena metalnom zavesom.

— Pazite — reče brzo šef te bande zlikovaca prateći svoje reči izrazitim pokretima. — Skinite mantile, pokažite svoje odelo, na svoja mesta i otvarajte oči. Da se ne promaši prvi koji uđe. I bez larme... Posle toga, katanac na vrata i samo meni da se otvori.

S torbom i svežnjevima hartije od vrednosti u rukama on se govoreći to približio vratima. Njegova tri saučesnika, na njegov znak, zauzeli su mesta službenika koje su udarcem noge gurnuli ispod tezge, a četvrti je stao kraj ulaznih vrata. On ih otvori čvrstom rukom. Ulična buka kao da najednom naglo poraste.

Zaista, teretna kola su se zaustavila ispred filijale. Njihovi su fenjeri svetleli u noći. Kočijaš je sedeo na svom mestu i razgovarao s jednim čovekom koji je stajao na ivici pločnika. Taj čovek, inkasant Centralne banke, pre nekoliko trenutaka zakucao je na vrata.

Ne žureći se, izbegavajući prolaznike koji su kao bujica kuljali bez prekida, smeli zlikovac prođe pločnik i približi se kolima.

— Zdravo! — reče on.

— Zdravo! — odgovoriše ova dvojica.

Kočijaš pogleda čoveka koji ga je oslovio i kao da se začudi.

— Gle! Pa to nije Stor! — uzviknu on.

— Danas je njegov slobodan dan. Ja ga zamenjujem — objasni lažni blagajnik. .

Zatim će, obraćajući se inkasantu koji je stajao pored njega:

— Ej!... Hoćeš li da mi pomogneš, prijatelju? j

— Šta to?

— Da iznesemo jedan od naših džakova. Danas smo primili mnogo novca. Težak je

— Pa ovaj... — reče inkasant oklevajući — meni je zabranjeno da napuštam kola.

— Koješta! Samo za trenutak!... Uostalom, ja ću te zameniti. Jedan od službenika će ti pomoći dok ja ostavim torbu i hartije od vrednosti.

Inkasant pođe ne odbijajući više i uđe na vrata koja se zatvoriše za njim.

— Dede, druže, — reče za to vreme Storov zamenik. — Otvaraj kola.

— Hajdemo! — pristade kočijaš.

Sanduk na kolima nije imao izlaz ni pozadi ni sa strane, njegov jedini otvor bila su mala dvokrilna limena vrata iza kočijaševog sedišta. Time je opasnost od krađe svedena na minimum.

Da bi se ušlo u kola, morala se dići kočijaševa klupa, čija je polovina baš zbog toga bila pokretna. Ali kako je sada trebalo samo ubaciti nekoliko paketa u pregradu na bočnim stranama kola, kočijaš je smatrao da je izlišno pomerati sedište i zadovoljio se time što je otvorio vrata.

— Daj torbu — reče on.

Pošto je dobio ono što je tražio, kočijaš, upola ležeći preko sedišta, nestade do pola u unutrašnjosti kola, dok su mu noge spolja održavale ravnotežu. U tom položaju nije mogao da vidi kako se njegov nazovi kolega popeo na papučicu, pa odatle na sedište i stao tako da ga je odvojio od uzdi. Lažni blagajnik se naže preko kočijaša kao da je iz radoznalosti hteo da vidi šta se nalazilo u kolskoj kasi pa uvuče i on gornji deo tela, a ruka mu se u mraku naglo opući.

Da je nekom od mnogobrojnih prolaznika, koji su tuda. išli, palo na pamet da u tom času pogleda izbliza, video bi kako su se kočijaševe noge ukrutile, koliko čudnovato toliko i iznenadno, da bi odmah zatim mlitavo pale na pod ispod sedišta, dok mu je gornji deo tela klonuo sa druge strane klupice.

Čovek brzo zgrabi za pojas to opušteno telo i prebaci ga u kola među džakove i pakete.

Sve je to bilo izvršeno tako čudesno tačno i smelo da je trajalo jedva nekoliko minuta. Prolaznici su i dalje mirno prolazili i ne sluteći kakve se neuobičajene stvari događaju tako blizu njih, pred tolikim svetom.

Čovek se još više naže u kola da ga ne bi zaslepljivale ulične svetiljke i razgledaše kola. Na podu usred lokve krvi, koja je bivala sve veća, ležao je kočijaš, s nožem zabijenim u vrat ispod lobanje, u mesto gde se širi moždina i koje se naziva različitim imenima kao: glavica, mali mozak, čvor života. Nije se više micao. Smrt je bila trenutna.

Tada ubica, bojeći se da krv ne prođe kroz pod kola i počne da curi na zemlju, preskoči sedište i potpuno uđe u kola, pa svuče s leša kaput i posluži se njime da zapuši strašnu ranu. Zatim, pošto je izvukao iz nje nož i brižljivo izbrisao i nož i svoje krvave ruke, zatvori gvozdena vrata, siguran da će krv, ukoliko i dalje bude tekla, upiti vunena tkanina kao sunder.

Kad je svršio s tom merom predostrožnosti, siđe s kola, pređe preko pločnika i zakuca na ugovoren način na vrata filijale, koja se odmah otvoriše i zatvoriše.

— Čovek? — upita on ulazeći.

Pokazaše mu na tezgu.

— S ostalima. Vezan.

— Dobro! Njegovo odelo.... Brzo!

Dok su ostali žurno izvršavali naredbu, on skide odelo blagajnika Stora i zameni ga inkasantovim.

— Dvojica će ostati ovde — zapovedi on presvlačeći se. — Ostali sa mnom da preselimo kola.

Ne čekajući odgovor, on otvori vrata, izađe u pratnji svoja dva saučesnika, pope se na sedište i uđe u kolsku kasu i pljačka poče.

Jedan za drugim dodavao je pakete svojim saučesnicima koji su ih prenosili u filijalu. Širom otvorena vrata filijale ocrtavala su svetao četvorougao na pločniku. Prolaznici su, dolazeći iz relativno mračne ulice u koju bi odmah ponovo tonuli, prolazili kroz taj osvetljeni deo ne obraćajući pažnju. Ništa ih nije sprečavalo da uđu. Ali to nikom nije padalo na pamet, gomila je prolazila, ravnodušna prema tom istovaru koji se nje nije ticao i koji joj ni po čemu nije mogao da izgleda sumnjiv.

Za pet minuta kola su bila ispražnjena. Iza zatvorenih vrata počelo je prebiranje. Hartije od vrednosti, akcije ili obligacije, stavljene su na jednu stranu, gotov novac na drugu. One prve, nemilosrdno odbačene, prekrivale su pod.

Od banknota su napravili pet gomila, svaki je uzeo po jednu i obložio njima grudi.

— A džakovi?... — upita jedan od zlikovaca.

— Napunite džepove — odgovori šef. — A ono što ostane — u kola, ja ću se za to pobrinuti.

Odmah su ga poslušali.

— Čekajte... — povika on. — Pre svega, da utvrdimo sve unapred. Kad ja budem otišao, vi ćete se vratiti ovamo i spustićete sasvim gvozdenu zavesu. Zatim — objasni on pokazujući vrata hodnika u dnu prostorije — izaći ćete onuda. Poslednji će zaključati vrata dvostruko i baciće ključ u kancelariju. Na kraju hodnika je hol, a kuću poznajete.

Prstom pokaza direktorovu kancelariju.

— Nemojte zaboraviti na čoveka. Znate šta je ugovoreno?

— Da, da — odgovoriše mu. — Ne brini!

U trenutku kad je hteo da pođe, ponovo se zaustavi.

— Do đavola... — reče. — Zaboravio sam ono glavno. Ovde mora da postoji spisak ostalih filijala.

Pokazaše mu žutu listu zalepljenu na unutrašnje staklo, koja je pružala to objašnjenje. On je prelete pogledom.

— Što se tiče kaputa — reče on kad je pronašao adresu Filijale S — bacite ih u jedan ugao. Neka ih nađu. Važno je da ih ne vide na našim leđima. Sastanak znate već gde... Napred!

Višak džakova sa zlatom i srebrom preneše u kola.

— To je sve? — upita jedan od njih.

Njegov šef se zamisli, najednom mu pade nešto na pamet.

— Do vraga, nije! A moje prnje?

Jedan od njih otrča i vrati se noseći ono odelo koje je šef zamenio odelom blagajnika Stora i ubaci ga u kola.

— Je li sad zaista sve gotovo?... — upita čovek ponovo.

— Da. I nemojte odugovlačiti! — odgovori on.

Ovaj uđe u filijalu. Gvozdena se zavesa spusti dokraja.

Za to vreme je novopečeni kočijaš uzeo uzde i probudio konje udarcem biča. Kola kretoše uz Old Brod ulicu pa skrenuše u Trogmorton ulicu, produžiše Lotboro i Grešam ulicom, zaviše u Aldergojt ulicu i zaustaviše se ispred broja 29, gde je bila Filijala 5.

Lažni kočijaš uđe smelo i uputi se blagajni.

— Izgleda da imate jedan paket da mi date? — reče on.

Blagajnik podiže pogled na čoveka koji ga je oslovio.

— Gle! — uzviknu on — pa to nije Bodrik...

— Bogami, nije — složi se ovaj uz glasan smeh.

— Ne razumem kako može Centrala — gundao je, međutim, blagajnik nezadovoljno — da nam šalje ljude koje ne poznajemo.

— Zato što ja obično ne radim u ovom kraju. U Filijali B su mi rekli da prođem ovuda zbog telefonske naredbe Centrale. Kažu da ste imali neko veliko primanje posle zatvaranja.

Trenutno se setio tog verovatnog odgovora, jer mu je spisak filijala Centralne banke bio još sasvim svež u pamćenju.

— Da... — priznade blagajnik uprkos svemu i dalje nepoverljiv — Svejedno mi je, samo mi je malo nezgodno što vas ne poznajem. i

— Šta se to vas tiče? — odgovori mu ovaj začuđeno.

— Toliko ima lopova... Ali u stvari, ima načina da se sve to uredi. Pretpostavljam da vi imate ovlašćenje pri sebi.

Da je išta moglo da zbuni zlikovca, to bi bilo ovako pitanje. Kako bi mogao imati »ovlašćenje«? Nije ni znao šta znači »ovlašćenje«. Ali ipak se nije zbunio. Kad se neko upušta u takve avanture, mora da ima naročite osobine, a pre svega potpunu hladnokrvnost. Lažni inkasant Centralne banke imao je hladnokrvnosti napretek. Ako je, dakle, i bio uzbuđen pitanjem koje su mu iznenada postavili, on to ničim nije. pokazao i odgovorio je sasvim prirodnim glasom:

— Razume se! O tome ne treba ni govoriti!

U sebi je prosto zaključio da je »ovlašćenje«, pošto se pretpostavljalo da ga on ima pri sebi, neka hartija, koju su službenici Centralne banke imali običaj da uvek nose sa sobom. Ako bude pretresao inkasantovu bluzu koju je uzeo, bez sumnje će naći to slavno »ovlašćenje«.

— Sad ću da vidim — dodade mirno sedajući na klupu i stavljajući sebi u zadatak da isprazni svoje džepove.

Izvadio je mnogobrojne hartije, pisma, službene naredbe i drugo, sve jako izgužvano i prljavo, kao što se to dešava kad se dugo vuku stvari sa sobom. Podražavajući nespretnost radnika, čiji su ogrubeli prsti mnogo vičniji teškim radovima nego prevrtanju hartija, on ih je razvijao jednu po jednu.

Već kod treće pronašao je štampani dokument s praznim delovima popunjenim rukom na osnovu kojeg je imenovani Bodrik bio ovlašćeni inkasant Centralne banke. To je, očividno, bilo ono što je tražio, ali je teškoća ostala ista. Ime koje je bilo napisano na dokumentu predstavljalo je možda zaista najveću opasnost, jer je taj Bodrik bio dobro poznat blagajniku Filijale S, i zato se ovaj toliko iznenadio što Bodrik nije došao.

Ne gubeći hladnokrvnost, smeli zlikovac odmah smisli izlaz. Koristeći trenutak blagajnikove nepažnje, on pocepa zvanični akt nadvoje tako da se gornja polovina, na kojoj je bilo ispisano ime koje ga je optuživalo, pomešala u njegovoj levoj ruci, s već pregledanim hartijama, a donja polovina mu je ostala u desnoj ruci.

— Baš nemam sreće! — povika on glasom uvređenog čoveka čim se taj posao bio srećno završio. — Imam ovlašćenje ali samo polovinu.

— Polovinu... — ponovi blagajnik.

— Da, bilo je staro i otrcano od stalnog povlačenja po džepovima. Mora da se pocepalo nadvoje i sigurno sam ostavio gornju polovinu kod kuće.

— Hm... — reče blagajnik nezadovoljno. Inkasant kao da je bio uvređen.

— E, sad mi je već dosta — izjavi on dižući se i upućujući se vratima. — Rečeno mi je da dođem da uzmem od vas pare, ja sam došao. Nećete da mi

ih date? Ne morate! Pa se posle vi objašnjavajte s Centralom. Baš me briga!

Ta njegova ravnodušnost imala je više uspeha nego najbolji dokazi, a još više preteća rečenica koju je izbacio kao partsku strelu. Samo da ne bude komplikacija! To je večiti cilj svih činovnika na svetu.

— Samo trenutak — povika blagajnik pozivajući ga natrag. — Pokažite mi vaše »ovlašćenje«.

— Evo ga! — odgovori inkasant, koji pokaza polovinu dokumenta, na kojoj nije bilo napisano nikakvo ime.

— Da, tu je šefov potpis — sa zadovoljstvom utvrdi blagajnik.

Zatim se najzad reši.

— Evo novca — izjavi on predajući zapečaćeni paket. — Ako hoćete da mi potpišete priznanicu.

Inkasant se, pošto je stavio neko ime na hartiju koja mu je pružena, udalji nezadovoljan.

— Zdravo! — reče on ljutito, kao čovek uvređen i što su ga osumnjičili.

Čim je izašao, žurno pođe prema kolima i izgubi se u noći.

Tako se odigrala ta krađa, koja je podigla toliku buku.

Kao što je poznato, ona je otkrivena još iste večeri, sigurno mnogo ranije nego što su to njeni izvršioci pretpostavljali.

Pošto je filijala bila dobro zaključana, njeno osoblje onespoblijeno, a kočijaš kola ubijen, s pravom su mislili da se ništa neće primetiti do sutradan ujutro. Tada će kancelarijski momak, koji svakodnevno dolazi da čisti kancelarije, svakako dati znak za uzbunu, ali bilo je vrlo lako moguće da se do tog trenutka ne sazna za taj događaj.

Međutim, stvari su se sasvim drugačije odigrale.

Kontrolor svih filijala g. Lejzn, onaj što je oko pet časova prvi put telefonirao da najavi dolazak kola koja su skupljala novac, zabrinut što kola nikako ne stižu, u pola šest ponovo telefonira Filijali D. K. Nije mu niko odgovorio, jer

su lopovi, završavajući deobu plena, jednostavno otkacili slušalicu da zaustave zvonjenje, koje bi moglo da privuče pažnju suseda. Tog trenutka kontrolor nije bio uporan, zadovoljavajući se time što je okrivio telefonistkinje.

Međutim, kako je vreme prolazilo a kola nikako nisu stizala, on pokuša još jednom. I ovog puta uzalud kao i prvi put, i pošto mu je telefonska centrala odgovorila da se filijala D. K. ne javlja, kontrolor posla jednog momka iz Centrale da vidi zašto je filijala zanemela. Taj se momak vratio još pre pola sedam. Od njega su doznali da je filijala zatvorena i da izgleda pusta.

Kontroloru, veoma iznenađenom što je gospodin Bakston završio tako rano svoj posao, baš jednog od tih dana krajem meseca kad je osoblje ponekad moralo da ostaje i do devet časova, ostalo je jedino da sa sve većim nestrpljenjem čeka kola koja skupljaju novac.

U sedam i četvrt još uvek je čekao, kad dobi važnu vest. Jedan službenik Centrale, koji se po završenom poslu vraćao kući, našao je kola iza Hajd parka, u Holandskoj ulici, inače malo prolaznoj ulici Kensingtona. Toga je službenika iznenadilo zadržavanje kola Centralne banke tako kasno u jednoj srazmerno mračnoj i pustoju ulici, te se on popeo na sedište, gurnuo gvozdena vrata koja nisu bila zatvorena i pri svetlosti šibice pronašao već ohlađeno kočijaševo telo. Vratio se trčeći u Centralu da bi digao uzbunu.

Odmah zatim telefon je zvonio na sve strane. Već pre osam časova odred policajaca opkoljavao je napuštena kola, dok se svet skupljao ispred Filijale D. K., gde je drugi odred čekao da bravar koga su pozvali otvori vrata filijale. Čitalac već zna šta su tamo našli.

Istraga je odmah počela. Srećom ni jedan od službenika filijale nije bio mrtav, mada istinu govoreći, nisu bili u mnogo boljem stanju. Skoro ugušeni vezama, usta napunjenih pamukom i krpama koje su bile silom nabijene, ležali su onesvešćeni kad je došla pomoć. Svakako bi pomrli da su tako ostali do ujutru.

Kad su posle jednog sata nege došli k svesti, dali su samo vrlo neodređena obaveštenja. Pet bradatih ljudi, jedni u dugačkim ogrtačima protiv prašine,

drugi u putnim kaputima, koji se u običnom govoru nazivaju ulsterima, napali su ih i savladali. Ništa više o tome nisu znali.

U njihovu se iskrenost nije moglo posumnjati. U samom početku istrage zaista je nađeno pet mantila na veoma vidljivom mestu, kao da su razbojnici nastojali da ostave trag za sobom. Štaviše, ta odela, iako su ih pažljivo pregledali najbolji detektivi Skotland jarda, nisu davali nikakve podatke koji bi se mogli ticati onih koji su ih ostavili. Načinjeni od običnih i svakodnevnih tkanina nisu nosili nikakve oznake ni krojača ni radnje, a zbog toga su ih i ostavili na mestu zločina.

Sve to nije Bog zna šta kazivalo i istražni sudija je morao odustati od namere da nešto više dozna. Uzalud je unakrsno ispitivao svedoke. Oni svoje iskaze nisu menjali, bilo je nemoguće izvući ma šta više od njih.

Kao poslednji svedok saslušavan je čuvar zgrade. Gvozdena zavesa je bila spuštena. Prema tome, zlikovci su morali izaći kroz opšte predvorje. Čuvar kuće ih je, znači, morao videti. Ovaj je jedino mogao da kaže da ništa ne zna. Stanovi koje je nadgledao bih su suviše brojni da bi taj nadzor bio uspešan. Tog dana nije bilo ničeg neuobičajenog. Ako su lopovi i prošli pored njega, kao što se to zaista moralo pretpostaviti, on je pomislio da su to službenici filijale.

Doteran do duvara, pritegnut i primoran da pročeprka po svom pamćenju, on je naveo imena četvorice stanara koji su prošli kroz predvorje približno u vreme kad se zločin odigrao, ili odmah potom. Proveravanje je odmah izvršeno. Ti stanari, časni i ugledni ljudi, vratili su se jednostavno kući na večeru. Čuvar kuće je pomenuo i jednog momka koji raznosi ugalj, a koji je došao oko sedam i po časova, nešto pre dolaska policije, noseći veliku vreću. On ga je primetio jedino zato što nije bilo uobičajeno da se u to vreme raznosi ugalj. Taj momak je tražio jednog stanara na petom spratu i to tako uporno da mu je čuvar kuće dozvolio izvršenje isporuke i pokazao mu pomoćno stepenište.

Momak koji raznosi ugalj popeo se, dakle, da bi četvrt časa kasnije sišao, još uvek natovaren vrećom, a kad ga je vratar oslovio, odgovorio je da je pogrešio adresu. Govoreći zadihanim glasom, kao čovek koji se popeo na peti sprat sa vrlo velikim tovarom na plećima, izašao je na ulicu, i pošto je

stavio vreću na mala ručna kolica koja su stajala pored pločnika, otišao je ne žureći se.

— Znete li — upita ga istražni sudija — kojoj trgovačkoj I kući pripada taj momak?

Čuvar je odgovorio da ne zna.

Islednik je, pošto je ostavio tu tačku da je kasnije rasvetli, ispitao stanara sa petog sprata. Tamo mu je potvrđeno da je jedan čovek zazvonio na sporedni ulaz oko pola osam rekavši da treba da isporuči ugalj. Devojka, koja mu je otvorila vrata, rekla mu je da se prevario, i on je otišao ne navaljujući. Ipak je bilo razlike između raznih iskaza o ovom događaju. Devojka sa petog sprata je tvrdila, nasuprot vrataru, da čovek nije nosio nikakav džak.

— Možda ga je ostavio dole da bi se popeo — objasni sudija.

Međutim, pokazalo se da to objašnjenje nije dovoljno kad su u zajedničkom podrumskom hodniku pronašli onoliko kamenog uglja koliko približno hvata jedna vreća. Vrtarar je tvrdio da taj ugalj nije bio tu nekoliko časova ranije. Očigledno je tajanstveni momak na tom mestu izručio džak koji je nosio. Ali, šta je onda odneo, jer — vrtarar je i to uporno tvrdio — vreća pri odlasku nije izgledala ni punija ni teža nego što je bila pri dolasku.

— Nećemo se sad više na tome zadržavati — zaključio je sudija odustajući od rešavanja ovog nerešivog problema. — Ta će tačka biti rasvetljena sutra.

Zasad je morao da prati drugi trag, koji je po njegovom mišljenju bio mnogo ozbiljniji i od kojeg nije hteo da se i udalji. Jer, zaista, nije bilo pronađeno sve osoblje filijale. Najvažniji službenik, direktor, nedostajao je. Gospodin Luis Robert Bakston je nestao.

Službenici o tome nisu mogli da daju nikakvo obaveštenje. Sve što su znali, to je da je nešto pre pet časova jedan posetilac uveden kod direktora i da je nekoliko minuta kasnije pozvao blagajnika Stora. Blagajnik se tome pozivu odazvao i nije se više pojavio. Nekoliko trenutaka posle toga izvršen je napad. A što se gospodina Bakstona tiče, niko ga više nije video.

Zaključak se sam nametao. Ako je bilo nesumnjivo da je filijalu na juriš zauzelo pet zlikovaca manje ili više prerušenih i maskiranih, isto je tako bilo izvesno da su ti zlikovci imali saučesnika na licu mesta i da taj saučesnik nije bio niko drugi do šef filijale.

Stoga je, ne čekajući ishod malo dublje istrage, izdata poternica za Luisom Robertom Bakstonom, šefom Filijale D. K. Centralne banke, optuženim za krađu i saučesništvo u ubistvu. Njegov lični opis, kojeg su dobro znali ako nisu znali lični opis njegovih saučesnika, bio je telegrafski poslat u svim pravcima.

Pošto krivac nije još napustio Englesku, uhvatiće ga bilo u nekom gradu u unutrašnjosti, bilo u nekom velikom pristaništu, brz uspeh kojim se policija s pravom moći da se ponosi.

S tom prijatnom perspektivom sudija i detektivi su mirno otišli da spavaju.

Međutim, te iste noći, u dva časa po ponoći, petorica ljudi, jedni potpuno obrijani, drugi s jakim brkovima koji su im presecali preplanulo lice, sišli su u Sauthemptonu iz londonskog ekspresa, svaki zasebno kao što su se i popeli. Pošto su uzeli nekoliko kofera, a posebno jedan veliki i vrlo težak sanduk, odvezli su se kolima do doka, gde ih je čekao brod od oko dve hiljade tona, iz čijeg je odžaka kuljao gust dim.

Sa plimom u četiri časa, što znači u trenutku kad je u Sauthemptonu sve spavalo i kad se za zločin u Old Brod ulici još ništa nije znalo, taj parni brod je isplovio iz doka, napustio pristanište i otplovio ka pučini. Niko nije ni pokušao da se suprotstavi njegovom odlasku. Stvarno, zašto bi se i posumnjalo u taj poštenu brod, otvoreno natovaren robom, različitom ali časnom, upućenom u Kotonu, pristanište Dahomeje.

Dakle, brod se mirno udaljio sa svojom robom, svojih pet putnika, njihovim prtljagom i njihovim velikim sandukom koji je jedan od njih, onaj najviši, smestio u svoju kabinu, dok je policija prekinuvši istragu tražila u snu pošteno zaslužen odmor.

Ta je istraga nastavljena sutra i narednih dana, ali kao što svi već znaju, nije dala nikakve rezultate. Dani su se nizali za danom, pet zlikovaca su ostali nepoznati, Luis Robert Bakston nije pronađen. Nikakvo objašnjenje nije

rasvetlilo nerazjašnjivu tajnu. Nisu mogli čak ni da utvrde kojoj je trgovačkoj kući pripadao onaj raznoslač uglja, koji je u jednom trenutku privukao pažnju policije. Posle duge borbe i otpora, slučaj je stavljen u arhivu.

Rešenje ove zagonetke će dati nastavak ove priče, i to prvi put celo i potpuno. Na čitaocu je da kaže da li se moglo zamisliti nešto neočekivanije i čudnovatije.

2. NAUČNO PUTOVANJE

Konakri, glavni grad Francuske Gvineje i sedište viceguvernera, danas je jedna vrlo prijatna varoš, čije se ulice, mudro prosečene po planu guvernera Baleja, seku pod pravim uglom i obeležene su uglavnom običnim rednim brojem na američki način. Sagrađena je na ostrvu Tombo i od Kontinenta je odvaja uzan kanal, preko kojeg je sagrađen most za konjanike, pešake, kola, a i železnicu koja ide do blizu Nigera, do Kuruse. Ovo je najzdravije mesto na primorju. Zbog toga su tu predstavnici bele rase mnogobrojni, naročito Francuzi i Englezi, a ovi drugi su naročito brojni u predgrađu Njutaun.

Ali u doba događaja o kojima govori ova priča, Konakri nije još dostigao taj stepen procvata i jedva da je bio veći od nekog većeg sela.

Toga dana, 27. novembra, u gradiću je bilo slavlje. Odazivajući se pozivu koji im je guverner g. Anri Valdona uputio preko plakata, stanovništvo se uputilo prema moru spremno da toplo dočeka, kao što su ga i zamolili, znamenite putnike, koji će se uskoro iskrcati iz »Tuata«, broda kompanije Fresine.

Ličnosti koje su izazvale takvo uzbuđenje u gradu Konakri zaista su i bile značajne. Bilo ih je sedam i sačinjavale su uglednu grupu van parlamentarne komisije, kojoj je Vlada poverila zadatak da izvrši naučno putovanje u oblasti Sudana, poznatoj pod imenom »Nigerska okuka«. Istinu govoreći, nisu baš sasvim po svojoj slobodnoj volji predsednik vlade g. Granšan i g. Sazel, ministar kolonija, sastavili tu komisiju i doneli odluku o tom naučnom putu. Na to su ih u neku ruku primorali pritisak skupštine, a i potreba da se već jednom završi poslanički dvoboj rečima koji je već ličio na opstrukciju.

Nekoliko meseci pre toga, povodom jedne beznačajne debate o toj oblasti Afrike koju je van parlamentarna misija imala za zadatak da ispita, skupština se podelila na dve podjednake grupe, a te su grupe vodila u borbu dvojica nepokolebljivih vođa. Jedan od vođa zvao se Barsak, a drugi Bodrijer. Prvi, punačak, čak malo trbušast, lica uokvirenog gustom crnom bradom kao lepeza, bio je Južnjak iz Provanse, govorio je glasno, i ako nije

baš imao govorničkog dara, imao je barem izvesnu rečitost. Uostalom, bio je to veseo i simpatičan čovek.

Drugi je predstavljao jedan okrug sa severa i, ako bi se tako smelo reći, predstavljao ga je u dužini. Mršavog i lica i tela, tankih opuštenih brkova koji su podvlačili tanka usta, ćoškast i dogmatičan, pripadao je rasi tužnih. Koliko je njegov kolega bio sklon izlivima osećanja, toliko je ovaj bio povučen u sebe, ispovedajući se što je moguće manje, duše zaključane kao kasa tvrđice.

Obojica dugogodišnji poslanici, posvetili su se kolonijalnim pitanjima i bili su opšte poznati kao stručnjaci u toj oblasti. Međutim — ova je opaska neizbežna — bilo je zaista divno videti kako su ih duge studije dovele do sasvim različitih zaključaka. Jedno je izvesno: vrlo su retko bili istog mišljenja. Ako bi Barsak govorio o bilo kom pitanju, mogao se čovek kladiti sa deset prema jedan da će Bodrijer tražiti reč da bi tvrdio sasvim suprotno, tako da skupštini, pošto su se njihovi govori obično poništavali, ništa drugo nije ostajalo do da glasa za vladin predlog.

Ali ovog puta, ni Barsak ni Bodrijer nisu hteli da popuste ni za dlaku i diskusija se oteгла u beskonačnost. Počela je povodom zakonskog predloga kojeg je podneo Barsak, predloga da se obrazuje pet izbornih okruga u Senegambiji, Gornjoj Gvineji i u predelu Francuskog Sudana, zapadno od Nigera, i da se urođenicima bez obzira na rasu daju biračka prava, čak i pravo da budu birani. Odmah, kao što je to imao običaj, Bodrijer se vatreno usprotivio Barsakovoj tezi i dva nepomirljiva protivnika zasipali su jedan drugog pravom mitraljeskom vatrom argumenata.

Jedan je dokazivao ispravnost svog stava navodeći mišljenje mnogobrojnih vojnika i civila koji su prošli kroz te oblasti, ili su tu trgovali, i koji su utvrdili da su crnci dostigli dosta visok stepen civilizacije. On je dodao da ukidanje ropstva znači vrlo malo ako se pokorenim narodima ne daju ista prava kao osvajačima i povodom toga je u nizu zvučnih fraza, kojima je skupština burno pljeskala, izgovorio krupne reči: Sloboda, Jednakost i Bratstvo.

Drugi je, međutim, tvrdio da su crnci još uvek ogrezli u najsramnijem varvarstvu i da ne može biti reči o tome da se oni za ma šta pitaju, kao što se ne pita ni bolesno dete koji lek treba da mu se da. On je dodao da u

svakom slučaju nije zgodno izabran moment za tako opasan opit i da bi bilo bolje pojačati okupacione trupe, jer se po nekim zabrinjavajućim znacima mogu s pravom očekivati nemiri u tim zemljama. Pozvao se, kao i njegov protivnik, na isto tako veliki broj mišljenja vojnika i civila, i zaključio je savetujući novu vojnu intervenciju izjavivši s rodoljubivim zanosom da je sve to stečeno francuskom krvlju i da mora da ostane neprikosnovenom. I njemu se vatreno pljeskalo.

Ministar kolonija nije znao kome od dvojice strasnih govornika da se privoli. Bilo je istine u oba tvrđenja. Ako je bilo istina da je crno stanovništvo, koje je živelo u okuci Nigera i u Senegambiji, počelo da se privikava na francusku vladavinu i da je prosvećivanje ostvarilo neki napredak među tim plemenima, nekad tako duboko primitivnim, ako je sigurnost bivala sve veća, isto je tako bilo istina da je tom stanju stvari pretila promena nagore. Stizali su glasovi o novim nemirima i upadima radi pljačke, čitava sela su iz nepoznatih razloga bivala napuštena i, najzad, trebalo je pomenuti, ne pridajući im preteranu važnost, dosta tajanstvene i zbrkane glasove koji su kružili po džungli u blizini Nigera, čiji je osnovni smisao bio da se jedna nezavisna sila stvarala na jednom, zasada još nepoznatom delu afričkog tla.

Pošto su obojica govornika mogla u ministrovom govoru da nađu dokaza u prilog svom tvrđenju, obojica su likovali i diskusija se produžila sve do trenutka kad jedan narodni poslanik, na ivici strpljenja, ne povika usred larme:

— Pošto ne možemo da se sporazumemo, da se ode i da se vidi.

Gospodin Šazel odgovori da su te oblasti tako često istraživane da nema potrebe da se ponovo ispituju, ali da je on pri svemu tom spreman da prihvati gledište skupštine, ukoliko ona smatra da bi jedno naučno putovanje bilo od neke koristi, i da bi joj u tom slučaju sa zadovoljstvom poverio takvu misiju, stavljajući na čelo ekspedicije jednog od poslanika, koga skupština bude izabrala.

Predlog je imao mnogo uspeha. Glasalo se odmah, i ministar je bio pozvan da sastavi misiju koja će obići oblast obuhvaćenu okukom Nigera i napisati o tome izveštaj na osnovu koga će kasnije skupština glasati.

Mnogo je teže išlo s imenovanjem poslanika koji će biti šef te misije, i dva puta su Barsak i Bodrijer dobili potpuno isti broj glasova.

Međutim, trebalo je završiti.

— Do vraga! Neka ih imenuju obojicu! — povika jedan od onih šaljivčina, koga ćete uvek naći u francuskoj skupštini.

Taj je predlog skupština primila s oduševljenjem, jer je bez sumnje u tome videla mogućnost da ne sluša više o kolonijama barem nekoliko meseci. Barsak i Bodrijer su, dakle, bili izabrani, a njihove godine su imale da odluče koji će od njih biti prvi po starešinstvu. Pošto su izvršili proveru, tu je prednost dobio Barsak, jer se ustanovilo da je stariji tri dana. Bodrijer se, dakle, morao zadovoljiti ulogom njegovog pomoćnika što ga je strašno mučilo.

Tom začetku misije vlada je kasnije dodala nekoliko ličnosti, manje znamenitih, svakako, ali možda stručnijih, tako da je pri svom dolasku u Konakri misija imala sedam članova, uključujući tu već imenovane Barsaka i Bodrijera.

Između ostalih, tu je bio dr Šatonej, istovremeno i veliki lekar i visok lekar, jer je bio vrlo učen, dok se njegovo veselo lice nalazilo na visini od pet stopa i osam palčeva, uokvireno kovrdžavom kosom belom kao sneg, mada nije imao više od pedeset godina, i ukrašeno gustim belim brkovima. Divan je čovek bio taj dr Šatonej, osećajan i veseo, smeja se svaki čas šišteći kao lokomotiva.

Mogao je još pasti u oči i g. Isidor Tasen, dopisnik Geografskog društva, omanji čovek, suv i odsečan, strastan geograf, i samo geograf.

Što se tiče ostalih članova ekspedicije gospode Ponsena, Kirijea i Ejrieja, trojice službenika različitih ministarstava, oni se nisu ni primećivali. Bez naročite osobenosti, to su bili obični ljudi. Oko tog zvaničnog jezgra kružio je poluzvanično i osmi putnik. Ovaj plav čovek, energičnog i odlučnog lika, zvao se Amede Florans. Njegov je posao bio da što može bolje obaveštava veliki dnevni list »Francuska ekspanzija«, čiji je on bio vredan i snalažljiv reporter.

Tu su bile ličnosti koje su se tog dana, 27. novembra, iskrcale sa broda Tuata kompanije Fresine.

Gospodin Valdón, u pratnji svojih najvažnijih službenika koje je savesno predstavio, još na samom pristaništu zvanično je pozeleo dobrodošlicu uglednim posetiocima, jer, mada mu nisu došli s neba, došli su izdaleka, s one strane Okeana. Uostalom, to mu se mora priznati, bio je kratak i ta njegova kratka beseda požnjela je zasluženi uspeh.

Barsak mu je odgovorio u svojstvu šefa ekspedicije, posle čega je guverner Valdón dao, kao što je red, znak za »spontani« pljesak.

Kao posledica mnogobrojnih pregovora u ministrovom kabinetu rešeno je da Bodrijer neće biti pomoćnik već zamenik šefa ekspedicije, čime je bio rešen trnovit problem ljudskog samoljublja.

Ekspedicija je trebalo da se u toku svog putovanja razdvoji da bi se polje istraživanja što više proširilo. Pri polasku iz Konakrija ići će se najpre do Kankana, preko Uasua, Timboa, važnog centra južnog Futa-Džalona, i Kuruse, utvrđene stanice na Nigeru, u blizini njegovog izvora.

Iz Kankana preko Forabe, Forabakurua i Tiole, prelazeći Uasulu i Keneduguu, doći će se do Sikasoa, glavnog grada ove oblasti.

U Sikasou, na 1100 kilometara od mora, ekspedicija će se podeliti na dva dela. Jedan deo će pod Bodrijerovim rukovodstvom ići prema jugu i uputiti u oblast Kong i stići do njenog glavnog grada Sitardugua, Njambuamboa i drugih, manje ili više važnih mesta. Iz Konga će krstariti po Bauleu da bi na kraju došla do Gran Basama na Obali Slonovače.

Drugi deo ekspedicije će Barsak povesti prema istoku i preko Uagadugua će stići do Seja na Nigeru, zatim će ići uporedo s rekom, preći će Mosi i najzad će preko Gurme i Borgua stići do Kotonua na obali Dahomeje, završne tačke svog putovanja.

Uzimajući u obzir razna obilaženja i neminovna zakašnjenja, trebalo je očekivati da put traje najmanje osam meseci za prvu grupu, a deset do dvanaest za drugu. Ako pođu zajedno iz Konakrija prvog decembra,

Bodrijer neće stići u Gran-Basam pre prvog avgusta, a Barsak neće doći do Kotonua pre prvog oktobra.

Radilo se, znači, o dugom putovanju. A međutim, gospodin Isidor Tasen nije mogao da se pohvali da će mu to putovanje dati priliku da utvrdi neku važnu, dotada nepoznatu, geografsku činjenicu. Istinu govoreći, teško je bilo objasniti prisustvo jednog dopisnika Geografskog društva, jer je nada da se otkrije okuka Nigera bila isto tako malo osnovana koliko i da se pronađe Amerika. Ali g. Tasen nije bio pohlepan; pošto se Zemljinom kuglom prokrstarilo u svim pravcima, smatrao je da čovek treba da zna i malim da se zadovolji.

Mudro je mislio ograničavajući tako svoje ambicije. Već odavno okuka Nigera nije više bila nepristupačna i tajanstvena zemlja kao što je bila dugi niz godina.

U vreme kad je došao red na van parlamentarnu inisiju da prođe kroz te zemlje, smirivanje nije bilo potpuno završeno, ali je sigurnost bila mnogo veća, tako da se s pravom očekivalo da će putovanje proći bez nesreće ako i bude nekih manjih nezgoda, i da će se sve svesti na šetnju među mirnim stanovništvom za koje je Barsak smatrao da je zrelo da okusi radosti izborne politike.

Polazak je bio utvrđen za 1. decembar. Uoči polaska, 30. novembra, trebalo je da zvanična večera poslednji put okupi sve članove misije oko guvernerovog stola. Posle te večere izmenjaće se zdravice, kao što je to običaj, obavezno propraćene nacionalnom himnom i izraziće se poslednje želje za uspeh ekspedicije i za slavu Republike.

Toga dana, umoran od šetanja po Koriakriju pod vrelin suncem, Barsak se vratio u svoju sobu. Sa zadovoljstvom se hladio lepezom čekajući trenutak kad će morati da obuče frak, jer nema vrućine koja može da oslobodi fraka jedno zvanično lice u vršenju dužnosti, kad dežurni stražar — inače stari vojnik kolonijalnih trupa, koji je kolonije poznao kao svoj džep — dođe i obavesti ga da dve osobe žele da ih on primi.

— Ko je to? — upita Barsak.

Vojnik pokretom objasni da ne zna.

— Neki čova sa ženom — reče on jednostavno.

— Koloni?

— Ne bih rekao, nešto su mnogo digli nos — odgovori vojnik. — Čovek je visok, s tri dlake na tikvi.

— Na tikvi?

— Pa da, ćelav je! Ima kudeljaste zaliske i oči kao bilijarske kugle.

— Kako živopisno rečeno! — reče Barsak. — A žena?

— Žena?...

— Pa da. Kakva je? Mlada?

— Prilično.

— Lepa?

— Da, i dobro perje ima.

Barsak nesvesno uvrte brkove i reče:

— Neka uđu.

Izdajući tu naredbu, on nehotice pogleda u ogledalo, koje je odražavalo njegov punački stas. Da nije mislio na druge stvari, mogao je videti da je časovnik pokazivao šest časova. Zbog razlike u geografskoj dužini, u tom istom trenutku je počeo napad na Filijalu D. K. Centralne banke, o kome je bilo reči u prvoj glavi ove naše priče.

Posetioци, muškarac četrdesetih godina i mlada devojka od dvadeset do dvadeset pet godina, uđoše u sobu gde je Barsak uživao u slastima prijatne dokolice, pre nego što će se odvažno poneti sa zamorom zvanične večere.

Muškarac je zaista bio vrlo visok. Par beskrajno dugih nogu nosio je srazmerno kratak trup, koji je prelazio u dugi koščati vrat — postolje izdužene glave. Ako mu oči baš i nisu bile kao bilijarske kugle, kao što je to rekao vojnik preterujući sa slikovitošću opisa, nije se moglo poreći da su bile buljave, ni da je nos bio veliki, da su usne bile debele i glatke pošto im

je brijač nemilosrdno skinuo brkove. Dok, naprotiv, kratki zalisci, onakvi kakvi se obično pripisuju Austrijancima, i kovrdžava kosa koja je kao venac nisko uokviravala lobanju kao dlan čistu i glatku, dozvoljavali su da se vojniku prebaci nedovoljna tačnost prideva. Kudeljasti — rekao je on. Reč nije bila tačna. Pošteno govoreći, čovek je bio riđ.

Ovaj bi portret mogao, možda, da nam uštedi trud da kažemo da je bio ružan kad ne bi trebalo njegovoj ružnoći dodati pridev — simpatičan. Zaista, njegove debele usnice izražavale su iskrenost, a u očima je blistala ona vragolasta dobrota koju su naši očevi nazivali tako ljupkim imenom dobroćudnost.

Iza njega je ušla mlada devojka. Mora se priznati da vojnik nije nimalo preterao kad je izjavio da je lepa. Visoka, vitka, otmenog držanja, svežih usta sa lepim zubima, tankog i pravog nosa, velikih očiju iznad kojih su bile divno ocrtane obrve, guste kose, crne kao ugalj, crta lica besprekorno pravilnih, bila je to prava lepotica.

Pošto je Barsak ponudio svoje posetioce da sednu, muškarac, kao što je to i red, uze reč.

— Vi ćete nam oprostiti, gospodine poslaniče, što smo vas ovako uznemirili, ali pošto sam u nemogućnosti da drugačije postupim, izvinjećete nas što ćemo vam sami reći ko smo. Ja se zovem — dozvolićete mi da dodam, kao što sam navikao: da žalim što se tako zovem, jer je to ime smešno — Aženor de Sen-Beren, zemljoradnik, neženjen i građanin varoši Ren.

Pošto je tako izneo svoje građansko stanje, Aženor de Sen-Beren napravi kratku stanku, pa pomažući se pokretom ruke, predstavi:

— Gospođica Žan Mornas, moja tetka.

— Vaša tetka... — povika Barsak

— Da. Gospođica Mornas je zaista moja tetka, moja rođena tetka — potvrdi Aženor de Sen-Beren, dok je veseo osmeh polu otvorio usnice mlađe devojke. Kao da je sunce sinulo. Njeno lepo lice, čija je možda jedina mana bio suviše ozbiljan izraz, kao da se ozarilo.

— Gospodin de Sen-Beren — objasni ona lakim engleskim naglaskom — veoma drži do svoje titule nećaka, i ne propušta nijednu priliku da objavi stvarni stepen našeg srodstva...

— To me podmlađuje — prekide je nećak.

— Ali, — produži Žan Mornas — pošto postigne željeni i utisak i utvrdi svoje zakonsko pravo, on pristaje da promeni uloge i da ponovo postane ujak Aženor, što je prema porodičnom dogovoru za mene i bio, još od samog mog rođenja.

— A što više odgovara mojim godinama — objasni ujak-nećak. — Ali hajdemo dalje, pošto smo se predstavili, dozvolite mi, gospodine poslaniče, da pređemo na ono što nas je do vas i dovelo. Gospođica Mornas i ja smo, ovakvi kakve nas vidite, istraživači. Moja tetka-nećaka je neustrašivi putnik, a ja sam kao dobri ujak-nećak dozvolio da me ona dovuče čak u ove daleke zemlje. Mi nemamo nameru da ostanemo u Koinakriju, već da se upustimo u unutrašnjost zemlje, u potrazi za uzbuđenjima i novim prizorima. Naše su pripreme završene i već smo hteli da pođemo, kad smo doznali da će jedna misija pod vašim vođstvom krenuti istim ovim putem kojeg smo mi izabrali. Tada sam primetio gospođici Mornas da bi bilo mnogo bolje, ma koliko ova zemlja izgledala mirna, da se pridružimo toj misiji, ukoliko ona hoće da nas primi. Došli smo, dakle, da od vas zatražimo dozvolu da putujemo u vašem društvu.

— U načelu — odgovori Barsak — ja ne vidim nikakve smetnje tome, ali moram, vi ćete razumeti, da pitam svoje kolege za mišljenje.

— To je sasvim prirodno — odobri de Sen-Beren.

— Možda će se oni plašiti — napomenu Barsak — da prisustvo jedne žene ne ometa naše napredovanje i da neće biti u saglasnosti s izvršenjem plana koji nam je postavljen. U tom slučaju...

— Neka se ništa ne plaše! — pobuni se ujka-Aženor. — Gospođica Mornas je pravi muškarac. Ona i sama zahteva od vas da se prema njoj ponašate ne kao prema drugarici, već kao prema drugu.

— Svakako! — potvrdi Žana Mornas. — Dodaću još da vam čak ni u pogledu opreme nećemo smetati. Mi imamo konje i nosače. Ništa nam ne nedostaje, a imamo povrh svega i dva Bambara, dva bivša senegalska strelca, koje smo uzeli kao vodiče i tumače. Eto, vidite, da nas možete primiti bez bojazni.

— Pod tim uslovima, zaista... — priznade Barsak. — Najzad, ja ću još večeras govoriti o tome sa svojim kolegama, a ako su i oni mog mišljenja, onda je stvar u redu. Kad vam mogu dati konačan odgovor?

— Sutra, u trenutku polaska, jer mi u svakom slučaju sutra napuštamo Konakri.

Pošto su se tako dogovorili, posetioci odoše.

Na večeri kod guvernera Barsak je svojim kolegama preneo tu molbu. Molba je bila prihvaćena. Jedino je Bodrijer mislio da treba da se uzdrži. Nije baš otvoreno odbio traženje te lepe saputnice, koju je Barsak branio vatrenije nego što je to zaista bilo potrebno, već je izrazio izvesno i ustezanje. Stvar mu je izgledala sumnjiva. Treba li dopustiti da jedna mlada devojk krene na takav put? Ne, zaista navedeni razlog nije bio ozbiljan, i verovatno je skrivao drugi, pravi cilj. Prema tome, nije li čovek s pravom mogao da posumnja da se iza te ponude skriva neka zamka? Ko zna da i ona nije u nekoj vezi s tajanstvenim glasovima koje je ministar neupadljivo pomenuo u svom govoru u skupštini.

Bodrijera su utešili, smejući se.

— Ja ne poznajem ni gospodina de Sen-Berena, ni gospođicu Mornas — izjavio je g. Valdon — ali ima već petnaest dana kako su u Konakriju i ja sam ih primetio.

— Primetio bi ih čovek i mnogo brže — reče Barsak s ubeđenjem.

— Da, mlada devojk je vrlo lepa — potvrdi g. Valdon.

— Rečeno mi je da dolaze iz Sen-Luja, u Senegal, brodom koji obilazi obalu, i ma kako to izgledalo čudnovato, izgleda da zaista putuju iz zadovoljstva, kao što su to gospodinu Barsaku i rekli. Što se mene tiče, ne verujem da ima ikakvog razloga da se njihov predlog ne prihvati.

Mišljenje viceguvernera je usvojeno bez protivljenja.

Tako se misija, čiji je šef bio Barsak, povećala za dva člana i sad ih je bilo ukupno deset, računajući tu i Amedea Floransa, dopisnika »Francuske ekspanzije«, ali ne računajući nosače i vojnike. Slučaj je sutra ujutro bio naklonjen Pjeru Marseneju, kapetanu kolonijalne konjice i komandantu pratnje, i dozvolio mu da preduhitri Barsaka koji je potrčao što je moguće brže, to jest koliko je to moguće malo trbušastom četrdesetgodišnjaku, da pomogne gospođici Mornas da se popne na konja.

— *Armīs cedat insigne* [izreka prema poznatoj latinskoj *cedant arma togae* čiji je smisao da vojska treba da se potčini civilnoj vlasti. Prim. prev.]
pokazujući prstom na mesto gde je trebalo da mu bude ešarpa reče Barsak, dokazujući, da zna latinski. Ali se videlo da mu nije bilo pravo.

3: LORD BAKSTON GLENOR

U trenutku kad počinje ova priča, lord Bakston već godinama nije izlazio, i već godinama se vrata Glenorskog zamka, u kome je stanovao, u srcu Engleske, kraj male varoši Utokseter, nisu otvorila ni pred jednim posetiocem, a prozori njegovih ličnih odaja bili su uporno zatvoreni. Zatočeništvo lorda Bakstona bilo je neumoljivo od dana tragedije koja je ukaljala čast njegove porodice, obešćastila njegovo ime i upropastila mu život.

Oko šezdeset godina pre događaja koje smo ovde izneli, lord Bakston je po završenoj vojnoj akademiji ušao u život, kako se to kaže, na glavna vrata, jer je od svojih predaka nasledio sve: bogatstvo, neukaljanu čast i slavu.

Povest porodice Bakston je u stvari delom istorija same Engleske za koju su oni tako često prolivali svoju junačku krv. U doba kad reč otadžbina još nije imala onaj značaj koji joj je kasnije dao dugi nacionalni život, taj pojam je već bio duboko urezan u srce ljudi te porodice, koji su, došavši sa normanskim osvajačima, živeli samo za mač i od mača, u službi otadžbine. Vekovima nijedna slabost nije bacila senku na sjaj tog imena, nijedna mrlja nije uprljala njihov grb.

Eduard Alen Bakston bio je dostojan potomak tog viteškog roda, kao njegovi preci ni on nije mogao da zamisli drugi životni cilj osim nepomirljivog služenja časti i vatrene ljubavi prema otadžbini. Da nasleđe, ili atavizam, bilo kako nazvali tu tajanstvenu pojavu zbog koje su sinovi slični očevima, nije bilo dovoljno da mu ulije ta shvatanja, vaspitanje bi mu ih svakako usadilo. Engleska istorija, puna slave njegovih predaka svakako bi u njemu probudila želju da bude dostojan njih, ako ne i da ih prevaziđe.

U dvadeset drugoj godini oženio se mladom devojkom iz jedne od najboljih engleskih porodica, s kojom je godinu dana posle venčanja dobio ćerku. To je bilo razočaranje za Eduarda Bakstona i s nestrpljenjem je očekivao rođenje drugog deteta. Čekao je dvadeset godina. Tek posle tako velikog razmaka ledi Bakston, čije se zdravlje posle prvog porođaja ozbiljno poremetilo, dala mu je tako dugo željenog sina kome su dali ime Džordž. Skoro u isto vreme njegova ćerka, koja se udala za jednog Francuza, gospodina de Sen-Berena, rodila je dečaka kome su dali ime Aženor. To je

taj isti Aženor, koji će se četrdeset godina kasnije predstaviti poslaniku Barsaku, kako smo to već videli.

Prošlo je još pet godina i lord Glenor dobi drugog sina, Luisa Roberta, koga će sudbina trideset pet godina kasnije tako nesrećno da umeša u dramu u Centralnoj banci, kojom i počinje ova priča.

Ali ta velika sreća, rođenje drugog sina, što znači još jednog koji će produžiti njegovo ime, bila je propraćena najstrašnijom nesrećom. Rođenje toga sina stalo je majku života i lord Bakston je video kako bespovratno gubi onu koja mu je više od četvrt veka bila drug.

Pogođen tako svirepo, lord Bakston je pod udarcem posrnuo. Razočaran i obeshrabren, odustao je od svake ambicije i, mada još srazmerno mlad, napustio mornaricu u kojoj je bio od svog izlaska iz škole i gde je mogao uskoro da očekuje najviše položaje. Dugo posle te velike nesreće živio je povučen u sebe, a kad je vreme ublažilo njegov veliki bol, posle devet godina samoće, on pokuša da obnovi svoje razoreno ognjište i oženi se udovicom svog ratnog druga, Margaretom Fernej, koja mu je kao jedini miraz u brak dovela svog sina Vilijama, tada šesnaestogodišnjeg dečaka.

Ali sudbina je odlučila da lord Glenor ostari sam, i da sam stigne do kraja svog putovanja. Nekoliko godina kasnije njemu se rodilo i četvrto dete, ćerka koja je dobila ime Džejn, i on ostade po drugi put udovac.

Lord Glenor je u to doba već prevalio šezdesetu. U tim godinama nije mogao više da pomišlja da obnovi svoj život. Pošto je tako svirepo i tako uporno nesreća pogađala ono što mu je najdraže, on se posveti isključivo očinskim dužnostima. Njegova prva ćerka, gospođa de Sen-Beren, odavno se već otela njegovom uticaju, ali mu je ostalo još četvoro dece od kojih je najstarije imalo tek dvadeset godina, deca koju su mu ostavile dve žene, jer u srcu nije izdvajao Vilijama Ferneja od svoje rođene dece.

Ali sudbina nije još iscrpla svu svoju žestinu i lord Glenor je imao da podnese još nesreća, prema kojima će mu ove koje je dotada doživeo izgledati lake.

Prve gorčine, koje mu je donela budućnost, došle su mu baš od Vilijama Ferneja, sina preminule žene, koga je on voleo kao svoje dete. Podmukao,

svađalica, licemeran, mladi čovek nije odgovarao na nežnost kojom su ga obasipali i ostajao je usamljen usred te porodice koja mu je tako široko otvorila svoju kuću i svoje srce. Bio je neosetljiv prema svim dokazima prijateljstva koje su mu pružili. Naprotiv, što su se više njime bavili, to se on više povlačio u sebe; što su mu više ukazivali pažnju, on kao da je više mrzeo one koji su ga okruživali.

Zavist, žestoka, očajnička zavist proždirla je srce Vilijama Ferneja. To mu se osećanje dostojno preziranja javilo još prvog dana kad je sa svojom majkom ušao u Glenorski zamak. Odmah mu se nametnulo poređenje između budućnosti dvojice sinova lorda Glenora i njegove budućnosti, budućnosti Vilijama Ferneja. Od tog vremena u njemu se začela žestoka mržnja prema Džordžu i Luisu, naslednicima lorda Bakstona, koji će jednog dana biti bogati, dok će on ostati siromašni potomak Margarete Fernej isključen iz nasledstva.

Njegova je mržnja još više porasla kad se rodila Džejn, njegova polusestra po majci, ali kojoj će isto tako jednog dana pripasti deo tog bogatstva, iz kojeg je on isključen, ukoliko ne dobije kao milostinju jedan neznatan deo. A mržnja je došla do vrhunca kad mu je majka umrla i kad je time nestalo jedino biće koje je možda moglo da nađe put do tog ranjenog srca.

Ništa nije moglo da ga umiri, ni bratsko prijateljstvo dvojice sinova lorda Bakstona, ni očinska briga samog lorda. Iz dana u dan zavidljivac se sve više povlačio i sve više stvarao svoj poseban život; jedino je niz skandala dozvoljavao da se prodre u tu tajanstvenost. Tako se doznalo da se Vilijam Fernej druži s najpokvarenijim mladim ljudima i da je izabrao za provod prijatelje i drugove među najozloglašanim delom londonskog stanovništva. Glas o tim ispadima dopreo je do ušiju lorda Bakstona, koji ga je uzalud obasipao besplodnim prekorima. Uskoro su došli dugovi koje je on, u početku, plaćao radi uspomene na umrlu dok mu nije dužnost naložila da tome stane na put.

Iako sveden na određeni prihod, Vilijam Fernej ni u čemu nije promenio svoj način života. Pitali su se kako dolazi do novca, kad Glenorskom zamku podnesoše menicu znatne vrednosti s vrlo vešto falsifikovanim potpisom lorda Bakstona. Ovaj je isplati bez reči, ali pošto nije mogao da živi pod

istim krovom s jednim falsifikatorom, on ga pozva preda se i istera ga iz kuće, obezbedivši mu ipak lepo izdržavanje.

Vilijam Fernej je saslušao i prekore i savete s podsmešljivim izrazom, i ne rekavši ni reči, čak i ne uzevši izdržavanje za prvi mesec, ostavi Glenorski zamak i nestade. Šta je s njim bilo lord Bakston nije znao sve do časa kad počinje ova priča. Nikad više nije čuo da se o njemu govori, i malo-pomalo sa godinama je i ta neprijatna uspomena bleдела.

Srećom, njegova rođena deca su mu pružala isto toliko zadovoljstva koliko mu je to tuđe dete zadavalo brige. U doba kad je ovaj otišao da se više ne vrati, najstariji sin Džordž produžio je slavnu tradiciju svoje porodice, izišao je kao prvi u klasi iz Askotske škole i stupio u vojsku u potrazi za doživljajima u kolonijama. Na veliku žalost lorda Bakstona, njegov drugi sin Luis pokazivao je mnogo manje ratničke sklonosti, ali je u svakom pogledu ostao dostojan njegove nežnosti. To je bio ozbiljan mladić, sređen, jedan od onih čvrstih karaktera na koje čovek uvek s pravom može da računati.

Tokom godina po Vilijamovom odlasku, dok su postepeno bledele uspomene na otpadnika, život ove dvojice mladića se razvijao prirodno i logično. Kod Luisa se ispoljila sposobnost poslovnog čoveka. Ušao je u Centralnu banku, gde su ga visoko cenili, i peo se lestvicama starešinstva tog ogromnog preduzeća, tako da su mu svi proricali da će jednog dana biti njen vrhovni rukovodilac. Za to vreme je Džordž, prelazeći iz kolonije u koloniju, postao skoro heroj, a činove je takoreći osvajao s mačem u ruci.

Lord Bakston je mislio da se oslobodio zlog udesa i zašavši u starost, video je pred sobom samo srećnu budućnost, kad ga je pogodila iznenadna nesreća, mnogo strašnija od svih onih koje su ga do tada zadesile. Ovog puta nije mu samo srce stradalo već i čast, ona blistava čast Glenora čije će ime zauvek biti okaljano najodvratnijom izdajom.

Možda se, uprkos prohujalom vremenu, neki još sećaju strašne tragedije, čiji je sramni junak, bio stariji sin lorda Glenora. Pošto je Džordž Bakston u vojsci bio stavljen na raspoloženje, bio je tada u službi jednog velikog istraživačkog društva. Već je dve godine na čelu polu regularnih trupa, koje je sakupio, krstario teritorijem Ašantija, kad se najednom saznalo da se pretvorio u vođu bande i da se otvoreno pobunio protiv svoje zemlje. U to

vreme vest je stigla sa žestinom udara groma. U isti mah se saznalo i za pobunu i za neumitnu kaznu. U isti mah se doznalo i za izdajstvo kapetana Bakstona, za preobražaj njegovih ljudi u bandite, za njihova pljačkanja, učenjivanja i svireposti koje su im pripisivane, i za kaznene mere koje su išle u stopu sa zločinom.

Štampa je tada opisala tragediju koja se odigrala. Pisala je o razvoju događaja, o grupama pobunjenika gonjenih bez predaha koje su se postepeno osipale pred vojnicima poslatim protiv njih. Pričala je kako se kapetan Bakston s nekoliko drugova povukao na teritoriju koja je tada bila pod francuskim uticajem, i kako je najzad priteran u blizinu sela Kubo, u podnožju Mont-Homborija, ubijen prvim plotunom. Nije bilo zaseoka gde se nije znalo za smrt komandanta regularnih engleskih trupa savladanog groznicom kad se vraćao obali, pošto je izvršio ovaj žalostan zadatak — streljanje vođe pobunjenika i većeg dela njegovih saučesnika i uništavanje u klici tog groznog i neostvarljivog poduhvata. Ako je kazna i bila skupa, barem je bila brza i potpuna.

Svi se sećaju uzbuđenja koje je potreslo Englesku kad se doznalo za taj neverovatan događaj. Zatim se uzbuđenje postepeno stišavalo i plašt zaborava je polako padao na mrtve. Ali je postojao jedan dom u kome je ta uspomena ostala. To je bila kuća lorda Bakstona.

Bližeći se tada sedamdeset petoj godini, lord Bakston je podneo udarac kao što ponekad staro drveće podnese grom. Dešava se da grom udari u vrh i uništi srž do korena, pa se izgubi u zemlji ostavljajući za sobom veliku ljusku, koja i dalje stoji i ničim ne pokazuje unutrašnju pustoš, ali je u stvari prazna i prvi jači vetar može da je sruši.

Tako je bilo i sa starim pomorcem. Pogođen istovremeno i u svojoj strasnoj ljubavi prema sinu i u svom osećanju časti, koja mu je bila još draža, nije pod udarcem posrnuo i jedva da je bledilo lica odavalo njegov bol. Ne postavljajući nikakvo pitanje, ne progovorivši ni reči o toj nepodnošljivoj stvari, povukao se u oholu usamljenost i gordost tišine.

Od tog dana nije se više viđao, kao što je to ranije imao običaj, u svakodnevnoj šetnji. Od tog dana je u svojoj kući, zatvorenoj za sve, pa čak i za najdraže prijatelje, postao zatočenik skoro nepomičan, nem, sam.

Sam? Ne baš sasvim. Tri bića su se još smenjivala kraj njega, nalazeći u ljubavi i poštovanju koje im je ulivao hrabrosti da izdrže taj život sa živim kipom, sa aveti, čija je fizička ličnost očuvala svu snagu normalnog čoveka, ali koja se svojevolljno zazidala u večno ćutanje.

Pre svega, to je bio njegov drugi sin Luis Robert Bakston, koji nije propuštao nijednu sedmicu a da onaj dan, kad nije bio vezan dužnostima u Centralnoj banci ne provede u Glenorskom zamku. Zatim je njegov unuk Aženor de Sen-Beren pokušavao da svojom nasmešenom dobroćudnosti razvedri tu kuću sumornu kao manastir.

U doba te neshvatljive izdaje Džordža Bakstona, Aženor de Sen-Beren je već u dlaku ličio, po svom fizičkom izgledu, na nimalo laskav portret koji smo već dali, ali što se tiče karaktera već je u to vreme bio izvanredan mladić, uslužan, ljubazan, osetljivog srca i besprekorno častan. Tri posebna obeležja su ga izdvajala od ostalih ljudi: neverovatna rasejanost, neobuzdana strast — uostalom dosta nesrećna — za ribolov i, iznad svega, divlja odvratnost prema ženskom polu.

Posednik lepog imanja koje je nasledio od svojih umrlih roditelja i prema tome nezavisan, pri prvim vestima o drami koja je pogodila njegovog dedu napustio je Francusku i smestio se u jednoj vili kraj Glenorskog zamka, gde je, uostalom, provodio najveći deo svog vremena. Njegova je vila bila okružena vrtom kroz koji je proticao potok. Tu je Aženor bacaو svoje udice s vatrenošću koliko revnosnom toliko neobjašnjivom. Zaista, čemu se baviti s toliko žara tim sportom kad je redovno mislio na nešto drugo i kad bi sve ribe sveta mogle da »grizu« a on i da ne primeti trzanje plovka? I kad bi se, čak neki bucov, beovica ili krkuša sami uhvatili na udicu, više iz tvrdoglavosti nego iz rasejanosti, šta bi to koristilo osetljivom Aženoru, koji bi se požurio da vrati ribu u vodu, a možda čak i da joj se izvini.

Dobar mladić, kako smo već rekli. Ali kakav ovejani neženja! Svakome ko god je hteo da ga sluša, dokazivao je svoje preziranje žena. Pripisivao im je sve mane i sve poroke. »Dvoličnice, podmuklice, lažljivice, rasipnice«, govorio je obično, ne štedeći ni druge uvredljive izraze kojih je uvek imao napretek. A kad bi ga savetovali da se oženi:

— Ja! — povikao bi — da se vežem za jedno od tih nevernih i prevrtljivih bića...

A ako bi i dalje bili uporni:

— Poverovaću u ljubav jedne žene — odgovorio bi on ozbiljno — samo onda kad je budem video kako umire od očajanja na mom grobu.

Pošto je taj uslov bio neostvarljiv, mogao se čovek kladiti da će Aženor ostati momak.

U odvratnosti koju je gajio prema lepom polu pravio je ipak jedan izuzetak. Taj izuzetak bila je Džejn Bakston, poslednje dete lorda Glenora, prema tome, Aženorova tetka, ali tetka koja je bila petnaest do dvadeset godina mlađa od njega, tetka koju je on znao još od malih nogu, čije je prve korake vodio i čiji je zaštitnik postao otkako se nesrećni lord povukao iz sveta. On je prema njoj osećao pravu roditeljsku nežnost i duboku naklonost, koju mu je, uostalom, mlada devojka uzvraćala. U načelu, on je trebalo da bude učitelj, ali je u stvari taj učitelj radio sve ono što je njegov učenik hteo. Bili su skoro nerazdvojni. Izlazili su zajedno, krstarili šumom peške ili na konju, veslali, lovili, upražnjavali sve sportove, što je dozvoljavalo starom nećaku da kaže za svoju mladu tetku, koju je vaspitavao kao dečaka: — Videćete, ja ću na kraju od nje napraviti muškarca!

Džejn Bakston je bila treća osoba koja je negovala starog lorda i pružala mu u njegovoj žalosnoj starosti skoro materinsku nežnost. Život bi dala samo kad bi mogla da mu vidi osmeh na licu. I želja da povрати malo sreće ogorčenoj duši svog oca nikad je nije napuštala. To je bio jedini cilj svih njenih misli i svih njenih dela.

U vreme tragedije u kojoj je njen brat našao smrt, videla je da njen otac više oplakuje osramoćeno ime i ukaljanu čast nego bedni kraj sina pogođenog pravednom kaznom. Ona, naprotiv, nije plakala. Ne zato što nije osećala gubitak nežno voljenog brata i sramotu koju je jedan takav zločin bacio na čast porodice, već što je u isto vreme kad i bol, čak mnogo jače nego bol, njeno srce osetilo i ogorčenje. Kako i ne bi! Luis i njegov otac su tako lako poverovali u Džordžovu sramotu! Bez proveravanja, bez lične istrage, oni su primili kao neoborive te optužbe koje su došle iz

prekomorskih daljina. Zar su važni zvanični izveštaji? Te izveštaje, i same očiglednosti, poricala je Džordžova prošlost. Da on bude izdajica, taj veliki brat, tako pošten, tako dobar, tako čist, čiji je ceo život bio samo herojstvo i poštenje, eto, to je bilo nemoguće! I dok su se svi odricali jadnog čoveka, ona je bar poštovala njegovu uspomenu, i njena vera u njega nikad nije mogla da ugasne.

To je bio prvi utisak Džejn Bakston, i vreme ga je samo još učvršćivalo. Što se dani više prolazili utoliko je strasnije bilo njeno ubeđenje u bratovljevu nevinost, mada nikakvim dokazima nije mogla da ga podupre. Najzad dođe čas — to je bilo nekoliko godina posle tragedije — kad se ona osmeli da prvi put prekine neumoljivo ćutanje, kojim su po prećutnom sporazumu svi stanovnici zamka okruživali tragediju u Kubou.

— Ujače! — reče ona tog dana obraćajući se tako Aženoru de Sen-Beren.

Mada je ovaj u stvari bio njen nećak, sporazumeli su se da u svakodnevnom životu obrnu red srodstva, što je više odgovaralo razlici u godinama. Zbog toga je Aženor obično nazivao Džejn »nećakom«, dok se ona njemu obraćala sa »ujače«. Oduvek je bilo tako, izuzev u jednom slučaju. Ako bi se nekim čudom desilo da se tobožnji ujak iz opravdanih razloga potuži na svoju »nećaku«, ili se usprotivi njenoj volji ili čak nekoj od njenih čudi, ona bi smesta zahtevala starešinstvo na koje je imala pravo, i davala na znanje svome »nećaku« da treba da joj ukaže dužno poštovanje kao starijoj. Videći po tome da nešto nije u redu, »nećak« bi se tada mirno pokoravao kako bi na taj način stišao ljutinu svoje poštovane »tetke«. Iz te dvojnosti oprečnih naziva, proizlazili su ponekad zanimljivi razgovori.

— Ujače? — započe Džejn tog dana.

— Draga moja? — odgovori Aženor istog trenutka udubljen u čitanje jedne velike knjige posvećene veštini pecanja na udicu.

— Htela bih da razgovaram s vama o Džordžu.

Iznenaden, Aženor ostavi knjigu.

— O Džordžu? — ponovi on malo zbunjen — o kome Džordžu?

— O mom bratu Džordžu — mirno objasni Džejn. Aženor preblede.

— Ah, ti dobro znaš — primeti on drhtavim glasom — da je razgovor o tome zabranjen i da se njegovo ime ne sme ovde pominjati.

Džejn odbaci primedbu odmahnuvši glavom.

— Ne tiče me se — odgovori ona mirno. — Pričajte mi o Džordžu!

— A šta hoćeš da ti kažem?

— Sve. Celu istoriju. Sve.

— Nikad!

Džejn namršti obrve.

— Nećaće... — reče ona preteći.

Njemu nije trebalo ništa više.

— Odmah! Odmah! — promuca Aženor i počeo da joj, priča žalosnu priču koju je tražila. Ispriča je od početka do kraja ništa ne propuštajući.

Džejn je slušala ćutke, i kad je završio, nije postavila nijedno pitanje. Aženor je mislio da je sad gotovo i s olakšanjem uzdahnuo. Ali se prevario. Nekoliko dana kasnije, Džejn se vrati na tu stvar.

— Ujaće... — reče ona opet.

— Draga moja? — odgovori odmah Aženor.

— A šta ako Džordž nije kriv?

Aženoru se učinilo da nije dobro čuo.

— Nije kriv? — ponovi on. — Ali, nažalost, jedno dete, u to nema nikakve sumnje. Izdaja i smrt nesrećnog Džordža su istorijske činjenice, dokaza ima koliko hoćeš.

— Da čujem — upita Džejn.

Aženor ponovo ispriča svoju priču. Naveo je članke iz novina, zvanične izveštaje, protiv kojih se niko nije pobunio. Pozvao se na odsustvo optuženog, što je bio jak dokaz njegove smrti.

— Njegove smrti možda — primeti Džejn — ali ne i njegove izdaje.

— Jedno je posledica drugog — odgovori Aženor zbunjen tolikom upornošću.

Upornost mlade devojke je bila mnogo veća nego što je on mogao da pretpostavi. Počevši od tog dana, ona se vrlo često vraćala neprijatnom razgovoru, uznemirujući Aženora uvek novim pitanjima iz kojih je lako bilo zaključiti da je sačuvala netaknutu veru u nevinost svog brata.

U toj stvari Aženor je ipak bio nepokolebljiv. U odgovor na najubedljivije dokaze zadovoljavao se time da setno odmahuje glavom, kao čovek koji hoće da izbegne nepotrebnu diskusiju, ali je Džejn osećala da ga nije pokolebala u njegovom uverenju. Tako je bilo sve do dana kad je ona izgubila strpljenje i rešila se na odlučan korak.

— Ujače? — reče ona tog dana.

— Draga moja? — odgovori kao i obično Aženor.

— Mnogo sam razmišljala, ujače, i moje je mišljenje da je Džordž zbilja nevin za strašni zločin koji mu pripisuju.

— Međutim, draga moja... — započe Aženor.

— Nema tu nikakvog međutim — preseče Džejn odlučno. — Džordž je nevin, ujače.

— Ipak...

Džejn ustade uzdrhtalih nozdrva.

— Ja vam kažem, nećaće, — reče ona suvo — da je moj brat Džordž nevin.

Aženor je bio potučen.

— Nevin je, tetka, — odgovori on ponizno.

Otada je Džordžova nevinost bila činjenica i Aženor de Sen-Beren se više nije usuđivao da je ospori. Staviše tvrđenje Džejnino imalo je nekog uticaja i na njegovo mišljenje. Ako nije bio sasvim siguran u nevinost kapetana-pobunjenika, barem je njegovo ubeđenje u zločin bilo poljuljano.

I za tih nekoliko godina Džejnina razmišljanja su se razvijala prema toj želji, više sentimentalnoj nego razumnoj. To što je pridobila jednog pobornika za stvar koju je branila bilo je svakako već nešto, ali malo. Šta joj je vredelo da proglasi nevinost svog brata ako nije bila u mogućnosti da to i dokaže? A kako da skupi dokaze? Pošto je mnogo o tome sanjarila, mislila je da je našla način.

— Kao što smo utvrdili — reče ona jednog lepog dana Aženoru — Džordž je nevin za zločin za koji ga optužuju.

— Da, draga moja, — odgovori Aženor, koji više nije bio sasvim ubeđen u protivno.

— On je bio suviše pametan — produži Džejn — da bi počinio takvu glupost, suviše gord da se tako ponizi. Suviše je voleo svoju zemlju da bi je izdao.

— To je očigledno.

— Mi smo živeli jedno kraj drugog. Ja sam znala njegove misli kao što znam svoje. On je obožavao samo jednu stvar — čast. Nikoga nije voleo više od našeg oca i težio je samo jednom cilju: služiti slavi svoje otadžbine. I vi sada hoćete da kažete da je on stvorio plan da izda otadžbinu, da obeščasti ime razbojničkim poduhvatom i da time osramoti i sebe i svoju porodicu. Recite! To vi hoćete, Aženore?

— Ja! Ja neću ništa, tetka — protestovao je Aženor, koji je mudro smatrao da je bolje da je sam tako oslovi, pre no što ona bude zahtevala taj naziv pun poštovanja.

— Da, a gledate me tu tim vašim velikim okruglim očima kao da me nikad niste videli! A dobro znate da takva odvratna namera nije mogla da se rodi u njegovom mozgu. I ako znate, recite to!

— Pa ja to i kažem, tetka, ja to kažem.

— Hvala Bogu!... A što se tiče onih koji su skovali od početka do kraja tu priču, to su bednici!

— Banditi!

— Trebalo bi ih poslati na robiju!

— Ili obesiti!

— Zajedno s novinarima koji su širili te lažne vesti, i time prouzrokovali naše očajanje i našu sramotu.

— Da, sve novinare... Da se obese... Da se streljaju!

— Vi ste, znači, u to ubeđeni?

— Potpuno!

— Uostalom, baš bih volela da vidim da li biste mogli da imate u toj stvari drugačije mišljenje nego ja.

— Ne pada mi na pamet!

— U dobri čas! Inače, vi me poznajete, oterala bih vas od sebe, i nikad me više u životu ne biste videli.

— Neka me nebo toga sačuva — povika jadni Aženor, vrlo uzbuđen takvom pretnjom.

Džejn počuta, pa ispod oka pogleda svoju žrtvu. Bez sumnje je smatrala da je dobro pripremljen, jer priguši svoju žestinu, uostalom više sračunatu nego iskrenu, i nastavi malo blaže.

— Nije dovoljno što smo vi i ja ubeđeni u Džordžovu nevinost. Trebalo bi to i da dokažemo, to morate priznati, dragi ujače.

Na tu reč se Ažeronovo lice razvedri. Bura je izgleda zaista prošla.

— To je očigledno — složi se on odahnuvši.

— Inače, možemo vikati na sve strane da je Džordž nevin, niko nam neće verovati.

— To je sasvim sigurno, jedna moja mala.

— Kad sam moj otac — njegov otac — prima kao istinu izvesne glasine čije se poreklo ne zna, kad se pred našim očima gasi od žalosti i sramote ne proveravajući ta odvratna pričanja, kad ni on ne uzvikne slušajući kako

bede njegovog sina: Lažete, Džordž je nesposoban za takav zločin, kako ćemo uspeti da ubedimo strance ako im ne damo nepobitne dokaze o nevinosti mog brata?

— To je jasno kao dan — potvrdi Aženor češkajući se po bradi. — Ali eto... te dokaze... gde da ih nađemo?

— Ne ovde, naravno...

Džejn zastade, zatim poluglasno dodade:

— Na drugom mestu, možda.

— Na drugom mestu? Ali gde, drago dete?

— Tamo gde se tragedija i odigrala. U Kubou.

— U Kubou!

— Da, u Kubou! Naći ćemo najpre Džordžov grob, pošto je, kako pričaju, tamo umro, i ako je to tačno, videćemo na kakav je način umro. Zatim ćemo tražiti i naći ćemo ljude koji su preživeli dramu. Jedinica kojom je Džordž komandovao bila je velika. Nemoguće je da je sav taj svet nestao. Te ćemo svedoke ispitivati i od njih doznati istinu.

Dok je govorila, Džejnino lice se ozarilo. Glas joj je podrhtavao od uzdržanog oduševljenja.

— Sasvim si u pravu, devojčice, — povika Aženor i bezazleno upade u klopku.

Džejn ga opet pogleda jogunasto.

— Pa lepo — reče ona — pošto sam u pravu, treba da idemo.

— Kuda to? — zapita Aženor zaprepašćeno.

— Ali... U Kubo, ujače.

— U Kubo!... A kog vraga ćeš da pošalješ u Kubo?

Džejn obavi ruke oko Aženorovog vrata.

— Vas, moj dobri ujače — prošapta ona nežno.

— Mene!

Aženor se oslobodio. Ovog puta je bio zaista ljut.

— Pa ti si luda! — bunio se ustajući kao da hoće da pođe.

— Nisam baš tako luda — odgovori Džejn preprečujući mu put. — Zašto, molim vas, ne biste otišli u Kubo? Zar ne volite putovanja?

— Ja ih se gnušam. Uzeti voz u određeno vreme, to je iznad mojih snaga.

— A pecanje, i njega se gnušate, zar nije i to istina?

— Pecanje? Ja ne vidim...

— Šta biste rekli o prženoj ribi upecanoj u Nigeru. To ne bi bio svakidašnji lov. U Nigeru gde su grgeči veliki kao morski psi i gde beovice liče na tunjevinu. Zar vas to ne privlači?

— Ne kažem... Međutim...

— Pecajući ribu, vodićete istragu. Ispitivaćete urođenike.

— Na kom jeziku? — prekide je Aženor podrugljivo. — Koliko je meni poznato ta gospoda ne znaju engleski.

— Zbog toga — reče Džejn kao da je to sasvim prirodno — bolje bi bilo ispitivati ih na bambarskom jeziku.

— Na bambarskom jeziku? A zar ja znam bambarski?

— Vi ćete ga naučiti.

— U mojim godinama?

— Ja sam ga, eto, naučila, ja, vaša tetka.

— Ti! Ti govoriš bambarski?

— Svakako. Slušajte samo: Džitokoabena.

— Kakve su to besmislice?

— To znači: Ja sam žedan, a ldu, nono i mita.

— Priznajem da... nono... mita...

— To znači: Uđi, pićeš mleka, a: Kukobena, Kunu urana ite a mandumuni. Ne trudite se. U prevodu znači: Ja sam veoma gladan, od sinoć nisam ništa jeo.

— I ja treba sve to da naučim?

— To, i mnogo drugih stvari, i to ne gubeći ni časa jer se dan polaska približuje.

— Kako, dan polaska? Pa ja nikud ne idem... Kakva je to sad glupost... Ne, ja zaista ne mogu sebe da zamislim kako ćeretam s tim tvojim divljacima.

Džejn je izgleda odustala od daljeg ubeđivanja.

— U tom slučaju ići ću sama — reče ona tužno.

— Sama! — promuca Aženor zaprepašćeno. — Ti, znači, hoćeš da ideš u...

— U Kubo? Baš tako.

— Hiljadu pet stotina kilometara daleko od obale.

— Hiljadu osam stotina, ujače.

— Ići u susret najvećim opasnostima! I to sasvim sama.

— Pa moram, pošto vi nećete da pođete sa mnom — odgovori Džejn suvo.

— Pa ti si luda! Umno poremećena! To je *delirium tremens* — povika Aženor koji nije zna šta bi drugo do da pobegne zalupivši vratima.

Kad je sutradan hteo da se vidi sa Džejn, ona mu je poručila da ne prima, a to se ponovilo i sledećih dana. Aženor nije bio dorastao toj igri. I kroz četiri dana je položio oružje.

Čak je kao i svaki put kad je njegova mlada tetka nešto želela, došlo do toga da je postepeno prihvatao njeno mišljenje. To putovanje, koje mu se prvog dana učinilo bezumno, drugog dana mu je izgledalo da nije baš nemoguće,

trećeg dana ga je smatrao za moguće, a četvrtog dana za sasvim jednostavno.

Zbog toga nije prošlo ni četiri puta po dvadeset četiri časa, a on se javno izvinio, priznao svoju grešku i izjavio da je spreman da pođe.

Džejn je bila velikodušna i nije mu to zamerila.

— Naučite najpre jezik te zemlje — reče ona poljubivši ga u oba obraza.

Otada se Aženor mogao videti kako savesno buba bambarsku gramatiku.

Ali pre nego što pođe, Džejn je morala da dobije očevo odobrenje. To je odobrenje Džejn dobila mnogo lakše nego što je i smela da se nada. Tek što mu je rekla, ne ulazeći ni u kakve pojedinosti, da ima nameru da pođe na put, on je odobrio pokretom, da bi odmah zatim ponovo utonuo u svoju sumornu tugu. Da li je uopšte i slušao? Sasvim je bilo jasno da ga ovde, na zemlji, ništa više nije zanimalo.

Pošto je to bilo u redu, Džejn i Aženor su počeli da vrše pripreme za svoju ekspediciju. U tom trenutku nisu znali kakvu će im podršku dati Barsakova misija. Pripremali su se kao da će sami, sopstvenim sredstvima preduzeti tu ludu šetnju dugu tri do četiri hiljade kilometara.

Već nekoliko godina Džejn je brižljivo proučavala geografiju predela kroz koje je trebalo da prođe. Dela Flatera, dr Barta, kapetana Bingera, pukovnika Monteja tačno su je obavestila o toj oblasti i njenim stanovnicima. Tako je saznala da će, ako pođe s oružanom ekspedicijom, što znači ako se okruži povećom grupom od tri do četiri stotine dobrovoljaca, koje je trebalo naoružati, hraniti i plaćati, najpre da se izloži velikim izdacima, a zatim da će naići na ratnička plemena koja će silom odgovoriti na silu ako tako pokuša da se probije. Znači, biće primorana da se bori da bi došla do svog cilja, pod pretpostavkom da uopšte dođe do njega.

Kapetan Binger kaže da urođenici, ako to zaista hoće, uvek mogu da spreče neku ekspediciju da prođe, bilo napadajući je, bilo uništavajući sve ispred nje i primoravajući je tako da se zbog nestašice hrane povuče. Džejn je, pod uticajem te primedbe, rešila da pokuša miroljubivo istraživanje. Malo

vidljivog oružja, nekoliko odanih i sigurnih ljudi, s tim da joj glavno oružje bude ne samo novac već i mnogobrojni pokloni namenjeni seoskim poglavicama i njihovim podanicima.

Pošto su nabavili platnena odela za suvo godišnje doba, a odela od debele vune za kišno doba, Džejn i Aženor su sve to spakovali u lake kofere čiji su broj sveli na minimum, zatim su spakovali poklone namenjene urođenicima: loše, neupotrebljive puške, šarene tkanine živih i upadljivih boja, marama od svile i pamuka, đinđuve od stakla, igle, čiode, konce, razne pomodne sitnice, širite, dugmeta, pisaljke itd. u stvari jeftinu vašarsku robu.

Poneli su sa sobom malu apoteku, oružje, doglede, kompase, šatore, nekoliko knjiga, gramatike, najnovije geografske karte, šerpe i lonce, razne toaletne predmete, čaj, namirnice, jednom rečju čitav tovar razumno odabranih predmeta koji su neophodni za dugi boravak u džungli, daleko od svake mogućnosti snabdevanja.

Najzad, jedna metalna kutija, čiji se nikl presijavao na suncu, sadržavala je veći izbor štapova za pecanje, udica i mamaca u takvoj količini da bi se moglo snabdeti pola tuceta pecača. To je bio Aženorov lični prtljag.

Tetka i nećak, ili ujak i nećaka, kako hoćete, rešili su da odu u Liverpool, gde će se ukrcati na brod Hvajt Star Lajna, Ceres, koji ide za Afričku obalu. Njihova je prvobitna namera bila da pođu iz Engleske Gambije. Ali pošto su doznali za vreme odmora u Sen-Luisu da se jedna francuska misija očekuje u Konakriju i da će ta ekspedicija krenuti istim putem, rešili su da se pridruže de Sen-Berenovim zemljacima.

Krajem septembra su poslali za Liverpool svoj mnogobrojni prtljag, a 2. oktobra poslednji put su ručali nasamo u velikoj trpezariji Glenorskog zamka, jer lord Bakston nije više napuštao svoju sobu. Taj poslednji obed bio je tih i žalostan. Ma kako bio veliki zadatak koga je sama sebi nametnula, Džejn Bakston nije mogla da se odbrani od pomisli da možda nikad više neće videti ovaj zamak, kolevku svog detinjstva i mladosti i da možda, kad se vrati, ako se ikad vrati, njen stari otac neće više biti tu da joj nežno pruži ruke. A međutim, zbog njega se ona upustila u taj poduhvat

tako opasan i težak. Pokušavala je da spere ljagu sa imena i grba, da bi unela malo radosti u tu očajnu dušu.

Čas polaska se bližio. Džejn zatraži od oca dozvolu da mu kaže zbogom. Starac je primio nju i Aženora u svojoj sobi. Sedeo je pored visokog prozora koji je gledao na polja. Ukočenim pogledom je zurio u daljinu, kao da je očekivao da se neko pojavi. Ko to? Džordž njegov sin, Džordž, izdajica?

Čuvši kako njegova kćer ulazi, on polako okrete glavu, i ugaslo oko mu najednom zasvetle. Ali to je bio samo plamičak; kapci se spustiše, lice opet utonu u svoju uobičajenu ravnodušnost.

— Zbogom, oče moj, — prošaputa Džejn gutajući suze.

Lord Glenor nije odgovorio. Podižući se u naslonjači, pruži ruku mladoj devojci, nežno je privuče na grudi i poljubi je u čelo. Iz straha da ne brizne u plač, Džejn se ote iz zagrljaja i pobeže.

Starac tada uze Aženorovu ruku, snažno je steže i kao da traži njegovu zaštitu, pokretom pokaza vrata kroz koja je Džejn nestala.

— Računajte na mene — promuca Aženor.

Odmah zatim lord Bakston se vrati u naslonjaču, a pogled mu se ponovo izgubi iznad polja, dok je de Sen-Beren izlazio vrlo uzbuđen.

Tako je počelo to putovanje koje je oboma istraživačima pripremalo iznenađenja kakva nisu ni slutili. Da li bi Džejn i preduzela taj put da je znala šta će se u njenom odsustvu desiti? Da li bi ostavila svog nesrećnog oca da je mogla da nasluti kakav će još udar doživeti, dok je ona stavljala život na kocku da bi ga spasla od očajanja?

Ali Džejn nije nikako mogla predvideti ni tragediju koja će se odigrati u kancelarijama Centralne banke, ni sramotnu optužbu koja će pasti na njenog brata Luisa, i misleći da će pomoći svom ocu, napustila ga je u trenutku kad mu je njena pomoć bila najpotrebnija.

Vest o nestanku Luisa Roberta Bakstona je neki preterano revnosni sluga doneo lordu Glenoru sutradan ujutro posle zločina u Oldbrod ulici, što znači prvog decembra. Udarac je bio žestok, kao udarac maljem. Taj

potomak bez mane celog niza heroja, taj vatreni pobornik kulta časti, doznao je istovremeno da je jedan od njegovih sinova bio izdajica, a drugi lopov.

Nesrećni starac prigušeno jeknu, uhvati se rukama za grlo i sruči se na zemlju. Užurbali su se oko njega. Podigli su ga. Ukazali su mu potrebnu pomoć, sve dok nije otvorio oči. Pogled tih očiju je od tog časa bio jedini znak da život nije napustio mučeničko srce. Ako je živio, njegovo je telo prikovano paralizom bilo osuđeno na večitu nepokretnost. Ali to bez sumnje nije bilo dovoljno da iscrpe svu svirepost sudbine. U tome za navek nepomičnom telu, mozak je ostao bistar. Neosetljiv, nem, nepomičan, lord Bakston je mislio.

Zbog razlike u geografskoj dužini, baš u trenutku kad se njen otac srušio onesvešćen, Džejn Bakston je uz pomoć kapetana Marseneja stavila nogu u uzengiju i, prelazeći most koji spaja Konakri s Kontinentom, stvarno je započela svoje putovanje i zakoračila u tamu tajanstvene Afrike.

4. PRVI ČLANAK »FRANCUSKE EKSPANZIJE«

Prvog januara su čitaoci »Francuske ekspanzije« mogli da uživaju u novogodišnjem poklonu u vidu sledećeg članka, čiji je krupan naslov pado u oči — lako je lagati onoga koji je daleko — iz ponekad ćudljivog pera njenog dopisnika Amedea Floransa, kome će čitalac oprostiti ponekad živopisan stil.

MISIJA BARSAK

(Telegram našeg specijalnog dopisnika)

Džungla 1. decembra. — Kao što sam vam to već svojim poslednjim telegramom javio, misija Barsak je trebalo da pođe danas, 1. decembra, u šest časova ujutro. Svi smo bili spremni u određeno vreme ubrajajući tu i dvoje dobrovoljaca koji su se pridružili osmorici zvaničnih i poluzvaničnih članova vama već poznatih. Niko i ne pomišlja da se požali. Jedan od tih dobrovoljaca je zaista prekrasna mlada devojka, Francuskinja odgojena u Engleskoj, odakle je donela jedva primetan, ali vrlo prijatan naglasak. Gospođica Žana Mornas, tako se zove. Drugi dobrovoljac, njen ujak, ukoliko to nije njen nećak, jer ja još nisam stigao da razmrsim njihove rodbinske veze, zove se Aženor de Sen-Beren. To je pravi osobenjak, čija nam rasejanost, već legendarna u Konakriju, uliva nade da ćemo se lepo zabavljati.

Gospođica Mornas i gospodin de Sen-Beren putuju radi ličnog zadovoljstva. I zaista bi se ogrešio o osnovna pravila kavaljerstva ako ne dodam: i radi našeg zadovoljstva. Sobom su povelili dvojicu crnaca, dva bivša senegalska strelca, koji treba da im budu vodiči, a bili bi im i tumači da naša dva svetska putnika ne znaju tako dobro bambarski i različite dijalekte zemalja kroz koje treba da prođemo. Naročito gospođica Mornas ume na svoj poseban način da vas oslovi jednim *Initie* (dobar dan). Samo toliko da vam kažem! Gospodin Barsak je zapamtio izraz i ponavlja ga svaki čas, ali u njegovim ustima izraz nema tu draž.

Dakle, tog jutra, 1. decembra, već u pet i po časova, svi smo bili okupljeni na velikom trgu Konakrija ispred guvernerove rezidencije.

Kao što sam vam već ranije objasnio, g. Barsak je želeo da ekspedicija bude do te mere miroljubiva da u njoj budu samo civili. Optimista, kao što je bio i na govornici skupštine, mislio je da je dovoljno ako se pred stanovništvom pojavi s maslinovom grančicom u ruci i da tako idući paralelno s Nigerom može da napravi higijensku šetnju od Konakrija do Kotonua. To je isto mislila i gospođica Mornas, koja se bojala da ne plaši urođenike preterano velikom pratnjom.

Ali stranka Barsak-Mornas sukobila se sa strankom Bodrijer. Pomoćnik šefa ekspedicije, taj, bogami, nije pošao s osmehom na licu, predstavio nam je sumornim bojama opasnost kojoj idemo u susret, govorio je o dostojanstvu jedne ekspedicije kojom rukovode dva predstavnika francuskog naroda, o ugledu koji bi joj dala vojna pratnja i naišao je, što nas je začudilo, na podršku guvernera g. Valdona.

Ne osporavajući da je francuski uticaj u velikoj meri umirio zemlju crnaca, ovaj ponovi ono što je ministar kolonija g. Šazel već izneo na skupštinskoj govornici. G. Valdona nam je rekao da doista tajanstveni i neobjašnjivi događaji dozvoljavaju bojazan da se priprema neka pobuna. Izgleda da su za poslednjih desetinu godina, a i u poslednje vreme, naročito u oblasti Nigera od Seja do Dženeja, čitava sela opustela a stanovništvo nestalo, dok su druga sela opljačkana i popaljena, neznano od koga. U stvari, pronose se glasovi da se nešto — niko ne zna šta bi to bilo — priprema u potaji.

Najosnovnija opreznost primorala je, dakle, ekspediciju da prihvati oružanu pratnju vojnika. To je mišljenje prevagnulo na najveće zadovoljstvo g. Bodrijera, a g. Barsak je morao da se pomiri sa sudbinom i prihvati zaštitu kapetana Marseneja i njegovih dvesta konjanika.

U šest časova sve je bilo spremno. Povorka se obrazovala pod rukovodstvom jednog crnca, koji je već nekoliko puta prešao put od Konakrija do Sikasa i koji je trebalo da nam bude vodič. Zove se Morilire. To je krupan momak tridesetih godina, bivši dugukusadigi (oficir) Samorijev [Samori — trgovci robovima, čija je pobuna i uzimanje vlasti u ovom delu Afrike dozvolila Francuskoj da se umeša i konačno zavlada Dehomejom]. Na sebi ima platnene čakšire i staru vojničku bluzu kolonijalne konjice, prljavu i izlizanih širita. Bos jeste, ali zato je glavu, naprotiv, pokrio platnenim

šlemom koji je nekad bio beo, ukrašenim prekrasnim trobojnim perom. A kao oznaka čina služi mu debela batina koju poštuju i nosači i mazgari.

Odmah za njim dolazi gospođica Mornas, a sleva i desna g. Barsak i kapetan Marsenej. Eh! Eh! Oni izgleda nisu bili neosetljivi prema lepoti mlade devojke. Hajde da se kladimo da će se duž celog puta takmičiti u ljubaznosti. Vaši čitaoci mogu biti uvereni da ću ih obavешtavati o toku tog dvoboja.

Gospodin Bodrijer je pratio tu prvu grupu za jedan konjski vrat (da li sam već rekao da smo svi bili na konjima), ali njegov strog pogled kao da je zamerao kolegi što je tako vidljivo pokazivao koliko mu se naša ljupka suputnica dopada. Krišom gledam pomoćnika šefa ekspedicije. Kako je mršav! I hladan! I žalostan! Ah! Do vraga, ne, taj ne zna šta je osmeh!

Na tri koraka iza poštovanog poslanika Severa dolaze gospoda Ejrije, Ponsen i Kirije, zatim dr Šatonej i geograf g. Tasen koji diskutuje — već — o etnografiji.

Konvoj u pravom smislu te reči ići će s njima. Konvoj sačinjava pedeset magaraca i pedeset nosača od kojih deset pripadaju lično gospođici Mornas i g. de Sen-Berenu. Sa strane su konjanici kapetana Marseneja. A što se tiče vašeg sluga, on zadržava sebi pravo da obigrava duž cele kolone i da ide od jednog do drugog.

Čumuki i Tongane, dvojica slugu gospođice Mornas, čine zaštitnicu.

Tačno u šest časova dat je znak za polazak. Kolona se pokrete. U tom trenutku se diže trobojna zastava na guvernerovoj rezidenciji — izvinite! Unesimo malo folklora — na guvernerovoj kolibi, koji nas je u svečanoj uniformi, kao što je i priličilo, pozdravljao poslednji put s trema. Trube i doboši jedinica kolonijalne pešadije ulogorenih u Konakriju sviraju pozdrav. Skinuli smo šešire. Trenutak je svečan — možete da se smejete — ali meni su se oči ovlažile, priznajem.

Put kojim idemo, pošto smo prešli most koji spaja Konakri sa Kontinentom, dosta je dobar. To je pravi put, širok pet do šest metara i kojim bi kola lako mogla da prođu, a kojim ćemo mi ići do Timboa, što znači skoro četiri

stotine kilometara. Dakle, barem do Timboa ne treba da se plašimo nikakvih teškoća.

S druge strane, vreme je lepo, temperatura prijatna, jedva 17° u hladu, i ne treba da se plašimo strašnih tropskih kiša, čije je doba prošlo. Dakle, sve je ne može biti bolje.

Oko deset časova pređosmo most preko neke rečice, za koju nam g. Tasen reče da je pritoka Manee, ili Morebejala, ukoliko to nije bila jedna od tih dveju reka. Još uvek smo u svirepoj neizvesnosti tim povodom. Prelazi preko reka su uobičajena stvar u ovom delu Afrike. Nema, takoreći, dana kad ne treba preći jednu ili više njih. Dakle, da se zna, pošto moji članci nisu predavanja iz geografije, ja o tim podvizima neću uopšte govoriti, ukoliko ne budu bili neobični.

U okolini Konakrija put ide u skoro pravoj liniji kroz dosta ravno zemljište. Duž njega su dobro obrađena polja i njive kukuruza ili prosa i tu i tamo po nekoliko drveta: pamukovo drvo, banane ili rogači. Naišli smo na nekoliko retkih zaselaka potpuno beznačajnih, kojima je g. Tasen sa sigurnošću davao neka imena, ali ja mislim da je to čista izmišljotina. Ali za nas je to isto toliko važno koliko i da su imena prava.

U deset časova, pošto je vrućina bivala sve veća, kapetan Marsenej zaustavi kolonu. Već smo prešli oko dvadeset kilometara od Konakrija što je bilo vrlo dobro. Ručaćemo, pa ćemo se odmoriti, a zatim ćemo, posle još jednog obeda, produžiti put oko pet časova popodne da bismo se ulogorili za noć oko devet časova uveče.

To će biti naš svakodnevni program, i na to se neću više vraćati. Uostalom, neka se zna da nemam nameru da čitaocima dosađujem sitnim pojedinostima puta. Ja na stvari gledam s visine i u svoju beležnicu ću zapisivati samo zaista važne događaje. Pošto smo to rekli, produžimo.

Kapetan Marsenej je vrlo srećno izabrao mesto odmora. Smestili smo se u senku jedne šumice, koja će nas sasvim lepo štititi od sunčane žege. Dok su se vojnici raštrkali, mi — tu podrazumevam članove misije, gospođicu Mornas, g. de Sen-Berena i vašeg slugu — mi, rekoh, sedosmo na jedan lep proplanak. Ponudih svoje jastuče našoj saputnici, ali kapetan Marsenej i g.

Barsak su me pretekli, jer je svaki poneo po jednu stoličicu na rasklapanje. Nezgodno! Gospođica Mornas ne zna koju da izabere. I već se kapetan i vođa ekspedicije gledaju popreko. Gospođica Mornas ih pomiri sedajući na zemlju na moje jastuče. Sad mene obojica udvarača gledaju mrko.

Gospodin Bodrijer sede po strani na neki krtičnjak okružen grupom onih koje sam nazvao »neutralci«. To su manje ili više stručni delegati različitih ministarstava, gospoda Ejrije, Kirije i Ponsen. Ovaj poslednji, najznačajniji od te trojice, još od polaska, nije prestajao da beleži. A šta to, e to bih baš voleo da znam. Kad bi on bio manje »zvaničan«, možda bih se usudio da kažem da je prava slika i prilika g. Pridoma, ali mi njegova veličina stavlja katanac na usta, kao što bi to rekao stari Homer. Kakvo čelo! Čovek s takvim čelom je ili izvanredno inteligentan ili izvanredno glup. Nema sredine. U koju od te dve kategorije treba staviti g. Ponsena? To će se već pokazati usput.

Dr Šatonej i g. Tasen, koje ćemo uporediti sa pticama nazvanim »nerazdvojene«, smestili su se ispod jedne smokve. Rasprostrli su geografske karte na zemlju. Nadam se, za njihovo dobro, da im one neće biti jedina hrana.

Morilire je zaista snalažljiv momak. Donese i stavi u sredinu naše grupe sto, a zatim klupu na koju sam ja seo ostavljajući jedno mesto i za g. de Sen-Berena. Gospodin de Sen-Beren nije tu. Uostalom, g. de Sen-Beren nikad nije tu.

Morilire sprema poljsku kuhinju uz pomoć Čumukija i Tonganea, on će nam kuvati, jer je bilo rečeno da ćemo što je moguće manje trošiti konzerve i namirnice donesene iz Evrope, da ćemo ih kuvati tek u slučaju, nadajmo se da će nam se to retko dešavati, da nam oblast ne pruži svežih namirnica u dovoljnoj količini.

Morilire je u Konakriju kupio mesa. Pokazuje nam ga.

— Ja praviti dobra paprikaš sa »sade« (jagnjetina), meko kao malo dete — reče on.

Meko kao malo dete! Naježili smo se od tog poređenja. Da nije Morilire probao ljudsko meso? Pitamo ga. On nam licemerno odgovara da on lično

nikad nije jeo ali da je slušao kako su hvalili njegov izvanredan ukus. Hm!

Naš obed ni po čemu ne podseća na obede u »Engleskoj kafani«, ali je zato bio isto tako dobar. Sudite i sami: pečeni jagnjeći butovi sa paštetom od prosa i sosom od butera od karite, salata od srca mladih rakčića, kolači od kukuruza, smokve, banane i kokosovi orasi. Kao piće, bistra voda s izvora koji je izvirao kraj naših nogu, a za one koji to vole bilo je i palminog vina.

Po sebi se razume da je gospođica Mornas predsedavala. Ona je zaista krasna. Mislim da sam to već rekao, ali ma koliko to ponavljao neće mi biti dovoljno. Jednostavna, naivna, i ljupka, muškobanjasta, u njenom društvu smo se ubrzo osećali ugodno.

— Moj ujak... (znači, ipak je to njen ujak? Dobro ste videli, dobro ste čuli) Moj ujak — reče ona, — vaspitao me je kao dečaka, on je od mene napravio čoveka. Zaboravite moj pol, molim vas, i smatrajte me kao druga. Ovo je nije sprečilo da, govoreći to, baci kapetanu Marsemeju jedan od onih polu osmeha koji jasno kao dan pokazuju da kod dečaka te vrste koketerija nikad ne gubi svoja prava.

Popili smo kafu. Zatim smo se, nemarno opruženi na visokoj travi u senci palmi, prepustili slastima popodnevnog odmora.

Polazak je bio, kao što sam već rekao, zakazan za pet časova, ali kad je trebalo da se ponovo obrazuje kolona, bilo je povuci-potegni, ako smem ovde da upotrebim taj izraz. Uzalud je Morilire u određenom času zapovedio svojim ljudima da se spremaju. Na naše najveće zaprepašćenje oni su to odbili vičući svi uglas da ne vide Mesec i da neće poći dok ne budu videli Mesec.

Bili smo zabezeknuti, ali nam učeni g. Tasen razjasni tu tajnu.

— Ja znam u čemu je stvar — objasni nam on. — Svi istraživači su pisali o tome u svojim putopisima. Kad je Mesec mlad, a danas mu je tek dva dana, crnci imaju običaj da kažu: rđav znak. Niko još nije video Mesec. Put neće biti dobar za nas.

— Ioo! Ioo! (da! da!) — potvrđivali su glasno mazgari i nosači, okupljeni oko nas, pošto im je Morilire preveo reči učenog geografa. — Karo! Karo!

(Mesec! Mesec!)

Bilo nam je jasno, da će, ako se taj satelit ne pojavi, ovi tvrdoglavci i dalje odbijati da pođu. Međutim, bio je još dan, i nebo je bilo oblačno. I zaista, crnci su bili tvrdoglavi i mi bismo verovatno bili još na istom mestu, kad se nešto pre šest časova najzad pojavi bled mlad Mesec između dva oblaka. Crnci veselo uzviknuše:

— Alah matula kende! Karokutaje! — vikahu lupajući se po čelu desnom rukom — Karo kutaje (Bog me je sačuvao u dobrom zdravlju, ja vidim nov Mesec).

Kolona se krete bez teškoća. Samo, izgubili smo dva sata, i večernja etapa je morala biti skraćena za toliko. Oko devet časova zaustavili smo se usred džungle i postavili šatore. Kraj nije bio sasvim pust. Desno od staze bila je jedna napuštena urođenička koliba, a s leve strane nazirala se još jedna koja je, izgleda, bila nastanjena.

Kapetan Marsenej obiđe prvu, i pošto je smatrao da se u njoj može stanovati, predloži gospođici Mornas da u njoj prenoći. Kad Morilire dođe, reče da joj jedna mlada crnkinja, služavka nekog zemljoposjednika iste boje, koji sad nije tu, nudi gostoprimstvo u vrlo čistoj kolibi u kojoj ima — stvar neverovatna — krevet na evropski način.

— Ti davati novac — dodade vodič — imati dobro!

Gospođica Mornas primi ponuđeno gostoprimstvo, i mi je u povorci odvedosmo do njenog novog stana. Ta nas je služavka već čekala. Stajala je kraj jednog karita-drveta. To je devojčica srednjeg rasta, od petnaestak godina. Nije nimalo ružna. Kako na sebi nema drugog odela osim jednog običnog lista, koji razume se ne dolazi ni iz kuće »Luvra« ni iz kuće »Bon-Marše«, ali je moguće da je iz »Proleća« [Luvr«, »Bon-Marše«, »Proleće« — trgovačke kuće u Parizu], kako vrlo duhovito reče de Sen-Beren, te liči na divnu statu od crnog mermera.

Mlada crnkinja, pošto nas je primetila, izađe pred nas.

— Ja — reče ona gospođici Mornas skoro pravilnim francuskim jezikom, na naše veliko čuđenje — ja vaspitana u Francuskoj školi i služiti belu ženu

udatu za oficira, ja vratiti se u selo i u velikoj bici zarobljena. Ja znati praviti krevet kao bela. Ti zadovoljna.

Govoreći to, ona je umiljato uzela gospođicu Mornas za ruku i uvela je u kolibu.

Povukli smo se zadovoljni što smo našoj saputnici osigurali udobnost. Ali čas spavanja nije još kucnuo ni za nas ni za nju. I zaista nije prošlo ni trideset minuta, a gospođica Mornas nas je zvala u pomoć. Mi pojurismo i pri svetlosti buktinje ugledasmo neočekivan prizor. Na goloj zemlji kraj ulaza u kolibu leži mala crna sluškinja. Leđa su joj izbrazdana crvenim prugama. Nesrećnica jeca da se srce cepa.

Ispred nje, štiteći je svojim telom, gospođica Mornas — prekrasna, zaista je prekrasna gospođica Mornas kad se ljuti — držala je na pristojnom odstojanju jednog užasnog crnca, koji se na pet koraka od nje strašno mrštio, a ruci je još držao štap poprskan krvlju. Zatražili smo objašnjenje.

— Pomislite — reče nam gospođica Mornas — tek što sam legla u krevet, Malik — mala crnkinja se zove Malik; lepo ime, zar ne, podseća na Bretanju, dakle, — Malik me je hladila i već sam počela da dremam, kad se ovaj grubijan, koji je njen gazda, iznenada vrati. Spazivši me, on se naljuti, odvuče jedno dete i pretuče je da bi je naučio pameti što je belu ženu uvela u njegovu kolibu.

— Lepi običaji! — procedi kroz svoje tanke usne vedri g. Bodrijer.

U pravu je vedri g. Bodrijer. Ali nije u pravu kad koristeći sticaj okolnosti zauzima stav govornika i zasipa nas neočekivanim prekorima.

— Ovo su, gospodo, ta varvarska plemena, koja vi imate nameru da pretvorite u miroljubive glasače.

On svakako zamišlja da je na govornici. Gospodin Barsak uzdrhta kao od uboda žaoke. Isprsi se i odgovori suvo.

— A da ne pominjemo da nikad nismo videli jednog Francuza kako tuče ženu.

Pa i g. Barsak je u pravu.

Da li treba sad da prisustvujemo govorničkom nadmetanju. Ne. Pošto g. Bodrijer nije odgovorio, g. Barsak se okrete crncu sa štapom.

— Ova mala će te ostaviti — reče mu on. — Mi ćemo je povesti sa sobom.

Ali se crnac bunio. Crnkinja je njegova robinja. On ju je platio. Da li ćemo sada da gubimo vreme dokazujući mu da je na francuskoj teritoriji ropstvo ukinuto? Sigurno neće razumeti. Zakoni ne mogu da izmene običaje preko noći.

Gospodin Barsak se setio nečeg boljeg.

— Kupujem tvoju robinju — reče mu on. — Pošto?

Bravo, g. Barsak. To je lepo smišljeno. Crnac odmah vide priliku da napravi dobar posao i razvedri se. Tražio je jednog magarca, pušku i pedeset franaka.

— Pedeset batina! — odgovori kapetan. — To ti zaslužuješ.

Cenkamo se. Najzad lupež ustupi svoju služavku za jednu staru pušku kremenjaču, komad tkanine i dvadeset pet franaka. Zaista jeftino.

Dok se vodila ta diskusija, gospođica Mornas je podigla Malik i mašću od karite previla joj rane. Kad je pogodba zaključena, ona je odvede do logora, obuče joj belu haljinu i pošto joj je stavila nešto para u ruku reče:

— Sada više nisi robinja. Vraćam ti slobodu.

Ali sad Malik briznu u plač. Ona je sama na svetu i neće da ostavi »tako dobru belu«. Služiće je kao sobarica i biće joj do smrti odana. Plače, preklinje.

— Zadrži je, devojčice, — umeša se de Sen-Beren. — Biće ti sigurno od koristi. Činiće ti hiljadu onih sitnih usluga koje su jednoj ženi, pa ma ona bila i pravi muškarac, ipak neophodne.

Gospođica Mornas odmah pristade utoliko pre što je i sama to žarko želela. Malik, ne znajući kako da izrazi svoju zahvalnost de Sen-Berenu koji se zauzeo za nju, baci mu se oko vrata i poljubi ga u oba obraza. Ovaj mi je sutradan priznao da mu nikad ništa nije bilo neprijatnije. Nepotrebno je da

dodam da gospođica Mornas nije našla za shodno da više koristi urođeničko gostoprimstvo. Namestili smo joj šator i ništa više nije poremetilo naš san.

Bez sumnje će i sledeći dani u svemu biti slični. Zbog toga više neću da ih opisujem do pojedinosti, i ukoliko suprotno ne bude rečeno uvek će se podrazumevati: *Ab uno disce omnes* [Jednom rečju rekoh mnogo].

Amede Florans

5. DRUGI ČLANAK AMEDEA FLORANSA

Drugi članak Amedea Floransa je izašao u »Francuskoj ekspanziji« 18. januara. Prenosimo taj tekst u celosti.

MISIJA BARSANAK

(Telegram našeg specijalnog dopisnika)

Dauheriko, 16. decembra. — Od mog poslednjeg telegrama, koji sam napisao usred džungle uoči našeg polaska, pri treperavoj svetlosti jednog fenjera, naš je put bio srećan, što znači da nije bilo nikakvih događaja.

Drugog decembra oko pet časova ujutro digli smo logor. Naša povorka bila je obogaćena za jednu jedinicu — da li j smem da kažem za pola jedinice, jer je Malik, kao što joj ime kaže, još mala. Rastovarili smo jednog magarca, a tovar koji je on nosio podelili na druge, a magarca dodelili Malik. Kao dete, što u stvari jeste, mala crnkinja izgleda da je zaboravila svoju nesreću. Stalno se smeje. Srećna priroda.

Od tada idemo uvek istim putem, koji je još uvek lak i dobar, i kad ne bi bilo boje stanovništva koje nas okružuje i siromaštva krajeva, mogli bismo da zamislimo da nismo ni napuštali Francusku. Predeo nije lep. Prolazimo kroz ravnu oblast, jedva zatalasanu, sa pokatkad malim uzvišicama na severnom horizontu, a u nedogled vidimo samo zakržljalu vegetaciju, neku mešavinu šiblja i žitarica visoku dva do tri metra koja se uglavnom popularno naziva savana. S vremena na vreme šumarak mršavog drveća, jer u suvom godišnjem dobu povremeni požari uništavaju te savane, a pokatkad i obrađena polja, »lugane«, kako ih zovu urođenici, posle kojih obično nailazimo na lepo drveće. To znači da smo u blizini nekog sela.

Ta sela imaju neka besmislena imena: Fongumbi, Manfuru, Kafu, Uosu itd., da vam ne nabrajam. Zar ne mogu da se zovu Neji i Levaloa pa da ih ceo svet razume. Ime jednog od tih sela nas je nasmejalo. To važno mesto, koje se nalazi na engleskoj granici Sijera Leone i koje ćemo prema tome ostaviti daleko s naše desne strane, zove se Tassen. Naš uvaženi geograf Tassen bio je nemalo gord kad je pronašao istoimenu varoš sto trideset kilometara od Komakrija.

Sto se tiče urođenika, oni dobroćudno gledaju kako prolazimo. Zaista bezazleno izgledaju. Ne mislim da su pameti jednog Viktora Igoa ili jednog Pastera, ali kako inteligencija, kao što je to već praksa dokazala, nije uslov da se dobije glasačko pravo, može biti da je g. Barsak u pravu.

Nepotrebno je da kažem da šef ekspedicije ulazi i u najbednija sela i nadugačko i naširoko preklapa sa stanovništvom. Iza njega g. Bodrijer uporno traži protivrazloge.

Gospodin Barsak i g. Bodrijer izvlačili su, kao što se može i pretpostaviti, sasvim oprečne zaključke iz onoga što su čuli i videli i obojica su nam se uvek vraćali podjednako oduševljeni. Tako su svi zadovoljni. Sve je u najboljem redu.

Usput prelazimo ili pratimo tok sledećih reka: Forekarijah, Melakore, Skari, Kaba, Dijegunko, itd. i prelazimo iz doline u dolinu i ne primetivši. Sve to nije naročito uzbudljivo. Uveče tog istog dana potpisani g. Amede Florans je počinio greh koji je na početku ovog članka priznao. Istina, taj greh je za mene već uobičajen. Radoznalost je najomiljeniji greh dopisnika.

Dakle, tog dana se slučajno moj šator našao sasvim blizu šatora gospođice Mornas. Hteo sam da legnem, kad čuh kod moje susedke razgovor. Mesto da zapušim uši, ja sam ih načuljio. To je bio moj greh.

Gospođica Mornas je razgovarala sa svojim slugom Tonganeom koji joj je odgovarao na vrlo čudnovatom engleskom, a ja to prevodim na pravilan francuski, radi zadovoljstva svojih čitalaca. Razgovor je bez sumnje trajao već dugo. Gospođica Mornas je ispitivala Tonganea o njegovom ranijem životu. U trenutku kad sam ja načuljio uši, ona ga upita:

— Kako to da jedan Ašanti kao ti...

Gle! Tongane nije Bambar. To nisam znao.

—... mogao da postane senegalski strelac? Ti si mi to već ispričao kad sam te uzela, ali se više ne sećam.

Možda se varam ali izgleda da ni gospođica Mornas nije sasvim iskrena. Tongane odgovori:

— To je bilo posle afere Bakston...

Bakston... To me ime na nešto podseća... Ali na šta... Slušajući, čeprkam po svojim uspomenama.

— Ja sam stupio u njihovu ekspediciju — produži Tongane — tada su Englezi došli i počeli da pucaju na nas.

— Znaš li zašto su oni pucali? — upita gospođica Mornas.

— Zato što se kapetan Bakston pobunio, pljačkao je i ubijao je sve.

— Je li sve to istina?

— Potpuna istina. Palili smo sela. Ubijali sirote crnce, žene, malu decu...

— I kapetan Bakston je naređivao sve te užase? — uporno je pitala gospođica Mornas, čiji mi se glas učini izmenjen.

— Ne — odgovori Tongane. — Njega nikad nismo viđali. Od dolaska jednog drugog belca, on više nije izlazio iz svog šatora. Taj belac nam je u kapetanovo ime davao zapovesti.

— Je li taj drugi belac bio dugo s vama?

— Vrlo dugo. Pet do šest meseci, a možda i više.

— Gde ste ga sreli?

— U džungli.

— I kapetan Bakston ga je primio bez ikakvih teškoća?

— Oni se uopšte nisu razdvajali, sve do dana kad je kapetan prestao da izlazi iz svog šatora.

— Bez sumnje su od tog dana počele svireposti?

Tongane se kolebao:

— Ne znam — priznade on.

— A taj belac — upita gospođica Mornas — sećaš li se njegovog imena?

U tom trenutku neka larva koja je došla spolja zaglušila je Tonganeov glas. Ne znam šta je odgovorio. Uostalom, bilo mi je svejedno. Ma kakva da je bila ta priča ona je zastarela i prema tome, nije me mnogo zanimala. Gospođica Mornas nastavi.

— Pošto su Englezi pucali na vas, šta je posle toga bilo s tobom?

— Rekao sam vam to u Dakaru kad ste me uzeli — odgovori Tongane. — Ja i mnogi drugi smo se uplašili i pobjegli u džunglu. Ja sam se zatim vratio, ali više nije bilo nikoga na mestu gde smo se tukli. Bilo je samo mrtvih. Sahranio sam nekoliko njih, one koji su bili moji prijatelji, a isto tako i šefa, kapetana Bakstona.

Tu sam čuo prigušen uzvik.

— Posle toga — produži Tongane — lutao sam od sela do sela i stigao do Nigera. Ukrao sam jednu pirogu i njome plovio uz Niger i najzad sam stigao u Tombuktu, baš kad su Francuzi u njega ulazili. Trebalo mi je skoro pet godina da pređem taj put. U Tombuktu sam stupio kao strelac i kad sam odslužio rok došao sam u Senegal, gde ste me vi našli.

Posle jednog trenutka tišine gospođica Mornas upita:

— Dakle, kapetan Bakston je mrtav?

— Da, gospođice.

— I ti si ga sahranio?

— Da, gospođice.

— Znaš li gde je njegov grob?

Tongane se nasmejao.

— Razume se — odgovori on. — Našao bih ga i žmureći.

Još jedan trenutak tišine, pa zatim čuh:

— Laku noć, Tongane.

— Laku noć, gospodarice — odgovori crnac, izađe iz šatora i udalji se.

Gospođica Mornas je otišla da legne, a ja sam ne odugovlačeći isto to učinio, ali čim sam ugasio lampu, setio sam se. Bakston? Razume se da se toga sećam; kako da se ne sećam? Kakvu sam prekrasnu reportažu tada propustio.

U to već davno prošlo vreme bio sam u »Didrou« i — izvinite me za ove lične uspomene — predložio sam svom direktoru da odem i da na licu mesta intervjuišem pobunjenog kapetana o njegovim zločinima. Tokom nekoliko meseci on je to odlagao zbog velikih troškova. Šta ćete! Nema ceo svet smisla za aktuelnosti. Kad je najzad pristao, bilo je već dockan. U Bordou, u trenutku ukrcavanja, doznao sam da je kapetan Bakston mrtav.

Sad je sve to stara priča, i kad biste me zapitali zašto sam vam ispričao slučajno uhvaćeni razgovor između Tonganea i njegove gospodarice... Zaista ne znam ni sam.

Dvanaestog decembra stigli smo u Boroniju. Boronija bi bila malo selo kao i svako drugo kad se ne bi isticala time što ima izuzetno ljubaznog poglavicu. Taj poglavica je sasvim mlad, nema više od sedamnaest do osamnaest godina, u govoru mnogo maše rukama i deli udarce biča radoznalcima koji nam se suviše približavaju. Dotrča pred nas s rukom na srcu, i izrazi nam na hiljadu načina svoje prijateljstvo, koje mu mi uzvraćamo nudeći mu so, barut i dva brijača. Kad je video sva ta blaga, zaigrao je od sreće.

Da bi nam se zahvalio, on naredi da se izvan sela sagrade male kolibe od slame u kojima ćemo moći da spavamo. Kad sam ušao u svoju kolibu, video sam kako su se »nunu« zauzeli da poravnaju i utapkaju pod koga su prethodno pokrili osušenom kravljom balegom. Ja sam ih upitao čemu ta raskoš, a oni mi odgovoriše da se time sprečava izlazak belih crva iz zemlje. Ja sam im bio zahvalan na pažnji i nagradio sam ih šakom korija. Toliko su bili oduševljeni da su počeli užurbano da pljuju po zidovima i da dlanovima razmazuju pljuvačku. De Sen-Beren koji je trebalo da deli sa mnom kolibu — a slučajno se našao tu — reče mi da to rade da bi mi ukazali počast. Baš im hvala!

Trinaestog decembra ujutro, bez ikakvih nezgoda stigli smo u Timbo. Ta je naseobina, najveća od svih koje smo dosada prešli, okružena jednim tata,

što znači zidom od naboja, različite debljine, to zavisi od pokrajine, a iza njega je drvena skela koja služi kao put po bedemu.

Timboov »zid« je zapravo okruživao tri sela, a između ta tri sela su njive ili šumarci po kojima domaće životinje slobodno lutaju. U svakom od tih sela ima svakodnevno po jedna mala pijaca, ali u najvećem od njih se održava velika pijaca jednom u nedelji.

Timbo je kao što sam već, rekao, prvi važniji centar na koji smo naišli. Zbog toga smo tu i ostali dva dana, 13. i 14. decembra. I mi smo bili umorni, ali ne toliko kao životinje i nosači, koji i sami nose veliki teret i koji su pokazivali sasvim opravdane znake umora.

Sutradan po dolasku, što znači 14. decembra, bili smo vrlo zabrinuti za našeg vodiča. Celog dana smo ga uzalud tražili. Morilire je nestao. Umirite se, 15 decembra u času polaska bio je na svom mestu i kad smo se probudili već je bio izdelio dovoljan broj udaraca toljagom da mazgari ne bi nijednog trenutka posumnjali u stvarnost njegovog prisustva. Na pitanja g. Barsaka, Morilire je uporno tvrdio da juče logor nije napuštao celog dana. Kako nismo imali nikakvog dokaza, i pošto je, uostalom, cela stvar bila bez važnosti, jer najzad sasvim je bilo razumljivo što je Morilire hteo da napravi ono što mornari zovu »izletom«, mi nismo bili uporni i stvar je prošla bez posledica.

Dakle, napustili smo Timbo 15. decembra u uobičajeno vreme i putovanje se nastavilo celog dana bez naročitih teškoća i prema predviđenom planu. Međutim treba napomenuti da konji nisu više gazili put koji nas je doveo do Timboa. Put se postepeno pretvarao u običnu putanju, što znači da tek od Timboa postajemo zaista istraživači.

Druga promena: zemljište je sada bregovito, sve sami usponi i silaženja. Čim smo izašli iz Timboa, morali smo da se popnemo na dosta visok breg da bismo zatim sišli. Posle brežuljka naišla je ravnica, zatim ponovo uspon sve do sela Dauheriko, u čijoj okolini treba da se ulogorimo za noć.

Pošto su ljudi i životinje odmorni, išli smo brže nego obično, i nije bilo ni šest časova uveče kad smo stigli do tog sela. Dočekali su nas vrlo

prijateljski. Poglavica je izašao pred nas i doneo nam poklone. G. Barsak se zahvalio. Uzvici dobrodošlice su mu odgovarali.

— U Eksu me ne dočekuju toplije kad prolazim bulevarom Sekstus — zadovoljno reče g. Barsak. — Bio sam siguran. Treba samo govoriti s njima.

Izgleda da je g. Barsak bio u pravu uprkos tome što je g. Bodrijer klimao glavom s nevericom.

Međutim, seoski poglavica je produžio s ljubaznošću, nudio nam je najlepše kolibe za prenoćište, moleći našu saputnicu da mu bude gost u njegovoj kolibi. Taj nas je topao doček dirnuo, i nastavak putovanja nam se učinio ružičast, kad se Malik približi gospođici Mornas i prošaputa joj brzo.

— Ti ne ići, gospodarice. Inače, ti umreti.

Gospođica Mornas pogleda malo zaprepašćeno crnkinju. Sasvim je razumljivo da sam ja to čuo, to je dužnost reportera dostojnog tog imena. Ali i kapetan Marsenej je to čuo, mada mu to nije zanat.

U prvi mah kao da se začudi. Zatim se odluči posle kratkog razmišljanja. Za tili čas se oslobodi dosađivanja poglavice i naredi da se razapnu šatori. Slušam i zaključujem da ćemo biti dobro čuvani.

Ova predostrožnost me je naterala na razmišljanje. Znači da kapetan, koji ima iskustva u ovoj zemlji, veruje u tu opasnost koju spominje Malik! Onda? Onda, pitam se pre nego što zaspim: Ko je u pravu, gospodin Barsak ili gospodin Bodrijer? Možda ću to sutra saznati. Dotle sam u nedoumici.

Amede Florans

6. TREĆI ČLANAK AMEDEA FLORANSA

Treći članak specijalnog dopisnika pri misiji Barsak bio je objavljen u »Francuskoj ekspanziji« 5. februara. Iz razloga koje ćemo uskoro saznati, to je bio poslednji članak koji je redakcija primila od svog veštog reportera. Čitaoci »Francuske ekspanzije« moraće da sačekaju više meseci da bi odgonetnuli zagonetku koju je izneo g. Amede Florans u poslednjim redovima svog članka, zagonetku koju će ova priča potpuno rasvetliti.

EKSPEDICIJA BARSAK

(Telegram našeg specijalnog dopisnika)

Kankan, 24. decembra. — Ovde smo stigli juče ujutro, a a odavde ćemo poći sutra ujutro, na Božić.

Božić! Moje se misli upućuju domovini od koje smo tako daleko (šest stotina pedeset kilometara od Konakrija, kako veli nepogrešivi g. Tasen). S uživanjem koje nisam mogao zamisliti, mislim na polja pokrivena snegom, i prvi put posle toliko godina, žarko želim da stavim cipele ispred kamina, što bi barem značilo da imam kamin.

Ali ne raznežavajmo se i produžimo istoriju ekspedicije Barsak tamo gde smo je ostavili.

Dakle, u poslednjem članku sam vam pričao da je Malik kad su nam poglavica i stanovništvo Dauherika ponudili svoje gostoprimstvo, na svom jeziku rekla gospođici Mornas:

— Ne idite! Radi vam se o glavi!

Na te reči, koje je i kapetan čuo, bi rešeno da ćemo logorovati izvan sela, na mestu gde smo se i zaustavili. Posle razgovora s Malik, kapetan Marsenej je izdao naređenja koja je situacija zahtevala i naredio urođenicima da se udalje. Oni su to i učinili, ali buneći se i ubeđujući nas u svoje dobre namere. Kapetana to nije pokolebalo i odlučno im je naredio da se vrate kućama i da ne prilaze našem logoru bliže od pet stotina metara. Uskoro ćemo videti da te predostrožnosti nisu bile izlišne.

Gospodin Bodrijer, vatreni pristalica predostrožnosti, glasno se složio s tom odlukom, mada joj nije znao razlog. Dok g. Barsak, koji je već video kako ga nose ispod slavluka ukrašenog trobojkama, nije mogao da sakrije svoju ljutnju.

Čim su se urođenici povukli, on priđe kapetanu Marseneju, koji je bio na dva koraka od mene, tako da ništa nisam propustio od te scene, i upita ga odsečnim glasom u kome se osećala ljutnja.

— Ko ovde zapoveda, kapetane?

— Vi, gospodine poslaniče — odgovori oficir hladno ali učtivo.

— U tom slučaju, zašto ste, ne pitajući me za mišljenje, izdali zapovest da logorujemo ovde, umesto da stanujemo kod urođenika, i zašto ste oterali ove dobre crnce koji su imali najbolje namere?

Kapetan napravi stanku, kako se to kaže u pozorištu, pa mirno odgovori:

— Gospodine poslaniče, ako vi kao šef ekspedicije birate put i podešavate tempo po svojoj volji, ja moram da izvršim svoj zadatak — da vas zaštitim. Izvesno je da je trebalo prethodno da vas obavestim i da vam iznesem razloge svog postupka, ali hteo sam najpre da učinim ono što je bilo najpreče. Ja vas molim da me izvinite što sam propustio tu...

Dotle je sve bilo dobro. Kapetan Marsenej se izvinio za svoju grešku i g. Barsak je mogao da bude zadovoljan. Nažalost — možda je neko drugo suparništvo povod tome — kapetan je nervozan, mada se uzdržava i izgovoriće nezgodnu reč koja će delovati kao ulje na vatru.

— Što sam propustio tu formalnost — završi on.

— Formalnost! — ponovi g. Barsak crven od ljutnje.

Gospodin Barsak je južnjak, a sve južnjake bije glas da im živa teče u venama. Osećam da će sad početi gluposti.

Gospodin Barsak nastavi cepteći:

— A sad, hoćete li da budete ljubazni da me najzad upoznate s razlozima koji su sigurno vrlo važni kad su vas do te mere uzбудili.

Eto, što sam vam rekao, eto, sve ode bestraga. Sad je na kapetana red da bude uvređen. On odgovori suvo:

— Doznao sam da se sprema zavera protiv nas.

— Zavera! — uzviknu podsmešljivo g. Barsak. — Među tim dobrim crncima!... Trideset pet kilometara od Timboa! Zaista... A ko vam je otkrio tu zaveru?

Treba videti kako g. Barsak izgovara tu reč: zavera! Naduje obraze, koluta očima. Gospode! U tom času je baš pravi Marsejac.

— Malik — kratko odgovori kapetan.

Gospodin Barsak prsnu u smeh. Kakav smeh!

— Malik!... Ta mala robinja koju sam platio dvadeset pet para!

Gospodin Barsak preteruje. Prvo, Malik nije robinja, pošto je na francuskoj teritoriji ukinuto ropstvo. Jedan poslanik bi trebalo to da zna. Zatim, Malik je vrlo skupa žena. Ona nas je stajala dvadeset pet franaka, jednu staru pušku i komad tkanine pride.

Međutim g. Barsak nastavlja:

—... dvadeset pet para! Zaista važna ličnost, i ja razumem što ste se uplašili...

Kapetan je osetio udarac. Na reč »uplašili«, namrštio se. Savlađuje se, ali se oseća da kipi od besa.

— Dozvolićete mi da ne delim vašu bojazan — produži, međutim, g. Barsak, koji se sve više ljutio. — Meni je stalo da budem heroj. Ja ću, dakle, otići u selo da spavam i tu ću jazbinu osvojiti sasvim sam.

Eto nas do grla u glupostima. Kao što sam i predvideo.

— To vam ne bih savetovao — odgovori mu odsečno kapetan. — Ne znam da li se Malik prevarila ili nije, i pošto ne znam to sigurno, odlučio sam da budem predostrožan. Ja odgovaram za vašu sigurnost, to sam vam već

rekao. Za to sam dobio jasna naređenja, i ja ih neću prekršiti, ma bilo to i protiv vaše volje.

— Protiv moje volje!

— Ako budete pokušali da pogazite zapovesti vojnog komandanta i da izađete iz logora, biću, nažalost, prinuđen da vas čuvam u vašem šatoru pod dobrom stražom. A sad, sluga pokoran, gospodine poslaniče. Moram da se pobrinem za postavljanje logora i nemam vremena za raspravljanje. Imam čast da vas pozdravim.

Na tu reč kapetan prinese ruku svojoj šapki, okrete se nadesno po propisu i udalji se ostavljajući poslanika s juga, koga samo što nije udarila kap. Uostalom, da budem iskren, nisam se ni ja mnogo bolje osećao.

Ljutnja g. Barsaka bila je u toliko veća što se cela ta scena odigrala u prisustvu gospođice Mornas. Hteo je da potrči za kapetanom u očiglednoj nameri da se s njim posvađa, što bi moglo da ima tragičan završetak, kad ga naša ljubazna saputnica zadrža jednom reči:

— Stanite, gospodine Barsak — reče ona. — Istina je da je kapetan pogrešio što vas nije o tome obavestio, ali se izvinio, a i vi ste ga uvredili. Štiteći vas protiv vaše volje on samo vrši svoju dužnost, i time se izlaže opasnosti da vas naljuti što može da mu smeta u napredovanju. Kad biste bili i malo velikodušniji, trebalo bi da mu se zahvalite.

— To je suviše!

— Umirite se, molim vas, i saslušajte me. Razgovarala sam s Malik. Ona je upozorila gospodina Marseneja i obavestila ga da se protiv nas sprema zavera. Da li ste ikad čuli za dung-kono?

Gospodin Barsak odrečno odmahnu glavom. Nije više penio od besa, ali se durio.

— Ja za to znam — prekide dr Šatonej prilazeći. — To je smrtonosan otrov koji ima izuzetno svojstvo da svoje žrtve ubije tek posle osam dana. Znete li kako se dobija? Dosta je zanimljivo.

Gospodin Barsak kao da nije čuo. Ugašeni vulkan još se pušio. Gospođica Mornas odgovori umesto njega.

— Ne, doktore.

— Pokušaću da vam objasnim — reče dr Šatonej s izvesnim ustezanjem — mada je to prilično nezgodno... Najzad! Hajde... Dakle, znajte da se za pravljenje dung-kona uzima stabljika mladog prosa (na crnačkom Sario) koja se stavi u utrobu mrtvaca. Dvadeset dana kasnije, izvlači se, osuši i istuca. Dobijeni prašak sipa se u mleko, u neki sos, u vino ili u ma koje drugo piće, i kako nema nikakav ukus, proguta se neprimetno. Osam do deset dana kasnije počinje otoci. Naročito se trbuh neverovatno naduje. Posle dvadeset četiri časa umire se, i ništa, nikakav protivotrov, nikakav lek ne mogu da vas otmu od te zlokobne sudbine koja, ako nije dostojna Atreje, dostojna je Tijeste!

(Dobro! opet stih. Ali sa čim se njegova rima slaže, na šta se odnosi?)

— Evo sad — reče gospođica Mornas kad je na nju došao red — u čemu je zavera koju su kovali seoski stanovnici. Dolazeći ovamo, Malik je čula poglavicu Dauherikoa kako razgovara s ostalim poglavicama. Dolo Saron je ime tog malog kralja koji je trebalo da nas prijateljski primi i najsrdačnije dočeka, da nas pozove, neke u svoju kuću, a druge opet u kuće njegovih saučesnika. Tu bi nam ponudili svoja jela i pića, koje mi ne bismo mogli da odbijemo. Za to vreme dalo bi se i vojnicima nešto da popiju. Sutradan bismo otišli ništa ne primetivši, a kroz nekoliko dana osetili bi prve napade otrova. Naravno, svi crnci iz okoline vrebali bi taj, trenutak i kad bi naša povorka počela da se osipa, oni bi opljačkali naše stvari, naše mazgare i nosače odveli u ropstvo, dočepali se naših konja i magaraca. Malik je slučajno otkrila zaveru i o tome obavestila kapetana Marseneja. Ostalo znate.

Može se zamisliti koliko smo bili uzbuđeni tom pričom. G. Barsak je preneražen.

— Eh! Šta sam vam ja govorio — reče g. Bodrijer pobedonosno. — Eto vam vašeg civilizovanog stanovništva. Pravi razbojnici.

— Ne mogu da dođem k sebi — stenjao je g. Barsak. — Ja sam preneražen, bukvalno preneražen! Taj Dolo Saron, reklo bi se prava dobričina! Ali! Sad ćemo se mi našaliti... Još koliko sutra ću spaliti to selo, a što se tiče tog bednika Dolo Sarona...

— Šta vam pada na pamet, gospodine Barsak! — povika gospođica Mornas.
— Razmislite da treba još stotine i stotine kilometara da pređemo.
Opreznost...

Gospodin Bodrijer upade u reč i upita:

— Da li je baš potrebno da tvrdoglavo produžavamo ovaj put? Pitanje je bilo: Da li je stanovništvo na okuci Nigera dovoljno civilizovano da bi mu se mogla dati sva politička prava ili nije? Meni se čini da odgovor znamo. Iskustvo ovih poslednjih nekoliko dana, a naročito ovo od sinoć, treba da nam je dovoljno.

Tako napadnut, g. Barsak se povrati. Diže glavu. Hoće da govori, govori... Gospođica Mornas ga predupredi.

— Gospodin Bodrijer je skroman — reče ona — Liči na Engleza, koji je tvrdio da su sve Francuskinje riđokose, zato što je video jednu riđokosu kad se iskrcavao u Kaleu. On sudi ceo narod po nekolicini zločinaca. Kao da u Evropi nema zločina!

Gospodin Barsak s ubeđenjem potvrdi. Ali svrbi ga jezik. Uzima reč.

— Sasvim tačno! — povika on. — Ali, gospodo, to pitanje ima i drugu stranu. Da li bi bilo dopušteno da se predstavnici Republike, jedva na pragu jednog velikog poduhvata...

Baš lepo govori g. Barsak.

—... pri prvim koracima obeshrabre kao uplašena deca. Ne, gospodo, oni koji imaju tu čast da nose francusku zastavu moraju imati sigurno rasuđivanje i hrabrost koje ništa ne može da pokoleba. Oni će tada hladno proceniti težinu opasnosti kojima mogu da se izlože i pošto ih procene tim će se opasnostima smelo suprotstaviti. Ali ti pioniri civilizacije...

Bogami, ovo je pravi govor! I može da se oduži...

—... ti pioniri civilizacije moraju pre svega biti obazrivi i ne smeju žuriti sa donošenjem suda o čitavoj jednoj velikoj oblasti, oslanjajući se na jedan jedini događaj za koji čak nismo sasvim sigurni ni da je verodostojan. Kao što je to vrlo lepo rekao prethodni govornik...

Prethodni govornik je gospođica Mornas, niko drugi. Taj se »prethodni govornik« smeši i da bi presekao tu bujicu rečitosti, požuri se da burno zapljeska.

Poučeni primerom i mi zapljeskamo svi, izuzev g. Bodrijera, to se po sebi razume.

— Stvar je, dakle, rešena — reče gospođica Mornas usred larme — putovanje se produžava. Ponavljam, dakle, da nam predostrožnost nalaže da izbegavamo svako prolivanje krvi koje bi moglo da dovede do represalija. Ako budemo pametni, glavni cilj će nam biti da mirno putujemo. To je barem mišljenje gospodina Marseneja.

— Ah, tako! Ako je to mišljenje gospodina Marseneja... — potvrdi g. Barsak smešeći se kiselo.

— Nemojte se tako podrugljivo osmehivati, gospodine Barsak, — odvrati mu gospođica Mornas.— Dobro biste učinili da odete do kapetana koga ste maločas prilično izgrdili, i da mu pružite ruku. Jer mu, u stvari, možda dugujemo život.

Gospodin Barsak je bio naprasit, ali je bio pošten i dobar čovek. Dvoumio se tačno onoliko koliko je trebalo da bi naglasio svoju žrtvu i uputio se kapetanu Marseneju koji je baš završavao organizovanje logorske straže.

— Kapetane, jednu reč — reče mu on.

— Izvolite, gospodine poslaniče — odgovori oficir u stavu mirno.

— Kapetane, — produži g. Barsak — maločas nismo bili u pravu ni jedan ni drugi, ali ja sam krivlji od vas. Molim vas da me izvinete. Hoćete li mi učiniti čast da mi pružite ruku?

Sve je to bilo rečeno s mnogo dostojanstva i uveravam vas nije u tome bilo ničeg ponižavajućeg. Gospodin Marsenej je bio uzbuđen.

— Ah, gospodine poslaniče, — reče on — to je suviše. Ja sam već sve zaboravio...

Stegli su jedan drugom ruku i mislim da su do dalje naredbe postali najbolji prijatelji na svetu.

Pošto se incident Barsak—Marsenej završio na opšte zadovoljstvo, svaki od nas se povukao pod šator koji mu je bio određen.

Šesnaestog decembra u zoru polazimo. Najpre smo obišli selo, gde smo u to jutarnje doba videli svega nekoliko stanovnika. Onaj nevaljalac Dolo Saron nas je gledao kako prolazimo, i meni se učinilo da nam upućuje preteći pokret rukom.

Nešto pre devet časova put nam je presekla reka u kojoj su gmizali, kao i obično, nilski konji i krokodili. Morali smo da je pregazimo. Tada sam primetio da nam se to prvi put dešava. Dotle smo ili nailazili na mostove, ili je voda bila toliko niska da bi naši konji jedva okvasili kopita. Ovog puta bilo je sasvim drugačije, pred sobom smo imali pravu reku. Srećom, njena je dubina bila manja nego što smo se plašili. Voda je doprela konjima jedva do grudi i prelaz je izvršen bez teškoća.

Napuštajući Dauheriko sa rđavim uspomenama, najpre smo se peli na neki breg, pa smo ponovo sišli do Bagareje koja se nalazi u dolini Tinkisoa. Pošto nemam ništa uzbudljivije da vam saopštim, obaveštavam vas da je Čumuki ostavio zaštitnicu i da ide zajedno s Morilireom. Znači da se posvađao s Tonganeom. Čumuki i Morilire razgovaraju kao da su najbolji prijatelji na svetu. Lepo! Utoliko bolje.

Što se tiče Tonganea, ne izgleda da mnogo žali za svojim bivšim prijateljem. Na začelju povorke razgovara s malom Malik, i razgovor izgleda veoma živahan. Možda idila?

Od Bagareje opet nastupa džungla, koja je sve suvlja ukoliko se udaljavamo od kišnog doba, zatim je ravnica koju takoreći nismo više ni napuštali sve do Kankana, gde smo stigli juče, 23. decembra i odakle vam šaljem ovaj članak.

Dvadeset drugog decembra u toku dana smo kod Kuruse prešli Džolibu, za koju mi je g. Tasen rekao da je Niger, ali u Kankanu smo naišli opet na jednu reku, isto tako veliku, koja teče prema prvoj, da bi se, kako izgleda, na osamdeset kilometara severno spojila. Zašto ta reka koju zovu Milo ne bi bila pravi i autentični Niger? G. Tasen mi tvrdi sa prilično prezrivim izrazom da nije, ali mi ne kaže zašto. Uostalom, nije važno.

— A događaji? — pitaćete me vi. Šta! Zar vam se za čitavih. devet dana ništa nije desilo?

Baš ništa, ili tako malo. Uzalud sam kroz lupu gledao svoju beležnicu, našao sam samo jednu stvar koju bi u krajnjem slučaju vredelo zabeležiti. Ne znam ni sam šta o njoj treba da mislim.

Događaj se desio u Kankanu, gde smo stigli sa dvanaest časova zakašnjenja u odnosu na program, znači 23. ujutro, zbog ponovnog bekstva Morilirea. Dvadeset drugog, u času kad smo krenuli na drugu dnevnu etapu, nigde nije bilo Morilirea. Uzalud smo ga tražili na sve strane, morali smo se pomiriti s tim da ga čekamo.

Sutradan, u prvim jutarnjim časovima, naš je vodič bio na svom mestu i pripremao je polazak kao da se ništa nije desilo. Ovog puta nije mogao da poriče svoj izostanak. Zato Morilire nije ni gubio vreme u nepotrebnom poricanju. Objasnio je da je morao da se vrati na mesto prethodnog logorovanja gde je zaboravio karte gospodina Marseneja. Ovaj ga je dobro izgrdio i time se stvar svršila.

Ne bih vam možda to ni ispričao da nije de Sen-Beren pokušao da taj događaj svojom uobičajenom izuzetnošću, uveliča i izopači. Pošto ga ju mučila nesanica, on je izgleda prisustvovao povratku našeg vodiča, i zato je otišao kapetanu Marseneju i u najvećoj tajnosti mu rekao da Morilire nije došao sa zapada odakle smo i mi došli, već sa istoka, što znači od Kankana kome smo se uputili. Prema tome, nije mogao da traži neku zaboravljenu stvar; znači, slagao je.

Kad bi ovako obaveštenje dolazilo iz bilo kojeg drugog izvora, moglo bi se uzeti u razmatranje, ali pošto je došlo od de Sen-Berena! De Sen-Beren je toliko rasejan da je izgubio kompas.

Ali vratimo se našoj priči. Ja sam vam već rekao da se drugi događaj odigrao u Kankanu. Dok smo mi švrljali, gospođica Mornas, g. Barsak, de Sen-Beren i ja, pod vođstvom Čumukija i Morilirea...

Ali tek sad primetih da vas nisam uputio u stvar i da bi trebalo početi priču malo ranije.

Znajte, dakle, da nam prethodnih dana Morilire nije davao mira hvaleći svima nekog vrača, upravo jednog Kenielala (koji predskazuje budućnost) a živi u Kankanu. Po njegovim rečima, taj Kenielala ima neobičan dar vidovitosti i u više mahova nas je terao da se u to i lično uverimo. Izlišno je govoriti da smo ga svi jednoglasno odbili mada se nismo dogovorili. Nismo došli usred srede Afrike da bi tražili savet nekog mesečara manje ili više vidovitog.

Ali kad smo sa vodičima šetali kroz Kankan, Morilire i Čumuki se zaustaviše pred jednom kolibom koja je, uostalom, bila sasvim obična. Pukom slučajnošću, za koju sumnjam da je bila slučajna, izgleda da smo se našli baš pred kućom čuvenog Kenielale koga su nam toliko hvalili. Savetovali su nas ponovo da ga posetimo. Mi smo opet odbili. Ali oni se ne predaju lako i nepokolebljivo produžavaju da hvale poštovanog vrača.

Šta se tiče Morilirea ili njegovog druga Čumukija da li ćemo mi ići kod Kenielale? Da nisu običaji ove zemlje do te mere civilizovani da naša dva momka primaju »proviziju« od prihoda tog njihovog »čuda« i da im nije dužnost da mu dovode mušterije onako kao što venecijanski gondolijeri odvođe mušteriju proizvođačima stakla i čipaka? E, to bi išlo u prilog Barsakovom mišljenju.

Naša dva pobratima se nisu obeshrabrila. Toliko su navaljivali i mi smo popustili da bi nas ostavili na miru. Na kraju, možemo baš i da im učinimo to zadovoljstvo, ako i zarade nekoliko korija, utoliko bolje za njih.

Ušli smo u neverovatno prljavu kolibu u koju je dopirala vrlo slaba svetlost. Kenielala je stajao u sredini sobe. Pošto se dobrih pet minuta udarao po butini govoreći nam nitia, što znači »dobro podne« — pošto je zaista to doba i bilo — on čučnu na neku asuru i pozva nas da i mi to uradimo.

Počeo je time što je skupio gomilu vrlo sitnog peska, kojeg je jednim pokretom raširio kao lepezu pomoću jedne metlice. Tada nam zatraži tucе kokosovih oraha, pola belih, pola crvenih kojima je brzo prevlačio iznad peska mrmljajući neke nerazumljive reči, zatim je po pesku ređao voće praveći različite geometrijske figure: krugove, kvadrate, romboide, pravougaonike, trouglove itd., a iznad njih je činio čudne pokrete kao da ih blagosilja. Najzad sve brižljivo skupi i pruži nam svoju prljavu ruku u koju stavismo novac za savet.

Sad možemo da ga ispitujemo. Nadahnut je. On će govoriti.

Mi mu postavljamo, jedan za drugim, po nekoliko pitanja koja on sluša ćutke. Odgovoriće na sva pitanja najednom, rekao nam je. Kad smo završili, on odmah počе sa bujicom reči, vrlo brzo, kao čovek koji je siguran u ono što govori. Nisu baš vesela proročanstva našeg vraća! Kad bismo verovali — što srećom nije slučaj — izašli bismo iz njegovog laboratorijuma ispunjeni brigama i nespokoјstvom.

Počinje sa mnom, ja sam ga upitao za sudbinu onoga što je meni najdraže na svetu, to jest članaka koje vam šaljem.

— Uskoro — reče mi on nemogućim jezikom koji ja prevodim na francuski — niko više neće imati vesti od tebe.

Eto ti moje sreće! Ali vrać je rekao: uskoro. Znači mogu da budem miran što se ovog članka tiče.

Kenielala prelazi na de Sen-Berena.

— Ti ćeš biti ranjen — proriče mu on — i od te rane nećeš moći da sediš.

Sada je na redu gospođica Mornas.

— U srce ćeš biti pogođena — izgovori Kenielala.

Eh, nije tako glup! Skrenuću vam pažnju da nije tačno odredio. Hoće li rana biti fizička ili duševna? Ja sam više za ovu drugu pretpostavku i veoma sumnjičim našu dvojicu vođa da su se upustili u neka »ogovaranja«. Gospođica Mornas je, sigurno protumačila proročanstvo kao i ja, jer je pocrvenela. Kladio bih se da misli na kapetana Marseneja.

Ali naš je vrah ućutao, zatim je pogledao g. Barsaka preteći. Jasno je da smo stigli do najvažnijeg proroćanstva. On predskazuje:

— Dalje od Sikaša, vidim bele. Za vas sve, to je ropstvo ili smrt.

Sve lepše i lepše od matorca.

— Bele? — ponovi gospođica Mornas. — Vi hoćete da kažete crne?

— Ja sam rekao: bele — svećano potvrdi Kenielala koji izigrava nadahnuće na vrlo zanimljiv način. — Nemojte preći Sikaso. Inaće, ropstvo ili smrt.

Razume se, mi smo tu opomenu shvatiti kao šalu. Koga i hoće taj vrah-pogađać da ubedi da na francuskoj teritoriji postoji dovoljno velika grupa belaca da bi mogla da dovede u opasnost tako veliku ekspediciju kao što je naša?

Uveće, za večerom, svi smo se smijali toj prići, pa čak i bojažljivi g. Bodrijer, zatim o tome nismo više ni mislili. Ali ja sam ponovo o tome razmišljao, uvećer, ležeći. Čak sam vrlo ozbiljno mislio i na kraju došao do zaključka koji...

Najzad, presudite sami.

Postavimo prvo osnove problema. Postoje dve i po činjenice. Polu-činjenica je odsutnost Morilirea u Timbou za vreme našeg poslednjeg odmora pre Kankana. Druge dve činjenice su trovanje sa dung-kono i zlokobno proroćanstvo crnog vrah.

Pošto smo tako postavili stvari, da razmislimo. Prva činjenica. Da li je verovatno da poglavica jednog malog sela skuje bezumni plan da napadne ekspediciju koju ćuva dve stotine pušaka i to u predelu Senegambije koju već odavno drže naše trupe, i na trideset pet kilometara od Timboa, gde je prilićno veliki francuski garnizon? Ne, to nije verovatno. To je naprotiv neshvatljivo, potpuno neshvatljivo.

Druga činjenica. Da li je verovatno da jedan stari crnac, glup i neznalica, ima moć da ćita budućnost? Ne, apsolutno je sigurno da on tu moć nema.

Međutim, isto je tako sigurno da je slučaj sa dung-kono postojao ili je barem, pošto je za mene očigledno da takav plan nikad nije mogao biti skovan, namešteno tako da mi poverujemo u njegovo postojanje.

Isto je tako sigurno da bi Kenielala, ostavljen samom sebi, govorio napamet i pričao sasvim druge stvari, a ne bi, kao što je to uradio, tvrdoglavo predskazivao ropstvo ili smrt posle Sikaso.

Zaključak se nameće: hteli su da nas uplaše. Ko? Zašto? — pitaćete me vi. Ko? Otkuda ja to znam. Zašto? U cilju da odustanemo od puta. Nekome smetamo, i taj neko ne želi da mi pređemo Sikaso.

A što se tiče polu-činjenice Morilire, ona ili ne znači ništa, ili ako de Sen-Beren nije bio onoliko rasejan koliko to ima običaj, onda je Morilire saučesnik onih koji pokušavaju da zaustave naše napredovanje. Njegova upornost da nas odvede kod Kenielala je već vrlo sumnjiva i u najmanju ruku može se verovati da je za to bio plaćen. Trebalo bi rasvetliti tu stvar.

Takvi su moji zaključci. Budućnost će pokazati da li su osnovani ili nisu. Živi bili pa videli.

U džungli, na dan polaska od Kankana, 26. decembra — Dodajem ovaj post-scriptum svom prekjučerašnjem pismu, za koje se Čumuki primio da vam ga pošalje.

Ono što nam se ove noći desilo neverovatno je. Javljam vam to ali i ne pokušavam da razjasnim.

Ostavili smo Kankan juče ujutro, 25. decembra, i posle dve dobre etape od ukupno tridesetak kilometara, uveče smo se ulogorili na goloj ledini. Oblast je slabo nastanjena. Poslednje selo kroz koje smo prošli je Džangana na oko dvadeset kilometara iza nas, a od sledećeg sela, Sikoroa, razdvaja nas pedeset kilometara. U uobičajeno vreme logor je spavao.

U pola noći probudila nas je neka čudna buka koju niko od nas nije mogao da objasni razumnim putem. To je bilo kao neko džinovsko hrkanje slično parnoj mašini, ili tačnije, zujanju insekata, ali ogromnih insekata, insekata koji bi bili veličine slona. Prema onome što su nam rekle straže, ta čudnovata buka je počela sa zapadne strane. U početku veoma slaba ona je

postepeno rasla. U trenutku kad smo izašli iz svojih šatora dostigla je vrhunac. Najčudnovatije je bilo što je taj zvuk dolazio odozgo, iz vazduha, s neba. Uzrok koji ga je izazivao bio je tačno iznad nas. Ali šta je to bilo?

Uzalud smo buljili oči. Bilo je nemoguće ma šta videti. Gusti oblaci prekrivali su Mesec, i noć je bila crna kao mastilo.

Dok smo se mi uzalud trudili da nešto vidimo kroz mrak, zujanje se udaljilo prema istoku, slabilo, iščezavalo... Ali pre nego što se zvuk potpuno ugasio, čuli smo drugi koji je dolazio sa zapada. Kao i prvo, to se zujanje pojačavalo, dostiglo svoj vrhunac, opadalo i prestalo odlazeći prema istoku.

Logor kao da se izbezumio od straha. Svi su crnci pribili lice u zemlju. Evropljani su se sakupili oko kapetana Marseneja. Pored njih primećujem Čumukija i Tonganea, koji su živeći sa belcima stekli nešto od njihove čvrstine karaktera. Ali Morilirea nigde nisam mogao da nađem. Bez sumnje leži negde ničice sa svojim zemljacima.

Pet puta je strašni zvuk počinjao, povećavao se i umirao. Zatim je noć opet utonula u svoju tišinu i mirno se završila.

Ujutro je bilo vrlo teško ponovo obrazovati kolonu. Crnci su se plašili i tvrdoglavo su odbijali da pođu. Kapetan Marsenej je na kraju ipak uspeo da ih ubedi. Pokazao im je sunce koje se rodilo na nebu bez ijednog oblaka. Sasvim je izvesno da se tog časa u vazduhu ništa neprirodno nije dešavalo.

Najzad smo pošli sa tri časa zakašnjenja.

Noćasnja pojava je, razume se, bila predmet svih razgovora, ali niko nije uspevao da je objasni. Malo-pomalo počeli smo ipak da govorimo o drugim stvarima, kad na oko dva kilometra od mesta logorovanja, koje tek što smo napustili, kapetan Marsenej, koji je išao na čelu kolone, primeti na zemlji oko pedeset metara dugačke brazde u pravcu zapad-istok. Te su brazde na zapadnoj strani duboke oko deset santimetara a neprimetno se gube na istočnoj. Bilo ih je deset, i to u pet grupa po dve.

Imaju li one kakve veze s noćasnjom pojavom? Svi smo najpre bili skloni da odgovorimo: ne. Međutim, isti pravac sa zapada na istok; sličnost brojeva: pet grupa brazda, pet uzastopnih zujanja.

Onda? Onda, ne znam...

Amede Florans

7. U SIKASU

Ekspedicija Barsak stigla je u Sikaso 12 januara. Znači, prešla je za manje od šest nedelja, to jest prosečno po dvadeset pet kilometara dnevno, hiljadu sto kilometara koliko je od obale udaljena ta stara prestonica Kenedugua, koja je kasnije postala poslednja tvrđava Samorija.

Kao što smo već rekli, posle trećeg članka, kojeg je Amede Florans poslao dva dana po izlasku iz Kankana, »Francuska ekspanzija«, nije više primala dopise od njega, i od tog dana ne bismo imali nikakvih podataka o daljem putu ekspedicije da nije beležnice u koju je ovaj vešti reporter svakodnevno zapisivao svoje primedbe i zapažanja. Pisac ove priče ima tu beležnicu pred očima i njome će se, u slučaju potrebe, obilato služiti.

Od Kankana do Sikasoa put je izgleda bio jednoličan i nezanimljiv izuzev nekoliko šala na račun de Sen-Berenove rasejanosti i opisivanja, do sitnica, svakodnevnih događaja, događaja čiji su mnogobrojni primeri već poznati čitaocu tako da nema potrebe da mu se ispriča još koji. Amede Florans se ograničava na opis puta, ravnog do Tiole, a od tog sela vrlo neravnog, i da kratko zaključi da je Čumuki i dalje izbegavao društvo svog druga Tonganea i izgleda da se tesno vezao sa čelnim vodičem Morilireom. O tome, uostalom, ne daje nikakve komentare i zaista nije ni bilo razloga da to čini jer pitanje odnosa između ta tri crnca nije bilo toliko važno da bi taj problem privukao njegovu pažnju.

Iz ćutanja Amedea Floransa mora se zaključiti da se ništa važnije nije desilo. Nijedno od proročanstava Kenielala nije ni počelo da se ostvaruje: Amede Florans je produžio da piše članke i da ih daje Čumukiju koji je i dalje imao za dužnost da obezbedi njihovo slanje u Evropu, a ako, iz bilo kog razloga, to obećanje nije održao, reporter o tome nije ništa znao; de Sen-Beren je još uvek mogao da jaši, a srce Žane Mornas — ostavimo joj pseudonim koji je sama izabrala — nije zadobilo nikakvu ranu, ili barem nikakvu vidljivu ranu. A što se tiče moralne rane, iz nekih beleški Amedea Floransa moglo se zaključiti suprotno, to jest da je treće proročanstvo najlakše moglo da se ostvari, pod uslovom da se shvati u prenosnom smislu. On posvećuje dva reda, uostalom sa simpatijom i odobravanjem, sve većem prijateljstvu Žane Mornas i kapetana Marseneja i sve većem zadovoljstvu koje su ovo dvoje mladih ljudi u tome nalazili.

A što se tiče četvrtog proročanstva, najozbiljnijeg i najsumornijeg, ništa, baš ništa ne pokazuje da ga je ma kakav događaj potvrdio. Ekspedicija nije ni uništena ni oterana u ropstvo, mirno prelazi svoj put pod zaštitom dve stotine pušaka kapetana Marseneja, stoka za vuču je u dobrom stanju, prtljag u dobrom stanju i pri prelasku reka pokvasio se samo toliko koliko je to neizbežno sa crncima.

Ma kako da je Amedeu Floransu, u času kad ga je pisao, izgledalo tačno mišljenje koje je izrazio u zaključku svog članka poslatog iz Kankana, kasniji događaji ga nisu potvrdili. Niko se više nije usudio da stvarno ili tobože napadne ekspediciju i nisu više sreli nikakvog Kenielala koji bi ponovo izrekao preteća predskazanja. Ako je Amede Florans imao pravo i ako je negde postojao neko ko je skovao besmislen plan da tako uplaši ekspediciju da bi se ona odlučila na povlačenje, po svemu je izgledalo da je od toga odustao.

Po dolasku u Sikaso, ni sam Amede Florans nije imao sasvim prečišćene pojmove o toj stvari. Događaji koji su ga naterali na razmišljanje: manje ili više istiniti pokušaj trovanja sa dung-kono i mračna proročanstva crnog vrača, gubili su od svoje vrednosti ukoliko je vreme prolazilo. Mada još nisu bili u Sikasou, a najavljena opasnost trebalo je da se desi tek posle prolaska kroz tu staru prestonicu, on je svakog dana bio sve mirniji, toliko mu se činilo besmisleno da bi se ti bezazleni crnci, koje su povremeno sretali, usudili da napadnu tako brojnu jedinicu regularne vojske. Takva avantura bi bila besprimerna bez učešća nekog tiranina kao što je bio Samori, koji bi silom naterao bezazleno stanovništvo da se pretvori u ratnike.

Ipak je Amede Florans možda prerano prestao da brine zasnivajući svoje spokojstvo jedino na ljudima kapetana Marseneja pošto će se baš u Sikasou ta oružana sila svesti na polovinu.

Niste zaboravili da u Sikasou ekspedicija Barsak treba da se podeli. Dok će jedan deo, kojim će lično rukovoditi Barsak, ići do Nigera, prema Ugaduguu, prestonici Mosija i izbiti na Okean preko Borgua i Dahomeje, drugi će deo, pod Bodrijerovim rukovodstvom, odmah da se spusti na jug i skoro u pravoj liniji da dođe do Gran-Basama. Razume se, pošto oba dela ekspedicije

imaju pravo na podjednaku zaštitu, to će se zaštitnica svesti na oko stotinu ljudi za svaku grupu.

U trenutku kad je još cela ekspedicija stigla u Sikaso, Samorijeva tvrđava je bila odskora u francuskim rukama jer ju je na juriš osvojio, prvih meseci 1898. godine, francuski pukovnik Odeu. U okolini su se još uvek osećale posledice besprekidnih pustošenja koja je činio taj strašni trgovac robovima, kome smo, ko bi znao zašto, dali zvučno ime Almani. Na sve strane nizala su se spaljena i opljačkana sela. Beda je bila užasna.

Što se same varoši tiče — ako se taj naziv može upotrebiti za jedno crnačko naselje — ona je uglavnom ostala u onom stanju u kome ju je zatekao pukovnik Odeu. To je bila, a uostalom i sada je takva, obična grupa nekoliko posebnih sela razdvojenih obrađenim poljima i uokvirenih, kao što je to uobičajeno u tim predelima, zajedničkim zidom koji je u Sikasou visok čitavih šest metara i širok osam metara u temeljima.

U okviru tog zida francuska uprava je učinila samo ono što je bilo neophodno, tako da je, pored hitnih radova na čišćenju, podigla samo zgrade za smeštaj trupa garnizona. U to vreme garnizon se sastojao od tri čete: jedne čete kolonijalne pešadije i dve čete senegalskih strelaca. U ovim dvema četama bilo je francuskih oficira i podoficira. Može se zamisliti kakva je radost bila za te mlade ljude, tako dugo odvojene od svojih, da vide ekspediciju Barsak. Radost je dostigla vrhunac kad su doznali da je na čelu pratnje kapetan Marsenej koji je u tom dalekom garnizonu naišao na nekoliko svojih najboljih prijatelja, a radost je dostigla delirijum kad se doznalo da jedna bela žena učestvuje u ekspediciji Barsak.

Priredili su tim važnim posetiocima svečan doček. Zastave su se vile na vetru, trube su trubile, doboši su dobovali, podignuti su slavluci od lišća, spretno okupljeni crnci su klicali, ništa nije nedostajalo, čak ni Barsakov govor. Uveče su oficiri dali izvanrednu priredbu i veselju nije bilo kraja. Žana Mornas je predsedavala svečanosti. Može se zamisliti uspeh koji je imala. Opkoljavali su je, gurali su se oko nje. Sva ta vatrena mladež bi radosno pošla u boj za lepe oči te bele žene, koja je u njihovo izgnanstvo unela zračak sunca.

Ali Žanu Mornas nije uspeh opio. Od svih tih lepih reči, reči kapetana Marseneja, koji nije bio škrt, najlakše su našle put do njenog srca. Ona je tu naklonost, nehotice, čak i pokazivala s takvom nevinošću da su to svi odmah zapazili. Zato su drugovi kapetana Marseneja, pažljivi kao pravi Francuzi, postepeno stišavali svoje oduševljenje, i jedan za drugim neupadljivo su čestitali srećnom kapetanu dok se ovaj uzaludno branio da to ne zasluži.

Marsenej je skretao pogled, poricao, uveravao da ne razume šta to hoće da kažu. A, naprotiv, vrlo dobro je razumevao i plivao je u sreći. Najluđi snovi su mu znači bili dopušteni pošto su osećanja Žane Mornas bila tako očigledna da je on bio jedini koji ih nije znao. Tako su Žana Mornas i Marsenej otkrili tu ljubav koju su osećali jedno za drugo.

Sutradan se počelo s pripremama za podelu ekspedicije i odmah se naišlo na nepredviđene teškoće. Za Evropljane je to bilo sasvim jednostavno. Oko Bodrijera se okupiše gospoda Ejrije i Kirije, prema dobijenim uputstvima, kao i g. Tasen prema svojim ličnim sklonostima, a Barsaku se pridružiše g. Ponsen i dr Šatonej. Amede Florans se pridruži ovoj grupi čiji je put bio mnogo duži i prema tome obećavao je više materijala za pisanje.

Što se kapetana Marseneja tiče, on je dobio naređenje da stotinu svojih ljudi pridoda Bodrijeru kao pratnju, pod komandom jednog poručnika iz garnizona u Sikasou, a da se on lično sa drugih sto ljudi pridruži Barsaku. Odlučivši, samo se po sebi razume, da se bez odstupanja pokori naređenju, ipak je bio vrlo uznemiren. Pitao se sa strepnjom šta će rešiti Žana Mornas i de San-Beren. S kakvim je olakšanjem uzdahnuo kad je čuo da je mlada devojka, kad su je za to pitali, izjavila da će ići sa Barsakom. Ali kako je opet razočarano uzdahnuo kad je Žana dodala da će ona i de Sen-Beren ostati samo nekoliko dana sa cenjenim poslanikom s Juga, jer imaju nameru da ga ostave pošto pređu nekoliko etapa da bi svoje lično istraživanje produžili severnije.

Među oficirima je ta vest izazvala veliko negodovanje. Nije bilo ni jednog koji nije prekorevao mladu devojku što je napravila tako neobazriv plan. Šta! Sama, bez pratnje, ona hoće da se izloži opasnosti da ode u skoro neispitane oblasti u koje francuska vojska još nikad nije ušla? Objasnili su

joj da je takav put neostvarljiv, da stavlja život na kocku, i da je, ako ne bude nešto gore, seoske poglavice neće pustiti da prođe.

Ništa nije pomoglo, Žana Mornas je bila nepokolebljiva i niko, pa čak ni kapetan Marsenej, nije mogao na nju ni najmanje da utiče.

— Gubite vreme — izjavi ona smejući se. — Jedino što ćete postići to je da uplašite mog ujaka, koji, eno, uplašeno koluta očima.

—Ja! — bunio se Aženor tako napadnut.

— Da, vi, — uporno je tvrdila Žana Mornas. — Očevidno umirete od straha. Zar ćete dozvoliti da na vas utiču ovi zloslutni proroci?

— Ja! — ponovi jadni de Sen-Beren.

— Zašto biste se plašili? — upita Žana oholo. — Ja ću biti s vama, ujače.

— Ali ja se ne plašim! — bunio se de Sen-Beren, ljut što je bio meta svim pogledima.

Žana Mornas se okrete onima koji su joj protivrečili.

— Sto se mene tiče — reče ona — pošla sam iz Evrope s namerom da pređem Homborli i da stignem do krajnje tačke okuke Nigera, u Gao. Preći su Hombori i stići ću do Gaoa na Nigeru.

— A Tuarezi Auelimideni koji u toj oblasti drže obe obale Nigera?

— Baš me briga za Tuarege — odgovori Žana Mornas — stići ću uprkos njima.

— A zašto baš u Gao, a ne do neke druge tačke? Kakav vas to važan razlog goni da idete baš tamo a ne na neko drugo mesto kad putujete radi ličnog zadovoljstva!

— Moj kapris — odgovori Žana Mornas.

To je reč za koju su oficiri složno našli da je puna smelosti, a i da je tipično francuska, te je primljena s odobravanjem.

— To je zaista vrlo važan razlog — rekao je major Veržez — kapris lepe žene je *ultima ratio* [od latinske fraze *ultima ratio regum*, finalni argument kraljeva. Luj XIV je to frazu ugravirao na topove] i nismo mi ti koji će ga osporiti.

Pošto je podela zvaničnih i poluzvaničnih članova ekspedicije bila završena, ostalo je da se na ravne delove podeli pomoćno osoblje, što je izgledalo veoma lako.

Pre svega, deset magaraca, pet mazgara i deset nosača, koji su pripadali lično Žani Mornas i de Sen-Berenu, ići će s onima koji su ih i uzeli u službu. Što se tiče drugih nosača, vodiča i tovarnih životinja, oni će se podeliti u dve nejednake grupe. Veća će grupa ići sa ekspedicijom koja ima da pređe veći deo puta, što znači sa Barsakom, kome će isto tako biti ostavljen i vodič Morilire. Sporazumeli su se u svim tačkama bez ikakvih teškoća.

Ali u trenutku kad je trebalo taj plan ostvariti počele su teškoće. Već kod prvih reči koje su izgovorene povodom toga Morilire je odlučno odbio, i nikakvo dokazivanje nije moglo da ga urazumi. Po njegovim rečima, on je uzet u službu samo do Sikasoa i ništa na svetu ne može da ga natera da ide dalje. Uzalud su navaljivali. Uzalud su upotreбили sva sredstva, pa čak i pretnju, sve što su uspeali da postignu je da prati ekspediciju Bodrijer. A bilo je nemoguće naterati ga da ide sa Barsakom na istok.

Jedva su to pitanje rešili, kad su na iste te teškoće naišli i sa mazgarima i nosačima. Izuzev onih koje su pogodili lično Žana Mornas i njen nećak, svi ostali su jednoglasno odbili da pređu Sikaso. Molbe, obećanja, pretnje sve je bilo uzalud. Kao da su naišli na zid i morali su da odustanu od ubeđivanja. Zbog toga su bili prinuđeni da se bace u poteru za novim vodičem i drugim osobljem. Nisu imali velike teškoće da prikupe nosače, ali je prošlo nekoliko dana dok su našli urođenika koji je ulivao dovoljno poverenja. Najzad su ga pronašli. To je bio crnac oko trideset pet do četrdeset godina koji se zvao Bala Konere, rodom iz Nijeje, mesta u Foloni, koje se nalazilo na Bodrijerovom putu, ali koji je ipak malo putovao i po Mosiju. Taj Bala Konere bio je uzet u službu.

Istog časa se odigrala nagla promena kod Morilirea. Dok je dosada posmatrao ravnodušno, pa čak i malo podrugljivo besplodno traženje svojih

starešina, sad najednom promeni držanje čim je to traženje urodilo plodom. Došao je Barsaku i vrlo ponizno ga molio za izvinjenje zbog svoje tvrdoglavosti koju je pravdao strahom i ponudio se da odvede ekspediciju do Ugadugua i do Dahomeje, kao što se u početku i obavezao. U isto vreme je kod bivših nosača i mazgara svaki otpor nestao i oni su izjavili da su spremni da prate svog mantobu (vođu) kud god on bude hteo da ih vodi, ali pod jednim uslovom: da taj vođa bude Morilire.

Ta neočekivana jednoglasnost jasno je dokazivala da je Morilire bio jedini krivac za taj neočekivani štrajk, i u jednom trenutku su čak i pomišljali da odbiju njegovu zadocnelu ponudu. Međutim, bilo je mnogo bolje imati iskusno osoblje i vodiča koji je rođen u samoj zemlji koju treba proputovati te su se na kraju rešili da pređu preko toga. Dakle, bi rešeno da Bala Konere bude dodeljen Bodrijeru s manjim delom bivšeg osoblja kojima će se dodati nekoliko novih nosača, dok će Barsak zadržati Morilirea sa većim delom starih nosača i mazgara.

Zbog svih tih kolebanja i promena, izgubljeno je dosta vremena. U Sikaso su ušli 12. januara, a tek su 21. mogli Barsak i Bodrijer da ga napuste odlazeći svaki na svoju stranu. Toga dana u zoru, čete su bile pod oružjem i postrojene pod komandom svojih oficira u paradnoj uniformi. Opet su se zastave vile na vetru, opet su trube trubile zbor i najpre je ekspedicija Barsak prodefilovala, a za njom i ekspedicija Bodrijer između dvostruke vrste vojnika. A onda su i vojnici krenuli za njima da bi ih ispratili do bedema.

Po izlasku iz tata, oprostili su se garnizonski oficiri, poželeli su i jednima i drugima srećan put s očevitim uzbuđenjem. Barsak i Bodrijer su jedan drugom stegli ruku. Najzad, dok su se vojnici vraćali svojim kasarnama, dve su kolone krenule svaka na svoju stranu. Bodrijer, oni koji su išli s njim i pratnja od stotinu ljudi udaljavali su se u pravcu juga. Barsak, g. Ponsen, dr. Šatonej, Amede Florans, Žana Mornas i de Sen-Beren, isto tako u pratnji stotinu konjanika kojima je komandovao kapetan Marsenej, skrenuli su levo i izgubili se u pravcu istoka.

8: MORILIRE

(Beležnica Amedea Floransa)

22. januar — Pre dva dana smo napustili Sikaso, a već imam utisak da nešto više nije u redu. Ponavljam, to je samo utisak, ali mi se sve čini da držanje naših slugu nije više tako dobro, da su mazgari, na primer, još manje revnosni, ako je to moguće, u teranju svojih magaraca, da se nosači umaraju brže i da češće traže odmor. Možda je sve to samo plod moje mašte, a možda sam i protiv svoje volje pod uticajem proročanstva Kenielala iz Kankana. Nije isključeno da su ta proročanstva, koja sam skoro i zaboravio, opet dobila neku važnost otkako smo prošli Sikaso, a pratnja se svela na polovinu.

Da se ja ne plašim? Nikako! Ili bolje, ako se i plašim, plašim se da ta proročka budala umesto da glupo ponovi naučenu lekciju nije zaista imala dar predviđanja. Šta ja tražim? Avanturu, avanture i samo avanture koje bih pretvarao u dobre članke kao što to moj zanat traži. Ali na prave avanture još uvek čekam.

23. januar — I dalje mislim da idemo kao što bi išla povorka kornjača. Istina je da sama priroda zemljišta ne dozvoljava brzi hod. Samo se penjemo i spuštamo. Uprkos svemu, zlovolja naših crnaca mi izgleda izvesna.

24. januara — Šta sam rekao! Stižemo večeras u Kafele. Trebalo nam je četiri dana da pređemo oko pedeset kilometara. Dvanaest kilometara na dan, nije baš loše, pravi rekord sporosti.

31. januar — E pa lepo! Potukli smo taj rekord! Trebalo nam je još šest dana da pređemo drugih pedeset kilometara — ukupno: sto kilometara za deset dana — i evo nas u jednom malom letovalištu koje se zove Kokoro. Molim vas da verujete da neću ovde iznajmiti vilu da bih proveo leto pored mora. Kakva rupa.

Pošto smo pre tri dana ostavili iza leđa neko selo koje se zove Ngana — gde kog đavola pronalaze sva ta imena — mi smo se poslednji put popeli uz neki dosta strm breg, zatim smo se konačno spustili u dolinu, kojom zasad idemo. Planine na zapadu, severu i jugu. Ispred nas prema istoku dolina.

Vrhunac nesreće — moraćemo u Kokorou da ostanemo izvesno vreme. Nije da smo baš zarobljeni. Naprotiv seoski poglavica, neki Pintije-Ba, nam je ne može biti veći prijatelj. Ali...

Ali mislim da je književno pravilo da se počne uvek s onim što je najdosadnije. Brzo ću, dakle, da nabacam, da vas podsetim, nekoliko etnografskih podataka, pre nego što produžim svoju priču. U Kokorou počinje zemlja Bobosa. Ako je ime smešno, stanovnici su mnogo manje smešni. Najobičniji divljaci.

Mali opis tih grubijana. Ljudi, uglavnom dobro građeni, idu potpuno nagi. Starci nose između nogu parče tkanine koje se zove bila. Stare žene zamenjuju bilu kitom lišća koje stavljaju pri dnu leđa: to je ljupkije. Nekoliko mladih ljudi, oni koji daju ton modi, počeli su da nose bile i ukrašavajući ih pozadi repom od pamuka koji se završava malom kićankom. To je vrhunac elegancije! Dodajte tom oskudnom odelu ogrlicu od tri reda školjkica, kao podvezice palmovo lišće oko članaka na nogama, minđuše od gvožđa i strelu od roga ili trske koja prolazi kroz nos, i imaćete sliku boboskog mondena.

Što se tiče žena, one su grdobne, suviše dugačkih strukova na veoma kratkim nogama, s trbuhom ispupčenim u šiljak kod pupka, i debelom donjom usnom kroz koju je provučen rog ili valjak od lišća debljine sveće. To vredi videti.

A oružje: koplja i nekoliko pušaka kremenjača. Neki od njih imaju još i korbač na kome vise amajlije.

U pogledu hrane ti momci nisu probirači. Bez ikakve odvratnosti jedu prave crkotine koje već trule. Uh! A ponašanje im je tako prijatno! Zaključićete to i sami po načinu na koji smo mi stupili s njima u vezu.

Ovaj dosetljivi prelaz dovodi me sasvim prirodno do nastavka moje priče. Scena se odigrala u Kokorou juče, 30. januara. Noć je. U trenutku kad stižemo u blizinu sela sudaramo se s gomilom crnaca koji dreče — pri svetlosti buktinja izbrojismo ih barem osam stotina — i za koje se ne bi reklo da imaju pomirljive namere. To je prvi put da smo dočekani na taj način.

Zbog toga smo se, malo iznenađeni, i zaustavili. Iznenađeni, ali ne i mnogo zabrinuti. Uzalud su te junačine zamahivale svojim oružjem, jasno je da bi jedan plotun bez po muke zbrisao sav taj lepi svet. Kapetan Marsenej izdade naređenje. Njegovi ljudi uzimaju puške u ruke, otkopčavaju navlake. Ipak ih ne izvlače. U stvari, kapetan se koleba. Pucati na svog bližnjeg uvek je ozbiljna stvar, bez obzira da li je taj bližnji jedan Bobo. Dosad su puške ćutale i mi ne bismo želeli ni da progovore.

Stvari su tako stajale, kad se de Sen-Berenov konj prope uplašen larmom i polete. Izbačen iz sedla de Sen-Beren napravi majstorski salto i pade glavačke u gomilu crnaca. Ovi krvožedno zaurlaše i poleteše na našeg nesrećnog prijatelja, kad... kad gospođica Mornas potera svog konja i jurnu među crnce. Istog časa ostaviše de Sen-Berena i opkoliše hrabru jahačicu. Dvadeset kopalja uperiše se na nju.

— Manto! — viknu ona svojim napadačima. Nte a besuba (Mir! Ja sam veštica!).

Govoreći to, izvadila je iz torbe na svom sedlu džepnu električnu lampu, koja se srećom tu našla, i naizmenično je palila i gasila dokazujući time da vlada vatrom i munjama.

Na to se urlanje stiša i oko nje se napravi veliki krug pun poštovanja, u koji stupi već pomenuti Pintije-Ba. On će neminovno da održi govor. To je bolest svih vladajućih na svetu. Gospođica Mornas ga ućutka. Hoće najpre da pomogne de Sen-Berenu koji se posle pada nije ni pomakao i prema tome mora da je ranjen. Pošto ga je pregledao dr Šatonej, koji je u krug ušao isto tako spokojno kao da ulazi kod nekog pacijenta, ustanovio je da je de Sen-Beren ranjen. Čak je i krvlju obliven. Tako je nesrećno pao da ga je neki oštar kamen duboko zasekao malo niže krsta.

Tog trenutka pomislih kako se jedno od proročanstava Kenielala ostvarilo. Sve može da se desi. To mi je daje i nade i za ostala, ali me jeza hvata kad pomislim na sudbinu svojih članaka. Dr Šatonej je u međuvremenu isprao ranu. Uzima svoju lekarsku torbu i ušiva ranjenika, a crnci ga gledaju duboko i, zaprepašćeni.

Dok se odigravala ta operacija, gospođica Mornas, koja je, ostala na konju, dopusti Pintije-Bau da govori. Ovaj priđe i upita je na bambarskom ili nekom sličnom nerazumljivom jeziku zašto ih je tubab (tubab je de Sen-Beren) napao puškom. Gospođica Mornas to poriče. Poglavica uporno ostaje pri svome i pokazuje kutiju koju de Sen-Beren nosi preko ramena. Objašnjavaju mu istinu. Ali sve je uzalud. Da bismo ga ubedili, moramo da skinemo omot i otvorimo kutiju, koja blista na svetlosti buktinje, i pokazujemo mu udice u kutiji. Kada to vide, oči mu zablistaše od želje. Njegove su se ruke pružale prema tom sjajnom predmetu. Kao razmaženo dete on ga traži, on ga hoće, on zahteva. De Sen-Beren ljutito odbija. Gospođica Mornas koja bi po svaku cenu htela da sačuva tek uspostavljeni mir uzalud navaljuje. Na kraju se naljuti.

— Nećaće! — reče strogo, opet paleći i gaseći lampu i na jogunastog pecaroša.

De Sen-Beren odmah popusti i predade kutiju sa udicama Pintije-Bau, koji je svoj uspeh pripisivao čarobnoj moći električne lampe i veštičinom uticaju. Čim je ta budala dobila svoje blago, počeo je da luduje od radosti. Igra neku đavolski brzu igru. Zatim, na njegov znak, sve oružje nestade i Pintije-Ba nam se približi.

Održao je govor kojim nas je izgleda pozvao da se šetamo po selu do mile volje i naručio je za sutra jedan tam-tam u našu čast.

2. februar — Još uvek smo u Kokorou gde nas zadržava de Sen-Berenova rana. Ujka-nećak (ja ga konačno tako zovem) ne bi mogao da se drži na konju.

3. februar — Još uvek Kokoro. Vrlo veselo!

4. februar — 6 časova ujutro. — Najzad polazimo.

Istog dana uveče — Lažan polazak. Još uvek smo u Kokorou.

Jutros smo se oprostili s našim prijateljima, Bobosima (čovek ne može da bira svoje prijatelje). Celo selo je bilo na nogama, sa Dugutigijem na čelu, i bila je to čitava litanija želja. »Da vas Njala (Bog) vrati u dobrom zdravlju«,

»da vam da dobro putovanje«, »da vam da dobrog konja«. Kad su izrekli tu poslednju želju, de Sen-Beren, čija je rana još uvek osetljiva, namrštio se.

Iščupasmo se od tih izliva i kolona krenu. Krenula je ali nije napredovala. Još je gore nego pre Kokoroa. Zlovolja je sasvim jasna. Svakog trenutka neki se nosač zaustavi, treba ga čekati, tovar sa nekog magarca padne, treba ga namestiti. Do deset časova, kad smo stali da se odmorimo, prešli smo samo šest kilometara.

Divim se strpljenju kapetana Marseneja. Ni jednog trenutka nije izgubio svoju nepokolebljivu mirnoću. Ništa ga ne obeshrabruje, ništa ga ne mrzi. Hladnom i mirnom energijom bori se protiv sabotaže.

Ali kad je trebalo da krenemo na večernju etapu, druga pesma. Morilire izjavljuje da se prevario. Pitamo dva vodiča gospođice Mornas. Čumuki izjavljuje isto što i Morilire. Naprotiv, Tongane tvrdi da smo na dobrom putu. Sad smo lepo obavešteni. Kome verovati?

Posle dugog oklevanja rešili smo se da prihvatimo mišljenje većine, i vraćamo se unazad. Prosto je divno gledati kojom brzinom idemo. Crnci nisu više umorni, tovari na magarcima kao da su se sami učvrstili. Za sat prelazimo put za koji nam je trebalo, u obratnom pravcu, četiri sata i još pre mraka se vraćamo na jutarnje logorište, blizu Kokoroa.

6. februar — Juče ujutro, petog februara, ponovo smo bez ikakve smetnje pošli, i ono što je najlepše istim putem od kojeg smo sinoć odustali. Morilire nam je ujutro izjavio da je, pošto je dobro razmislio, uvideo da se prevario sinoć a ne jutros. Čumuki ga ponovo podržava. Sklon sam da poverujem da nas ta dva crnčeta složno zavitlavaju.

Tog dana ništa naročito, osim saboterstva na koje već počinjemo da se navikavamo; ali danas sve ozbiljnije neprilike. Za vreme jutarnje etape, jedan magarac najedared pade. Hoće da ga podignu. Mrtav je. Razume se, ta je smrt mogla biti i prirodna. Međutim priznajem da ipak pomišljam na dung-kono ili na neku drugu gadost ove zemlje. Nismo ništa rekli. Razdelili smo tovar mrtvog magarca na njegovu sabraču i produžili put.

Pri polasku, popodne, druga neprilika. Primećujemo da nam nedostaje jedan nosač. Šta se s njim dogodilo? Tajna. Kapetan Marsenej gricka

brkove, vidim da je zabrinut. Ako nas crnci napuste, pečeni smo. Jer ništa nije tako zarazno kao bacil dezerterstva. Zbog toga primećujemo da je od tog časa nadzor mnogo strožiji. Primorani smo da defilujemo kao na paradi i konjanici iz pratnje ne dozvoljavaju nikakvo pojedinačno švrljanje. Ta stroga disciplina meni lično smeta, ali je ipak odobravam.

Uveče kad smo stigli, drugo iznenađenje. Primećujemo da je nekoliko crnaca pijano. Ko im je dao da piju? Kapetan obrazuje logorsku stražu ne može biti obazrivije, zatim ode do g. Barsaka, s kojim sam ja baš bio, i izloži mu i situaciju koja se stalno pogoršavala od Sikasoa. Dr Šatonej, g. Ponsen, gospođica Mornas zatim de Sen-Beren dolazili su jedno za drugim i pridruživali su nam se, tako da u stvari držimo pravi ratni savet.

Kapetan izloži u nekoliko reči činjenice i odgovornost za njih pripisuje Morilireu. Predlaže da nevernog vodiča podvrgnemo ispitivanju, a ako se ukaže potreba da se upotrebi i sila. Svakog će crnca pojedinačno pratiti jedan strelac, koji će ga primoravati da ide makar i pod pretnjom smrti.

Gospodin Barsak nije tog mišljenja, a ni de Sen-Beren. Ispitivati Morilirea značilo bi upozoriti ga i pokazati mu da je raskrinkan. A mi nemamo ni najmanjeg dokaza protiv njega, čak ne možemo ni da zamislimo u kom cilju nas on izdaje. Morilire može jednostavno da poriče i mi ne bismo imali šta da mu odgovorimo. Sto se tiče crnaca, kako da ih prisilimo? Šta da radimo, ako legnu, ako samo pruže pasivan otpor? Streljati ih ne bi bio najbolji način da obezbedimo njihovu pomoć.

Zaključili smo da treba ćutati, samo da budemo sve čvršći, da se naoružamo nepokolebljivim strpljenjem i iznad svega da vrlo brižljivo motrimo na Morilirea.

To je sve lepo, ali mi nešto pade na pamet. Zašto toliko tvrdoglavo nastavljamo taj put? Ekspedicija je imala zadatak da proverí raspoloženje crnaca u okuci Nigera i stepen njihove civilizacije. E pa, mi sad znamo kakvo je njihovo raspoloženje. Da je stanovništvo koje živi od obale do Kankana pa i do Tiole, pa čak i do Sikasoa dovoljno prosvеćeno da bi bilo dostojno nekih političkih prava, to mogu da dopustim, mada to nije moje mišljenje. Ali od Sikasoa? Pretpostavljam da ne pomišljaju da pretvore u glasače ove divljake koji nas okružuju, ove Bobose koji su isto toliko bliski životinji koliko

i čoveku. Kad je već tako, čemu biti tvrdoglav? Zar nije jasno da sve što dalje budemo išli na istok, što znači što se više udaljavamo od obale, urođenici će imati manje dodira s Evropljanima, pa će i njihov stepen civilizacije biti niži.

Te istine mi izgledaju nepobitne i čudim se da moji saputnici i sami to ne uviđaju. U stvari, možda oni to i uviđaju, ali možda imaju svojih razloga da zažmure. Razmislimo o tome.

Prvo: kapetan Marsenej. Za njega se to pitanje uopšte i ne postavlja. Kapetan nema šta da raspravlja; on sluša. Pored toga ne mogu da zamislim da bi mu, čak i da mu nije naređeno, palo na pamet da se povuče dokle god gospođica Mornas bude išla napred. Simpatije koje osećaju jedno prema drugom od Sikasoa su napredovale mnogo brže nego naša ekspedicija. Nalazimo se pred zvaničnom ljubavlju, obostrano priznatom i koja logično treba da se završi brakom, tako da je i sam g. Barsak odustao od svog osvajačkog stava da bi opet postao samo izvanredan čovek, kakav je u stvari i bio. Dakle, produžimo.

Drugo: g. Ponsen. G. Ponsen je isto tako potčinjeni, on isto tako mora da sluša. Što se tiče onoga što on u dubini duše misli, zaista je pametan onaj koji to pogodi. G. Ponsen pravi zabeleške od jutra do mraka, i toliko je ćutljiv da bi mu i sam Hermes pozavideo. Kladio bih se da od našeg polaska nije ni deset reči progovorio. Moje je lično mišljenje da mu je svejedno. Znači, svršili smo i sa g. Ponsenom.

Treće: de Sen-Beren. To je sasvim druga stvar. On sve gleda očima svoje tetke-nećake, i postoji samo za nju. Uostalom, de Sen-Beren je toliko rasejan da možda i ne zna da se nalazi u Africi. Dakle, gotovo i sa brojem tri.

Četvrto: gospođica Mornas. Znamo razloge njenog puta. Sama nam je to rekla: njen kapris. Ovaj razlog bi bio dovoljan, čak i kad ne bismo istraživali da nije posredi neki drugi razlog što nam pristojnost ne dozvoljava da ispitujemo.

Peto: ja. Ovaj broj je jedini čije je ponašanje sasvim logično. Šta je za mene važno? Pisanje. Znači, što bude bilo više raznovrsnih neprijatnosti, ja ću

više članaka napisati i biću sve zadovoljniji. Prema tome, sasvim je jasno što i ne pomišljam da se vratim natrag. Zato na to i ne pomišljam.

Ostaje g. Barsak. On nikoga ne mora da sluša, ni u koga nije zaljubljen, morao je primetiti da se nalazimo u Africi, suviše je ozbiljan da bi podlegao nekom ćefu, ne mora da piše članke. Onda? To me pitanje toliko muči da ću bez ustezanja njemu lično da ga postavim. Gospodin Barsak me gleda, klima glavom gore-dole, i odgovara mi pokretom koji baš ništa ne znači. To je sve što sam od njega mogao da izvučem. Vidi se da su intervjui za njega obična stvar.

7. februar — Bilo je novosti i noć je bila vrlo nemirna. Posledice: nismo pošli u uobičajeno vreme i danas ćemo preći samo jednu etapu, večernju.

Ispričajmo događaje po redu. Neminovno će se izvući zaključak da rasejanost ima i svojih dobrih strana. Juče smo rešili da ništa ne kažemo Morilireu već da se ograničimo na najstroži nadzor. U tom cilju, da bismo ga imali stalno pred očima ne poveravajući ljudima iz pratnje našu bojazan, rešili smo da naizmenično stražarimo. Kako nas je šestoro, računajući tu i gospođicu Mornas, kojoj je stalo do toga da je smatramo za muško, to zaista nije bilo teško.

Prema tom programu podelili smo noć, od devet uveče do pet ujutru, na šest približno jednakih delova, zatim smo vukli kocku. Kocka je odredila sledeći red: gospođica Mornas, g. Barsak, kapetan Marsenej, ja, de Sen-Beren i g. Ponsen. Tako je sudbina odredila.

U jedan sat po ponoći, dolazi red na mene i ja smenjujem kapetana Marseneja. Ovaj mi reče da je sve u redu i pokazuje mi, uostalom, Morilirea kako nedaleko od nas spava uvijen u svoj doroke. Zahvaljujući Mesecu koji je baš danas pun, vidim crno lice mangupa koje izgleda još crnje zbog beline odela.

Ništa se neobično nije desilo za vreme mog stražarenja, osim što mi se učinilo oko pola dva da čujem isto ono zujanje koje nas je toliko uzбудilo prve večeri posle Kankana. Zvuk je izgleda dolazio sa istoka, ali ovog puta je bio toliko dalek, tako slab, tako nerazgovetan da ni sad nisam sasvim siguran da li sam ga zaista čuo.

U dva sata i četvrt predajem dužnost de Sen-Berenu i odlazim da legnem. Ne mogu da spavam. Verovatno zato što nisam navikao da prekidam spavanje, san neće više da se vrati. Posle pola sata borbe odustajem i dižem se s namerom da sačekam zoru napolju. Tog trenutka ponovo čujem — tako slabo da skoro mislim da mi se pričinjava — onaj isti zvuk zujanja koji mi je maločas privukao pažnju. Ali ovog puta hoću da znam na čemu sam. Jurnem napolje i načuljim uši u mraku...

Ništa, ili toliko malo! Dah koji opada, opada i gubi se postepeno, jedva primetno u pravcu istoka. Moram se pomiriti s tim da i dalje sumnjam.

Rešim se da nađem de Sen-Berena koji je sad na straži. Iznenađenje! — utvari, da li je to baš iznenađenje? — de Sen-Beren nije bio na svom mestu. Kladio bih se da je nepopravljivi rasejanko zaboravio naredbu i da se bavi sasvim drugim stvarima. Samo da nije Morilire to iskoristio i otišao bez zbogom!

Proveravam. Ne, Morilire nije pobegao. Još je uvek tu i blaženo spava ležeći na zemlji. Nazirem njegovo crno lice i beli dorok jasno osvetljen mesečinom.

Spokojan u tom pogledu, pođem u poteru za de Sen-Berenom s namerom da ga dobro izgrdim. Znam gde bih ga mogao pronaći, jer sam primetio da neka reka teče nedaleko od našeg logora. Odem pravo tamo i kao što sam i pretpostavljao i vidim nasred reke neku senku. Kako je strasni pecač mogao otići tako daleko od obale? Da nema moć da hoda po vodi?

Ali kao što mi je sam jutros rekao, de Sen-Beren je prosto od tri komada drveta sklepaio splav tek toliko da može njega da nosi, i jednom dugačkom granom umesto čaklje, otisnuo se nekoliko metara od obale. Tu se »ukotvio« pomoću jednog velikog kamena koga je užetom od lijana vezao za splav. Pravljenje cele te konstrukcije stalo ga je jedva pola sata rada. Vrlo oštroumno. Zasada me to nije zabrinjavalo. Približim se obali i zovnem ga prigušenim glasom.

— Sen-Beren?

— Ovde! — odgovori mi senka sa vode. Nastavim.

— Šta radite tu, Sen-Beren?

Čuh prvo kratak smeh, zatim mi senka odgovori:

— Šta može da radi lovokradica, dragi moj.

Mislim da sanjam. Lovokradica. U Sudanu? Nisam znao da je i tu lov propisan. Ponavljam:

— Vi lovokradica? Šta mi vi to pričate?

— Svakako — odgovori Sen-Beren — zato što pecam noću mrežom. To je strogo zabranjeno.

Ta pomisao ga je mnogo zabavljala, smeje se, životinja.

— A Morilire? — rekoh, na ivici strpljenja.

U mraku se začu strašna psotka, koju moje pero odbija da napiše, zatim se senka pomeri i de Sen-Beren, uhvaćen kao lopov, mokr do kolena, skače na obalu. Sada je izbezumljen. Malo je dockan.

— Morilire! — ponovi on prigušenim glasom.

— Da, Morilire — rekoh mu ja. — Šta li ste s njim uradili, nesrećniče.

Sleduje opet psotka, i de Sen-Beren polete u pravcu mesta koga nije smeo ni da napušta.

Srećom, Morilire još uvek spava. Mogu čak da potvrdim da se nije ni pomakao otkako sam zamenio kapetana Marseneja. To je ustanovio i de Sen-Beren.

— Ala ste me uplašili! — uzdiše on.

U tom trenutku čusmo dosta jak šum sa reke na kojoj smo maločas bili. Reklo bi se da se neko davi.

De Sen-Beren i ja potrčasmo i zaista naziremo s one strane splava kako se nešto crno koprcalo.

— Neki crnac — reče de Sen-Beren.

Pope se na svoj splav i oslobodi crnca koga donese na obalu objašnjavajući mi.

— Crnče se upetljalo u mrežu koju sam zaboravio. — (Naravno, dragi moj de Sen-Beren). Ali šta je kog đavola radio tu taj crnac?

Naginjem se nad jadnim čovekom koji, uostalom, diše dovoljno snažno tako da se ne moramo brinuti za njegovu sudbinu, kad u glas uzviknusmo:

— Morilire!

To je zaista Morilire, Morilire potpuno go, moka od glave do pete, upola udavljen. Sasvim je jasno da je vodič napustio logor, da je preplivao reku, da se prošetao po poljima i da se pri povratku upetljao, srećom, u de Sen-Berenovu zaboravljenu mrežu. Bez našeg dragocenog rasejanka za bekstvo izdajice ne bismo možda nikad saznali. Ali mi najednom pade na pamet: a onaj drugi Morilire koji tako lepo spava na mesečini?

Potrčim prema tvrdoglavom spavaču, protresem ga. Lepo! Trebalo je toga da se setim, doroke je prazan i ostaje mi u ruci. A što se tiče crnog lica, to je samo parče drveta sa šlemom i perjanicom kojima je obično bivši strelac krasio svoju prirodnu lepotu.

Ovog puta je nitkov uhvaćen na delu. Ipak će morati da se opravda. Vraćam se de Sen-Berenu i njegovom zarobljeniku. Ovaj se izgleda polako vraća u život. Kažem: izgleda, jer iznenada podmuklo skoči na noge i polete prema reci u očiglednoj nameri da se ponovo okupa. Morilire nije računao na svog domaćina. De Sen-Beren zgrabi za ruku begunca koji je uzaludno pokušavao da se oslobodi. Iskreno rečeno, smatram da de Sen-Beren nije privlačan kao Apolon Belvederski ali je zato jak kao Herkul. Mora da ima užasnu ruku, sudeći po uvijanjima i mrštenju crnca. Za nepun minut Morilire je pobeđen, skliznuo je na kolena i moli za oprostaj. U istom trenutku iz njegove nepomične ruke nešto pade.

Saginjem se i dohvatim predmet. Nažalost nismo bili dovoljno predostrožni sa crncem. Jednim očajničkim pokretom Morilire se oslobađa, baca se na mene i zgrabi slobodnom rukom taj predmet, koji nestaje u njegovim ustima.

Treća de Sen-Berenova psovka. Skočio sam i zgrabio zarobljenika za gušu dok ga je moj drug uhvatio za drugu ruku.

Morilire skoro ugušen mora da vrati predmet. Ali, nažalost, vraća samo polovinu. Svojim čeličnim zubima crnac je sumnjivi predmet presekao na dvoje i jedan je deo potonuo u dubinu njegovog stomaka. Gledam svoj plen. To je malo parče hartije na kome je nešto napisano.

— Dobro držite ovog nitkova — rekoh de Sen-Berenu.

Ovaj me umiruje jednom rečju, a ja trčim po kapetana Marseneja. Kapetanu je prva briga bila da smesti Morilirea, čvrsto vezanog, u jedan šator oko kojeg je postavio četiri čoveka s naređenjem da ga najstrožije čuvaju. Posle toga odosmo sva trojica u kapetanov šator goreći od nestrpljenja da saznamo šta piše na parčetu hartije.

Pri svetlosti fenjera utvrdili smo da su to arapska slova. Kapetan, koji je dobro znao arapski, pročitao bi ih bez muke da su bila bolje napisana i da je dokumenat bio ceo. Ali rukopis je vrlo rđav, a kao što sam već rekao, imali smo samo jedan deo teksta. U takvom stanju to je samo rebus koji se pri slaboj svetlosti fenjera nije mogao da reši. Trebalo je sačekati jutro.

Kad je svanulo, pomislili smo da ćemo se bez sumnje samo uzalud mučiti. Morilire, će pošto ne može više da se nada da će nas prevariti, pokušati barem da nas umilostivi, priznaće svoju krivicu i sam će nam dati potpuni prevod dokumenta.

Upućujemo se prema šatoru koji mu služi kao zatvor, i ulazimo. Zaprepašćeni zaustavljamo se na pragu. Užad kojom je zarobljenik bio vezan leže na podu. Šator je prazan.

9. PO VIŠOJ ZAPOVESTI

(Beležnica Amedea Floransa)

Istog dana — Maločas sam morao da prekinem. Kapetan Marsenej me je pozvao da mi pokaže prevod komada dokumenta iščupanog iz Morilireovih usta. Nastavljam opis događaja po hronološkom redu.

Dakle, našli smo šator prazan. Morilirea nema. Samo njegove veze leže na podu. Vrlo razdražen, kapetan Marsenej poziva ljude koji su čuvali stražu. Jadni ljudi su isto toliko začuđeni koliko i on. Oni tvrde da nisu napuštali svoja stražarska mesta i da nisu čuli nikakav sumnjiv zvuk. Baš ništa da ne razumeš!

Vraćamo se u šator i tek tada primećujemo da je na vrhu šatora probušena rupa, sasvim dovoljna da čovek može da prođe, a iznad nje se vidi velika grana bombaksa. Sad se sve objašnjava. Morilire, slabo zavezan, uspeo je nekako da se oslobodi svojih veza, popeo se duž središne grede i izišao na slobodu, vazdušnim putem.

Treba li trčati za njim? Čemu? Begunac ima sat prednosti i, uostalom, kako naći jednog čoveka usred visokog šiblja džungle? Trebalo bi imati pse.

Pošto smo se u tome složili, mirimo se sa neizbežnim. Kapetan naredi da se sklopi šator koji je tako loše čuvao Morilirea, oslobađa četiri strelca, zapretivši im najstrožijom kaznom ako ne budu ćutali o svemu onome što su videli i ode u svoj šator, gde se udubio u tajanstveni dokumenat. Ja se posvećujem pisanju svojih beležaka. Za to vreme de Sen-Beren će obavestiti naše drugove o događajima, ukoliko to ne zaboravi.

Sat kasnije, kao što sam vam već rekao, kapetan Marsenej me pozva. U šatoru nalazim g. Barsaka i sve Evropljane na okupu. Na svim licima se čita najprirodnije čuđenje. Zaista, šta znači Morilireovo izdajstvo? Da li radi za račun nekog trećeg, čije sam mešanje već odavno naslutio? Možda ćemo za koji minut to doznati.

— Arapska slova — objašnjava nam Marsenej — idu zdesna nalevo, treba samo dići hartiju prema svetlosti okrenuvši je naopako da bi se moglo čitati u smislu na koji smo mi navikli. Tada se dobija ovo:

On nam predade hartiju, sa prepisom teksta koji smo oteli, i prema tome neravnomernu iscepanu, tako da čitam, ispisane latinicom sledeće reči:

Mansa a man njenji tubabul. Memu nimbe mando kafa latake manaeta sofa. A okata. Batu iaka folo. Mansa a be

Da je trebalo sam da pročitam to škrabanje... Hartija ide iz ruke u ruku. Gospođica Mornas i de Sen-Beren izgleda da nešto razumeju. Divim se njihovom visokom obrazovanju. Dok gospoda Barsak i Ponsen znaju isto toliko koliko i ja.

— Poslednje reči prvog i drugog reda su nepotpune — izlaže nam kapetan Marsenej. — Jedna treba da se čita tuba bulengo što znači »Evropljani«, bukvalno »crveni Evropljani«, a druga Kafama što znači »još«. Evo sad prevoda tako upotpunjenog dokumenta: »Gospodar (ili kralj) neće da Evropljani... Pošto još napreduju... pismo će dovesti vojnike... On će zapovedati... Slušaj... počeo si. Gospodar (ili kralj) je...

Mrštimo se. Ni sad nije mnogo jasnije. Međutim kapetan Marsenej produžava sa objašnjenjima:

— Prvi odlomak rečenice je lako razumeti. Postoji negde neki gospodar ili kralj koji neće da mi uradimo ovu ili onu stvar. Šta? Drugi odlomak nam to kaže; on neće da mi zalazimo u crnačku zemlju. Iz bilo kog razloga mi mu verovatno smetamo. Drugi deo odlomka besumnje izlaže neki plan za koji nećemo saznati. Druga dva reda su manje jasna. »Jedno pismo koje će dovesti vojnike«, to ne znači mnogo; četvrti red je samo zapovest upućena Morilireu, a mi ne znamo ko je taj »on« koji će zapovedati. Što se tiče poslednjih reči, one, barem za nas nemaju baš nikakvog smisla.

Gledamo pismo sa razočaranjem. Sad tek ništa ne znamo. G. Barsak uzima reč i ukratko izlaže situaciju.

— Iz svega što smo dosada primetili, uzevši u obzir i današnje događaje, možemo da zaključimo sledeće: prvo, da nas je naš vodič izdavao za račun nekog trećeg, koji iz nepoznatih razloga hoće da spreči naš prolazak. Drugo: da taj nepoznati ima izvesnu moć jer je u Konakriju uspeo da nam nametne vodiča po svom izboru. Treće: da ta moć ipak nije suviše velika, jer je sve dosada upotrebljavao samo detinjasta sredstva da dođe do svog cilja.

Primećujem:

— Izvinite! Tajanstveni nepoznati je u istom smislu učinio i pokušaje druge vrste.

I saopštavam poštovanim slušaocima svoja razmišljanja povodom trovanja sa dung-kono i predskazanja Kenielale. Pohvaljen sam zbog svoje oštroumnosti.

— Izvanredni zaključci g. Floransa — dodaje g. Barsak — u stvari samo potvrđuju moje zaključke. Ja uporno i dalje verujem da se našeg protivnika ne treba suviše plašiti, pa ma ko to bio, jer da može, on bi upotrebio protiv nas mnogo celishodnija i ozbiljnija sredstva.

Gospodin Barsak je u pravu. Sama mudrost, Sofija, velika grčka Sofija, govori iz njegovih usta. On nastavlja.

— Moje je mišljenje, mada, treba ceo ovaj događaj uzeti ozbiljno u razmatranje, ipak ne treba preterivati. Što bi opet značilo, budimo obazrivi ali nemojmo se uzbuđivati.

Svi su odobravali, što me nimalo ne čudi, jer sam znao tajne razloge svakog od njih. Čudi me samo upornost g. Barsaka. Zašto on ne iskoristi tu priliku i ne prekine putovanje čija je beskorisnost nepobitna?

Kako bilo da bilo, moramo sad da pronađemo nove vodiče. Gospođica Mornas predlaže svoje, koji poznaju, ili bi barem trebalo da poznaju ovu oblast pošto su zbog toga i uzeti u službu. Da bi rešili to pitanje, pozivamo Čumukija i Tonganea. Držanje prvog mi se ne dopada. On odgovara da možemo računati na njega, ali izgleda smeten, zbunjen i dok govori ne uspevam da mu uhvatim pogled. Meni on mnogo miriše na lažova. I moje je mišljenje da nije ništa bolji od Morilirea.

Tongane je, naprotiv, vrlo odlučan. Tvrdi da odlično poznaje kraj i da će nas odvesti kuda god budemo hteli. Dalje, tvrdi da će umeti da urazumi i nosače i mazgare. Taj je mladić na mene ostavio dobar utisak. Glas mu zvuči iskreno i gleda pravo u oči.

Rešio sam da od toga trenutka imam poverenja u Tonganea i da budem na oprezi sa Čumukijem.

Dva nova vodiča otišla su da pregovaraju sa nosačima. Prenose im zvanično tumačenje da je Morilirea proždrao krokodil, i da će od sada umesto njega oni zapovedati. Niko ne reče ni reči. Posle odmora smo pošli.

8. februar — Morilirea više nema, ali je sve po starom. Sa Čumukijem i Tonganeom ništa brže ne napredujemo nego s njihovim prethodnikom. Dva se vodiča sad stalno svađaju kojim pravcem treba ići. Nikad se ne slažu i njihove su svađe beskrajne.

9. februar — Jutros rano ušli smo u oblast obrađenih polja, što znači da je blizu neko selo. Ta bi polja bila dosta dobro održavana da nisu termiti opustošili jedan veliki deo, a oni su strašni razarači.

Pola časa kasnije stižemo u Bamu. Čumuki tada licemerno izlaže kapetanu Marseneju da su crnci isuviše umorni, da odbijaju da krenu na iduću etapu i da traže da se ostane u Bami ceo dan. Kapetan i ne trepnu, uprkos znakova neodobravanja koje mu daje Tongane iza leđa svog druga, pravi se da se iznenadio i odgovara da nema potrebe da ga mole jer je već rešeno da se tog dana napravi duži odmor. Čumuki se povlači preneražen, dok Tongane diže ruke k nebu i izražava Maliki svoje negodovanje.

Koristimo taj nepredviđeni odmor da obiđemo selo, i dobro smo uradili jer je sasvim različito od onih koja smo dosada videli. Da bismo ušli u selo, najpre nas penju na krov jedne kolibe, zatim nas s krova na krov vode do kolibe Dugutigija. Taj Dugutigi je stari crnac dugih brkova i liči na bivšeg pešadijskog podoficira. Puši dugu lulu od bakra, čiju vatru održava jedno ružno crnče.

Prima nas vrlo srdačno i nudi nam dolo. Da bismo mu uzvratili ljubaznost, dajemo mu nekoliko malih poklona koji su ga vrlo obradovali. Pošto smo tako izmenjali učtivosti šetamo kao turisti.

12. februar — Danas je ista stvar kao i juče, kako kažu naši ljudi iz pratnje. Čak je i gore. Preći ćemo samo jednu etapu, a sutra nećemo nijednu.

Jutros smo krenuli u najboljem redu. Sve ide dobro do prve etape. Hod je brz. Nikakve smetnje, niko se od crnaca ne žali. Suviše je lepo. Zaista, za vreme odmora dok smo se smeštali, Čumuki je oslovio kapetana Marseneja i održao mu govor vrlo sličan sinoćnom. Kapetan odgovara da je Čumuki

potpuno u pravu, da nećemo poći ni večeras ni sutra ceo dan, ali da se posle tako dugog odmora nećemo uveče više zaustavljati dok ne pređemo najmanje dvadeset kilometara.

Kapetan je to izgovorio vrlo glasno tako da svi to čuju. Crnci sad znaju da će od sada vladati čvrsta ruka. I čvrst kapetanov stav verovatno je delovao na njih. Ništa nisu rekli, pognuli su glave, gledajući se ispod oka.

Istog dana, jedanaest časova uveče — Ova priča počinje da mi ide na živce. Nešto malo pre šest časova, prema tome usred bela dana, čuli smo najednom isti onaj zvuk zujanja ili brujanja koji nam je prvi put dopreo do ušiju blizu Kankana a koji sam ja sam opet čuo one večeri kad se odigrao onaj događaj s Morilireom.

Danas nam je opet taj čudan zvuk dolazio sa istoka. Bio je slab, ali ipak dovoljno jak da nije moglo da se radi ni o kakvoj zabludi. I nisam ga samo ja čuo. Ceo je logor digao glavu prema nebu, a crnci već pokazivahu znake straha.

Kao što sam već rekao, dan je a ništa ne vidimo. Na koju god stranu neba pogledaš svuda je čisto. Istina je da nam jedan dosta visok breg zaklanja vidik baš sa istočne strane. Požurih se prema vrhu. Dok sam se ja žurio koliko me noge nose prema vrhu, čudnovati zvuk je postepeno rastao pa najednom prestade. Kad sam stigao na najvišu tačku, ništa više nije remetilo tišinu

Ali ako ništa više ne čujem, sad mogu da vidim. Preda mnom je ravnica i u nedogled se prostire džinovsko žbunje džungle. Ceo je taj prostor pust. Uzalud otvaram oči i uzalud pregledam vidik. Ništa ne vidim.

Ostajem na straži sve do spuštanja noći. Duboki mrak je malo-pomalo pokrивao ravnicu jer mesec ulazi u poslednju četvrt i prema tome diže se dockan. Nema potrebe da i dalje tvrdoglavo čekam. Silazim.

Ali nisam stigao ni do polovine padine kad ponovo začuh zvuk. Časna reč, to je da poludiš. Počinje isto onako kako je i prestao, naglo, zatim postepeno opada kao da odlazi ka istoku. Za nekoliko minuta je ponovo tišina.

Silazim sa brega vrlo zamišljen i ulazim u šator gde brzo beležim ovih nekoliko reči.

13. februara. — Danas odmor. Svaki se bavi svojim ličnim stvarima. Provodim dobar deo dana u završavanju članka na osnovu jučerašnjih zabeležaka. Pošto sam članak napisao i potpisao, pozvao sam Čumukija, koji je odgovoran za poštu. Čumuki ne odgovara. Zamolih jednog strelca da ga potraži. Pola sata kasnije strelac se vraća i reče mi da nije mogao da ga pronađe. Tražim ga i sam ali bez uspeha. Čumukija nigde nema i moram da odustanem od slanja članka.

14. februara — Jutros neočekivani preokret. Oko osam časova ujutro, jer smo izgubili dobar deo jutra u uzaludnom traženju Čumukija, i već smo se i pored svega spremili da pođemo, kad se sa zapada, što znači od Bame iz koje smo izašli pre dva dana, u daljini pojavi povećá grupa vojnika.

Kapetan Marsenej ju je video pre mene i izdao je odgovarajuća naređenja. Za tren oka naša je pratnja bila u bojnom poretku. Ova je predostrožnost bila nepotrebna. Uskoro smo raspoznali francuske uniforme, ili barem ono što u ovoj zemlji služi kao uniforma, i kad je nepoznata trupa prišla bliže, videsmo da je to jedinica od dvadeset redovnih vojnika crne rase, svi na konjima i propisno naoružani puškama, i tri Evropljanina na konjima, od kojih su dva podoficira a jedan poručnik u uniformi kolonijalne pešadije.

Jedan od naših podoficira je poslat u susret novodošavšima, koji su isto tako poslali jednog od svojih. Dva parlamentarca izmenjaše nekoliko reči, zatim je grupa, koja je za vreme tih pregovora stajala, produžila prema nama.

Ulaze u naš logor s puškama o ramenu i poručnik koji je komandovao jedinicom pristupi kapetanu Marseneju. Do ušiju nam dopre ovaj razgovor.

— Kapetan Marsenej?

— Ja sam, poručniče.

— Poručnik Lakur iz 72. puka kolonijalne pešadije, sada na čelu odreda sudanskih dobrovoljaca. Dolazim iz Bamakoa, gospodine kapetane, i od

Sikaso, gde sam stigao sa zakašnjenjem od nekoliko dana, stalno sam u potrazi za vama.

— U kom cilju?

— Iz ovog pisma ćete doznati, gospodine kapetane.

Kapetan Marsenej uze pruženo pismo. Dok ga čita vidim da mu lice izražava koliko iznenađenje toliko i razočaranje.

— U redu, poručniče, — reče on. — Dozvolite mi da obavestim g. Barsaka i njegove drugove. A onda vam stojim na raspoloženju.

Poručnik se pokloni. Kapetan izdade naređenje svojim ljudima, zatim nam priđe.

— Imam da vam saopštim neverovatnu vest, gospodine poslaniče — reče on g. Barsaku. — Treba da vas napustim.

— Da nas napustite!

Istini za volju moram da kažem da je to uzviknula gospođica Mornas. Gledam je. Prebledela je i grize usnice. Kad ne bih znao kako je odlučna, kladio bih se da će zaplakati.

Svi smo zaprepašćeni, osim g. Barsaka kod koga preovlađuje bes.

— Šta to znači, kapetane? — upita on.

— To znači, gospodine poslaniče, da sam dobio izričito naređenje da odmah idem u Tombuktu.

— Pa to je nepojmljivo! — ponovi g. Barsak koji je izgledao vrlo uvređen.

— Ali istinito — odgovori kapetan. — Bolje čitajte. — On pruži g. Barsaku pismo koje mu je predao poručnik. Šef ekspedicije je preleteo očima izražavajući često svoje negodovanje, pa nam ga pokaza i pozva nas za svedoke drskosti sa kojom se prema njemu postupa.

Podesio sam da poslednji uzmem pismo kako bih na brzinu mogao da ga prepisem. Evo tog pisma:

Francuska Republika, Generalni Guverner Senegala, Oblast Bamako

Pukovnik

Naređenje kapetanu Pjeru Marseneju i njegovom odredu da se smesta forsiranim maršem upute u Segu-Sikoro, a odatle Nigerom u Tombuktu, gde će se staviti na raspoloženje pukovniku, komandantu mesta. Konji odreda kapetana Marseneja biće ostavljeni na furaži u Segu-Sikorou.

Poručnik Lakur iz 72 puka kolonijalne pešadije, koji komanduje konjičkim odredom od dvadeset sudanskih dobrovoljaca, odneće ovo naređenje kapetanu Marseneju u Sikaso, i staviće se na raspoloženje g. poslaniku Barsaku, šefu van parlamentarne misije u oblasti okuke Nigera (prva sekcija) i pratiće je do dolaska na njen cilj.

Pukovnik, komandant oblasti Bamako Sen-Oban

Dok ja grozničavo prepisujem pismo, g. Barsak i dalje daje oduška svojoj ljutnji.

— To je nečuveno! — reče on. — Dati nam dvadeset ljudi za pratnju... I to baš u trenutku kad nailazimo na najgore teškoće! Ah! Ali to neće tako proći! Čim se vratim u Pariz, videćemo da li će skupština odobriti što su se tako nemarno ponašali prema jednom od njenih članova.

— Ali u međuvremenu moramo poslušati — reče kapetan Marsenej, koji nije ni pokušavao da sakrije svoju tugu.

Gospodin Barsak povuče kapetana u stranu, ali ja imam dobre uši reportera i vrlo dobro čujem.

— Međutim, kapetane, možda zapovest nije istinita — poluglasno sugerira g. Barsak.

Kapetan se trgao.

— Nije istinita! — ponovi on. — Ni misliti, gospodine poslaniče. Nažalost, nema nikakve sumnje. Na pismu su svi zvanični pečati. Uostalom, ja sam bio pod komandom pukovnika Sen-Obana, i vrlo dobro poznajem njegov potpis.

Zlovolja može mnogo štošta da pravda. Ipak nalazim da je g. Barsak preterao. Srećom što to poručnik Lakur nije čuo. Ne bi mu to baš bilo prijatno. Gospodin Barsak nije ništa mogao da odgovori i ućutao je.

— Hoćete li mi dozvoliti, gospodine poslaniče, da vam predstavim poručnika Lakura — reče kapetan — i da se zatim oprostim od vas.

Pošto je g. Barsak odobrio, predstavljanje je izvršeno.

— Da li znate, poručniče, — upita tada g. Barsak — šta je razlog naređenju koji ste doneli?

— Svakako, gospodine poslaniče, — odgovori poručnik. — Tuarezi Auelimideni se komešaju i prete našim položajima. Zbog toga se ukazala potreba za pojačanjem garnizona u Tombuktu. Pukovnik je uzeo ono što mu je bilo pod rukom.

— A mi? — primeti šef ekspedicije. — Da li je to obazrivo da se naša pratnja svede na svega dvadeset ljudi?

Poručnik Lakur se nasmeši.

— To neće izazvati nikakve neprilike — ubeđivao ih je on. — Ove su oblasti potpuno mirne.

— Zar nam nisu, međutim, rekli — primeti g. Barsak — i ministar kolonije je lično izneo te činjenice na govornici u skupštini, a i guverner u Konakriju nam ih je potvrdio — da se u okolini Nigera odigravaju vrlo zabrinjavajući događaji?

— To je nekada bila istina — odgovori poručnik Lakur još uvek smešeći se — ali više o tome ne može biti ni govora. To je stara priča.

— Međutim mi smo mogli i sami da utvrdimo... — navaljivao je g. Barsak i tada iznese poručniku naše doživljaje.

Ovoga, izgleda, nije to nimalo uzbudilo.

— Vidite i sami — reče on — da je nepoznati koji vas preterano zabrinjava u stvari sasvim sitan i slab. Šta! On po vašem mišljenju ima nameru da vam prepreči put, i nije mogao da smisli ništa drugo? Pa to je neozbiljno,

gospodine poslaniče. Kako su to i njegovi zaključci, g. Barsak ne zna šta da odgovori.

Kapetan Marsenej priđe.

— Dozvolite mi, gospodine poslaniče, da se s vama oprostim — reče on.

— Šta! Zar tako brzo! — uzviku g. Barsak.

— Moram — odgovori kapetan — Naredbe koje sam dobio sasvim su jasne. Moram da stignem u Segu-Sikoro i u Tombuktu ne gubeći ni časa.

— Neka bude, kapetane, — složi se g. Barsak pružajući mu ruku, dok mu je uzbuđenje stišalo ljutnju — i budite sigurni da vas prate sve naše najlepše želje. Niko od nas neće zaboraviti ovih nekoliko dana provedenih zajedno i siguran sam da tumačim osećanja svih nas kad vam izražavam zahvalnost za budnu zaštitu i besprekornu odanost.

— Hvala, gospodine poslaniče, — reče kapetan i sam iskreno uzbuđen.

Rekao nam je, svakom ponaosob zbogom, završavajući, kao što se po sebi razume, sa gospođicom Mornas. Možete zamisliti da ih gledam kradom ispod oka. Ali mi je radoznalost ostala bez rezultata. Sve se odigralo ne može biti prostije.

— Do viđenja, gospođice — reče kapetan.

— Do viđenja, kapetane — odgovori gospođica Mornas.

Ništa više. Međutim za nas koji znamo njihovu tajnu, te obične reči imaju značaj koji im se obično ne pridaje. Svi razumemo da one imaju značaj dvostrukog i izričitog obećanja.

10. NOVA PRATNJA

(Beležnica Amedea Floransa)

Istog dana uveče — Ništa ne može da savlada utisak koji na mene čine naša nova pratnja i njen komandant.

Pre svega, jesu li taj oficir, ti podoficiri i ti vojnici zaista »vojnici«? Za crnce čovek nikad ne može da zna. Oni svi toliko liče jedan na drugog. Za oficira čovek bi i odgovorio — **da**. Dok bi naprotiv za dvojicu podoficira, bez ikakvog dvoumljenja, odgovorio **ne**. Strelci, ove njuške? Drugome vi to. Ne mora čovek da bude frenolog [Frenologija — teorija koja po obliku lobanje zaključuje kakve su osobine čoveka], fizionomista ili ma koji drugi naučnik te vrste pa da na njihovim licima pročita nemir gonjene zveri, naklonost prema grubim zadovoljstvima, neobuzdanu naprasitost, nasilje i svirepost. Krasna slika.

Ono što mi je u prvi mah palo u oči sitna je pojedinost, ali baš me je ta pojedinost navela na razmišljanje. Zaista, zar nije čudno što su ti ljudi, uključujući tu i podoficire, pokriveni prašinom, kao što to i priliči ljudima koji su petnaest dana trčali za nama, dok je njihov starešina svež kao da je ovog trenutka izašao iz kutije. A on je svež, čak do neverovatnosti. Rublje belo, cipele se sijaju, brkovi ufitiljeni. Pravi lepotan. A tek držanje! Reklo bi se da se poručnik Lakur spremio za smotru. Pravi »francuski oficir« od glave do pete. Ništa mu ne nedostaje, ni jedno dugme, ni jedan končić, pa čak su mu i pantalone ispeglane kao da ih je prvi put obukao. Nemamo često priliku da se u džungli divimo takvoj eleganciji. Ta uniforma dovikuje onome ko hoće da je čuje da nikad nije nošena, da je sasvim nova i da je onaj koji je nosi u želji da liči na »oficira«, izgleda mi, prevazišao svaku meru verodostojnosti.

Znači li to da poručnik Lakur, koji je tako gizdav dok su njegovi potčinjeni tako prašnjavi, nije s njima išao u poteru za nama?

Dva podoficira su naprotiv vrlo prljavi, ali ako ne može da im se prebaci elegancija njihovog oficira, oni su, po mom mišljenju, otišli u drugu krajnost. Uniforme su im kao da su ih uzeli u nekoj starinarnici, sve u dronjcima. Pantalone su im preterano kratke, iskrpljene i nikakav broj niti

znak ne označava kome puku pripadaju. Ne mogu da verujem da su francuski vojnici tako loše odeveni, čak i kad služe kratak rok. Još jedan utisak koji je već teže izraziti: čini mi se da vlasnici tih starih uniformi nisu navikli na njih. Ne mogu dovoljno da objasnim zbog čega, ali ne daju utisak da im »leže« te uniforme.

To bi bile sve moje primedbe i opaske. Naći ćete možda da je to malo mršavo i da zaista grešim što dozvoljavam da utiču na mene tako sitne pojedinosti, koje se verovatno mogu vrlo prosto objasniti? Ne poričem, jer ni sam nisam daleko od tog mišljenja. Trudeći se da tačno odredim i zapišem u svoju beležnicu razloge svojih sumnji, ja prvi nalazim da su vrlo slabi. Ali i to je podozrenje čisto nagonsko, a to rečima ne mogu da objasnim.

Kako bilo da bilo, tek nemam šta da dodam ovom gore.

Za disciplinu nema šta da se kaže. Čak je, po mom mišljenju, suviše stroga. Straže su na svojim mestima i smenjuju se redovno. Opšte držanje je vrlo dobro, čak možda isuviše dobro.

Pratnja se jasno deli na tri grupe koje se uopšte ne druže s ostalim delovima ekspedicije.

Prvu grupu čine dvadeset sudanskih strelaca. Osim vremena koje provode na straži, oni se ne razdvajaju i, neverovatno, kad se tiče crnaca, vrlo malo govore. Jedu u tišini ili spavaju. Uopšte se ne čuju. Slepog slušaju svoje podoficire, od kojih izgleda mnogo strahuju. Jednom rečju, tih dvadeset crnaca izgledaju vrlo tužni i vrlo zaplašeni.

Drugu grupu čine podoficiri. Ovi razgovaraju, ali isključivo između sebe i uvek poluglasno. Uprkos mojim reporterskim ušima dosada sam mogao samo u letu da uhvatim nekoliko reči bez ikakve važnosti.

Treću i poslednju grupu čini sam poručnik Lakur. To je čovek malog rasta i imam utisak da je on prilično nezgodan gospodin. Ima blede plave oči, kako se to kaže čelične oči, koje ne izražavaju naročitu dobroćudnost. Nije govornik, a pored toga još je i prilično divalj. Za celo popodne video sam ga da je iz svog šatora izašao samo dva puta, i oba puta samo da bi izvršio smotru svojih ljudi. To se odigrava uvek na isti način. Spazivši svog

starešinu, strelci se dižu i staju u stroj. Poručnik, krut kao kolac, prolazi ispred njih dok ih njegov leden pogled gleda od glave do pete, zatim ulazi u svoj šator, ne rekavši nikome ni jednu reč. Čak i u najboljem slučaju, smem da kažem da taj elegantni oficir neće biti veseo saputnik.

Celog dana nisam video gospođicu Mornas. A ni Čumukija, što znači da ja još uvek držim svoj članak u džepu.

15. februar — Kad sam se jutros probudio, nisam primetio nikakve pripreme za polazak. Raspitujem se kod Tonganea koji me obaveštava da nećemo mrdnuti celog dana. Posle jučerašnjeg odmora, ovaj mi zastoj izgleda čudnovat.

Sasvim slučajno sretom poručnika Lakura, uvek isto onako krutog i isto onako besprekorno elegantnog. Zaustavih ga i upitah ga za razlog tog naknadnog odmora.

— Zapovest gospodina Barsaka — odgovori mi on kratko.

Tri reči posle kojih me pozdravi vojnički i okrete se nalevo krug. Poručnik Lakur nije razgovoran čovek. Šta znači šefu ekspedicije ovaj zastoj? Da li je odustao od puta s pratnjom svedenom na petinu? To me kopka. To me i zabrinjava, jer bi takva odluka stavila krajnju tačku na reportažu za koju osećam da je na najboljem putu da postane senzacionalna.

Oko deset časova primetih g. Barsaka. Šetao se krupnim koracima s rukama na leđima, očiju uprtih u zemlju i nije izgledao dobre volje. Trenutak možda nije baš dobro izabran za pitanje kakve su njegove namere. To razmatranje me ne zadržava, i reših se da ga intervjuišem. Gospodin Barsak se ne ljuti. Zaustavlja se i dosta dugo me gleda ćuteći. Najzad mi reče:

— Pre nekoliko dana, gospodine Florans, vi ste mi već postavili to pitanje. Nisam vam odgovorio. Danas ću vam odgovoriti da ni sam ne znam kakav odgovor treba da vam dam.

— Znači, niste doneli još nikakvu odluku, gospodine poslaniče?

— Nikakvu. Razmišljam, pitam se, merim za i protiv...

Opet ćutanje, zatim najednom.

— Ali u stvari — uzviknu g. Barsak — zašto ne bismo to pitanje pretresli zajedno? Vi ste pametan mladić, pun zdravog smisla (veliko hvala, g. Barsak). Daćete mi svoje mišljenje.

Priklanjam se.

— Po vašoj zapovesti, gospodine poslaniče.

— Razmotrimo najpre — produžava g. Barsak — da li se taj put može produžiti bez neozbiljnosti, drugim rečima, da li je on moguć.

Ja nabacujem:

— Da li bi možda bilo bolje da najpre vidimo je li on koristan.

— Nikako — odgovara g. Barsak — korist je sasvim izvesna.

Baš me je to iznenadilo. Međutim, g. Barsak nastavlja:

— Znači, da li je taj put moguć? Problem je u tome. Još koliko juče taj se problem nije ni postavljao, jer dosada nikakav ozbiljan događaj nije remetio naš put. To je i vaše mišljenje, zar ne?

— Sasvim.

— Prvi slučaj, koji je stvarno ozbiljan, to je neočekivana promena naše pratnje i njeno smanjenje na dvadeset ljudi. Da li su tih dvadeset ljudi u stanju da nam obezbede sigurnost usred ovog crnačkog življa? To se pitam.

— Na takvo pitanje — rekoh mu ja — može da se da samo potvrđan odgovor. Sigurno je, čini mi se, da su dvadeset ljudi potpuno dovoljni ako nam jedini protivnici budu bili crnci. Drugi istraživači su napravili mnogo duže putovanje nego što je naše sa mnogo manjom pratnjom, ili uopšte bez ikakve pratnje. Ali...

— Znam šta hoćete da kažete — prekide g. Barsak. — Sad ćete mi govoriti o tajanstvenom nepoznatom koji izgleda da je nezadovoljan što nas vidi u ovoj zemlji. Ja nisam krio svoje mišljenje o tome, i svi su se složili sa mnom, otada se ništa novo nije desilo. Znači, mislim, nema potrebe da se vraćamo na to.

Ja odgovorih.

— Izvinite, molim vas, gospodine poslaniče, mislim baš naprotiv da ima novoga.

— Gle! — reče g. Barsak iznenađeno. — Znači nešto novo što se od mene krije? Izjasnite se.

Priteran tako uza zid, zaista sam se zbunio. Primedbe, koje su mi izgledale tako važne i čije su mi se posledice kad sam ih sam, jednu po jednu, razmatrao, činile tako nepobitno izvedene, sad kad treba da ih kažem glasno izgledale su mi još neznatnije i proizvoljnije nego u trenutku kad sam ih pisao. Međutim, pošto sam se glupo uhvatio u kolo morao sam sad i da igram, a to mi je, uostalom, bila i dužnost.

I počeh. Saopštio sam g. Barsaku svoja opažanja u odnosu na našu pratnju i oficira koji joj komanduje. I kao zaključak, stidljivo mu izložih pretpostavku da ukoliko ti ljudi nisu pravi vojnici, mogli bi lako biti najamnici nepoznatog neprijatelja, koga do sad nismo hteli da uzmemo ozbiljno.

Slušajući te gluposti, g. Barsak počeo da se smeje.

— Pa to je roman! — povika on. — Izgleda mi, gospodine Florans, da vi imate bujnu maštu. Ona će vam biti veoma korisna ako ikad budete hteli da pišete za pozorište, ali vam savetujem da je se u stvarnom životu čuvate.

— Međutim... — rekoh ja uvređeno.

— Nema tu međutim. Postoje činjenice. Pismena zapovest prvo....

— Može da bude lažna.

— Ne — odgovori g. Barsak — pošto ju je kapetan Marsenej smatrao za verodostojnu, i pošto ju je poslušao ne dvoumeći se.

— Mogla je biti ukradena...

— Opet roman! Molim vas lepo, a kako bi onda mogli da zamene pravu pratnju? Po toj pretpostavci trebalo bi da imaju pod rukom dosta brojnu četu da bi, prvo: uništili pravu pratnju do poslednjeg čoveka, slušajte dobro, do poslednjeg, i drugo: da bi, u saglasnosti sa zapovešću koje su se

dočepali, sastavili lažnu pratnju potpuno istovetnu pravoj i to mnogo ranije, u trenutku kad još niko nije znao kakva će biti nova pratnja pa čak ni da će tu pratnju kad pukovnik Sen-Oban i poslati. Pošto nijedan od ljudi poručnika Lakura nije ranjen, ta bi četa morala biti vrlo velika, jer mislim da je i za vas nepojmljivo da bi pravi vojnici dopustili da ih poubijaju bez borbe. I vi mislite da se prisustvo tako velike bande ne bi primetilo i da glas o takvoj bici ne bi stigao do nas kad se novosti u džungli prenose od sela do sela telegrafskom brzinom? Eto na kakve se nemogućnosti nailazi kad se pusti na volju svojoj mašti.

Gospodin Barsak je u pravu. Zapovest nije mogla biti ukradena. On nastavlja:

— A što se tiče utiska koji su na vas učinili ti ljudi i njihov oficir, na čemu se on zasniva? U čemu se ti strelci, koje ovde vidite, razlikuju od ostalih crnačkih strelaca?

Gledam, pošto me je pozvao da to učinim, i moram da priznam da je g. Barsak opet u pravu. Gde li mi je sinoć bila pamet? Sam sam sebi to ulio u glavu. Ovi crnci su istovetni sa svim ostalim crncima. Gospodin Barsak je svestan svoje prednosti. Produžava sa mnogo više sigurnosti (a Bog bi znao da li mu je sigurnost nedostajala).

— Pređimo na podoficire. Šta na njima nalazite izuzetno? Vrlo su prljavi, to je istina, ali nisu prljaviji nego pojedini podoficiri kapetana Marseneja. U vojnom pohodu se ne može cepidlačiti u pogledu uniforme.

Reči su mu suvo zlato. Ja stidljivo prelazim, jer sam zaista pokoleban.

— Poručnik Lakur, međutim...

— Oh! On je izuzetno pristojan — reče g. Barsak smešeći se. — To je očigledno vrlo uredan čovek koji mnogo polaže na odevanje. To nije zločin.

Ne, to nije zločin. Činim poslednji napor i podmećem.

— Ipak, potpuno nova uniforma, to je čudno!

— Zato što je ona druga u poručnikovom sanduku — objašnjava g. Barsak koji ima spreman odgovor na sve. — Pošto je bio sav prašnjav, gospodin

Lakur je obukao paradnu uniformu pre nego što će mi se predstaviti.

Izgleda da g. Barsak nalazi da je takva briga sasvim prirodna. Najzad, može biti da ja nisam dovoljno svestan značaja šefa naše ekspedicije.

— Uostalom, ja sam juče u toku popodneva dugo razgovarao s poručnikom Lakurom.

(Verovatno dok sam ja pisao svoje zabeleške).

— On je vrlo prijatan čovek, uprkos svoje preterane sklonosti za eleganciju, to vam priznajem. Ugladen, dobro vaspitan, učtiv, čak pun poštovanja...

Ovde se g. Barsak isprsi.

— ... čak pun poštovanja, i ja sam u njemu našao vrlo prijatnog poznanika i vrlo gipkog potčinjenog.

Upitah:

— Da li poručnik Lakur, sa svoje strane, vidi ma kakvu smetnju da pod ovim uslovima produžimo put?

— Nikakvu.

— Vi se ipak dvoumite, gospodine poslaniče.

— Ja se više ne dvoumim — izjavljuje g. Barsak, koji je govoreći sam sebe ubedio. — Sutra polazimo.

Upitah:

— Čak i bez ispitivanja potrebe tog puta, pošto smo utvrdili njegovu mogućnost.

Neupadljiva ironija moga pitanja prođe nezapažena.

— Čemu? — odgovori g. Barsak. — Ovaj put je ne samo koristan već je i potreban.

Ponavljam, ne razumevajući:

— Potreban?

Sasvim odobrovoljen, g. Barsak me prisno uzima za mišicu i poverljivim glasom mi objašnjava.

— Među nama, dragi moj, slažem se s vama da su crnci, koje srećemo u poslednje vreme, daleko od stepena prosvećenosti koji bi dozvolio da od njih napravimo glasače. A složiću se s vama, ako budete navaljivali, da nemamo nikakvog izgleda da u tom pogledu budemo srećniji dokle god obali okrećemo leđa. Ali ono što kažem vama, ja neću reći na skupštinskoj govornici. Jer, ako mi završimo ovaj put, stvari će se odigrati ovako: Bodrijer i ja predaćemo izveštaje, čiji će zaključci biti potpuno oprečni. Ti će izveštaji biti upućeni nekoj komisiji. Tu ćemo činiti jedan drugom ustupke i verovatno će se dati pravo glasa nekim crncima duž obale Okeana, što bi značilo pobedu u moju korist, ili nećemo činiti nikakve ustupke i cela će stvar biti sahranjena. Posle osam dana niko o tome više neće misliti i niko više neće znati da li su činjenice meni dale za pravo ili ne.

— U oba slučaja, ništa neće smetati da bilo Bodrijer, bilo ja, zavisi od strujanja, jednog dana dobijemo položaj ministra Kolonija. Ako bi se, naprotiv, vratio ne izvršivši svoju dužnost do kraja, to bi značilo da ja sam izjavljujem da sam pogrešio, moji bi neprijatelji iz svega glasa vikali da sam ja stari zvekan, i ja bih bio potpuno upropašćen.

Gospodin Barsak malo počuta, pa zaključi ovom dubokom mišlju:

— Nemojte nikad zaboraviti ovu istinu gospodine Florans: političar može da se prevari. To nema nikakve važnosti. Ali ako prizna svoju grešku, on je propao.

Mnogo mi se dopao ovaj zaključak i odlazim zadovoljan. Zaista sam vrlo zadovoljan jer sada znam svačije razloge.

Napuštajući g. Barsaka, iznenada se nađem pred beležnicom g. Ponsena koju je slučajno zaboravio na jednoj stolici na sklapanje. Moj novinarski nagon bio je mnogo jači od mog dobrog vaspitanja, i ja smelo uzimam beležnicu. Ona me već odavno kopka. Već se vrlo dugo pitam šta li može taj naš ćutljivi saputnik u nju da zapisuje od jutra do mraka. Sad ću najzad to da saznam.

Avaj! Kažnjen sam za svoju radoznalost. Vidim samo niz nakostrešenih cifara do mile volje zamršenih slova i sve je to potpuno nerazumljivo. Tu se nižu samo 50. 16 S., samo P. S., samo C. P. Ž. P. S. i tako dalje.

Još jedna tajna više. Čemu to tajno pisanje? Da li to znači da g. Ponsen ima nešto da sakrije? Da nije možda i on izdajica? Hajde, opet moja budalasta strast. To treba lečiti. Šta mi pada na pamet da sumnjičim tog dobrog čoveka! Činim mu suviše veliku čast jer, to mogu o ovoj beležnici da kažem pošto tu pišem samo za sebe, g. Ponsen nije nikakav genije.

Ali, jesam li novinar ili nisam? Za svaki slučaj prepisujem neke primere tih hijeroglifa i to od onih koji se skoro svakodnevno pojavljuju. Dobijam sledeće:

5 D. V. t. 7 Lj. 3306. M 472, 28, Ž 1895.

P. S. 1895 : 7 = 270, 71. K. 12 122. P.

K. K. S 3306 : 122 = 27. 09.

167. (itd.)

Vraćam beležnicu na mesto i bežim sa svojim plenom. Možda će mi to poslužiti. Nikad se ne zna.,

Čitavo popodne šetam. Prati me Tongane koji je uzeo Čumukijevog konja, jer je bolji od njegovog. Idemo po polju lakim kasom. Posle pet minuta kasa, Tongane koga svrbi jezik reče mi iznenada.

— Imati dobro što Čumuki ići. Čumuki gadan crnac. On izdati.

Ah, evo opet nove priče! Kako! Čumuki nas je izdavao! I on? Razumeo sam da je sad došao trenutak da se malo obavestim. Pravim se da sam iznenađen.

— Ti sigurno hoćeš da kažeš Morilire.

— Ne reći dobro Morilire — odlučno odgovara Tongane — Ali Čumuki ista stvar Morilire. Kazati crnce: Nemati dobro ići! Dati mnogo dolo tubab (rakije), mnogo srebro, mnogo zlata.

Zlato u Morilireovim i Čumukijevim rukama? To je neverovatno.

— Hoćeš da kažeš da su oni davali crncima korije da bi ih namamili.

— Ne korije — uporno je tvrdio Tongane — mnogo zlata.

I on dodaje ovu pojedinost koja me zapanjuje:

— Mnogo zlata ingliš.

— Ti, znači, poznaješ englesko zlato, Tongane?

— Da, odgovori crnac. Ja Ašanti. Ja poznavati livšterling.

Razumeo sam da Tongane tom čudnom rečju na svoj način naziva livru sterlinga. Reč je sasvim smešna. Pokušao sam fonetičkim pravopisom da je prepisem, ali u Tonganeovim ustima mnogo bolje zvuči. Međutim, u ovom trenutku mi nikako nije do smeha. Zlato — i to englesko zlato u Čumukijevim i Morilireovim rukama. Zaprepašćen sam.

Razume se, ne samo da ništa ne pokazujem već se pravim da tim obaveštenjima ne pridajem nikakvu važnost.

— Ti si dobar mladić, Tongane, — rekoh mom saputniku — i pošto tako dobro poznaješ livre šterling, uzmi ovu zlatnu paru sa likom Francuske Republike.

— Imati dobro republika — dere se Tongane na vrhuncu sreće, baca uvis zlatnu paru koju sam mu dao, hvata je u letu i gura je u prorez na sedlu.

Lice mu odmah izrazi iznenađenje i iz šupljine u koju je uvukao ruku, izvuče debeli smotuljak hartije, stvar koja je zaista vrlo retka kod crnaca. Uzviknuh i oteh Tonganeu taj omot koji sam lako odmah prepoznao.

Moji članci! To su bili moji članci! Moji tako značajni članci su ostali u džepu tog zlikovca Čumukija. Pregledam ih. Nažalost, svi su tu, počevši od četvrtog. Kako mora da strogo sude o meni u »Francuskoj ekspanziji«! Ja sam osramoćen, zanavek sam izgubio svoj dobar glas.

Dok ja prevrćem te sumorne misli udaljavamo se lakim kasom. Trebalo bi da smo na oko šest kilometara od logora kad se najednom zaustavim. Otkrio

sam nešto čudnovato.

Skoro uz samu ivicu puta, prostor od oko šest do sedam metara širine i oko pedeset metara dužine obeležen je usred džungle. U tom prostoru visoka trava je poleгла, pregažena, negde je čak sasvim isečena, kako bi to moglo da se učini džinovskom kosom. Ali, — i to je naročito privuklo moju pažnju, — u tom tako ogolelom delu prostora, jasno se vide dve paralelne brazde slične onima koje smo već primetili u blizini Kankana, što znači duboke osam do deset santimetara na jednom kraju, dok se postepeno gube na drugom kraju. Ovoga puta je istočna strana bila dublja.

I protiv svoje volje povezujem te zasečene brazde i zujanje koje sam čuo pre neko veće. I u Kankanu smo najpre čuli to čudno zujanje, zatim smo primetili te neobjašnjive brazde.

Kakav odnos postoji između te dve pojave: zujanja i brazdi — i Kenielale iz Kankana? Ne vidim. Međutim neka veza mora da postoji jer dok posmatram te zagonetne tragove u mojoj podsvesti se sama od sebe javlja slika gadnog lica crnog vrača. I evo, odjednom mi istina puca pred očima: od četiri proročanstva tog lakrdijaša, posle dva prva evo i treće se ostvaruje.

Tada, sam sa svojim crnim saputnikom u toj ogromnoj pustinji, osetih kako me podilazi jeza — druga, računajući tu i jučerašnju — od glave do pete. Jednog trenutka, misleći na tajnu koja me okružuje, obuze me strah.

To je izvanredno, naročito u ovakvim uslovima. Nažalost, ne traje dugo, jer nisam stvoren za strah. Moja slaba tačka je radoznalost. Zato, dok se vraćamo, po stoti put do iznemoglosti pretresam neprijatne probleme koji su mi postavljeni i tvrdoglavo im tražim rešenje. Te misli me do te mere zaokupljaju da više ništa ne vidim oko sebe.

Kad sam stigao u logor, poskočih jer mi je Tongane bez ikakvih priprema najednom rekao:

— Tulatigi (poručnik) nemati dobro. Prljava glava majmun.

17. februar — Danas vrlo velika etapa, a juče još veća. Za ta dva dana pedeset kilometara. Čumuki se više nije ni pojavio — nitkov. To se

primećuje. Pod vođstvom samog Tonganea naši nosači i mazgari čine čuda i idu tako živo, koliko god su to u stanju.

Za ova dva dana strepnje koje su se u meni začele ublažile su se, moram priznati. Pratnja je dobro vršila svoju dužnost, koja uostalom nije bila teška. Dvadeset ljudi u dva reda opkoljavali su kolonu onako kao što su to činili ljudi kapetana Marseneja. Primećujem samo da oni sa našim crnačkim osobljem ne izmenjuju one iste šale koje njihovi prethodnici nisu štedeli. To samo služi na čast njihovoj disciplini.

Dva podoficira obično ostaju na začelju, ukoliko ne obilaze kolonu svojih strelaca. Ne govore ni sa kim, izuzev sa svojim ljudima, kojima samo s vremena na vreme izdaju kratke zapovesti, a ovi ih odmah izvršavaju. Mora se priznati da naša pratnja, ako nije mnogobrojna, barem je u čvrstim rukama.

Poručnik Lakur je na čelu, približno na istom mestu na kome je ranije bio kapetan Marsenej, pored g. Barsaka. Primećujem da se gospođica Mornas povukla za nekoliko redova. Ona je sada sa de Sen-Berenom iza dr Šatoneja i g. Ponsena. Ne bi se reklo da gospođica Mornas mnogo ceni poručnikovo društvo.

Međutim, baš ništa nemam da kažem na njegov račun. Ako malo govori, on zato radi. Izvesno je da je i njegov odlučan stav doprineo vrlo zadovoljavajućim rezultatima za ova dva dana puta. Ne, zaista nema šta da se kaže. A ipak...

To mora da je kod mene neka fiks ideja. Tajanstvenost koju osećam oko nas, čudnovate činjenice koje sam ustanovio, svakako su mi malo pomutile mozak, jer sam sklon, bez sumnje suviše sklon, da vidim u svemu izdajstvo.

Kako bilo da bilo, evo šta me navodi da se ogradim. To je bilo jutros oko devet časova. Prolazili smo kroz neki mali zaselak od nekoliko potpuno pustih kuća, kada čusmo iz jedne kolibe ječanje. Na zapovest g. Barsaka kolona se zaustavi i dr Šatonej u pratnji poručnika Lakura i dva strelca uđe u kolibu odakle je dolazilo ječanje. Naravno, štampa, to jest ja, uđe s njima.

U prostoriji u koju smo ušli ugledasmo žalostan prizor. Dvoje mrtvih i jedan ranjenik. Strašna stvar, dva leša, muškarac i žena, strahovito su unakaženi.

Ko je ubio i ranio te jadne ljude? Ko je krivac za ta surova kasapljenja? Dr Šatonej se najpre pozabavi ranjenikom. Kako je u kolibi suviše mračno, po njegovoj naredbi dva crnca ga iznesoše napolje. Ranjenik je dosta star crnac. Pogođen je u rame i rana je strahovita. Ključna kost je potpuno gola. Pitam se kakvo je oružje moglo da načini takvu pustoš.

Doktor čisti ranu i iz nje vadi mnogobrojnu parčad olova. Tada sakupi meso, uši ga i vrlo brižljivo previ ranu pomoću zavoja koje mu dodaje poručnik Lakur. Dokle god je trajala operacija pacijent nije prestajao da tužno ječi. Izgleda da je manje patio kad je previjanje završeno.

Ali doktor izgleda zabrinut. Po drugi put ulazi u kolibu, pregleda dva leša, i kad je ponovo izišao bio je još zabrinutiji. Priđe ranjeniku i počne da ga ispituje preko Tonganea. Iz priče tog jasnog crnca izlazi da je šest dana ranije, prema tome jedanaestog, što znači tri dana pre promene naše pratnje, zaseok napala četa crnaca kojom su zapovedala dva belca. Stanovnici su tada pobjegli u džunglu, izuzev muškarca i žene čije smo leševe našli, a koji nisu imali vremena da se sklone. Ranjenik je bio sa ostalima. Nažalost, dok je bežao, jedan ga je metak pogodio u rame. Međutim, imao je dosta snage da se sakrije u džungli i tako je pobjegao napadačima. Kad su ovi otišli, njegovi su ga drugovi vratili u selo. Oni su odmah zatim svi opet pobjegli kad su primetili da dolazi ponovo jedna četa, i to baš s one strane na koju je prva otišla.

Ta nas je priča prilično zabrinula. Nije nam prijatno što smo doznali da neka banda zlikovaca krstari zemljom. Čak je prava sreća što dosad nismo naišli na nju, pošto je po rečima ranjenika išla nama u susret.

Jadni čovek je na zaista dirljiv način izražavao svoju zahvalnost dr Šatoneju, kad najednom ućuta, a užasan strah mu se javi u očima uprtim u nešto ili u nekog, ko je bio iza nas. Okrenusmo se i nađosmo se licem u lice s jednim od dvojice podoficira iz naše pratnje. Pojava tog čoveka bila je uzrok užasa našeg crnca.

Podoficir, uostalom, izgleda da se nije uzbudio. Ali se zato uzbudio kad ga ledene oči poručnika Lakura presekoše strašnim pogledom u kome se čitao i prekor i pretnja. Primetih usput taj pogled, kojeg ne mogu da objasnim.

Podoficir se tada lupi po čelu kao da hoće da nam pokaže da je bolesnik u bunilu i vrati se svojim ljudima.

Vratismo se našem bolesniku. Ali kontakta više nema. On nas gleda sa strahom i nemoguće je izvući iz njega ma i jednu reč. Prenosimo ga u njegovu kolibu i odlazimo dosta umireni u pogledu njegove sudbine, jer nam dr Šatonej tvrdi da će ozdraviti.

Ne znam na šta misle moji saputnici. Što se mene tiče, ja u hodu prevrćem po glavi taj novi problem postavljen mojoj oštroumnosti: zašto je stari crnac bio toliko uplašen? Zašto je taj strah, pošto nije obratio nikakvu pažnju na poručnika Lakura, bez ikakve sumnje izazvala pojava jednog od naših podoficira? I taj problem ne mogu nikako da rešim, promene radi. Sve te nerešive zagonetke koje nam slučaj postavlja, najzad postaju već dosadne.

Večeras, dosta kasno, razapeli smo šatore pored nekog malog sela koje se zove Kadu. Vrlo smo tužni što smo već stigli, jer u Kaduu treba gospođica Mornas i g. de Sen-Beren da nas ostave. Dok ćemo mi produžiti pravo prema Uagaduguu i Nigeru, oni će se popeti na sever jer im je Gao i taj isti Niger krajnji cilj.

Nepotrebno je reći da smo učinili sve što smo mogli da ih nateramo da odustanu od tog nerazumnog plana. Ali kao što se to već može pretpostaviti, naš je trud bio uzaludan. Smem da predskazem da neće biti lako komandovati budućoj polovini kapetana Marseneja. Kad gospođica Mornas nešto uvrtila sebi u glavu, ni sam đavo neće moći da joj to iz glave istera.

U očajanju smo potražili pomoć i od poručnika Lakura i umolili ga da i on sa svoje strane ubedi našu saputnicu kakvu će ludost učiniti. Ubeđen sam da bi joj govorio uzalud, ali on se nije ni potrudio. Poručnik Lakur nije progovorio ni jednu reč. Učinio je samo neodređen pokret i nasmešio se osmehom koji mi je bio vrlo čudan, ne bih tačno znao da kažem zbog čega.

Dakle, zastali smo pored sela Kadu. U trenutku kad hoću da se povučem pod svoj lični šator, dr Šatonej me zaustavlja. On mi reče:

— Ima jedna stvar o kojoj sam želeo da vas obavestim, gospodine Florans, a to je da su kuršumi, kojima su ubijeni oni crnci od jutros, bili eksplozivni.

I ode ne čekajući odgovor.

Dobro! Još jedna zagonetka. Sad opet eksplozivni kuršumi! Ko to može da upotrebljava takvo oružje? Kako uopšte takvo oružje može i da postoji u ovim krajevima? Dva pitanja više za moju zbirku, koja se stalno obogaćuje. A moja zbirka odgovora, naprotiv, nekako ne raste.

18. februar. — Poslednja vest dana, bez komentara. Naša pratnja je otišla. Lepo kažem, otišla.

Uporan sam, jer je to neverovatno, i ponavljam: naša je pratnja otišla. Kad smo se probudih, ima od toga tri do četiri sata, nismo je više našli.

Išcezla je u toku noći, izvetrila i s njom svi nosači i mazgari bez izuzetka.

Razumeli ste? Poručnik Lakur, njegova dva podoficira i njegovih dvadeset ljudi nisu otišli u malu jutarnju šetnju s tim da se vrate na ručak. Oni su otišli, konačno otišli.

Eto nas samih, u džungli, sa konjima, našim ličnim oružjem, trideset i šest magaraca, hranom za pet dana i Tonganeom.

Ah! Želeo sam avanture...

11. ŠTA DA SE RADI?

Kad su članovi ekspedicije Barsak, koji su uoči tog dana stigli u Kadu, budeći se 18. februara primetili nestanak pratnje i crnačkog osoblja, bili su zaprepašteni. Taj dvostruki nestanak, a naročito nestanak pratnje, bio je toliko čudan da duže vremena ne bi mogli poverovati da je konačan da nisu imali dokaza da su vojnici i nosači otišli ne misleći da se vrate.

Amede Florans je prvi izišao iz svog šatora i uzbunio svoje saputnike. Svi, uključujući tu i Malik, koja je provela noć u šatoru gospođice Mornas, okupili su se za trenutak. Kao što to obično biva, diskusija je u početku bila dosta zbrkana. Bilo je više uzvika nego razmišljanja. Pre nego što će početi da organizuju budućnost, čudili su se sadašnjosti.

Dok su oni tako raspravljali, iz obližnjeg žbuna je dopiralo neko ječanje, po kome su zaključili da nisu sami kao što su to pretpostavljali. De Sen-Beren, Amede Florans i dr Šatonej potrčali su do mesta odakle je izgledalo da dolazi ječanje i tamo su našli Tonganea, uvezanog sa zapušenim ustima, koji je pored toga imao i dugačku ranu na levoj slabini.

Pošto su Tonganea oslobodili veza, povratili i previli, počeli su da ga ispituju. Pola na svom uobičajenom lošem francuskom, pola na bambarskom, u tom slučaju je prevodila gospođica Mornas, Tongane je ispričao šta je znao o događajima te noći.

Bekstvo je izvršeno između jednog i dva časa u zoru. U tom trenutku ga je probudila neka čudna larma, koju Evropljani u svojim šatorima nisu mogli da čuju. Bio je vrlo iznenađen kad je video dvadeset strelaca na konjima i već na izvesnom odstojanju od logora, dok su se crnci, po naredbama poručnika Lakura i dvojice podoficira, nešto užurbali i kao da su radili neki posao, ali se u mraku nije moglo tačno videti šta je to bilo. Radoznao a ništa ne sumnjajući, Tongane se digao u nameri da se raspita i uputio se nosačima i mazgarima. Ali nije uspeo da dođe do njih. Na pola puta dva čoveka su se bacila na njega i jedan od te dvojice ga zgrabio za gušu ne dajući mu vremena da vikne. Za tren oka bio je oboren, vezan i zapušenih usta. Međutim pre nego što je pao, mogao je da vidi kako su crnci, nosači i mazgari tovarili na leđa mnogobrojne bale odabrane među prtljagom. Tongane je, dakle, bio savladan i već su njegovi napadači polazili, kad ih

oslovi neki treći čovek. Taj novodošavši nije bio niko drugi do poručnik Lakur i on upita odsečnim glasom:

— Je li gotovo?

— Da — odgovori jedan od napadača, u kome je tada Tongane prepoznao jednog od podoficira.

Nastupi ćutanje. Tongane oseti kako se neko nad njim nagine. Ruke su se šetale po njegovom telu. Opipavale su ga.

— Ma vi ste ludi, časna reč — ponovo uze reč poručnik. — Odlazite, a iza sebe ostavljate ovog momka koji je, možda isuviše video. Rober, de molim te udari bajonetom tog gada.

Zapovest je odmah izvršena, ali je Tongane srećom uspeo da se izvije i tako je oružje umesto da ga udari usred grudi skliznulo duž rebra i načinilo dugačku rasekotinu koja je izgledala strašnija nego što je bila. Zbog pomrčine poručnik i njegova dva pomagača su se prevarili, utoliko pre što je lukavi vodič predostrožno uzdahnuo kao da izdiše, a zatim je zaustavio disanje. Krv koja je pokrivala bajonet upotpunila je zabludu ubica.

— Svršeno? — ponovio je glas poručnika Lakura, posle udarca.

— I to potpuno — odgovori čovek koji ga je udario i koga je starešina oslovio imenom Rober.

Tri čoveka su zatim otišla i Tongane nije više ništa čuo. Uostalom, uskoro je izgubio svest, koliko zbog veze na ustima koja ga je gušila toliko i zbog gubitka krvi. Nije znao ništa dalje. Ali je to bilo sasvim dovoljno da sigurno pokaže da se, tu nije radilo o trenutnom odlasku pratnje, već o konačnom napuštanju koje je pripremano s predumišljajem, i to odavno.

Pošto su to utvrdili, pogledali su se zaprepašćeno i preneraženo. Prva reči koja je prekinula tišinu izašla je iz usta Amedea Floransa, zbog koje ćemo još jednom moliti čitaoce za izvinjenje.

— Do đavola, to je isuviše — povika novinar koji je u stvari time izrazio opšte mišljenje, samo u malo slobodnijem obliku.

Ta reč je unela malo vedrine i počeli su da preduzimaju mere koje je nametala situacija. Pre svega, trebalo je napraviti tačan bilans. Pošto su sve pregledali, ustanovili su da imaju još sedam pušaka, od kojih šest lovačkih, i desetinu revolvera, za sve to oružje bilo je sasvim dovoljno municije, sedam konja, trideset šest magaraca, oko sto pedeset kilograma različite robe i životnih namirnica za četiri dana. Znači, za odbranu i za transport sredstva nisu nedostajala. Što se tiče životnih namirnica, nije se trebalo mnogo brinuti pošto je hranu bilo lako nabaviti po selima, kako su to i dosada činili. Štaviše, pošto je šest Evropljana imalo po jednu odličnu lovačku pušku, mogli su s pravom da računaju i na korist od lova. Prema tome, iz inventara su zaključili da odluka, ma kakva ona bila, koju će na kraju usvojiti, neće naići u materijalnom pogledu ni na kakvu nesavladivu prepreku.

U svakom slučaju trebalo se najpre osloboditi magaraca koji bi bez iskusnih mazgara bili vrlo ozbiljna smetnja. Pošto to učine, odlučiće šta da rade. Ako odluče da put potraje još duže vremena, u tom slučaju će potražiti pet-šest nosača koje će natovariti robom, koju će prema potrebi trampiti po selima za namirnice potrebne za ishranu istraživača. U protivnom tu će robu odmah rasprodati po bilo kojoj ceni. Nosači im onda ne bi bili potrebni i to bi im kasnije omogućilo da mnogo brže idu. Žana Mornas i de Sen-Beren, koji su jedini bili u stanju da se sporazumevaju sa urođenicima, stupili su odmah u vezu sa stanovnicima Kadua. U selu su bili vrlo lepo primljeni i nekoliko sitnih poklona su im doneli veliku naklonost dugutigija, koji ih je pomogao što je bolje mogao. Zahvaljujući njegovoj pomoći, magarci su bili prodati, neki u Kaduu a neki u okolnim selima po prosečnoj ceni od deset hiljada korija (oko trideset franaka), što znači više od tri stotine pedeset hiljada korija ukupno. Samo s tim novcem život članova ekspedicije i plaćanje pet nosača bili su obezbeđeni za skoro dvadeset dana. Pored toga dugutigi je izjavio da je spreman da da pet nosača, čak i više ako je to potrebno.

Svi ti različiti pregovori trajali su nekoliko dana. Završeni su tek 22. februara uveče. U svakom slučaju to nije bilo izgubljeno vreme, jer Tongane ne bi ni mogao ranije da krene na put, ali tog dana, 22. februara, njegova inače površinska rana bila je na najboljem putu da zaraste, i ništa više nije sprečavalo polazak.

Dakle, 23. februara ujutro postavili su šest sklapajućih stolica u krug, u čiji su centar rasprostrli karte. Tongane i Malik su predstavljali slušaoce, a diskusija je počela pod Barsakovim predsedništvom.

— Sednica je otvorena — reče ne razmišljajući g. Barsak kao čovek koji je navikao na skupštinski red. — Da li neko traži reč?

Neupadljivo su se nasmešili. Amede Florans, stari šaljivčina, odgovori ne trepnuvši:

— Govorićemo posle vas, gospodine predsedniče.

— Kako god želite — prihvati Barsak, nimalo iznenađen titulom koja mu je data. — Najpre da utvrdimo tačno stanje stvari. Eto nas, napušteni smo, bez pratnje, ali dobro snabdeveni oružjem i predmetima za razmenu, usred Sudana i vrlo daleko od obale.

Na te reči g. Ponsen izvadi iz džepa svoju veliku beležnicu, stavi naočare na nos i on, koji nikad ne govori reče:

— Na tačno hiljadu četiri stotine osam kilometara, pet i stotina osamdeset tri metra i sedamdeset santimetara od obale uračunavajući tu i zaobilaženja, a računajući to od centralnog stuba mog šatora.

— Tolika preciznost nam nije neophodna, gospodine Ponsen, — primeti Barsak. — Sasvim je dovoljno reći da se nalazimo na oko hiljadu četiri stotine kilometara od Konakrija.

Kao što vam je poznato, naša je namera bila da idemo još mnogo dalje. Ali nova situacija zahteva možda i novu odluku. Po mom mišljenju, treba da imamo za cilj da stignemo ako ne što brže, a ono što je moguće sigurnije do nekog mesta u kome postoje francuske vlasti. Tu bi na miru razmislili i videli šta je najpametnije da se učini.

Odobranje je bilo jednoglasno.

— Ako mi dozvolite, gospodine predsedniče, — reče Florans — ja bih primetio da donosimo odluku ne pitajući za mišljenje gospođicu Mornas i gospodina de Sen-Berena koji imaju, kako mi se čini, isto pravo glasa kao i mi.

Primedba je bila umesna. Otkako je diskusija počela, Žana Mornas i de Sen-Beren su slušali ćuteći i nisu ni na koji način učestvovali.

— Gospodin Florans je u pravu — priznade Barsak obraćajući se Žani Mornas. — Izvolite, gospođice, iznesite nam svoje mišljenje.

— Zahvaljujem vam što ste bili ljubazni da me upitate za savet, gospodine Barsak — odgovori mirno Žana Mornas — ali mi moramo da ostanemo van te diskusije koja se nas ne tiče.

— Koja se vas ne tiče? Zašto to, gospođice? Meni se čini da smo svi mi u istom položaju.

— Ni najmanje, gospodine — odgovori Žana Mornas. — Ako zbog sticaja okolnosti vi odustanete od cilja koji ste imali, naš cilj je ostao isti. Nismo hteli da se odvojimo od vas u trenutku kad ste imali najviše neprijatnosti, ali smo uvek imali nameru da produžimo put u pravcu koji smo sami sebi odredili.

— Znači vi uporno hoćete da idete u Gao?

— Više nego ikada.

— Sami? Bez pratnje?

— Mi nikad nismo ni računali da ćemo drugačije ići.

— Bez nosača?

— Pa uzećemo neke druge. Ali ako je to nemoguće, ići ćemo bez njih.

— Uprkos neprijateljstva čije poreklo ne poznajemo, ali čije postojanje više ne može da se osporava?

— Uprkos tog neprijateljstva, koje je kako mi se čini, uostalom više upereno protiv vas, nego protiv nas.

— Otkud se to može znati kad idemo istim putem? U svakom slučaju, plašim se da baš vas ne napadne naš nepoznati protivnik ako budete sami išli u pravcu Nigera.

— Ako bude tako, mi ćemo se suprotstaviti tom nepoznatom protivniku.

— Pa to je ludost! — povika Barsak. — Makar da upotrebimo i silu, gospođice, mi vas nećemo pustiti da napravite takvu nesmotrenost, samo zato da biste zadovoljili ono što vi zovete ćefom.

Žana Mornas se dvoumila za trenutak, zatim tužno odgovori.

— Nažalost, ne radi se o ćefu, kao što sam vam to dosada govorila.

— A o čemu se onda radi? — upita iznenađeno Barsak.

Žana Mornas se opet dvoumila. Zatim, posle kratkog ćutanja, izgovori ozbiljnim glasom.

— O jednom zadatku.

Barsak, dr Šatonej i Amede Florans gledali su Žanu Mornas, ovaj poslednji radoznalo, a oni drugi sa ćuđenjem. Prvi su se pitali šta mlada devojk podrazumeva pod rećju koju je izgovorila, i kakav je to zadatak koji je do te mere vaŹan da je odvuće do krajnje taćke Nigerske okuke.

Poslednji, koji je shodno svojoj prirodi, uvek svojim saputnicima pripisivao lićne razloge za ovaj put, nije ništa drugo osećao do veliko zadovoljstvo pri pomisli da će doznati razloge koje dosad nije znao.

Žana Mornas produŹi:

— Izvinite me, gospodo, ali ja sam vas prevarila...

— Prevarila — povika Barsak, ćije je ćuđenje raslo.

— Da, ja sam vas prevarila. Ako vam je gospodin de Sen-Beren rekao svoje pravo ime, i ako je istina da je Francuz kao što ste to i vi, ja sam vam se predstavila pod laŹnim imenom i sa laŹnom narodnoćti. Ja sam Engleskinja i zovem se DŹejn Bakston. ćerka sam lorda Bakstona a sestra kapetana DŹordŹa Bakstona, i negde oko Kuboa leŹe kosti mog nesrećnog brata. Prema tome, ja tamo moram da idem, jer samo tamo mogu zaista da izvrćim zadatak koji sam sebi postavila.

Tada DŹejn Bakston — od sada ćemo joj vratiti njeno pravo ime — isprića celu dramu Kuboa, sramnu optuŹbu protiv DŹordŹa Bakstona, njegovu smrt, sramotu i oćajanje lorda Glenora. Reće u ćemu je sveta duŹnost koju je

sama sebi nametnula: povratiti ugled njenog brata, izbrisati ljagu s njegovog imena i vratiti mir starcu čiji se život završava u sumornoj tišini zamka.

Veliko je uzbuđenje obuzelo sve slušaoce. Divili su se mladoj devojci koja se iz tako plemenitih razloga usudila da se suprotstavi i još ima da se suprotstavlja tolikim naporima i opasnostima.

12. GROB, MRTVAČKE KOSTI

U pratnji šest nosača, koje im je nabavio dugutigi iz Kadua, ostaci ekspedicije Barsak napustili su to selo 24. februara ujutro. Ma koliko da su bili zabrinjavajući poslednji događaji koji su ekspediciju tako rastrojili, polazak je bio veseo. Ako se izuzme g. Ponsen, u čija se lična osećanja nije moglo proniknuti, svi ostali su bili vrlo uzbuđeni perspektivom da će izvršiti plemenito delo, čak u neku ruku i herojsko, i čestitali su jedni drugima na donesenoj odluci. Povrh toga, ništa još nije bilo izgubljeno. Šest Evropljana, a i Tongane koji je stavio iza sebe Malik, imali su još svoje konje, a nije im nedostajalo ni oružja, ni namirnica, ni predmeta za razmenu. S druge strane, kraj je izgledao miran i mogli su s pravom da se nadaju da će nepoznati protivnik, s kojim su se dotle nehotice sudarali, prestati da ih proganja jer ekspedicija nije više bila u stanju nikoga da uznemiri. U načelu ništa ih, dakle, nije sprečavalo da stignu u Kubo bez nekih ozbiljnih teškoća.

Ne, ništa ih više besumnje neće sprečavati da stignu brzo, jer ih više neće zadržavati veliki čopor magaraca, od kojih su neki neminovno morali biti jogunasti. Da bi išli što brže, odlučili su se na teške žrtve. Ostavili su dugutigiju u Kaduu, kao nagradu za njegove ljubazne usluge, jedan deo razne robe, a ono što su sačuvali trebalo je da im bude sasvim dovoljno da stignu u Gao. Teža žrtva je bila odluka da ostave šatore, zadržavajući samo jedan koji je bio namenjen lično Džejn Bakston, mada se ona tome odlučno protivila. Što se tiče muškaraca oni će moći da spavaju po selima, ili će spavati pod vedrim nebom. U suvo godišnje doba i za tako kratak put to neće biti neka velika smetnja. Radilo se o putu od oko pet stotina kilometara, što znači petnaest do dvadeset dana hoda. Po svemu je, dakle, izgledalo da će u Kubo stići između 10. i 15. marta.

Početak puta bio je u saglasnosti s tim povoljnim predviđanjem. Nosači, sveži i puni revnosti, izdržavali su ubrzani hod, tako da su za svega pet dana prešli sto četrdeset kilometara koliko je bilo od Kadua do Sanaboa, gde su stigli 28. februara u toku dana. Nikakva im se nepritika nije desila u toku tog prvog dela puta. Kao što su to i predvideli, kad bi došlo veče, skoro uvek su mogli da se smeste u urođeničke kolibe, istinu govoreći vrlo prljave, ali, najzad, sasvim dobre, a noći koje su proveli pod vedrim nebom kad u vreme i drugog odmora nije u blizini bilo nikakvog sela, bile su isto tako

mirne. Svuda su ih lepo primali i putnici su mogli da se snabdevaju bez teškoća tako da su još uvek imali svu svoju zalihu životnih namirnica kad su napustili Sanabo 1. marta. Znači, dotada nisu imali nikakvog razloga da se pokaju zbog odluke koju su doneli.

— Sve je ovo isuviše lepo — objavljivao je Amede Florans, govoreći to svom prijatelju de Sen-Berenu dok su jedan pored drugog jahali u drugoj etapi 2. marta. — Duboki mislilac, kao što sam ja, morao bi čak i da se zabrine i da izračuna u razlomcima za koliko se odnos dobra i zla pomerio u j našu korist. Više ipak volim da pretpostavim da i sudbina može s vremena na vreme da se ugleda na gospodina Ponsena, i da zanemari razlomke, kao što on to čini.

— To je posledica dobrog dela, dragi prijatelju, — odgovori de Sen-Beren.

— Ako ovako idu stvari, biće dobro — reče, okrećući se u sedlu dr Šatonej koji je jahao ispred dvojice prijatelja.

— Ko zna? — reče de Sen-Beren. — Nismo još stigli do cilja.

— Eh! — uzviknu Amede Florans — baš kao i da jesmo. Ovog puta imamo povoljan vetar. Do đavola, te se stvari osećaju. Ja tvrdim da ćemo u Kubo stići kao u fotelji i bez i jednog doživljaja, što, uostalom, ne može nimalo da raduje jednog novinara, čiji direktor... Ej ti! — prekide on iznenada, upućujući taj uzvik svom konju koji je naglo posrnuo.

— Šta je? — upita Barsak.

— Moj konj — objasni Florans. — Ne znam šta mu je. Od jutros se stalno nešto joguni. Trebalo bi to da pogledam...

Nije imao vremena da završi misao. Konj se naglo zaustavio, drhtao je i posrtao. Novinar je jedva imao vremena da skoči na zemlju. I tek što je sišao iz sedla kad životinja savi kolena i izduži se po zemlji.

Požurili su da pomognu jadnom konju koji je dahtao i teško disao. Popustili su kolan sedla, pokvasili mu nozdrve svežom vodom iz obližnjeg potoka. Ništa nije pomoglo. Sat kasnije konj je bio mrtav.

— Trebalo je da maločas kucnem u drvo — reče žalosno Amede Florans koji je sad prešao u pešake — Hvaliti se svojom srećom neminovno izaziva nesreću, to je dobro poznato.

— Da niste sujeverni, gospodine Florans? — upita Džejn Bakston smešeći se.

— Nisam sujeveran, gospođice. Ali sam zaista zbunjen, vrlo zbunjen.

Tonganeov konj je dat novinaru, Džejn Bakston je uzela Malik iza sebe i krenuli su na put posle zastoja od dva časa, ostavljajući za sobom leš konja i celu njegovu opremu, jer nisu mogli ni da pomisle da je ponesu. Etapa je za toliko bila skraćena.

Kad je pala noć, zaustavili su se kraj jednog šumarka prirodno raspoređenog u polukrug u neposrednoj blizini puta. To mesto, na vrhu male uzvišice, odakle se pružao vidik u svim pravcima, štitilo ih je od uvek mogućnih iznenađenja i bilo je vrlo srećno izabrano za prenoćište. Te prednosti su, uostalom, приметili i neki prethodni putnici, koji su, kao što će se to malo kasnije videti, logorovali na istom mestu. Sudeći po tragovima, ti putnici su bili mnogobrojni i imali su i konje čija su kopita ostavila mnogobrojne tragove. Ko su bili ti ljudi? Crnci ili belci? Druga pretpostavka verovatnija, jer se crnci uglavnom ne služe konjima, postala je izvesna kad je Amede Florans pronašao i pokazao svojim drugovima jednu stvar koju su zaboravili njihovi prethodnici. Ta stvar, ma koliko da je bila beznačajna, pošto je reč samo o običnom dugmetu, bila je proizvod civilizacije koji crnci malo upotrebljavaju i nepobitno je dokazivala boju svog bivšeg vlasnika.

Stanje izgažene trave, koja se već dizala, dokazivalo je, uostalom, da je od prolaska te grupe, ma ko ona bila, prošlo najmanje desetinu dana. Kako je nisu dosada sreli, zaključili su da je i ona morala ići prema severoistoku, te prema tome nije bilo suđeno da je ikad i sretnu.

Trećeg marta nije se desilo ništa naročito, ali četvrtog istraživači su oplakivali još jedan gubitak svoje konjice. Predveče je uginuo Barsakov konj na potpuno isti način kao i konj Amedea Floransa. To je već počinjalo da biva čudnovato.

Dr Šatonej, koji je pregledao uginulu životinju, iskoristio je prvu priliku da poverljivo razgovara s Amedeom Floransom da bi mu rekao:

— Čekao sam da budem nasamo s vama, gospodine Florans, pa da vas upoznam s nečim dosta ozbiljnim.

— Šta je to? — upita Florans iznenađeno.

— To da su oba konja otrovana.

— Nije moguće! — uzviknu novinar. — Ko bi ih otrovao? Crnci uzeti u Kaduu? Oni nemaju nikakvog računa da nam stvaraju teškoće, baš naprotiv.

— Ja nikoga ne optužujem — tvrdio je doktor — ali ostajem pri onome što sam rekao. Kod prvog sam posumnjao. Kod ovog drugog sam sasvim siguran. Znaci su neosporni. Ni poslednja neznalica se ne bi prevarila.

— A šta vi onda mislite, doktore?

— O čemu?

— O tome šta sad treba da radimo.

— Ne znam ništa više od vas. Moje je da vas obavestim, i to sam učinio ovako u poverenju da biste vi mogli da obavestite ostale, izuzev gospođice Bakston, jer mi se čini da nema potrebe da je plašimo.

— Sasvim tačno — odgovori Florans — ali recite mi, doktore, da li baš mora da se radi o zlonamernosti u ova dva nesrećna slučaja? Zar konji nisu mogli, pasući da pojedu neku otrovnu travu?

— To ne samo da je moguće — reče doktor — to je sasvim sigurno. Ostaje da se dozna da li je slučaj umešao u njihovu hranu tu otrovnu biljku, ili taj slučaj nosi ime nekog čoveka. O tome ne znam ništa više od vas.

Dogovorili su se da paze stožije nego ikad na pet preživelih konja, kako bi izbegli ponavljanje sličnih nesreća. Jedan od Evropljana ili Tongane ostajaće uvek pored njih za vreme odmora, tako da niko ne bi mogao neopaženo da im se približi. Da li zbog tih mera predostrožnosti ili prosto zato što je smrt oba konja bila slučajna, tek u toku iduća dva dana nije se ništa dogodilo, tako da su se malo-pomalo već i utešili.

Pored toga gubitak tih konja bila je jedina nezgoda koja im se dotada desila. Predeo je bio sasvim ravan, hodali su bez zamora onom brzinom koju je dozvoljavao hod nosača. I dalje su se s lakoćom snabdevali po selima, što im je dozvolilo da sačuvaju prvobitnu zalihu hrane za četiri dana.

Međutim, petog dana popodne i šestog dana nisu primetili ni jedno jedino selo, tako da su bili primorani da načnu tu rezervu. Ali se ipak nisu mnogo brinuli. Tongane je tvrdio da će uskoro naići na malo veću naseobinu gde će lako moći da se snabdeju. I doista 6. marta uveče stigli su u to selo, koje se zvalo Jaho, ali se Tonganeova predviđanja nisu ispunila. Čim su se približili zaštitnom zidu, dreka pa čak i nekoliko pucnjeva iz pušaka kremenjača dočekali su ih sa vrha zida po kome su se tiskali mnogobrojni crnci. Ovo je prvi put od polaska iz Konakrija da ih na taj način prime, ako se ne računaju demonstracije urođenika u Kokorou. U Kokorou je bilo moguće to ratoborno raspoloženje pretvoriti u prijateljsko, dok u Jahou nisu mogli to čak ni da pokušaju.

Uzalud se Barsak dovijao da bi stupio u dodir sa stanovnicima tog sela, sva su sredstva propadala jedno za drugim. Uzalud su istakli belu zastavu na vrh nekog štapa. Taj simbolični znak, čiji pomirljivi smisao razume cela zemljina kugla, izazvao je buru dreke, propraćenu čitavim rojem kuršuma, koji su mogli biti smrtonosni za onoga koji je nosio zastavu da se on nije oprezno zaustavio van dometa. Tongane, a zatim jedan za drugim dva nosača, ljudi iste rase, ili barem slične kao i stanovnici Jahoa bili su bez ikakvog uspeha slati kao izaslanici. Nisu hteli ni da ih slušaju, a odgovarali su im gađajući ih raznim stvarima, i samo zahvaljujući neumešnosti napadača to gađanje nije bilo opasno. Očigledno je bilo da to selo nije htelo, iz bilo kojih razloga, da ima ma kakve veze sa strancima, i da nije čak htelo ni da zna kakve su im namere. Morali su da odustanu.

Uostalom, ti negostoljubivi crnci su se ograničavali da budno čuvaju svoj zaštitni zid i da onemoguće prilaz zidu, ne izražavajući neprijateljstvo. Ma kakvi bili razlozi takvog stava, putnici nisu mogli da se snabdeju kao što su se nadali i morali su da pođu sutradan, sedmog marta, imajući rezerve hrane za samo još dva dana. Situacija, uostalom, nije bila baš tako zabrinjavajuća. Od Kadua su već prešli više od tri stotine kilometara, što

znači više od polovine celog puta, a po svemu je izgledalo da će iduća sela biti prijateljskije raspoložena.

Pošto 7. marta nisu naišli ni na jedno selo, to pitanje nisu mogli rešiti u toku tog dana, koji je bio dobar u pogledu pređenih kilometara, ali istog dana desila im se nova nesreća. Treći konj im je uginuo isto onako kao i prva dva.

— Da li to znači da neko uspeva — upita Florans dr Šatoneja — da truje naše životinje i pored našeg nadzora?

— To je malo verovatno — odgovori doktor. — Možda su otrovani pre našeg polaska iz Kadua. Može biti da se to desilo onog dana kad je naša pratnja pobegla. A to što naši konji umiru jedan za drugim a ne svi zajedno, zavisi od razlike u otpornosti a bez sumnje i od razlike u količini otrova.

— U međuvremenu — reče Amede Florans — evo nas sa tri pešaka prema četiri konjanika. To nije nimalo veselo.

Osmog marta su krenuli prilično uznemireni na put. S koje god strane je posmatrali, budućnost je bila sve mračnija. Nisu više mogli da se varaju: neprijateljska sila, za koju su smatrali da su je se zavisno oslobodili, pre nego što je nestala predostrožno je otrovala konje. To je značilo upornu mržnju isto toliko strašnu koliko i neobjašnjivu, i sad su čekali da se jedna za drugom sruše i četiri preostale životinje. S druge strane imali su namirnica samo još za jedan dan i počće da gladuju ako pre zalaska sunca ne naiđu na neko selo.

Ali nisu morali tako dugo da čekaju. Nije prošlo ni sat hoda kad su ugledali u daljini skup koliba.

Putnici se zaustaviše nekoliko trenutaka trudeći se da predvide kakav ih doček čeka. U širokoj ravnici koja se pružala pred njima nisu primetili ništa što bi moglo da ih o tome obavesti. Koliko je to moglo da se vidi sa te daljine, selo je izgledalo mrtvo. Videli su samo visoko žbunje džungle, brazdu puta na kome su se tu i tamo videle neke crne mrlje, ali je bilo nemoguće raspoznati šta je to.

Posle kratke stanke, Barsak i njegovi drugovi su ponovo krenuli prema selu. Nisu prešli ni kilometar kad ih neki gadan zadržao za grlo. Još nekoliko

koraka i evo ih kraj jedne od crnih mrlja koje su izdaleka primetili. Ustuknuli su. Ta je crna mrlja bio već polu istruleo leš jednog crnca. Sve do sela put je tako bio obeležen; izbrojali su deset takvih jezivih međaša.

— Vidite kako je mali ulaz gde je metak udario tog čoveka — rekao je Amedeu Floransu dr Šatonej pregledajući jedan od leševa — a koliko je veliki njegov izlazni otvor kad je zрно prošlo kroz telo. Druga su naišla na kosti, i vidite kakvu su pustoš u tom slučaju načinila. Ovi su ljudi ubijeni eksplozivnim kuršumima.

— Opet! — povika Amede Florans.

— Opet.

— Kao i onaj stari crnac koga smo lečili u zaseoku za vreme naše prve etape s novom pratnjom.

— Isto kao on, da — odgovori dr Šatonej.

Amede Florans i dr Šatonej su se ćutke vratili svojim drugovima. Bili su zamišljeni i pitali su se šta treba zaključiti iz neobjašnjivog ponavljanja tako neobičnog događaja.

U selu je prizor bio još mnogo strašniji. Po svemu se videlo da je selo bilo poprište žestoke borbe. Pored toga, posle borbe, pobednici su zapalili selo i većina koliba bila je uništena vatrom. U onima koje su bile pošteđene našli su još leševa.

— Ovi su nesrećnici izginuli najmanje pre deset dana — reče dr Šatonej — i kao kod ostalih, smrt je izazvana eksplozivnim kuršumima.

— Ali ko su ti bednici koji su napravili takav pokolj? — povika de Sen-Beren.

— Može biti — primeti Amede Florans — da su to oni isti čije smo tragove primetili pre nekoliko dana. Mi smo tada smatrali da su isprednjačili za desetine dana. To bi odgovaralo vremenu o kome je sad govorio doktor.

— To su oni, u to nema nikakve sumnje — odgovori Barsak ogorčeno.

— A oni su krivi — dodade Amede Florans — i za to što smo tako rđavo bili primljeni u Jahou. Sigurno su hteli da napadnu to selo kao što su napali i

ovo. Jaho je opkoljen zidom pa nisu mogli da uđu. Ali to objašnjava zašto uplašeni crnci od tog trenutka nisu više nikom dali da priđe.

— To je zaista dosta logično — odgovori dr Šatonej.

— Ali ko mogu da budu ti bednici — upita Džejn Bakston — i da li njihovo prisustvo može da predstavlja za nas neku opasnost?

— Ko su oni, nemam pojma — odgovori Amede Florans — ali mi se čini da što se nas tiče nemamo čega da se bojimo. Sve ukazuje na to da imaju deset do dvanaest dana prednosti nad nama i pošto su na konjima malo je verovatno da ćemo ih ikad sustići.

Prokrstarili su celo popaljeno selo a nisu naišli ni na jedno živo biće. Stanovnici koje nisu pogodili kuršumi pobegli su i selo je bilo potpuno pusto. Bilo je i potpuno opljačkano. Sve što vatra nije progutala pobacano je na sve strane. Isti prizor i u okolini. Polja opustošena i izgažena. Želja za uništavanjem je bila očigledna.

Obuzeti tim crnim mislima, napustili su to nesrećno selo. Uveče su logorovali u otvorenom polju. Ostalo im je životnih namirnica još za jedan jedini obrok. Taj obrok su podelili na dva dela, jedan su deo pojeli odmah a drugi ostavili za sutradan ujutro.

Devetog marta, u toku dana, naišli su na dva sela. Prvom nisu mogli ni da se približe jer ga je branio zid tata, a doček je u svemu bio sličan dočeku u Jahou. Što se tiče drugog, koje nikakvi bedemi nisu štitili, ono je bilo kao i ono selo prethodnog dana — uništeno, opustošeno, popaljeno i potpuno prazno.

— Reklo bi se zaista — primeti Barsak — da se trude da stvore pustoš ispred nas.

Primedba je bila tačna. Da su hteli da umore glađu putnike ne bi drugačije postupali.

— Eh! — reče Amede Florans s lažnom bezbrižnošću — mi ćemo uprkos njima preći tu pustinju. Ima još jedva pedeset kilometara do Kuboa. To nije tako mnogo. Pošto su mesari i bakali u štrajku, lov će nam dati pečenje.

Izuzev g. Ponsena potpuno nesposobnog da rukuje puškom, svi su odmah poslušali taj tako dobar savet. Nažalost, visoka trava je vrlo često zaklanjala vidik a kraj nije bio bogat divljači. U toku celog dana ulovili su samo jednu droplju, dve biserke i dve jarebice. Za obrok četrnaest osoba to je zaista bio jedva neophodan minimum.

Za vreme večernje etape Amede Florans i dr Šatonej su po drugi put primetili da su na mestu gde su se zaustavili pre njih već logorovali drugi putnici. Trava kao da je bila skoro izgažena, reklo bi se da se rastojanje smanjivalo.

Dok su o tome razgovarali, Tongane, koji je bio određen da čuva konje, najednom pozva svoje gospodare. Dva su konja pala isto onako kao što su pala i prva tri. Nije im bilo moguće pomoći, izdahnuili su posle jednog časa mučenja.

Ostala su im još dva konja, ali ni oni zadugo, jedan za drugim uginuli su 10. marta, u toku dana. Da li su se nosači uzeti u Kaduu uplašili od tog stalnog umiranja? Ili su se možda jednostavno pobojali, pošto je lov 10. marta u toku dana bio zaista neznatan, da će gladovati? Kako bilo da bilo, tek oni su nestali preko noći između 10. i 11. Kada je svanulo, šest Evropljana, Tongane i Malik su se probudili bez nosača, bez konja i bez životnih namirnica.

I pod tim teškim uslovima produžili su put. U toku tog dana, 12. marta, put je prolazio kroz neko selo gde su našli mnogobrojne leševe crnaca. Doktor je skrenuo pažnju svojim drugovima da je smrt tih nesrećnika mnogo skorija, i da ima, izgleda, najviše dva dana od njihove smrti. Da li je iz toga trebalo zaključiti da je banda ubica sad bila mnogo bliža i da li je trebalo očekivati da je jednog od ovih dana susretnu?

I pored nimalo utešne perspektive produžili su prema severu. U stvari, šta su drugo i mogli? Vratiti se na jug, ići istim putem duž neprijateljskih ili uništenih sela, bilo bi nemoguće. Bolje je bilo po svaku cenu stići do Nigera, jer su samo tamo mogli da nađu pomoć.

Iscrpljeni, putnici su stalno pred sobom nailazili na pustinju. Sva su sela bila neprijateljska kad su imala zid da ih štiti od uništenja, a u protivnom su bila

opljačkana, spaljena i uništena. Nigde nisu mogli da nabave hranu i živeli su samo zahvaljujući srećnim slučajnostima: ignami, slatki krompiri i drugo korenje srećom pronađeno u izgaženim poljima, po koji srećan pogodak ili još ponekad koja bedna riba koju je upecao de Sen-Beren za vreme dnevnog odmora.

Ovaj poslednji izvor nedostajao je sve češće. Oblasti kroz koje su prolazili nisu obilovale rekama. Često su morali da pate od žeđi jer su bunari na koje su s vremena na vreme nailazili uvek i bez izuzetka bili zatrpani. Zla sila koja se trudila da što teže pogodi putnike nije ništa propuštala.

Međutim, njihova energija nije opadala. Opaljeni vrelim suncem, vukući se s mukom kad nije bilo divljači, podešavajući dužinu etapa prema svojoj sve većoj slabosti, hrabro su napredovali prema severu, dan po dan, korak po korak, uprkos umoru, uprkos žeđi, uprkos gladi.

Dvoje crnaca su prema svim tim iskušenjima pokazivala izvanrednu ravnodušnost. Navikli na oskudicu, priviknuti na bedan život, možda su ovu bedu lakše podnosili od svojih gospodara. Oboje su pokazivali najdirljivije znake odanosti.

— Ja nemati mnogo glad — govorio je Tongane Malik da bi je naterao da uzme neko hranljivo korenje koje je pronašao.

Malik je primala poklon, ali zato da bi ga odnela Džejn Bakston koja se opet žurila da ga doda opštoj rezervi od koje će se napraviti sledeći obrok.

Tako je svako vršio svoju dužnost, ponašajući se istovremeno prema svojoj naravi. Barsak je nagingjao ljutini. Retko je govorio i ako bi pokatkad koja reč i prešla preko njegovih usana, ta reč je uglavnom bila upućena francuskoj vladi čija je nesposobnost dovela njega, Barsaka, u ovakav ćorsokak. Već je video sebe na govornici u skupštini. U međuvremenu je pripremao gromove koje će po povratku baciti, kao Jupiter, sa vrha svog skupštinskog Olimpa.

I dr Šatonej je malo govorio, ali mada je bio jako nevešt u lovu, ipak je bio vrlo koristan. Tražio je voće koje je moglo jesti, a koje je dosta često i pronalazio, i pošto mu je prva briga bila da sačuva ma i prividnu veselost,

nije nikad propuštao da se smeje, uz večiti zvuk šištanja pare i na najmanju šalu Amedea Floransa.

— Šteta, doktore, — govorio mu je ovaj — što imate samo odvodnu cev motora. Eh, da imate slučajno i motor! To bi nam baš dobrodošlo!

I dobri doktor bi se opet smeja.

Gospodin Ponsen je govorio još manje pošto uopšte nije otvarao usta. On nije lovio, nije pecao, uostalom nije se ni tužio. Nije radio ništa, sem što je s vremena na vreme zapisivao nešto u svoju tajanstvenu beležnicu, koja je Amedea Floransa još uvek toliko kopkala.

De Sen-Beren se ponašao kao i obično, nije bio ni radosniji ni žalosniji nego u trenutku polaska. Možda nije ni znao u kakvom se položaju nalazio, a možda je bio do te mere rasejan da uopšte nije znao da je gladan.

Sudeći po spoljnom izgledu, Džejn Bakston je mnogo manje filozofski podnosila iskušenja kroz koja je prolazila, a međutim ta iskušenja nisu bila uzrok sve većoj i većoj tuzi koja se ogledala na njenom licu. Pošto se nikad nije ni nadala da će put biti bez teškoća, hrabro je primala prepreke na koje je na putu nailazila. Mršava, oslabila od lišavanja i od patnji, njena je energija bila ipak netaknuta i misli su joj i dalje hrlile cilju koji je sebi postavila. Ali ukoliko se tome cilju približavala, uzbuđenje i nespokoјstvo su rasli i u njoj i ona nije mogla od toga da se odbrani. Kakav će joj odgovor dati grob u Kubou? Šta će joj pokazati istraga koju će kasnije započeti, uzimajući kao polaznu tačku mesto gde je njen brat poginuo? Da li će uopšte nešto doznati, ili će morati da se vrati praznih ruku? Ta su je pitanja mučila i svakog dana su je sve više opsedala.

Amede Florans je primetio tugu Džejn Bakston, i svim svojim silama se borio protiv nje. U stvari, on je bio duša tog malog sveta i najgora iskušenja nisu mogla da utiču na njegovu upornu vedrinu. Kad bi ga slušali, izgledalo je da treba da zahvale nebu na njegovoj očinskoj blagonaklonosti, jer ni jedan drugi način života ne bi mogao da bude u većoj saglasnosti sa pametnim shvatanjem higijene. Ma šta se desilo on je uvek odobravao. Ako su bili žedni? Ništa nije bolje za početak proširenja stomaka. Ako su bili gladni? Ništa nije bolje za borbu protiv podagre koja mu je pretila. Ako su

bili iscrpeni od umora? Utoliko će bolje spavati. I uvek se pozivao na dr Šatoneja koji je odobravao diveći se hrabrosti i energiji tog dobrog mladića.

Zasluga Amedea Floransa je utoliko bila veća što je imao, u stvari, pored zajedničkih briga jednu brigu više, o kojoj njegovi drugovi nisu čak ni slutili. Ta je briga počela 12. marta, što znači onog dana kad su prvi put prošli kroz selo čije pustošenje kao da je bilo dan ranije. Od tog dana Amede Florans je stekao čvrsto ubeđenje da se motrilo na njih, da su ih pratili, uhodili. Uhode su ih vrebale iz džungle, bio je u to sasvim siguran, prateći korak po korak zbunjenu ekspediciju, prisustvujući njenoj agoniji, spremni, bez sumnje, da ponište sve napore tih brodolomnika sa zemlje u trenutku kad budu najzad stigli do cilja. Otvorenih očiju i ušiju, stalno na oprezi, sakupio je mnogobrojne dokaze u prilog svoje sumnje: danju, novi tragovi skorog logorovanja, skoro nečujni pucnjevi, galop konja u daljini; noću, šaputanja, šuštanja i ponekad, prelaz neke neizvesne senke kad je noć bila mračna. O svojim primedbama, bojaznima i razmišljanjima rešio se da ništa ne kaže svojim drugovima da ne bi povećao njihovu strepnju, a preporučio je ćutanje i Tonganeu, čija su opažanja bila ista. Obojica su se zadovoljavala time da budno paze, sve do trenutka kad novinar bude smatrao za korisno da o tome obavesti i svoje prijatelje.

Putovanje, zapleteno takvim teškoćama nije, razume se, moglo da se završi u predviđenom roku. Tek su se uveče, 23. marta, poslednji put zaustavili pre nego što će stići u Kubo. Još sedam-osam kilometara razdvajalo je umorne putnike od Kuboa, ali na manje od dve hiljade metara trebalo je, po Tonganeu, da nađu grob u kome su počivali ostaci kapetana Džordža Bakstona. Sutra, u svanuće, ponovo će krenuti. Ostavljajući pravi put, išli bi pravo do mesta gde je uništena pobunjenička grupa, zatim bi se uputili prema Kubou, i ako selo bude u boljem stanju nego ostala, tu bi se snabdeli i ostali bi nekoliko dana da se odmore, za koje bi vreme Džejn Bakston izvršila svoju istragu. U protivnom, ili bi skrenuli prema Gao, ili bi se uputili ka Timbuktu ili ka Dženeu, u nadi da će prema severu ili zapadu naići na manje opustošene predele.

U tom trenutku je Amede Florans smatrao da treba da upozna svoje drugove sa činjenicama koje su ga zbrinjavale. Dok su se odmarali od napora tog dana, i dok je Malik kuvala skromnu večeru na vatri od suve

trave, on im je izneo svoja noćna i dnevna opažanja, iz kojih je izlazilo da verovatno neće moći da učine nijedan korak a da njihov nevidljivi ali uvek prisutni neprijatelj to ne dozna.

— Ja idem tako daleko — dodade on — da smem da tvrdim da su naši protivnici za nas već stari poznanici, skoro stari drugovi. Ja ću uporno tvrditi, dogod ne dobijem dokaza o protivnom, da u njihovoj grupi ima tačno dvadeset crnaca i tri belca i da je jedan od njih sličan kao jaje jajetu našem elegantnom prijatelju, takozvanom poručniku Lakuru, tako dobro poznatom ovom poštovanom skupu.

— Na čemu se zasniva ta vaša pretpostavka, gospodine Florans? — upita Barsak.

— Pre svega na tome da je naša takozvana pratnja lako mogla da dozna za naše namere i da krene pre nas na put kojim mi treba kasnije da prođemo, kako bi mogla da pripremi protiv nas ove lepe stvari kojima ste se mogli diviti. Naprotiv bilo bi veoma teško prihvatiti mogućnost prisustva neke druge trupe koja bi se upuštala, ne znajući za naše postojanje, u iste ove razonode, u cilju koji bi tada bio neobjašnjiv. Ima još jedna stvar. Stanovnici uništenih sela, a i stari crnac koga je doktor zakrpio pre Kadua, bili su ranjeni na isti način. Znači, ubice su već bile u našoj okolini pre dolaska druge pratnje, pa su tu ostale i posle njenog odlaska.

— Može biti da ste u pravu, gospodine Florans, — priznade Barsak — ali ipak od vas nismo Bog zna šta novo doznali. Niko od nas nije nikad sumnjao da je pustošenje ove zemlje upereno protiv nas. Pošto je ovo pustošenje delo poručnika Lakura, ili nekog drugog, što su ti zlikovci oko nas a ne ispred nas, kao što smo to pretpostavljali, našu situaciju to ništa ne menja.

— To nije moje mišljenje — odgovori Amede Florans. — To je utoliko manje moje mišljenje, da sam večeras rešio da vam o tome govorim, pošto sam dugo ćutao kako vas ne bih nepotrebno plašio. Ali uprkos svemu, evo nas pred ciljem. Sutra ili ćemo biti u Kubou i prema tome u sigurnosti, ili ćemo promeniti pravac, i u tom slučaju će možda prestati da nas gone. Želeo bih, priznajem, da ovog puta umaknem nadzoru čiji smo mi cilj, tako da niko ne dozna šta smo došli ovde da radimo.

— Iz kog razloga? — upita Barsak.

— Ne znam ni ja sam — priznade Florans. — To mi je tako palo na pamet. Ali mi izgleda bolje za mis Bakston da se ne zna šta je cilj njenog putovanja dokle ne završi svoju istragu.

— Ja se slažem sa gospodinom Floransom — potvrdi Džejn Bakston. — Ko zna da naši protivnici neće sada povesti oštriju borbu? Možda će nas već sutra napasti i sprečiti me da dođem do cilja koji mi je na domaku. A ja opet ne bih htela da pređem ovoliki put a da ne izvršim svoj zadatak. Zato mislim da je gospodin Florans u pravu kad hoće da pobegne špijunima koji nas opkoljavaju. Nažalost, ne vidim na koji način.

— Baš naprotiv, po mom mišljenju ništa lakše od toga — objasni Amede Florans. — Nepobitno je, bar zasada, da se oni koji nas gone nisu usudili da nas otvoreno napadnu. Oni su se zadovoljavali time što su nam otežavali napredovanje i što su nas uhodili, zadržavajući pravo, ako je mišljenje mis Bakston tačno, da se odlučnije umešaju onog dana kad naša tvrdoglavost prevaziđe njihovo strpljenje. Verovatnije je da je njihov nadzor slabiji od časa kad su sigurni da smo se zaustavili da prenoćimo. Ujednačenost naših navika morala ih je umiriti, i oni sigurno ne sumnjaju da će nas ujutro naći tamo gde su nas uveče ostavili. Nema nikakvog razloga da nas čuvaju danas strožije nego što su to dosada činili, ukoliko se nisu rešili da nas odmah napadnu. Pa i u tom slučaju bi bolje bilo nego ikad nečujno pobeći. Ali ako nije tako, ništa jednostavnije nego da malo kasnije odemo koristeći mrak. Išli bismo jedan za drugim što je moguće tiše, svi u istom pravcu, zatim bismo se sastali na nekom ugovorenom mestu. Uostalom, ipak nemamo nebrojenu armiju za petama, i trebalo bi da budemo veliki baksuzi pa da baš naiđemo na zavodljivog poručnika Lakura.

Taj plan, koji je Džejn Bakston toplo pozdravila, bio je primljen. Dogovorili su se da će jedan za drugim ići prema istoku do jedne šumice udaljene oko kilometar, a koju su te večeri primetili. To se drveće sad nije videlo, ali oni su znali u kom su se pravcu oni nalazili i mogli su sigurno da stignu donde upravljajući se prema jednoj zvezdi koja je svetlucala na horizontu ispod velikih oblaka zbog kojih je nebo izgledalo još mračnije. Prvi je pošao

Tongane, zatim Džejn Bakston, pa Malik. Ostali Evropljani će poći kasnije jedan za drugim, a poslednji treba da bude Amede Florans.

Polazak je izvršen bez nezgoda dva sata kasnije. Šest Evropljana i dva crnca bili su okupljeni na ivici šumarka. Požurili su se da je pređu i da tako stave taj neprobojni zaklon između begunaca i njihovih neprijatelja. Zatim su se mnogo slobodnije kretali. Blizina cilja je davala snage i onima koji su bili najslabiji. Niko više nije osećao zamor.

Posle pola časa brzog hoda, Tongane se zaustavi. Po njemu, trebalo je da su stigli na samo mesto gde je uništena pobunjenička trupa kapetana Džordža Bakstona, ali u toj dubokoj pomrčini nije mogao da sa sigurnošću tačno odredi mesto koje je tražila Džejn Bakston. Trebalo je sačekati dan..

Tako su se odmarali nekoliko časova. Samo Džejn Bakston, u neizvesnosti šta će joj jutro doneti, nije mogla da zaspi. Mučilo ju je stotinu pitanja, važnijih no ikad. Da li je njen nesrećni brat zaista mrtav, i da li će pronaći neki dokaz koje vreme nije moglo da uništi? Ako takav dokaz zaista i postoji, da li će on potvrditi zločin i dokazati nevinost ili će je možda ostaviti u ovoj istoj neizvesnosti? A sutra, u kom smislu da započne istragu na koju se rešila? Zar se nisu poslednji svedoci drame rasturili, nestali, možda i sami umrli, ili će pak možda biti moguće pronaći neke od njih? I ako ih pronađe kakva će istina izaći iz njihovih usta?

Nešto malo pre šest časova, svi su bili na nogama. I dok se dan rađao, čekali su obuzeti velikim uzbuđenjem, očiju uprtih u Tonganea koji je pregledao okolinu i tražio znake.

— Tu — reče najzad crnac pokazujući na jedno drvo udaljeno tri-četiri stotine metara i koje se dizalo usamljeno u ravnici.

Za nekoliko minuta bili su u podnožju tog drveta. Pošto je Tongane i dalje izgledao siguran oni su počeli da kopaju zemlju na mestu koje je on pokazivao, mada nikakvog znaka nije bilo da se tu ikada nalazio neki grob. Grozničavo su noževima prevrtali zemlju, zatim su je izbacivali rukama na ivicu rupe koja je brzo bivala sve dublja.

— Pazite! — uzviknuo je najedared novinar... — Evo mrtvačkih kostiju.

Mis Bakston, vrlo uzbuđena, morala je da se osloni na doktorovu ruku.

S velikom pažnjom su završili čišćenje groba. Ugledaše telo ili bolje reći izvanredno očuvan kostur. Oko onoga što su nekad bile ruke još su se nalazili parčići tkanine i zlatni širiti oznake. Među kostima grudnog koša pronašli su novčanik skoro uništen vremenom. Otvoriše ga. U njemu je bio samo jedan jedini dokumenat: pismo koje je Džordžu Bakstonu uputila njegova sestra.

Suze obliše lice mlade devojke, ona prinese svojim ustima požutelu hartiju koja joj se raspade među prstima; zatim se iznemoglo približi grobu.

— Doktore, molim vas — reče ona Šatoneju drhtećim glasom — budite dobri i pregledajte ostatke mog nesrećnog brata.

— Po vašoj zapovesti — odgovori doktor do te mere uzbuđen da je zaboravio na glad koja mu je čupala stomak.

Dr Šatonej siđe u grob i pristupi brižljivo i savesno, kao sudski lekar, pregledu koji su od njega tražili. Kad je završio, lice mu je bilo ozbiljno i izražavalo je duboko uzbuđenje.

— Ja, Loran Šatonej, doktor medicine Pariskog univerziteta — progovori on svečanim glasom usred duboke tišine — tvrdim sledeće: prvo, mrtvačke kosti koje sam pregledao, a za koje mis Džejn Bakston izjavljuje da su kosti njenog brata Džordža Bakstona, ne nose nikakve tragove rane nanese vatrenim oružjem; drugo, čovek čije su bile ove kosti bio je ubijen; treće, smrt je bila izazvana udarcem noža od gore do dole, koji je prošao kroz levu plećku i dospao u gornju srčanu pretkomoru; četvrto, evo oružja zločina, koje sam izvukao iz kostiju u kojima je ostalo.

— Ubijen! — prošaputa Džejn izgubljeno.

— Ubijen, ja to tvrdim — ponovi dr Šatonej.

— I to s leđa.

— S leđa.

— Džordž je znači nevin! — povika Džejn Bakston briznuvši u plač.

— Nevinost vašeg brata je pitanje koje prevazilazi moju nadležnost — odgovori blago dr Šatonej — i to ne mogu da tvrdim tako sigurno kao tačnost materijalnih činjenica koje sam ustanovio, ali mi ona izgleda, to moram da vam kažem, sasvim verovatna. Iz mog pregleda izlazi da vaš brat nije poginuo s oružjem u ruci, kao što se to dosada mislilo, već da je bio ubijen s leđa, pre, za vreme ili posle plotuna koji je istorija zabeležila. U kom trenutku je tačno ubijen i ko ga je ubio? To ne znam. Sve što se može reći to je da udarac nije zadao redovni vojnik, jer oružje kojim je vaš brat ubijen je kama a ne oružje koje se upotrebljava u ratu.

— Hvala, doktore, — reče Džejn koja je polako dolazila k sebi. — Ovakvi kakvi su, prvi rezultati moga puta mi daju nade. Još jednu reč, doktore. Da li biste hteli i pismeno da potvrdite ono što ste danas videli i da li bi ostala gospoda htela da mi posluže kao svedoci.

Svi su se užurbano stavili na raspoloženje Džejn Bakston. Amede Florans je na jednom parčetu hartije, koje je g. Ponsen pristao da iscepa iz svoje beležnice, izneo činjenice utvrđene toga jutro, i taj zapisnik, koji je potpisao dr Šatonej a zatim i svi ostali prisutni, predat je Džejn Bakston zajedno s nožem koji je nađen u grobu njenog brata.

Mlada devojka je uzdrhtala dodirnuvši to oružje. To je bio bodež čije je jako, četvrtasto, dubokim olucima izbrazdano sečivo pokrivač debelo sloj rđe, možda pomešan s krvlju. Na dršci od abonosa upola istruleloj od vlage zemlje još se raspoznavao trag nekog natpisa skoro izbrisanog.

— Vidite, gospodo, — reče Džejn pokazujući te skoro nevidljive linije — ovo oružje je nekad nosilo ime ubice.

— Šteta što je izbrisano — uzdisao je Amede Florans posmatrajući oružje.
— Ali čekajte malo... Još može da se nešto pročita... jedno I i jedno L, mislim.

— To je mršavo — reče Barsak.

— Možda nam neće trebati mnogo više da raskrinkamo ubicu — reče ozbiljno Džejn.

Na njenu zapovest Tongane je bacio na Džordž Bakstonove posmrtnu ostatku zemlju koju su iskopali, zatim su je brižljivo nabili i, pošto su ostavili tragični grob njegovoj usamljenosti, uputili su se prema Kubou.

Ali posle tri-četiri kilometra morali su da se zaustave. Džejn Bakston nije više imala snage, kolena su joj klecala i morala je da legne na zemlju.

— Uzbuđenje — objasnio je dr Šatonej.

— A i glad — sasvim pravilno je dodao Amede Florans. — Hajde, stari de Sen-Berene, nećemo tek da ostavimo vašu nećaku da umre od gladi, pa ma ona bila i vaša tetka, do đavola. U lov, i potrudite se da me ne zamenite s nekom krupnom divljači.

Nažalost, divljač je bila retka. Veći deo dana je već prošao a naša dva lovca nisu ni videla ma kakvu životinju na nišanu. Tek im se predveče sudbina osmehnula. Ali lov nikad nije bio tako bogat, dve droplje i jedna jarebica su jedni za drugom pale pod njihovim pogocima. Prvi put posle toliko vremena imali su obilan obed. Ali su zato morali da odustanu od namere da te večeri stignu u Kubo, i rešili su se da tu poslednju noć provedu pod vedrim nebom.

Iscrpeni od umora i ubeđeni da su umakli svojim neprijateljima, putnici su te večeri propustili da postave uobičajenu stražu. Zbog toga niko nije video čudnovate pojave koje su iznenada u toku noći nastupile. Iz daleka na zapadu su se javljale slabe svetlosti u više mahova. Druge, mnogo jače svetlosti, odgovarale su im sa istoka, no sa dosta velike visine, mada u tom potpuno ravnom kraju nije bilo nijedne planine. Malo pomalo ta slaba svetlucanja sa zapada i moćna svetlost sa istoka su se približavale jedna drugoj, prve polako, druga vrlo brzo. Obe su se približavale mestu gde su se nalazili usnuli putnici.

Najednom ih iznenada probudi ono isto čudno zujanje koje su već čuli posle polaska iz Kankana, ali je, zvuk danas bio bliži i neuporedivo jači. Tek što su otvorili oči kad se zaslepljujuća svetlost koja kao da je dolazila iz desetine vrlo jakih žiža — kao kod električnih farova, iznenada pojavi na istoku, na oko sto metara od njih. Još nisu uspeli ni da pokušaju da shvate prirodu te čudne pojave kad se iz mraka, sa severne i južne strane pojavile

ljudi, uđoše u tako osvetljeni prostor i baciše se na ošamućene i zaslepljene putnike. Za tren oka su ih savladali.

U noći, grub glas upita na francuskom:

— Gotovo, momci?

Zatim, posle kratke stanke.

— Prvom koji se mrdne, kuršum u glavu... Hajde! Na put, krećemo!

DRUGI DEO

1. BLEKLEND

Skoro na samom preseku drugog stepena zapadne geografske dužine i šesnaestog stepena severne širine, što znači nešto malo nizvodno od najsevernije tačke Nigera, na levoj obali te reke, uzdiže se varoš Gao-Gao, koja je u tom delu svog toka obeležavala jugozapadnu granicu Sahare. S druge strane počinje Velika Pustinja koja se prostire na severu do Maroka, Alžira i Tripolitanijske, na istoku do Egipta i Nubije, na jugu do evropskih poseda u Centralnoj Africi i na istoku do Okeana. Najbliže oaze, Adrar na severu, Air na istoku, dele od Gao-Gaoa, prvu četiri stotine a drugu dve stotine kilometara peska. Na najtačnijim i na najnovijim geografskim kartama taj ogromni prostor od tri stotine šezdeset hiljada kvadratnih kilometara predstavlja samo jedna belina. U trenutku kad je ekspedicija pod vodstvom poslanika Barsaka prolazila kroz iskušenja o kojima je bilo reči u prvom delu ove priče, niko još u njega nije ušao i niko ga nije prošao. Taj je prostor bio potpuno neispitan.

U to doba, među stanovnicima na obalama Nigera kružile su vrlo čudne priče o toj neispitanoj oblasti. Pokatkad, pričali su urođenici, viđali su kako lete prema tim neplodnim dolinama, ili iz njih dolaze, kao strele brze, ogromne, crne ptice s vatrenim očima. Drugi put, kako su govorili, čopori velikih crvenih đavola na pomamnim konjima iz čijih je nozdrva sipao plamen izlazili bi iznenada iz tajanstvene oblasti. Ti fantastični konjanici prolazili bi kroz sela u galopu, ubijajući i uništavajući sve one koji bi im se našli na putu, zatim bi se vraćali u pustinju noseći preko sedla ljude, žene i decu koji se nikad više nisu vraćali.

Ko su bila ta zločinačka bića koja su tako uništavala sela, pljačkala kolibe i prisvajala bednu imovinu tih sirotih crnaca, a zatim nestajala ostavljajući za sobom pustoš, očajanje i smrt? Niko to nije znao. Niko čak nije ni pokušavao da sazna. Ko bi smeo i da pomisli da prati trag tih neprijatelja kojima je narodna mašta pripisivala natprirodnu moć, a mnogi su ih smatrali za surova božanstva pustinje?

Takvi su se glasovi u to doba pronosili duž Nigera od Aribinde do Gurme, duž više od sto pedeset kilometara njegove desne obale.

Da se neko hrabriji od tih malodušnih crnaca upustio u tu pustinju, i da je taj junak prešao put od dve stotine šezdeset kilometara i po tu cenu stigao do tačke koja se nalazi na jednom stepenu i četrdeset minuta istočne geografske dužine i na petnaest stepeni i pedeset minuta severne širine, bio bi nagrađen za svoju hrabrost jer bi video nešto što dosada nikad niko nije video ni jedan fotograf, ni jedan geograf, ni jedan istraživač, ni jedan karavan: video bi jedan grad.

Da, grad, pravi grad koga nije bilo ni na jednoj karti i za kojeg niko nije ni slutio da postoji, mada je ukupan broj njegovih stanovnika, ne računajući tu decu, bio šest hiljada osam stotina.

Da je ovaj naš zamišljeni putnik upitao za ime tog grada nekog o njegovih stanovnika i da je ovaj pristao da ga o tome obavesti, on bi mu rekao, možda na engleskom *Blackland is the name of this city*, ali je moglo isto tako da mu se desi da mu odgovore na italijanskom: *Questa citta e Terra Negra*; na barbarskom *Ni duguta ntoko a be Banku Fin*; na portugalskom: *Esta cidade e Terranegra*; na španskom *Esta ciudad es Tierra Negra*, ili na ma kom drugom jeziku, svi odgovori bi na francuskom značili »Ime ove varoši je Crna Zemlja«.

Ne bi bilo nemoguće da to obaveštenje dobije čak i na latinskom: *Ista urbs Terra Nigeraest*. To bi značilo da je u tom slučaju onaj koji pita naišao na Žozijasa Eberlija, bivšeg profesora, koji je, pošto u Bleklendu nije mogao da nađe mesto prema svojoj učenosti, otvorio radnju i pretvorio se u apotekara i u prodavca sredstava za bojenje kao što je to njegova firma i pokazivala: *Josias Eberly, Druggist. Products for dye*.

Svim jezicima se govorilo u toj novoj Vavilonskoj kuli, čije je stanovništvo, u trenutku kad je ekspedicija Barsak stradala u blizini Kuboa, brojalo pored pet hiljada sedam stotina sedamdeset osam crnaca i crnkinja, i hiljadu trideset belaca koji su došli sa svih strana sveta, od kojih je ogromna većina imala jednu zajedničku crtu: bili su to begunci sa robije i iz zatvora, probisveti sposobni za sve osim za dobro, društvene propalice spremne na najgore stvari. Međutim, kao što su predstavnici engleske rase preovlađivali u toj čudnoj gomili, tako je engleski jezik imao prednost nad ostalima. Na engleskom su bili sastavljeni gospodarevi propisi, lične isprave ukoliko je

uopšte bilo ličnih isprava i zvanične novine tog mesta: *The Blackland's Thunder* («Bleklendski grom«).

Vrlo su čudne bile te novine, kao što se može zaključiti iz ovih odlomaka izvučenih iz nekih brojeva:

»Juče je Džon Endrju obesio crnca Koromokoa, zato što je ovaj zaboravio da mu posle ručka donese lulu«.

»Sutra u šest časova uveče, polazak deset letilica za Kukusu i Bidi sa deset »Meri-Felous [veseli momci, engl] pod komandom pukovnika Hirama Herberta. Korenito čišćenje tih dvaju sela koja nismo posetili već tri godine. Povratak iste noći«.

»Doznali smo da jedna francuska ekspedicija pod vođstvom nekog poslanika pa imenu Barsak treba uskoro da pođe iz Konakrija. Ta ekspedicija izgleda ima nameru da stigne do Nigera prelazeći preko Sikasoa i Uagadugua. Preduzeli smo mere predostrožnosti. Dvadeset ljudi Crne Garde i dva Meri-Felous će smesta poći na put. Kapetan Edvard Rufus će ih stići kad bude trebalo. Edvard Rufus koji je, kao što je poznato, dezertar kolonijalne pešadije, igraće, pod imenom Lakur, ulogu francuskog poručnika i iskoristiće svoje odlično poznavanje njihovih vojnih običaja da bi zaustavio na bilo koji način dotičnog Barsaka, koji, možete biti sigurni, neće nikad stići do Nigera«.

»Juče je na Gardens Mostu, posle jedne prepirke, savetnik Ed Vilis bio prinuđen da saspe malo olova u glavu Meri-Feloua Konstantina Bernara. Ovaj je pao u Crvenu Reku i, povučen neprirodnom težinom svoje sveže napunjene glave, udavio se. Odmah je zakazan konkurs da bi se pokojnik mogao zameniti. Džilman Eli je odneo pobedu sa sedamnaest osuda izrečenih od francuskih, engleskih i nemačkih sudova, koje su dostizale ukupno dvadeset devet godina zatvora i trideset pet godina robije. Džilman Eli znači prelazi iz Sivil Bodi u Meri-Felous. Naše ga najljepše želje prate«.

Kao što ste sigurno već primetili, Žozijas Eberli, Džon Endrju, Hiram Herbert, Edvard Rufus, Ed Vilis, Konstantin Bernar, Džilman Eh, bili su imenovani samo združivanjem dvaju imena. To je bila opšte usvojena praksa u Bleklendu, gde je svaki novodošavši prolazio kroz novo krštenje i

gubio svoje porodično ime, koje niko osim gospodara nije znao. Jedini od ovih stanovnika bele rase, izuzev jednog malog dela stanovništva o kome će uskoro biti reči, taj gospodar je imao obično ime i prezime, pa i njegovo je prezime bilo više strašan i jeziv nadimak. Zvali su ga Hari Kiler, što bukvalno znači Hari ubica, Hari koljač.

Desetinu godina pre otmice ostataka ekspedicije Barsak, kojom se završava prvi deo ove priče, Hari Kiler je došao, niko nije znao otkuda, s nekoliko tipova svoga kova na tu tačku pustinje, gde je kasnije podigao Bleklend, razapeo je šator i rekao: »Ovde će biti grad«. I kao čudom, Bleklend je nikao iz peska.

To je bila vrlo čudna varoš, sagrađena na potpuno ravnom zemljištu, na desnoj obali ueda [ued: arapski suva jaruga, koja se u kišno doba napuni vodom i oko nje se stvori oaza] Tafasaset, reke večito suve sve do časa kad ju je volja Hari Kilera napunila tekućom vodom. Grad je imao strogo polukružni oblik i merio je tačno hiljadu dvesta metara od severoistoka do jugozapada, što znači paralelno s tom rekom i tačno šest stotina metara od severozapada prema jugoistoku. Njegova površina je, prema tome, iznosila oko pedeset šest hektara i bila je podeljena u tri nejednaka dela, koje su razdvajale nepremostive polukružne i koncentrične zidine od naboja, visoke deset metara a skoro isto toliko debele u podnožju.

Na samoj obali reke, čije je prvobitno ime Hari Kiler promenio u Red River, što znači Crvena Reka, prvi deo je imao poluprečnik od dve stotine pedeset metara. Bulevar širok sto metara, odsečen od dva vrha drugog dela pratio je obalu reke sve do trećeg dela i znatno je povećavao njegovu površinu koja je dostizala skoro sedamnaest hektara.

U prvom delu je stanovala aristokratija Bleklenda, oni koje su paradoksalno nazivali imenom Meri-Felous. Izuzev nekih od njih, koji su bili pozvani da budu nešto bolje, drugovi Hari Kilera, u trenutku kad su se rešili da stvore grad na tom mestu, bili su začetak grupe Meri-Felous. Oko te srži se uskoro okupila banda zlikovaca, begunaca iz zatvora i sa robije koje je Kiler privukao, obećavajući im bezgranično zadovoljavanje njihovih odvratnih nagona. Za kratko vreme Meri-Felous su dostigli broj od pet stotina sedamdeset, koji ni pod kojim izgovorom nije mogao biti pređen.

Dužnosti Meri-Felous bile su mnogobrojne. Vojnički organizovani imali su jednog pukovnika, pet kapetana, deset poručnika i pedeset narednika koji su, prema činu, zapovedali jedinicama od pet stotina, sto, pedeset i deset ljudi. Oni su, pre svega, sačinjavali vojsku Bleklenda, i ratovali su. Rat bez velikih zasluga, prvenstveno rat otimačine, koji se sastojao samo u pljačkanju bednih sela i ubijanju onog stanovništva koje nisu odvodili u ropstvo. Meri-Felous su obavljali pored toga još i dužnost gradske policije i upravljali su, uz udarce batinom pa i uz revolversku pucjavu, robovima koji su radili sve poslove bez izuzetaka, a naročito poljoprivredne radove. Ali iznad i pre svega Meri-Felous su bili gospodareva garda i slepo su izvršavali njegova naređenja.

Treći deo, najudaljeniji od centra, činio je polukružni prostor dug hiljadu šest stotina metara a širok pedeset, čije su dve krajnje tačke istovremeno dopirale i do Crvene Reke i do prvog dela. On je bio na periferiji grada između spoljnog zida i zida drugog dela, gde su bili smešteni robovi.

U tom trećem delu stanovali su belci nazvani opštim imenom Sivil-Bodi koji još nisu mogli da uđu u prvi deo. Čekajući da se neko mesto u prvom delu uprazni, što nije nikad trajalo suviše dugo jer su svirepi Bleklendski običaji dovodili često do smrtnih slučajeva, dotle su bili u pripravnštvu u Sivil-Bodiju, koji bi na osnovu toga mogao da se smatra kao neko čistilište, ako se uzme da je Meri-Felous bio raj. Da bi mogli da žive do tog trenutka, jer je Gospodar izdržavao samo Meri-Felous iz prihoda opšteg poslovanja, oni su se bavili trgovinom. Njihov je deo bio trgovačka četvrt varoši, i tu su Meri-Felous nalazili u zamenu za novac nebrojene proizvode, pa čak i najskupocenije, koje su ti trgovci kupovali od vrhovnog gospodara, a ovaj je do njih dolazio bilo pljačkom bilo, kad se ticalo predmeta koji su dolazili iz Evrope, načinom koji je bio poznat samo njemu i njegovoj neposrednoj okolini.

U času kad se prvi put govori o Bleklendu u ovoj priči, taj treći deo je imao dve stotine osamdeset šest stanovnika među kojima četrdeset pet belih žena, koje nisu ništa više vredele od svojih muških sugrađana.

Između prvog i trećeg dela bio je drugi deo, čija je površina prelazila trideset jedan i po hektar, i predstavljala ostali deo varoši. To je bila četvrt

robova čiji je broj tada dostizao pet hiljada sedam stotina sedamdeset osam, od kojih četiri hiljade sto devedeset šest muškaraca i hiljadu sto osamdeset dve žene. Tu su svi oni, s vrlo malim izuzecima, stanovali. Tu su bile njihove kolibe. Tu je tekao njihov bedni život.

Svakog jutra otvarala su se četvora vrata u zidinama tog pakla, i pod komandom Meri-Felousa, naoružanih batinama i revolverima, svi crnci, osim onih koji su bili zaposleni u varoši, grupno su terani na rad u poljima. Uveče se to bedno stado vraćalo i teška vrata su se zatvarala do sledećeg jutra. Nikakvog izlaza nije bilo. S jedne strane Meri-Felous, a s druge Sivil-Bodi. Sa svih strana bića podjednako krvoločna i svirepa.

Mnogi su od tih bednika umirali bilo od lišavanja koja su podnosili, bilo od udaraca čuvara koji su se često pretvarali u ubice. Ali to nije bila velika nesreća. Jedna racija bi začas popunila prazninu, i zamenila drugim žrtvama one koje je smrt oslobodila.

Četvrti na desnoj obali, koje su ovde ukratko opisane, nisu bile jedini delovi varoši Bleklenda. Na levoj obali Crvene Reke, gde se tle naglo uzdizalo čineći uzvišicu od petnaestinu metara, zaštitni zid se produžavao i uokviravao jedan pravougaonik dugačak hiljadu dve stotine metara niz reku a širok tri stotine u drugom pravcu. Taj drugi grad, jedva malo manji od prvog, pošto mu je površina dostizala trideset šest hektara, isto se tako delio na dva podjednaka dela razdvojena visokim poprečnim zidom.

Od jednog od ta dva dela, na severoistočnoj padini brežuljka, napravili su Fortres Garden, javni park, koji je na svojoj krajnjoj severnoj strani bio u ravni delova Meri-Felous i Sivil-Bodi i vezan s njima mostom Gardens Bridž. Drugi deo, na vrhu samog brežuljka, činio je glavni deo varoši.

U severnom uglu, graničeći se sa parkom, dizala se velika četvorougona zgrada opkoljena zupčanim zidom, čiji je severozapadni zid strmo padao u Crvenu Reku, sa visine od oko trideset metara. To je bila Palata kako su je obično zvali, gde su stanovali Hari Kiler i devet njegovih drugova iz mlađih dana, koji su proizvedeni u čin savetnika. Čudni savetnici, ti stalni saučesnici u zločinima svog gospodara. Čudni savetnici, čija je glavna dužnost bila da odmah sprovedu u delo zapovesti nedostižnog i skoro uvek nevidljivog gospodara, i njegove neopozive presude.

Drugi most, kojeg je noću zatvarala jaka rešetka, Kastels Bridž, spajao je sedište Vlade s desnom obalom.

Uz Palatu su bile dve kasarne. Jedna je određena za dvanaest robova, koji su bili posluga, i pedeset crnaca odabranih među onima koji su se istakli svirepošću svojih nagona i sačinjavali Crnu Gardu, a druga kasarna dodeljena je četrdesetorici belaca, izabranih na isti način, i njima je povereno upravljanje istim tolikim brojem letećih mašina, koje su u Bleklendu nazivali jedrilicama.

Izvanredan pronalazak genijalnog duha, te su jedrilice bile čudne sprave sposobne, zahvaljujući mehanizmu o kome će se uskoro dati bliža obaveštenja, da pređu bez spuštanja do pet hiljada kilometara srednjom brzinom od četiri stotine kilometara na sat. Dar sveprisutnosti, koji kao da su imali bleklendski pirati, dugovali su samo tim jedrilicama, koje su im dozvoljavale da po izvršenju zločina odmah iščeznu, a i despotska moć Hari Kilera se uglavnom oslanjala na njih.

On je, u stvari, samo terorom vladao tim nepoznatim carstvom, čija je prestonica bio Bleklend, i samo je terorom ustalio i održavao svoju vlast. Samodržac je ipak predvideo mogućnost pobune svojih belih i crnih podanika. Mudro je postavio palatu tako da je bila iznad grada, parka i kasarne i stalno im pretila svojim topovima. Pobuna bi bila znak za početak pokolja, pobunjenici čak ne bi mogli ni bekstvom da se spasu. Pored toga što je već sama pustinja predstavljala nepremostivu prepreku, videće se uskoro da je onaj ko jednom uđe u tu jazbinu trebalo da napusti svaku nadu da iz nje iziđe.

Inače, Bleklend je bio vrlo čist grad, dobro održavan i snabdeven svim mogućim udobnostima. Svaki je stan Meri-Felous i Sivil-Bodi imao telefon. Svaka ulica, svaka kuća, pa čak i svaka koliba u crnačkoj četvrti imala je vodovod i električno osvetljenje.

U okolini grada, osnovanog deset godina pre toga u samoj pustinji, bilo je još veće čudo. Iako ga je okean peska još uvek opkoljavao, pesak je počinjao tek na nekoliko kilometara od njegove periferije. U neposrednoj okolini varoši, na prostoru tako velikom da se gubio na horizontu, pustinja

je ustupila mesto poljima obrađenim na najsavršeniji način gde su rasle, sa sve većim uspehom iz godine u godinu, sve biljke Afrike i Evrope.

Takvo je bilo delo Hari Kitera, u celini delo koje bi bilo izvanredno da nije bilo zasnovano na zločinu i za zločin. Ali kako je on to ostvario? Kako je pretvorio tu neplodnu i isušenu zemlju u plodna polja? Voda je neophodan elemenat za postojanje životinja i biljaka. Da bi ljudi i životinje mogli da opstanu, da bi zemlja mogla da rađa, potrebna je voda. Kako je Hari Kiter snabdeo vodom tu oblast gde ponekad godinama nije pala nijedna kap kiše? Da li je bio obdaren čarobnom moći kad je sam ostvario sva ta čuda?

Ne, Hari Kiter nije imao nikakvu natprirodnu moć, i kad bi bio prepušten svojim sopstvenim snagama, izvesno ne bi bio sposoban da učini takva čuda. Ali Hari Kiter nije bio sam. Palata, u kojoj je stanovao s onima koje je drsko nazivao svojim savetnicima, kasarna Crne Garde i hangari za jedrilice zajedno su sačinjavali veoma mali deo poslednje četvrti Bleklenda. U sredini širokog slobodnog prostora postojale su druge zgrade, ili bolje reći druga varoš, priključena prvoj, čije su se različite zgrade, dvorišta i unutrašnji parkovi prostirali na devet hektara. Prema Palati uzdizala se Fabrika.

Fabrika je bila samoupravna i nezavisna varoš kojoj je gospodar obilno davao novac, koju je poštovao, koje se, ne priznajući to ni samom sebi, i pribojavao. On jeste zamislio grad, ali Fabrika ga je stvorila i ona ga je snabdela svim modernim savršenstvima i povrh toga čudnovatim pronalascima za koje je Evropa saznala tek nekoliko godina posle Bleklenda.

Fabrika je imala dušu i telo. Duša, to je bio njen direktor. Telo, to su bili stotinak radnika, različitih narodnosti, a najviše ih je bilo Francuza i Engleza. Ti su radnici izabrani među najboljima u svojoj struci i privučeni bregovima zlata. Svaki od njih je imao ministarsku platu, a u naknadu je morao da podnosi neumitna pravila Bleklenda. Među njima je bilo radnika skoro svih zanata, ali su mehaničari i monter i bili u velikoj većini. Neki su od njih bili i ženjeni. U to doba bleklendske istorije u Fabrici je bilo dvadeset sedam žena i nešto malo dece.

Ti poštteni radnici, koji su tako čudnovato odskakali od ostalih stanovnika te varoši, živeli su svi u Fabrici, iz koje im je najstrožije bilo zabranjeno da

ikada izađu. Baš da su i hteli ne bi to mogli, jer su vrlo strog nadzor i danju i noću vršili ljudi Crne Garde i Meri-Felousa. Osim toga, o tome su bili obavešteni prilikom zapošljavanja i niko nije ni pokušavao da prekrši pravilo s kojim su ga upoznali u trenutku sklapanja ugovora. U zamenu za vrlo visoke prinadležnosti koje su im date, morali su da se smatraju odsečenim od sveta za sve vreme svog boravka u Bleklendu. Ne samo što nisu mogli da napuste Fabriku već nisu smeli nikome ni da pišu, niti da primaju ma kakva pisma spolja. Takvi su im uslovi postavljeni u trenutku zapošljavanja. Mnogi su zbog te strogosti ustuknuli. Međutim, neke bi s vremena na vreme privukla visina ponuđene plate. Šta čovek može da izgubi kad je siromah i kad mora da se bori za koru hleba? Okušati sreću i možda se obogatiti, za to je vredelo poći u neizvesno.

i najzad, mislili su oni, šta drugo imamo da izgubimo izuzev života? Pošto bi ugovor bio zaključen, odmah je izvršavan. Najmljeni čovek bi se ukrcao na lađu koju su mu odredili i koja bi ga odvela do jednog od ostrva Bisagos, arhipelaga u blizini obale Portugalske Gvineje i tu se iskrcavao. Tu bi morao da pristane da mu vežu oči i jedrilica, za koju je napravljeno sklonište na jednom od pustih delova obale arhipelaga, dovozila ga je za manje od šest časova do Bleklenda, udaljenog dve hiljade dve stotine kilometara u vazdušnoj liniji od obale. Jedrilica se spuštala na Trg koji je razdvajao Palatu od Fabrike, i radnik oslobođen veza na očima, ulazio je u Fabriku da više iz nje ne iziđe, sve do dana kad bi hteo da raskine ugovor i da se vrati u svoju zemlju.

Tu je ugovor ostavljao slobodu zaposlenom radniku. Ako je bio zarobljenik dok je stanovao u Bleklendu, njemu je bilo moguće da u ma koje doba napusti grad zauvek. U tom slučaju, sa tog istog Trga gde ga je jedrilica spustila, neka druga jedrilica bi ga odnosila prema ostrvima Bisagos, gde je mogao da nađe brod koji će ga odvesti u Evropu. Tako se barem obećavalo radnicima koji su želeli da odu. Ali ono što drugovi koji su ostajali u Fabrici nisu znali, to je da ljudi koji su tako polazili nikad nisu stizali do mesta opredeljenja, i da su se njihove kosti belele negde u pustinji, a da se zarada koju su odnosili uvek opet vraćala onima koji su mu je dali. Tako njihova kasa nije siromašila, postojanje Bleklenda ostajalo je tajna i carstvo Hari Kilera bilo je nepoznato.

Uostalom, ti su odlasci bili retki. U nemogućnosti da saznaju, pa čak i da posumnjaju kakav život vode stanovnici te varoši o kojoj nisu imali ni najosnovnije podatke, ti radnici su samo u izuzetnim slučajevima tražili da napuste svoju posebnu malu varoš. Živeli su u svom krugu sa devet crnih robova oba pola, zarobljenika kao što su i oni sami bili, koji su pomagali njihovim ženama u kućnim poslovima, srećni, u svakom slučaju mnogo srećniji nego što su to bili u svojoj zemlji, vrlo privrženi svom poslu koji ih je do te mere oduševljavao da su vrlo često spontano radili do duboko u noć.

Radnici su imali samo jednog starešinu, direktora, Francuza koji se zvao Marsel Kamare, koga su smatrali skoro za Boga. Marsel Kamare je bio jedini stanovnik Fabrike koji je mogao slobodno da izlazi i da se po svojoj volji šeta, bilo ulicama, bilo po okolini Bleklenda. I mada nije propuštao priliku da koristi tu slobodu, i da sanjareći šeta na sve strane, ne treba iz toga zaključiti da je znao nešto više od osoblja koje mu je bilo potčinjeno o izuzetnim običajima te varoši, kojoj čak nije znao ni ime.

Jedan od njegovih radnika ga je jednog dana to pitao. Kamare koji se izvesno vreme svojski trudio da se seti, reče ustežući se, na najveće čuđenje svog potčinjenog:

— Vere mi... Ne znam ni ja sam...

Nikad dotle nije ni pomislio da se raspita za tu pojedinost. Uostalom, o tome nije ništa više mislio ni posle tog pitanja.

Čudan je čovek bio Marsel Kamare. Izgledalo je da ima oko četrdeset godina. Srednjeg rasta, uskih ramena, upalih grudi, tanke i retke blede plave kose, izgledao je slab i nežan. Pokreti su mu bili odmereni, mirnoća nepokolebljiva, i govorio je stidljivo kao dete, slabim i tihim glasom koji nikad nije prelazio ni u ljutnju ni u razdražljivost. Stalno je naginjao svoju tešku glavu ka levom ramenu i njegovo sivo i blede lice nežnih i bolešljivih crta imalo je samo jednu lepotu: prekrasne plave oči pune neba i snova.

Pažljiv posmatrač bi još nešto pronašao u tim divnim očima. U izvesnim trenucima neki neodređen i nemiran pogled se u njima javljao, a ponekad su imale za momenat nečeg izgubljenog u izrazu. Onaj ko bi uhvatio te poglede svakako bi rekao da je Marsel Kamare lud, a najzad možda taj sud i

ne bi bio daleko od istine. Zar nije, zaista, tako mala razlika između genija i ludaka? Zar se genijalnost ne dodiruje sa ludilom u bilo kojoj tračci?

Usprkos svoje stidljivosti, fizičke slabosti i nežnosti, Marsel Kamare je imao bezgraničnu energiju. Bio je potpuno neosetljiv prema najvećim nevoljama, neizbežnim opasnostima, najsvirepijoj nemaštini. Zato što ih prosto nije zapažao. Njegove jasne plave oči gledale su samo unutra i nisu uopšte videle spoljni svet. On je živio izvan vremena, u vilinskom svetu rimom snova. Razmišljao je mnogo, samo i uvek je razmišljao. Marsel Kamare je bio mašina za razmišljanje, čudesna mašina, nevina i strašna.

Rasejan toliko da je prevazilazio i de Sen-Berena ili još bolje »stran« za sve što sačinjava zaista stvarni život, nekoliko puta je pao u Crvenu Reku misleći da zakoračuje na most. Njegov sluga, koji je zbog svog majmunskog lica dobio ime Žoko [Žoko kod Francuza odgovara našem nadimku Đoka], nije nikako uspevao da ga natera da jede u određeno vreme. Marsel Kamare je jeo kad je bio gladan, a spavao je kad mu se spavalo, bilo to u podne ili u ponoć.

Deset godina pre toga, okolnosti o kojima će uskoro biti reči dovele su ga u dodir sa Harijem Kilerom. U to doba je čudna mašina, za koju je njen pronalazač tvrdio da može da izaziva kišu, bila Kamareov san. Pričao je svoje sanjarije svakom ko je hteo da ga sluša. Hari Kiler je saznao za taj pronalazak, dok je još bio čisto teoretski, istovremeno kad i ostali koji su slušali priče sanjalice. Ali dok su se ovi samo smejali takvim ludostima, Hari Kiler ih je tako ozbiljno shvatio da je na njima zasnovao svoj plan koji je posle i ostvario.

Ako je Hari Kiler bio zlikovac, bar je bio zlikovac širokih pogleda, i moralo se priznati da je shvatio kakvu korist može da izvuče od tog opšte nepriznatog genija. Pošto mu je slučaj predao Kamarea na milost i nemilost, on je zasenio naučnika mogućnošću ostvarenja njegovih snova i odvuкао ga u pustinju, tu gde su sad dizao Bleklend i rekao mu je: »Neka ovde padne obećana kiša«. I kiša je poslušno počela da pada.

Kamare je otada živio u stalnoj groznici. Sve svoje snove ostvarivao je jedne za drugima. Posle mašine koja izaziva kišu u njegovom mozgu se začelo stotinu drugih pronalazaka, koje je Hari Kiler koristio, a pronalazač se

nikad nije zapitao čemu oni služe. Jedan pronalazač ne može biti odgovoran za zlo čiji je on ipak posredan uzrok. Nikome ne bi palo na pamet da optužuje onoga koji je izmislio revolver, za sve zločine izvršene oružjem koje, da nije bilo njega, ne bi ni postojale. Ali najzad stvaralac tog ubilačkog sredstva je znao da takva naprava može i treba da ubije, i jasno je da ju je u tom cilju i napravio.

Toga nije bilo kod Marsela Kamarea. Da mu je ikad palo na pamet da prouči neki top čiji će domet biti mnogo veći a zrno mnogo teže nego dosada, on bi sa zadovoljstvom izračunavao njegov oblik, težinu i profil granate, te potrebnu količinu baruta, a u celoj toj studiji bi video samo balistički problem. Vrlo bi ga začudili kad bi mu kazali da njegovo delo može u slučaju potrebe da bude vrlo svirepo.

Hari Kiler je želeo kišu i Kamare mu je proizveo kišu. Hari Kiler je želeo poljoprivredne mašine, i Kamare mu je stvorio mehanički usavršenu kopačicu, sejačicu, plevačicu, kosačicu i vršalicu, i one su kopale, sejale, plevile, kosile i vršile bez nezavisnog motora. Hari Kiler je želeo leteće mašine i Kamare mu je dao jedrilice sposobne da pređu pet hiljada kilometara brzinom meteora.

A šta je posle njegov drug radio s tim različitim pronalascima, to Marselu Kamareu nikad nije ni palo na pamet da se upita. Čovek čiste apstrakcije, on je gledao samo probleme kao takve, ne misleći ni o njihovoj praktičnoj primeni ni o poreklu materijalnih mogućnosti koje su mu stavljene na raspoloženje. Kao što je prisustvovao, i ne primećujući ga, stvaranju Bleklenda i postepenom pretvaranju pustinje u plodnu ravnicu, tako se nikad nije upitao na koji ga je način Hari Kiler snabdeo prvim mašinama i prvim instrumentima pomoću kojih je Fabrika kasnije pravila druge.

Najpre je Marsel Kamare zatražio, kao da je to sasvim prosta stvar, da mu se sagradi Fabrika, i odmah zatim stotine crnaca ju je gradilo. Potom je zatražio mašine alatlijeke, dinamo i parnu mašinu, ako ne smesta a ono za nekoliko meseci kasnije, mašine alatlijeke, dinamo i motor čudesno su stigli u pustinju. Najzad je zatražio radnike, i jedan za drugim radnici su stizali dok nisu popunili broj koji je on odredio. Kako su se ta neverovatna čuda ostvarivala? Marsela Kamarea se to nije ticalo. Tražio je i bio je uslužen. To

mu je izgledalo sasvim jednostavno. A još manje je pomišljao da proceni vrednost kapitala uloženog u ostvarenje njegovih snova i nikad sebi nije postavio ono tako prirodno pitanje: »Otkuda dolazi novac?«

Pošto smo izneli glavne crte Bleklenda i njegovih stanovnika, sad možemo da u nekoliko reči ponovimo glavne karakteristike:

Na levoj obali Crvene Reke, Palata sa Hari Kilerom, njegovih devet doglavnika i dvanaest crnih slugu. U blizini, pedeset ljudi Crne Garde i četrdeset pilota jedrilica u svojim kasarnama.

Na istoj obali, prema Palati, druga glava varoši, Fabrika, njen direktor Marsel Kamare, »koji živi u zvezdanom snu«, sluga Žoko, ostalih devet crnih slugu i sto radnika od kojih dvadeset sedam oženjenih, svi zarobljenici u toj maloj nezavisnoj varoši bez ikakvog dodira s ostalim delovima Bleklenda.

Na desnoj obali pet stotina šezdeset šest Meri-Felous, ubrajajući tu i oficire, sve sami zlikovci, dve stotine četrdeset jedan belac i četrdeset pet belih žena istog kova činili su Sivil-Bodi, i najzad velika središnja crnačka četvrt gde su živeli, mučili se i patili robovi, pet hiljada sedam stotina šest crnaca oba pola.

To je mesto radnje događaja koje drugi deo ove priče treba da obuhvati.

U trenutku kad priča počinje, u Bleklendu je bilo sve kao i obično. Osoblje Fabrike je radilo, izvestan broj Meri-Felous je motrio na crnce koji su radili poljoprivredne radove neophodne zbog približavanja kišnog doba, dok su se ostali predavali, kao i svakog dana, najprostačkim zadovoljstvima, a ljudi Sivil-Bodija su se bavili svojom neodređenom trgovinom, vrlo skučenom i vrlo neredovnom.

Oko jedanaest časova pre podne, Hari Kiler je bio sam u svom privatnome stanu. Duboko je razmišljao, i sudeći po izrazu njegovog lica misli mu nisu bile prijatne. Telefon zazvoni.

— Slušam! — reče Hari Kiler dohvatajući slušalicu.

— Zapad, sedamnaesti stepen južno, deset jedrilica na vidiku — čulo se preko telefona.

— Dolazim — odgovori Hari Kiler zatvarajući telefon.

Za nekoliko minuta stigao je na vrh Palate, iznad koje se uzdizala neka kula, oko deset metara visoka, na koju se popeo. Na njenoj platformi nalazio se Meri-Felou koji ga je obavestio:

— Tamo — rekao mu je pokazujući neku tačku u prostoru.

Hari Kiler, pomoću durbin, pogleda u tom pravcu.

— To su oni — reče posle jednog trenutka posmatranja.

Ponovo je gledao horizont prema zapadu. Zatim će, spuštajući durbin:

— Pozovi savetnike, Roderik — reče on — silazim.

Dok je Meri-Felou izvršavao zapovesti telefonirajući raznim članovima Saveta, Hari Kiler je brzo sišao do Trga između Palate i Fabrike. Jedan za drugim i devet savetnika mu se pridružiše. Očiju uprtih u nebo, čekali su. Čekanje je bilo kratko. Najavljene jedrilice su vidno rasle. Nekoliko minuta kasnije lagano su aterirale na Trgu.

Oči Hari Kilera su blistale od zadovoljstva. Dok je u četiri jedrilice bio samo po jedan pilot, u šest ostalih je bilo i po dva putnika: jedan čovek iz Crne Garde i jedan zarobljenik čvrsto vezan sa natučenim džakom od glave do pojasa.

Šest zarobljenika oslobodiše veza. Kad su se njihove zaslepljene oči privikle na dnevnu svetlost, gledali su oko sebe iznenađeno. Našli su se na nekom velikom trgu, opkoljenom sa svih strana visokim zidinama. U neposrednoj blizini bili su neki čudni aparati, koji su ih ovamo preneli. Ispred njih ogroman blok Palate s kulom iznad nje, i trideset crnaca Crne Garde u čvrsto sabijenim redovima. Malo bliže, druga grupa od deset ljudi nimalo utešnog izgleda. Iza njih na više od sto metara, zid dug dve stotine pedeset metara bez vrata i prozora, iznad kojeg se dizao visoki fabrički dimnjak i tanak metalni stub još viši od njega, za koji nisu znali čemu služi. Gde su? Kakva je to tvrđava. koje nije bilo ni na jednoj karti Afrike, koje su svi vrlo pažljivo i strpljivo proučili?

Dok su se oni tako pitali, Hari Kiler dade znak i na rame svakog zarobljenika spusti se gruba ruka. Milom ili silom trebalo je ići prema Palati, čija su se vrata ispred njih otvorila i za njima zatvorila. Džejn Bakston, de Sen-Beren, Barsak, Amede Florans, dr Šatonej i g. Ponsen konačno su bili u vlasti Hari Kilera, samodršca iz Bleklenda, nepoznate prestonice nepoznatog carstva.

2. NA KRILIMA

(Beležnica Amedea Floransa)

25. mart — Evo već dvadeset četiri časa kako smo u... U stvari, gde smo? Kad bi mi neko rekao da smo na Mesecu, ne bi me to mnogo iznenadilo s obzirom na prevozno sredstvo čije smo slasti okusili. Zapravo o tome nemam pojma. Kako bilo da bilo, bez bojazni da ću se prevariti, mogu da izjavim sledeće: već dvadeset četiri časa kako smo zarobljeni, i tek jutros, posle izvanredno provedene noći, osećam dovoljno snage da dodam ove redove u svoju beležnicu, u kojoj će, izgleda, biti svega i svačega, to smem da kažem.

Uprkos jednog sata viteškog jahanja, koji smo hteli ne hteli morali da izdržimo, opšte stanje zdravlja bi bilo zadovoljavajuće i svi bismo bili u formi da Sen-Berena nije jak napad lumbaga prikovao za krevet bolje nego ma kakvi čelični lanci. Jadnik je krut kao kolac, nesposoban da učini i najmanji pokret, i morali smo da ga hranimo kao malo dete. Nema tu ničeg čudnog. Naprotiv, čudno je što mi možemo uopšte još da mrdamo posle onog jučerašnjeg prijatnog jahanja.

Što se mene tiče, juče sam celog dana bio izlomljen, smrvljen, potpuno nesposoban da se priberem. Danas mi je mnogo bolje mada ne baš sasvim dobro. Međutim, pokušajmo da priberemo duhove, kako je lepo rekao jedan drug koji ih je, sudeći po ovoj množini, sigurno imao nekoliko — srećnik — i da ukratko iznesemo čudnovate događaje čiji smo žalosni junaci bili moji drugovi i ja.

Dakle, prekjuče smo legli mrtvi umorni i spavali smo snom pravednika, kad nas nešto malo pre zore probudi paklena larma. Bilo je to ono isto zujanje koje je već tri puta izazivalo moju radoznalost, samo je danas bilo mnogo jače. Otvorismo oči da bismo ih smesta opet zatvorili, zasenjeni snopovima bleštave svetlosti koja kao da je sa izvesne visine bila uperena u nas.

Još nismo ni došli k sebi od te larme i od te svetlosti, obe podjednako neobjašnjive, kad se neki ljudi iznenada baciše na nas. Zgrabiše nas, oboriše, uvezaše, zapušiše nam usta i zaslepiše nas džakovima u koje su nas

ugurali do struka. Sve za mnogo manje vremena nego što treba da se to napiše. Dobro obavljen posao, nema šta.

Za tili čas sam bio uvezan kao kobasica. Uvezali su me oko članaka na nogama, oko kolena i oko ruku, brižljivo prekrštenih iza leđa, a veze su mi se usecale u meso. Divota!

Tek što sam počeo da uživam u tom prijatnom osećaju kad začuh glas koji sam odmah prepoznao: zanosni glas poručnika Lakura, kako grubo izgovara ove reči:

— Gotovo, momci?

Zatim odmah, ne dajući tim momcima — bez svake sumnje ljupkim momcima — vremena da odgovore, isti glas produži još grublje:

— Prvom koji mrdne kuršum u glavu... Hajde, pođimo!

Nema potrebe da čovek bude diplomirani student književnosti da bi razumeo da se druga rečenica odnosila na nas. Baš je duhovit bivši komandant naše pratnje!

Mrdati... Lako je to reći. Ne, neću mrdati, i to iz opravdanih razloga. Ali zato slušam.

Upravo neko odgovara vragolastom poručniku:

— *Wir können nicht hier heruntersbeigen. Es sind zu viel Blume.*

Mada ne znam ni reči ovog jezika, odmah sam se sam sa sobom opkladio da je to nemački. Barsak, dobar znalac tog grlenog jezika, kasnije mi je rekao da sam dobio opkladu, i da to znači: »Ne možemo da siđemo, ovde ima mnogo drveća«. Što je lako moguće.

U svakom slučaju tog trenutka ništa nisam razumeo. Ali me je iznenadilo jedno, a to je da je ta gruba rečenica izgovorena izdaleka, čak bih rekao »odozgo«, usred larme koja je i dalje besnela.

Tek što je završena, neki treći glas dodade isto tako, sto znači urlajući:

— *It's necessary to take away your prisoners until the end of the trees.*

Dobro! Sad opet engleski. Pošto sam poznavao Šekspirov jezik, odmah sam preveo: »Treba da odvedete svoje zarobljenike do kraja šume«, a poručnik Lakur je upitao:

— U kom pravcu?

— *Towards Kurkussu!* (Prema Kurkusu) — povikao je sin podmuklog Albiona.

— Koliko daleko? — ponovo upita poručnik.

— *Circa venti chilometri* — progovori četvrti glas.

Za latinca moje klase nije bilo teško pogoditi da su te reči na italijanskom i da znače: »Oko dvadeset kilometara«. Da li sam u zemlji poliglota? U vavilonskoj kuli ili barem u njenoj džungli?

Kako bilo da bilo, tek poručnik Lakur je odgovorio:

— Dobro, poći ću kad svane — i niko se više o meni nije starao. Ostao sam tu gde sam, ležeći na leđima, uvezan, ne videći ništa i jedva dišući u neudobnoj kapuljači u koju su me zamotali.

Na poručnikov odgovor, zujanje se ispočetka udvostručilo da bi se zatim smanjilo i postepeno sasvim iščezlo. Za nekoliko minuta nije se više čulo. Šta može da bude uzrok tom čudnom zvuku? Veze na ustima su me sprečavale da opštim s ostalim svetom i to sam pitanje postavio samom sebi i, razume se, nisam odgovorio.

Vreme je prolazilo. Prošao je jedan sat, a možda i više, kad me dva čoveka dohvatiše, jedan za noge drugi za ramena, za trenutak su me ljuljali, zatim me kao vreću mekinja baciše preko nekog sedla, čiji mi je zadnji unkaš žuljio leđa, i konj pojuri u galopu. Nikad nisam pomislio, ni u najluđem snu, da ću jednog dana izigravati Mazepu, u srcu Afrike, i molim vas da mi verujete da me slava tog Kozaka nikad nije sprečavala da spavam.

Pitao sam se da li ću uspeti da se održim kao on i da li mi nije možda suđeno da postanem kozački ataman Bambara, kad mi neki pijani glas, iz grla koje kao da je ispirano gasom, reče tonom da me je jeza uhvatila.

— *Take care, old bloody toad! If you budge, this revolver shell hinder you to begin again.*

Prevod:

— Pazi se, prokleta matora žabo! Ako se mrdneš, ovaj će te revolver sprečiti da to ponoviš.

Evo već drugi put me opominju, uostalom, uvek savršeno učtivo. To je baš luksuz.

Okolo mene samo buka besnog galopa i po koji prigušeni jauk: bez sumnje moji drugovi, kojima mora da je loše kao i meni. Jer meni je zaista vrlo rđavo! Gušim se, krv mi se strahovito slila u glavu. Prosto mi se čini da će glava da mi prsne, jedna moja glava koja bedno visi niz desnu slabinu konja, dok mi noge udaraju u ritmu galopa o levu slabinu.

Otprilike posle jedan sat te lude trke, konji se najednom zaustaviše. Skidoše me s konja, ili bolje reći baciše me na zemlju kao balu rublja. Nekoliko trenutaka prođe, zatim čuh dosta nejasno, jer sam bio upola mrtav, uzvike s raznih strana.

— *She is dead!* (Ona je mrtva!)

— *No, ella e solamente svenuta.* (Ne, samo se onesvestila.)

— Odvežite je — zapovedi na francuskom glas koga ja pripisujem poručniku Lakuru — Onda odvežite i lekara.

Ona... Da li je mis Bakston u opasnosti?

Osećam kako me oslobađaju džaka i veza koji mi nisu dali da dišem i da vidim. Da moji dželati ne misle da će pod ovim vrlo malo preporučljivim delovima odeće naći dobrog dr Šatoneja? Da, baš zato su se i pozabavili mojom skromnom ličnošću, jer čim primetiše grešku, zapovednik reče:

— To nije taj. Drugog! — Zapovednik je zaista poručnik Lakur, kao što sam to i pretpostavljao.

Gledam ga i zasipam samog sebe najgorim psovkama. Kad samo pomislim da sam mogao da ga smatram za francuskog oficira! Istina, imam prava da

kažem da sam odmah posumnjao, ali samo posumnjao, a nisam u lažnom oficiru prepoznao prerušenog razbojnika, koji nas je, kako se to kaže, zavatlavao. Kad na to pomislim, dođe mi da pobesnim. Ah! Nitkov! Da mi samo padne šaka...

U tom trenutku priđe mu jedan čovek i oslovi ga. Čuh njegovo pravo ime: kapetan Edvard Rufus. Hajde, sad je kapetan! Mogao bi biti i general, ne bi mnogo više vredeo. Dok su mu govorili, kapetan Rufus je prestao da pazi na mene. Koristim to i dišem punim plućima. Bilo je krajnje vreme. Još malo pa bih se ugušio. To mora da se videlo i verovatno sam bio potpuno modar, jer je kapetan, pošto je pogledao na moju stranu, izdao neku zapovest koju nisam čuo. Odmah zatim me pretresoše. Oduzeše mi oružje, novac, ali mi ostaviše ovu beležnicu. Grubijani, nisu svesni vrednosti članaka sa potpisom Amedea Floransa. S kakvim to glupim lopovima imam posla, dobri Bože!

Ti glupi magarci mi, međutim, oslobodiše noge i ruke i sad mogu da mrdam. Odmah koristim priliku, gledajući oko sebe. Ono što mi najpre privlači pažnju to su deset... šta?... deset... mašina, deset... hm... stvari, sistema... deset predmeta, najzad neka me đavo nosi ako znam čemu služe, jer ne liče ni na šta što sam ikad video. Zamislite dosta prostranu ploču postavljenu na dve široke klizaljke savijene na jednom kraju. Sa te ploče se uzdiže stub od metalne rešetke visok četiri-pet metara, koji na sredini nosi veliku elisu sa dve grane, a na svom vrhu, dva... Hajde, eto opet isto, ne mogu da nađem odgovarajuću reč! Dve... ruke, dve... ravni... ne, našao sam reč, jer cela stvar mnogo liči na ogromnu čaplju koja stoji na jednoj nozi, dva krila, da baš to, dva sjajna metalna krila, ukupnog raspona od oko šest metara. Utvrdio sam da ima deset mašina kao ova koju sam opisao. Postavljene su jedna pored druge kao za neku bitku. Čemu li mogu da služe?

Kad sam se nagledao tih nerazumljivih stvari, primetih da je društvo oko mene dosta brojno. Tu je, pre svega, bivši poručnik Lakur, nedavno unapređen u čin kapetana Rufusa, dva bivša podoficira naše druge pratnje, čiji pravi čin nisam znao, dvadeset crnih strelaca, od kojih sam većinu prepoznao i najzad deset belaca koje nikad nisam video, lica prilično zlikovačkih. Društvo nije ni malo ni odabrano.

Među tim ljudima su moji drugovi. Brojim ih očima. Svi su tu. Mis Bakston leži na zemlji. Smrtno je bleđa, dr Šatonej i Malik, koja roni tople suze, neguju je. Pored nje primećujem de Sen-Berena kako sedi na zemlji i s mukom počinje ponovo da diše. On je u vrlo bednom stanju. Čelava glava mu je crvena kao cigla, a krupne oči kao da će da mu ispadnu iz duplji. Jadni de Sen-Beren!

Gospodin Barsak i g. Ponsen su, izgleda, u boljoj fizičkoj kondiciji. Stoje i pokušavaju da razmrđaju zglobove. Zašto ne bih i ja to uradio?

Ne vidim nigde Tonganea. Gde li on može biti? Da nije ubijen prilikom napada na nas? To je sasvim moguće, i možda zbog toga Malik toliko plače. Pri toj pomisli me obuze iskrena tuga i uputih toplo sećanje dobrom i vernom Tonganeu.

Ustajem i prilazim mis Bakston; niko mi ništa ne govori. Noge su mi krute i ne mogu da idem brzo. Kapetan Rufus me prestiže.

— Kako je gospođici Mornas? — upita on dr Šatoneja..

Pa da, istina je, bivši poručnik Lakur poznaje našu saputnicu samo pod njenim lažnim imenom.

— Bolje — rekao je doktor. — Evo, otvara oči.

— Možemo li da pođemo? — upita takozvani kapetan.

— Tek kroz jedan sat — čvrstim glasom izjavi dr Šatonej — i, ukoliko nećete sve da nas poubijate, savetujem vam da nađete manje divljačka prevozna sredstva od ovih dosada.

Kapetan Rufus ne odgovori i ode.

I ja priđoh i primetih da mis Bakston zaista dolazi k sebi. Uskoro je mogla i da se ispravi, i dr Šatonej koji je klečao pored nje ustaje. U tom trenutku nam priđoše g. Barsak i g. Ponsen. Svi smo na okupu.

Pošto je mis Bakston poznata samo pod imenom Mornas, predlažem da je najbolje da joj ostavimo taj pseudonim. Nije isključeno da ima bivših vojnika njenog brata među ovim nevaljalcima koji nas okružuju? Zašto se u

tom slučaju izlagati jednoj opasnosti više pa ma kakva ona bila? Složno mi odobravaju. Utvrđeno je da će mis Bakston ponovo postati gospođica Mornas, kao i ranije.

Bilo je krajnje vreme da dođemo do tog zaključka, jer nam naglo prekidaju razgovor. Na kratku zapovest kapetana Rufusa, grubo nas dohvataju. Tri čoveka se posebno bave mojom skromnom ličnošću. Ponovo sam vezan i opet me strašni džak odvaja od spoljnog sveta. Pre nego što sam bio do kraja vezan, vidim da se i sa mojim drugovima, uračunavajući tu i mis Bakston — pardon, gospođicu Mornas — isto tako postupa. Zatim me, kao i maločas, nose... Zar ću opet malo da jašim kao Mazepa?

Ne. Polazu me potrbuške na neku tvrdu i ravnu površinu, koja nimalo ne podseća na kičmu konja. Kroz nekoliko minuta čujem kao neko jako lupanje krila i površina koja me nosi počne lako da se ljulja u svim pravcima. To je malo potrajalo, zatim najednom zaglušno ono čuveno zujanje, ali ovog puta pet, deset, sto puta jače, i evo, vetar me šiba neverovatnom snagom, koja svakog trenutka raste. U isto vreme imam utisak... kako bih rekao?... imam utisak da sam u liftu, ili tačnije na vrtešci, gde se kolica penju i spuštaju po veštačkim brdima kad se dah čoveku preseče a srce mu stegne neka nesavladljiva strepnja... Da, osećam tako nešto.

Taj je osećaj trajao možda pet minuta, zatim mi se malo-pomalo povratila uobičajena ravnoteža. Tada, priznajem, s tim prokletim džakom nabijenim na glavu bez vazduha i svetlosti, uljuljkivan zujanjem koje je postalo ravnomerno, počeo sam da klizim u naručje sna. Iznenadenje me je naglo probudilo. Jedna od mojih ruku je mrdnula. Da, rđavo vezano uže se olabavilo, i u podsvesnom naporu moje ruke su se odvojile jedna od druge.

U prvi mah sam se uzdržao da se ne pomaknem, jer nisam bio sam, kako sam to znao po glasovima koji su u toj larmi urlali pored mene. Dva čoveka su govorila. Jedan se izražavao na engleskom, promuklim glasom, kakav može da dolazi iz grla izgorelog od alkohola. Drugi je odgovarao na istom jeziku ali je mešao neke za mene nerazumljive reči, za koje sam pogodio da pripadaju bambarskom jeziku, čija sam sazvučja često slušao za četiri meseca koliko sam u ovoj veseloj zemlji. Jedan od dvojice sagovornika je pravi Englez, drugi je crnac. Sve manje i manje razumem. Uostalom, nije ni

važno. Bilo da su moji čuvari crni ili beli, ne treba da po nekom pokretu moga džaka vide da sam se delimično oslobodio.

Polako i obazrivo vučem veze koje malo-pomalo klize niz moje članke... Polako, obazrivo, uspevam da svoje najzad slobodne ruke ispružim duž tela. To je gotovo. Sad bi trebalo videti. I za to imam ono što mi treba. U džepu imam nož... ne nož, već perorez koji je mojim lopovima promakao, toliko je to mali, sićušni perorez koga ne bih mogao da pretvorim u odbrambeno oružje, ali je sasvim dovoljan da njime prosečem prozorčić na ovom džaku koji me zaslepljuje i guši. Ostaje mi još da dohvatim taj perorez ne privlačeći pažnju.

Uspevam i to po cenu četvrt sata strpljivih napora. Tako naoružana, moja desnica se penje do visine mog lica i buši džak.

Neba mi! Šta sam video... Jedva sam uspeo da na vreme zaustavim uzvik iznenađenja. Očiju uprtih nadole, vidim zemlju na ogromnoj razdaljini, po mojoj proceni na više od pet stotina metara. Istina mi odjednom puca pred očima. Ja sam na nekoj letećoj mašini, koja me nosi kroz vazduh brzinom brzog voza, možda još brže. Tek što sam otvorio oči, odmah sam ih opet sklopio. Jeza me je prošla od glave do pete. Od tog iznenađenja, priznajem, uplašio sam se.

Kad je moje srce počelo opet prirodno da kuca, pogledao sam sa više hladnokrvnosti. Pred mojim očima tle i dalje beži vratolomnom brzinom. Kojom brzinom idemo? Sto, dvesta kilometara na sat? Možda i više. Kako bilo da bilo, tle je pustinjsko, pesak pomešan sa šljunkom i tu i tamo dosta žbunja, patuljastih palmi. Žalosna zemlja. Ali ja sam zamišljao da je još žalosnija. Te palme-patuljci su jasno zelene, a među kamenjem ima dosta trave. Da ne pada kiša u pustinji, nasuprot onome što se priča?

U izvesnim trenucima kad im je brzina manja od naše, vidim aparate slične ovom koji me nosi. Uvo mi govori da ima i drugih koji su na većoj visini. Ta čitava eskadrila gvozdениh ptica leti kroz prostor. Ma koliko bio ozbiljan moj položaj, ja sam oduševljen. Na kraju, prizor izvanredan, i naši neprijatelji, ma ko da su, nisu obični ljudi, pošto su tako majstorski ostvarili drevnu legendu Ikara.

Moje vidno polje nije mnogo veliko jer, kako sam uspeo da ustanovim zahvaljujući malom pokretu kojeg moji čuvari nisu opazili, pogled mi prolazi između metalnih pločica dna, koje ga sputavaju sa svih strana. Ali zahvaljujući visini sa koje gledam ipak obuhvatam izvesnu površinu.

No, evo, predeo se menja. Posle otprilike jedan sat leta, primećujem najednom palme, livade i bašte. Oaza, ali prilično mala, jer njen prečnik ne prelazi sto pedeset metara. Čim se pojavila, odmah je i nestala. Ali jedva smo je ostavili iza sebe, pojavljuje se druga na vidiku ispred nas, zatim posle te druge, treća, iznad koje prolazimo kao vihor. U svakoj od tih oaza ima samo po jedna kućica. Jedan čovek izlazi iz kuće privučen bukom naših letećih mašina. Sam je. Da li te male oaze imaju samo po jednog jedinog stanovnika?

Ali nov, još nerešiv problem se postavlja. Od prve oaze naša leteća mašina leti iznad linije pravilno raspoređenih stubova za koje bih rekao da su povezani metalnom žicom. Mislim da sanjam. Telegraf — ukoliko to nije telefon — usred džungle!

Pošto smo prešli treću oazu, četvrta, mnogo veća, pojavljuje se pred nama. Vidim drveće, ne samo palme već i druge vrste, izgleda da su karite, bombaksi, baobabi i bagremovi. Vidim i obrađena polja, čak divno obrađena polja, u kojima rade crnci. Zatim su se na vidiku pojavile zidine prema kojima se krećemo.

Upućujemo se toj nepoznatoj varoši, jer evo naša čarobna ptica počinje da se spušta. Uskoro smo iznad nje. To je dosta mala varoš, ali zaista čudnovata. Jasno raspoznajem njene ulice, polukružne i koncentrične, iscrtane prema nekom strogom planu. Središnji deo je skoro pust i u to doba dana u njemu je samo nešto malo crnaca koji se skrivaju po svojim kolibama kad čuju zujanje letećih mašina. Dok, naprotiv, u predgrađu ima dosta stanovnika. To su belci koji nas gledaju, i neka mi Bog oprost, izgleda kao da nam prete pesnicom. Uzalud se pitam šta smo im učinili.

Mašina koja me nosi počinje da se spušta. Prelazimo preko neke uske reke, zatim imam utisak da padamo kao kamen. U stvari, silazimo u spirali i od toga mi je muka. Stomak mi se prevrće. Da neću... Ne, zujanje elise je

prestalo i mašina je dodirnula zemlju. Klizi po tlu nekoliko metara sve manjom brzinom i najzad se zaustavlja.

Jedna ruka vuče džak koji mi je obavijao glavu i skida ga. Jedva imam vremena da obavijem uzice oko ruku i da ih stavim u prvobitan položaj. Pošto su skinuli džak, odvezuju mi ruke. Ali onaj koji me oslobađa primećuje prevaru.

— *Who is the damned dog's son that has made this knot?* — (Koji je to prokleti pseći sin vezao ovaj čvor) — upita promukao glas.

Kao što se može i pomisliti, nisam se potrudio da odgovorim.

Posle ruku, oslobađaju mi noge. Mrdam ih s izvesnim zadovoljstvom.

— *Get up!* (Ustani) — zapoveda strogo neko koga ne vidim.

Ja bih vrlo rado to učinio, ali poslušati nije tako lako. Pošto je cirkulacija krvi u mojim nogama već duže vremena zaustavljena, one sad otkazuju poslušnost. Posle nekoliko uzaludnih pokušaja ipak uspevam da se dignem i da prvi put pogledam ono što me okružuje.

Slika nije vesela. Ispred mene visoka zidina bez ikakvog otvora, u suprotnom pravcu prizor apsolutno isti. S moje leve strane ista stvar. Zaista, perspektive su jednolike! Iznad trećeg zida, koji je s moje desne strane, primećujem neku vrstu kule i visok dimnjak. Da nije to neka fabrika? Moguće je, sve mi izgleda moguće, izuzev što ne mogu da shvatim namenu tog beskrajnog stuba koji se uzdiže, uzdiže, možda sto metara iznad kule.

S moje desne strane slika je drugačija, ali ništa lepša. Dve velike zgrade i ispred njih ogromna građevina, neka vrsta tvrđave s puškarnicama i bedemima. Svi moji zarobljeni drugovi su na okupu izuzev Tonganea, nažalost, a nema ni Malik koja je, međutim, bila tu pri jutrošnjoj etapi. Šta li su s njom uradili?

Pošto nisu imali prozorče koje gleda na polja, kao što sam to ja imao, mojim prijateljima smeta svetlost. Sigurno ne vide mnogo, jer trepću i snažno trljaju oči. Još su ih trljali kad se na rame svakog od nas spusti ruka. Vuku nas, guraju nas, zabezeknuti smo, zaprepašćeni... Šta li hoće od nas, i gde smo ovo, do đavola? Avaj! Minut kasnije bili smo u zatvoru.

3. TIRANIN

(Beležnica Amedea Floransa)

26 mart — Evo me, dakle, u zatvoru. Pošto sam izigravao Mazepu, sada izigravam Silvija Pelika [Silvio Pellico — autor biografskog dela »Moji zatvori«, vrlo popularnog u XIX-om veku. U njemu opisuje svoje tamnovanje (1820—1832) po različitim zatvorima Austrije, gde je bio zatvoren pod optužbom da je »karbonar«, pripadnik pokreta za oslobođenje Italije, i da je kovao zavere protiv Austrije].

Kao što sam to već zapisao na ovim listićima, prekjuče, nešto pre podneva bili smo uhapšeni. Mene su zgrabila tri crnca koji su me dosta grubo naterali da se popnem uz neke stepenice, zatim smo išli mračnim hodnikom koji je izbijao na dugačku galeriju a odatle vodio u naše ćelije. Na krajevima te galerije, dosta lake za nadzor, postavljene su straže. Vrlo je sumnjivo da ćemo ikad moći tuda da pobegnemo.

Uvode me u prostoriju osvetljenu prozorom sa gvozdenom rešetkom, koji je na četiri metra iznad moje glave, zatim zatvaraju vrata i triput okreću ključ. Ostajem sa svojim mislima koje baš nisu ružičaste.

Ćelija je prostrana i dobro provetrena. Tu je sto i na njemu sve što je potrebno za pisanje, stolica, krevet, koji izgleda čist, i toaletni pribor. Električna sijalica je pričvršćena za tavanicu. U stvari, vlažna slama tamnice dosta je udobna. Da je ovo studentska soba a ja slobodan, smatrao bih da je sasvim pristojna.

Sednem, zapalim cigaretu i čekam. Šta? Događaje. Razmišljam o dražima putovanja.

Dva sata kasnije trгла me je iz tog razmišljanja škripa vrata. Reza škripsi, brava pucketa, vrata se polu otvaraju i koga vidim... Čik pogodite! Vidim Čumukija. Da, Čumukija, koji je nestao onog dana kad smo po treći put čuli tajanstveno zujanje kome sad znam uzrok. Drskost mu ne nedostaje. On sme da mi iziđe na oči iako je onako postupio s mojim člancima!

Čumuki, uostalom, i očekuje prilično hladan doček. Pre nego što je ušao u moju ćeliju on je provirio i obazrivo proverio teren. Dobro je i učinio.

— A tu si, trostruka bitango! — rekoj ja poletevši mu u susret u nameri da ga kaznim kako je zaslužio.

Ali udarih na vrata, koja je izdajica brzo zatvorio. Najzad, i bolje. Kad bih baš i pružio sebi zadovoljstvo da mu izvučem uši, čemu bi to koristilo, moglo bi samo da mi pogorša položaj, koji inače nije zavidan. Da nije Čumuki pogodio moje misli? Reklo bi se da jest, jer su se vrata i po drugi put otškrinula i ponovo propustila sitno kovrdžavu kosu lupeža. Ah! Sada može da uđe. Vratio sam se na svoje mesto i povratio sam hladnokrvnost. Ponavljam, ali glasom u kome nije bilo nikakve pretnje:

— Ah! tu si, trostruka bitango! Šta radiš ti ovde?

— Ja biti sluga — odgovori Čumuki gledajući me ispod oka, i otvara širom vrata.

U hodniku su dva crnca, nose hranu koju Čumuki stavlja na moj sto. Kad sam to video, pošla mi je voda na usta i primetio sam da sam mrtav gladan. To nije nimalo čudnovato, jer ništa nisam jeo, a mora da je barem dva časa po podne.

Odbacujući sve brige, posvećujem se ručku, koji mi s velikim poštovanjem služi Čumuki. Ispitujem ga, a on ne čeka da ga molim već odgovara na moja pitanja. Po njegovim rečima ja sam gost — nevoljan gost moćnog kralja, Njegovog Veličanstva Hari Kilera — među nama rečeno vrlo ružno ime — i doveli su me u izvanrednu varoš gde »imati mnogo velike kuće« i »imati mnogo običaja tubab«, što znači puno evropskih izuma. Nije mi teško da u to poverujem posle iskustva sa čudesnim letećim mašinama, od kojih sam još uvek ošamućen.

Produžavam svoju istragu. Znači li to da je taj kralj postavio njega, Čumukija, na put gospođice Mornas, da bi ga ova uzela za vodiča, onako kao što čovek uzme i protiv svoje volje »podmetnutu kartu« nekog mađioničara? Čumuki mi tvrdi da nije i da je on stupio u službu bez ikakve zadnje misli. On čak tvrdi da njegov ugovor nije raskinut, i smatra da je još uvek u službi gospođice Mornas i de Sent-Berena za sve vreme dok njegove gazde budu ostale u Africi. Da li mi se Čumuki podsmeva? Gledam ga. Ne, on govori sasvim ozbiljno, što je, uostalom, još smešnije.

Tvrdi da ga je u to uvukao Morilire, koji jeste u službi tog kralja, čiji smo zarobljenici. Morilire ne samo da ga je obasipao zlatom već mu je, izgleda, opisao oduševljenim rečima moć i darežljivost toga Hari Kilera, koga, uostalom, Čumuki nikad nije ni video, i između ostalog obećao mu bogat i lak život. To su bili razlozi koji su naveli Čumukija da pređe na drugu stranu.

Kad sam ga upitao da li zna šta je bilo s njegovim bivšim drugom Tonganeom, na njegovom gadnom licu se pojavi svirepi izraz, pređe rukom preko vrata i učini:

— Kvrc!

Moje su pretpostavke, znači, bile tačne. Jadni Tongane je zaista mrtav.

Čumuki završava svoju ispovest. Zujanje koje sam čuo onog dana kad je on nestao, bilo je zujanje jedne leteće mašine koja je dovela poručnika Lakura, ili bolje reći kapetana Edvarda Rufusa, dok su nam njegovi ljudi došli u susret kopnom, pod komandom dvaju podoficira a usput su, razonode radi, pljačkali i palili sela na koja su nailazili. Klizaljke tih letećih mašina su prilikom ateriranja u džungli zasekle one brazde koje sam ja sutradan primetio prilikom šetnje sa Tonganeom. Time se objašnjava rđav izgled vojnika i izvanredna elegancija oficira, time se objašnjava strah crnca, ranjenog eksplozivnim zrnom kad je prepoznao jednog od napadača njegovog sela i njegova potpuna ravnodušnost prema oficiru koga nikad nije ni video. A što se tiče njega, Čumukija, njega je odvela ta ista leteća mašina koja se vraćala u svoju bazu ovamo, to jest u...

Čumuki izgovori neko ime, koje strahovito izgovara. Po cenu dugih napora razumem, najzad, da im nameru da kaže »Bleklend«, englesku složenu reč, čiji bi bukvalni prevod značio Crna Zemlja. Ime je prihvatljivo. Mi smo znači u Bleklendu, čudesnoj varoši, po tvrđenju Čumukija, potpuno nepoznatoj i najjučenijim geografima.

Dok mi je crnac davao ta obaveštenja, ja sam razmišljao. Pošto je izdao radi novca, zašto ga novac ne bi naterao da izda i svoje nove gospodare? Odmah Čumukiju činim predloge u tom smislu i govorim mu o vrlo velikoj sumi, koja bi mu bila dovoljna da ceo svoj život provede u slatkom

lenstvovanju. Lupež izgleda smatra da je predlog sasvim prirodan, ali odmahuje glavom kao čovek koji ne vidi mogućnost da osvoji pehar.

— Nema moći otići — reče on. — Ovde imati mnogo vojnika, mnogo »običaji tubab«, mnogo veliki zidovi.

Dodaje da je grad opkoljen pustinjom i da bi nam bilo nemoguće da je pređemo. To je sasvim tačno, kao što sam mogao i sam da utvrdim za vreme svog vazdušnog putovanja. Znači li to da smo osuđeni da ovde ostanemo do kraja života?

Obed je završen, Čumuki se povlači i završavam dan u samoći.

Kad je došlo veče, služi mi večeru (kuhinja je zaista sasvim pristojna). Zatim, u trenutku kad je na mom satu bilo devet časova i nekoliko minuta, iznenada se ugasi električna sijalica. Ležem pipajući.

Posle izvanredno provedene noći, kao što sam to već rekao, ustajem 25. marta i pišem beleške koje nose taj datum i koje opisuju našu otmicu i vazdušno putovanje. Dan prolazi mirno. Ne viđam nikoga izuzev Čumukija koji mi uredno donosi obede. Uveče, poučen iskustvom, ležem ranije. I opravdano, čestitam sebi. U isto vreme kad i sinoć, elektrika se gasi. To je, bez ikakve sumnje, pravilo ove kuće.

Druga noć, opet izvanredna, i evo me opet, jutros 26. marta, sveža i čila, ali nažalost još uvek sam zatvorenik. Ova je situacija besmislena, jer, najzad, šta hoće on od nas? Kad li ću moći da vidim nekoga koga ću to moći da pitam?

Istog dana, uveče, moje su želje bile ispunjene. Videli smo njegovo veličanstvo Hari Kilera, i naša je situacija posle tog viđenja znatno izmenjena. Još sam uzbuđen i sav uzdrhtao od tog susreta.

Moglo je biti tri časa popodne kad se moja vrata otvoriše. Ali ovog puta nije bio Čumuki iza njih, već neko drugi ali opet, naš stari poznanik, Morilire, da ga ne nazovem kao što zaslužuje. Morilire je bio u pratnji oko dvadeset crnaca, kojima je on izgleda zapovedao. Usred te grupe primetih svoje drugove, uključujući tu i mis Bakston-Mornas, ali bez de Sen-Berena, koji je još uvek bio u nemogućnosti da se kreće, kako mi to reče njegova mlada

tetka. Pridružujem se njima misleći da nam je kucnuo poslednji čas i da nas vode na gubilište.

Nije bilo tako. Išli smo čitavim nizom nekih hodnika i stigosmo do neke dosta velike sobe u koju uđosmo dok se naša pratnja zaustavila na pragu.

Jedini nameštaj te sobe sačinjavala je jedna naslonjača od palmovog drveta i jedan sto na kome je bila čaša i do pola puna boca iz koje se širio miris alkohola. Naslonjača je bila iza stola, a u naslonjači je sedeo jedan čovek. Sve su oči bile uprte u tog čoveka i vredelo je truda.

Njegovo veličanstvo Hari Kiler je mogao imati četrdeset pet godina, mada je po izvesnim znacima mogao imati i više. Koliko se to moglo videti, bio je visok, a njegova ramena, ogromne ruke, snažni i mišićavi udovi odavali su neobičnu snagu, da ne kažem herkulovsku.

Ali naročito je glava privlačila pažnju. Na licu bez brade i brkova čitala se dvojnost karaktera, moćnog i podlog u isti mah. Uokviravala ga je proseda neuredna kosa, prava griva, koja je izgleda bila oduvek u zavadi sa češljem. Visoko i čisto čelo odavalo je inteligenciju, ali izvučene vilice i teška četvrtasta brada ukazivali su na grube i žestoke strasti. Obrazi, jako preplanuli, upali su ispod isturenih jagodica da bi se završili dvema opuštenim kesama. Puni su bubuljica koje su toliko crvene da izgledaju krvave. Usne su debele, a donja usna je opuštena i otkriva zdrave jake zube, ali žute i rđavo negovane. Oči, duboko uvučene u duplje iznad kojih su bile čupave obrve, neverovatnog su sjaja, čak na momente neizdržljivog sjaja. Čovek po svemu sudeći nije običan. Ima svakako prohteve, sve poroke i veliku smelost. Odvratan, da, ali i opasan.

Njegovo veličanstvo je imalo na sebi neku vrstu odela za lov od sivog platna: kratke čakšire, dokolenice i vojničku bluzu, sve to prljavo i prekriveno mrljama. Na stolu je bio filcani šešir širokog oboda, a pored njega je ležala njegova desna ruka koja je neprekidno drhtala. Dr Šatonej mi pogledom pokazuje tu uzdrhtalu ruku. Razumem šta je doktor hteo da mi kaže: pred nama je, ako ne alkoholičar, a ono barem pijanica.

Dugo nas je ta individua gledala u tišini. Njegove oči idu od jednog do drugog i pojedinačno nas promatraju. Strpljivo čekamo da se odobrovolji.

— Vas je šestoro, kako su mi rekli — progovara on najzad na francuskom s jakim engleskim naglaskom, dubokim ali promuklim glasom. — Vidim samo petoro. Zašto?

— Jedan od naših je bolestan, od posledica patnji koje su mu vaši ljudi nametnuli — odgovori Barsak.

Opet ćutanje, zatim se naš sagovornik naglo uspravi i upita iznebuha:

— Šta tražite vi kod mene?

Pitanje je toliko neočekivano da samo što se nismo svi nasmejali, uprkos ozbiljnosti situacije. Do vraga! Ako smo se našli kod njega, to je zaista protiv naše volje. On produžava preteći:

— Bez sumnje da špijunirate!

— Izvinite, gospodine,... — započe Barsak.

Ali ovaj ga prekide. Naglo obuzet besom udara pesnicom o sto i grmi:

— Mene oslovljavaju sa »Gospodar«.

Tada je g. Barsak bio divan. Govornik uvek i uprkos svemu, on se uspravi, stavi levu ruku na srce, pa će uz širok pokret ruke:

— Još od hiljadu sedam stotina osamdeset i devete godine Francuzi nemaju više gospodara — izjavi on teatralno.

Ma na kom drugom mestu, priznajem, svečana izjava g. Barsaka bi izazvala smeh, ali u sadašnjim prilikama, licem u lice s tom divljom zveri, ima u njoj nečeg plemenitog, časna reč! Ona znači da se mi nikad nećemo prikloniti pred tim alkoholičarom i avanturistom. Svi odobravamo govorniku, pa čak i g. Ponsen, koji uzvikuje na vrhuncu oduševljenja:

— Uskratite čoveku nezavisnost, oduzećete mu time slobodu!

Dobri g. Ponsen! Namera je svakako bila dobra.

Na tu izjavu, o kojoj se može diskutovati, Hari Kiler je slegao ramenima, zatim je ponovo počeo da nas pojedinačno posmatra, kao da nas još nikad nije video. Pogled mu je prelazio s jednog na drugog izvanrednom brzinom.

Najzad se zadržao na g. Barsaku u koga je uperio strašan pogled. G. Barsak nije ni trepnuo. Čestitam! To dete Juga ima ne samo govorničkog dara već i hrabrosti i dostojanstva. Šef naše ekspedicije naglo raste u mojim očima.

Hari Kiler uspeva da se savlada, što mu se sigurno svakog dana ne dešava, i upita najednom, sa mirnoćom isto tako iznenadnom kao što je bio njegov bes:

— Govorite li engleski?

— Da — odgovori g. Barsak.

— A vaši drugovi?

— Isto tako.

— Dobro — odobri Hari Kiler, koji istim promuklim glasom odmah progovori na engleskom:

— Šta vi tražite kod mene?

Odgovor je bio zaista lak.

— To pitanje bi trebalo mi vama da postavimo — odgovori g. Barsak — i da vas upitamo s kakvim pravom nas silom zadržavate?

— S onim pravom koje ja sam sebi dajem — preseče Hari Kiler koji je jednim skokom već dospeo do krajnje granice žestine. — Dok sam ja živ, niko se ne će približiti mome carstvu.

Njegovom carstvu?... Ne razumem.

Hari Kiler je ustao i, obraćajući se uglavnom g. Barsaku, čije je držanje i dalje bilo odvažno, produži ljutitim glasom, lupajući o sto svojom ogromnom pesnicom.

— Da, da, ja znam da su vaši stigli u Tombuktu, i da stalno napreduju prema ušću Nigera, ali neka se zaustave ili... I evo, sad se usuđuju da pošalju svoje špijune suvim do reke! Ja ću smrviti te špijune kao ovu čašu!

I pridružujući pokret rečima Hari Kiler zaista baci čašu, koja se razbi o pod u hiljadu komada.

— Čašu! — urliknu on okrećući se vratima.

Obuzet je užasnim besom, bukvalno je pobesneo jer mu se čak i malo pene pojavilo na krajevima iskrivljenih usana i u tom trenutku je bilo neprijatno gledati ga. Isturena donja vilica davala mu je izgled divlje zveri, lice mu je bilo crveno, a oči krvave.

Jedan od ljudi Crne Garde požurio je da ga usluži. Ne obraćajući pažnju na njega, goropadnik se naslonio na sto koga je rukama snažno pritiskivao, ponovo se nagao prema g. Barsaku, koji i dalje mirno stoji, i više mu u lice:

— Zar vas, međutim, nisam dovoljno upozorio. Priča o dung-kono, izmišljena po mojoj zapovesti, bila je prva opomena. Ja sam vam postavio na put vrača koji predskazuje budućnost, i ako su se njegova proročanstva ostvarila, sami ste za to krivi. Ja sam vam poslao vodiča, mog roba Morilirea, koji je u Sikasou poslednji put pokušao da vas zaustavi. Sve je bilo uzalud. Uzalud sam vas lišio pratnje, uzalud vam nisam davao hranu, vi ste tvrdoglavo i dalje išli prema Nigeru... E, pa dobro, stigli ste do Nigera, čak ste ga i prešli, i sad znate ono što ste hteli da doznate... Mnogo ste time dobili! Kako ćete uspeti da ispričate ono što ste videli onima koji vas plaćaju?

Obuzet nekim čudnim nemirom, Hari Kiler se sad šeta krupnim koracima. Po mom mišljenju, nema sumnje, on je lud. Iznenada se zaustavlja, jer mu je najednom nešto palo na pamet.

— U stvari — upita on Barsaka iznenađujuće mirno — zar vaš prvobitan cilj nije bio Sej?

— Jeste — odgovori Barsak.

— Zašto ste u tom slučaju pošli u sasvim drugom pravcu? Šta ste tražili u Kubou?

Hari Kiler proprati ovo svoje pitanje prodirućim pogledom dok smo se mi zbunjeno zgledali. Pitanje je bilo vrlo tugaljivo, zaista, pošto smo se dogovorili da ne izgovorimo ime mis Bakston. Srećom g. Barsak nalazi dosta zgodan odgovor.

— Pošto nas je napustila pratnja, mi smo se uputili prema Tombuktu — reče on.

— A zašto ne prema Sikasou? To je bilo mnogo bliže.

— Mi smo mislili da je bolje da idemo ka Tombuktu.

— Hm! — učini neodlučno Hari Kiler, koji posle kratkog ćutanja produži.

— Znači, vaša namera nije bila da idete na istok do Nigera?

— Ne — reče Barsak.

— Da sam to mogao da pogodim — obavesti nas Hari Kiler — vi danas ne biste bili ovde.

Duhovito zaista... Kao da se potrudio da nas to upita!

Koristim novo ćutanje, koje je nastalo posle neumesne opaske Hari Kilera, da i ja uzmem reč. Ja sam mladić krajnje logičan, ja koji vam ovo govorim. Sve što nije logično smeta mi. To mi izgleda kao orman u neredu. Dakle, u celoj toj priči ima jedna stvar koja mi nije jasna. Zbog toga se umešah:

— Izvinite, dragi gospodine, — rekoh savršeno učtivo — zaista bih želeo da doznam zašto ste se toliko trudili da nas dovedete ovamo umesto da ste nas ubili, što bi bilo mnogo jednostavnije. Vašem kapetanu Edvardu Rufusu i njegovim ljudima to nije bilo teško, pošto mi ništa nismo sumnjali, a to je još uvek bio najbolji način da nas se oslobodite.

Hari Kiler se namrštio i gleda me prezrivo. Ko je taj patuljak koji se usudio da ga oslovi? Ali me je ipak udostojio odgovora:

— Da bih izbegao istragu francuskih vlasti, koju bi svakako izazvalo ubijanje jedne zvanične ekspedicije.

Zadovoljan sam delimično. Ali ipak ne sasvim. Primećujem:

— Izgleda mi da će naš nestanak imati iste posledice.

— Razume se — priznade Hari Kiler, koji zasad pokazuje više zdravog rasuđivanja. — Zbog toga bih više voleo da ste odustali od svog puta. Samo me je vaša tvrdoglavost naterala da vas ovamo dovedem.

Protivnik mi pruža priliku. Treba se požuriti i iskoristiti je.

— Pa, može još sve da se uredi — rekoh ja. — Pošto sada znate da mi nismo imali nameru da idemo do Nigera, vi biste mogli da nas ostavite tamo gde ste nas i našli, i tako više neće biti reči...

— Da biste posle išli i pričali sve šta ste ovde doznali? Da otkrijete postojanje ovog grada o kome još niko na svetu ne zna? — prekide me žestoko Hari Kiler. — Ne, dockan je. Ko uđe u Bleklend, više nikad iz njega ne izlazi.

Neka se dere koliko hoće. Počinjem već da se navikavam na njegove bure. Ništa se, dakle, ne uzbuđujem i uporno nastavljam:

— U tom slučaju biće istraga?

— Verovatno — odgovori Hari Kiler, čija se barometarska iglica već vratila na lepo vreme — ali moj će položaj biti bolji. Ako budem otkriven i ako budem morao da se borim, imaću ipak nešto više nego da ste mrtvi.

— A šta to?

— Taoce.

Nije nimalo glup ovaj samodržac. Sasvim je u pravu.

Ali i ja sam bio u pravu što sam ga intervjuisao, jer iz njegovih odgovora izlazi da nema nameru da nas ubije. To je uvek prijatno doznati.

Hari Kiler je ponovo seo u naslonjaču iza stola. Zaista je vrlo neobičan čovek. Evo, sad je potpuno miran i potpuno gospodari sobom.

— Razmotrimo situaciju — reče on ledenim glasom koji je za nas novost. — Vi ste u Bleklendu, iz njega nećete više izaći. A što se tiče vašeg života, on će biti onakav kakvim ga vi napravite. Ja nikome ne polažem računa. Mogu da vas zadržim u zatvoru ili da vas ubijem ako mi se to dopadne, a isto tako mogu da vas pustim da uživate u slobodi, koju i sam uživam, u granicama carstva.

Opet ta reč. Da se iskriviš od smeha.

— To sve zavisi od vas — produži Hari Kiler obraćajući se posebno g. Barsaku, koga je zaista počeo da smatra kao našeg šefa. — Vi ćete za mene biti taoci ili...

Hari Kiler napravi pauzu. G. Barsak ga gleda sa razumljivim čuđenjem. Šta bi mogli drugo biti?

— ...ili moji saradnici — hladno završi Hari Kiler.

Reći da nas je predlog Hari Kilera začudio, bilo bi slabo. Mi smo bukvalno zapanjeni. Međutim on nastavlja isto onako hladno:

— Ne treba misliti da se ja zavaravam u pogledu napredovanja francuskih trupa. Ako se još ne zna da ja postojim, neminovno će se to kad-tad doznati. Tog dana ću morati ili da se tučem ili da pregovaram. Nemojte misliti da se ja plašim bitke. Ja sam u stanju da se branim. Ali rat nije jedino moguće rešenje. Kolonizacija Nigerske okuke zadavaće brige Francuskoj još mnogo godina. Kakve bi koristi mogla imati da se izlaže opasnosti poraza ako bi protiv moje volje napredovala prema istoku, preko okeana peska, kojega ja pretvaram u plodna polja? Dobro vođeni pregovori mogli bi dovesti do savezništva...

Taj čovek ni od čega ne preza! Odiše sav ohološću. Može li se i zamisliti da će se Francuska Republika udružiti sa tim malim bubuljičavim tiraninom?

— S vama! — uzviknuo je zaprepašćeno g. Barsak i time izrazio i naše mišljenje.

Ali to je bilo dovoljno da se bura ponovo razbesni. IT stvari, zatišje je suviše dugo trajalo. Počelo je da biva jednolično.

— Vi možda nalazite da ja nisam toga dostojan! — riknu Hari Kiler sevajući očima i opet udarajući po stolu, kao da hoće da ga polomi. — Ili se možda nadate da ćete mi pobeći?... Ali vi ne znate moju snagu...

Diže se i završi glasom punim pretnje.

— Sad ćete je upoznati.

Na njegov poziv, garda je ušla. Dohvataju nas, vuku nas. Penjemo se beskrajinim stepenicama, zatim nas teraju trčecim korakom preko neke velike terase, sa koje polaze druge stepenice. Najzad izlazimo na zaravan neke kule, gde nam se Hari Kiler uskoro pridružuje.

Ovaj je čovek promenljiv kao prolećno vreme. Kod i njega nema sredine. On prelazi naglo iz ludog besa u ledeni mir i obrnuto. Sad na njemu nema ni traga onog poslednjeg besa.

— Vi ste ovde na četrdeset metara visine — reče nam glasom vodiča koji objašnjava neku znamenitost. — Horizont je, dakle, udaljen oko dvadeset tri kilometra. Možete, međutim, videti da je, koliko god oko dopire, pustinja, koja nas okružuje, pretvorena u plodna polja. Carstvo, čiji sam ja gospodar ima, znači, najmanje hiljadu šest stotina kvadratnih kilometara. Ono u stvari ima tri hiljade kvadratnih kilometara. To delo je ostvareno za deset godina.

Hari Kiler se zaustavi za trenutak. Kad je dovoljno uživao u svom ponosu, ovog puta opravdanom, on produži.

— Ako bi neko želeo da uđe u taj prostor od tri hiljade kvadratnih kilometara, ili ako bi pokušao da izađe, ja bih osmeh bio obavešten preko trostrukog niza stanica koje su s ovom palatom vezane telefonom...

Evo, znači, objašnjenja za oaze i telegrafske stubove koje sam video prekjuče ujutro. Slušamo Hari Kilera koji, pokazujući nam jedan stakleni fenjer, sličan onima na svetionicima samo mnogo veći, podignut na sredini zaravni, produžava istim glasom.

— Čak i da nije tako, ipak niko ne bi mogao protiv moje volje da pređe odbrambenu zonu široku jedan kilometar, koja se nalazi na pet kilometara od zidina Bleklenda i koju zraci moćnih reflektora osvetljavaju preko noći. Zahvaljujući svojoj optici, ovaj instrument, koji je dobio ime cikloskop, pokazuje taj deo kružnog terena. Čuvar, koji se nalazi u centru aparata, uvek ima pred očima sve njegove tačke ogromno uveličane. Uđite u cikloskop, ja vam dozvoljavam, i uverićete se sami.

Vrlo radoznali, koristimo dozvolu i ulazimo u aparat kroz vrata napravljena od ogromnog sočiva koje se pokretalo na šarkama. Čim smo se zatvorili,

spoljni svet je u našim očima promenio izgled. Na koju god stranu pogledamo, pre svega vidimo uspravnu zidinu koju mreža crnih crta deli na mnogobrojne odvojene kvadratiće. Ta zidina, od čijeg nas donjeg dela razdvaja mračan ponor, a čiji se vrh, čini nam se, uzdiže do neverovatne visine, kao da je od neke mlečne svetlosti. Međutim, brzo primećujemo da njegova boja nije jednolična, već se naprotiv sastoji od bezbrojnih tačaka različitih tonova i dosta neodređenih oblika. Trenutak pažnje nam pokazuje da su te tačke jedne drveće, druge polja, treće putevi ili ljudi koji rade zemlju, sve dovoljno, uveličano tako da se mogu bez ikakvog napora raspoznavati.

— Vidite li one crnce — reče Hari Kiler pokazujući nam dve tačke koje su bile vrlo daleko jedna od druge. — Pretpostavimo da im je palo na pamet da pobegnu. Ne bi daleko otišli.

Govoreći to uzeo je telefonsku slušalicu.

— Sto jedanaesti krug. Odeljak hiljadu pet stotina dvadeset osam — reče on. Zatim, pošto je dograbio drugu slušalicu, dodade:

— Četrnaesti krug. Odeljak šest hiljada četiri stotine dva.

Najzad se okrete nama.

— Gledajte dobro — preporučuje nam on.

Posle nekoliko trenutaka čekanja, za koje se vreme ništa naročito nije dogodilo, jednu od crnih tačaka iznenada je prekrio oblak dima. Kad se dim razišao, crne tačke je nestalo;

— Šta je bilo sa čovekom koji je tu radio? — upita gospođica Mornas glasom prigušenim od uzbuđenja.

— On je mrtav — hladno odgovori Hari Kiler.

— Mrtav! — povikasmu mi. — Ubili ste tog nesrećnika bez razloga!

— Utešite se, to je samo jedan crnac — objasni Hari Kiler savršeno jednostavno. — Roba bez vrednosti. Kad ih više nema, još uvek ih ima. Ovaj

je ubijen vazdušnim torpedom. To je neka vrsta rakete čiji je domet do dvadeset pet kilometara i mogli ste da ocenite njenu brzinu i preciznost.

Dok slušamo njegovo objašnjenje, ukoliko, nam to dozvoljava uzbuđenje koje neminovno izaziva tako strašna svirepost, nešto je ušlo u naše vidno polje, brzo se diglo duž mlečnog zida i druga je tačka takođe nestala.

— A ovaj čovek? — upita gospođica Mornas bez daha.

— Je li i on mrtav?

— Ne, — odgovori Hari Kiler — ovaj je živ. Videćete ga za koji trenutak.

On izlazi okružen svojom gardom, koja nas gura napolje. Evo naš opet na zaravni kule. Gledamo oko sebe i na izvesnoj daljini vidimo kako ide prema nama, brzinom meteora, aparat sličan onome koji nas je dovde doveo. Primećujemo da se ispod ravnog dna njiše neki obešen predmet.

— Evo jedrilice — reče Hari Kiler, koji nam time kazuje i ime leteće mašine.

— Za nepun minut, videćete da li je ovde moguće ući ili izaći protiv moje volje.

Jedrilica se zaista brzo približavala. Sve je veća. Najednom smo uzdrhtali: onaj predmet koji se njihao ispod nje, to je crnac koga neka vrsta ogromnih klešta drži preko sredine tela.

Jedrilica prilazi još brže... Prelazi preko kule... Užas! Klešta su se otvorila i nesrećni crnac pada pred naše noge. Iz njegove smrvljene glave mozak pršti na sve strane, a mi smo poprskani krvlju.

Krik negodovanja nam se ote iz grudi. Ali gospođica Mornas se ne zadovoljava time, ona dela. Sevajući očima, bleđa, modrih usana, ona odgurnu iznenađene čuvare i polete prema Hari Kileru.

— Podlače! Bedni ubico — viče mu ona u lice, dok njene male ruke grabe zlikovca za gušu.

On je se oslobađa bez napora i svi drhtimo za smelu devojkicu. Avaj! Ne možemo da joj pomognemo. Garda nas je dohvatila i drži nas polu oborene. Srećom, ne izgleda da bar zasad tiranin ima nameru da kazni našu

hrabru saputnicu, koju su dva čoveka odvukla unazad. Iako mu oko usta titra svirep izraz, nešto slično izrazu zadovoljstva odražava mu se u pogledu.

— Eh! Eh!... — učini on, dosta dobroćudnim glasom. — Srčana je...

Zatim je nogom odgurnuo ostatke nesrećnog crnca.

— To! — reče on. — Ne treba da se uzbuđujete zbog takve sitnice, mala moja.

Silazi, a nas vuku za njim, i ponovo nas dovode u sobu sa bogatim nameštajem: jednim stolom i jednom jedinom stolicom, koju ću zbog toga odsad zvati Prestona dvorana. Hari Kiler seda na taj presto i gleda nas.

Rekoh da nas gleda... U stvari on obraća pažnju samo na gospođicu Mornas. U nju je upro svoje strašne oči u kojima se malo-pomalo raspaljuju neke zle iskre.

— Sad znate moju moć — reče on najzad — i dokazao sam vam da moje ponude nisu za potcenjivanje. Ja ih ponavljam poslednji put. Rekoh su mi da među vama ima jedan poslanik, jedan lekar, jedan novinar i dve budale.

Sto se tiče g. Ponsena, u redu! Ali za jadnog de Sen-Berena, kakva nepravda!

— Poslanik će u slučaju potrebe pregovarati sa Francuskom, sagradiću bolnicu za lekara, novinar će ući u »Bleklendski grom«, a gledaću da upotrebim i drugu dvojicu. Ostaje mala. Ona mi se dopada... Njome ću se oženiti.

Kao da nas je grom pogodio kad smo čuli taj neočekivani zaključak. Ali sa ludakom...

— Ništa se od svega toga neće ostvariti — odgovori čvrstim glasom g. Barsak. — Gnusni zločini čiji smo bili svedoci nisu nas nimalo pokolebali, naprotiv. Mi ćemo podneti silu koliko god budemo morali, ali nikad nećemo biti ništa drugo, ma šta se desilo, do vaši zarobljenici ili vaše žrtve. A što se tiče gospođice Mornas...

— Aha! znači Mornas je ime moje buduće žene? — prekide ga Hari Kiler.

— Da li se ja zovem Mornas ili drugačije — povika naša saputnica dovedena do besa — znajte da vas smatram za divlju životinju, za biće nisko i odvratno i da smatram vaš predlog kao uvredu, najpodliju, najsramniju, naj...

Gospođica Mornas se zagrcnu, glas joj se prekide i ona briznu u grčevit plač. A Hari Kiler se samo nasmejao.

— Dobro... dobro... — reče on. — Ja se ne žurim. Svima dajem dajem mesec dana za razmišljanje.

Ali barometar je naglo pao i bi kraj lepom vremenu. On ustade i obrati se straži:

— Odvedite ih! — zagrme strašnim glasom.

Gospodin Barsak se za trenutak opirao straži koja ga vuče. Oslovljava Hari Kilera.

— A kroz mesec dana, šta ćete učiniti sa nama? — upita ga.

Vetar se okrenuo. Tiranin više ne obraća pažnju na nas i uzdrhtalom rukom prinosi usnama veću količinu alkohola koju je sebi nasuo. Na pitanje g. Barsaka, odvoji čašu od usana pa će bez ikakve ljutnje:

— Ne znam ni ja sam... — reče on neodlučno, dižući oči prema tavanici. — Možda ću vas i obesiti...

4. OD 26. MARTA DO 8. APRILA

Kao što je rekao Amede Florans u svojim beleškama, šest zarobljenika su izašli vrlo uzbuđeni posle sastanka sa Hari Kilerom. Smrt dvojice nesrećnih crnaca, a naročito strašan kraj drugoga, duboko su ih potresli. Da li je moguće da postoje tako svirepa bića da stvaraju takve patnje, bez razloga, iz čefa u jedinom cilju da pokažu svoju odvratnu moć?

Čekalo ih je veoma prijatno iznenađenje po izlasku sa tog burnog sastanka. Bez sumnje je Hari Kiler, koji im je dao mesec dana za razmišljanje, hteo da ih pridobije dobrim postupkom. Kako bilo da bilo, vrata njihovih ćelija nisu više bila zaključavana kao dotada i od tog trenutka mogli su slobodno da se kreću po galeriji, koja je postala njihova zajednička soba, u kojoj su mogli da budu zajedno koliko god žele.

Na jednom kraju te galerije nalazile su se stepenice koje su izlazile na gornji sprat gde se nalazila kula u kojoj su bile i njihove ćelije. Dozvoljeno im je i korišćenje te terase. Iako za vreme sunčanih časova nisu mogli da koriste tu prednost, veoma su cenili zadovoljstvo da provode napolju večeri, koje su produžavali koliko god su hteli i niko im nije ništa zamerao.

Pod tim uslovima život, u stvari, nije bio težak i bili su zadovoljni, koliko im je to dozvoljavao nedostatak slobode i opravdana briga za budućnost. Skup ćelija, galerija i terasa predstavljali su pravi nezavisan stan u kome ništa nije podsećalo na zatvor izuzev zatvorenih vrata na drugom kraju galerije prekoputa stepeništa na koje su imali pristupa. Iza tih zatvorenih vrata bila je straža. Glasovi te straže i zveket oružja stalno su podsećali zarobljenike da je ta granica za njih bila nepremostiva.

Domaće poslove je svršavao Čumuki, koji je bio vrlo revnosta. Uostalom, njega su viđali samo u vreme kad je radio. Pošto bi počistio ćelije i poslužio obede, odlazio je, i zarobljenici nisu morali da podnose prisustvo tog lupeža, kome su, barem delimično, imali da zahvale za svoju nesreću.

Preko dana su se posećivali ili su se šetali po galeriji da bi se, kad zađe sunce, popeli na terasu, gde im je ponekad Čumuki služio čak i večeru.

Kula, četvrtastog oblika, u kojoj su bili zatvoreni, nalazila se na zapadnom uglu Palate i uzdizala se sa dve strane iznad velike terase. Od terase ju je

razdvajalo nekoliko unutrašnjih stepeništa, koja su prešli da bi stigli do središnje kule gde su videli cikloskop. Druge dve fasade su se uzdizale, jedna prema Trgu između Palate i Fabrike, Trgu kojeg je ogromna zidina graničila prema Crvenoj Reci, a druga fasada je produžavala tu zidinu i padala strmo u reku sa oko trideset metara visine.

Nije vredelo pomišljati na bekstvo. A da se ne govori o teškoćama da se pobegne od nadzora, čiju je celishodnost Hari Kiler tako svirepo dokazao. Nisu mogli ni da pomisle da izađu iz Palate. Preći iz kule na terasu, kojom su stalno krstarili savetnici, dežurni Meri-Felou i crnci koji su pripadali posluži ili Crnoj Gardi, ne bi služilo ničemu čak i pod pretpostavkom da je to bilo ostvarljivo. Ne bi se ništa dobilo ni da se pobegne na Trg koji je sa svih strana okružen neprolaznim zidinama. Jedino bi možda Crvena Reka pružila neki izlaz, ali zarobljenici nisu imali ni lađicu, niti ma kakvo sredstvo da se spuste niz strmi zid od trideset metara koji ih je delio od reke.

Sa terase su mogli da prate pogledom tok reke, koja se i uzvodno i nizvodno gubila među drvećem, već prilično velikim mada je bilo zasađeno tek pred deset godina. Izuzev javnog parka, koga im je skrivao ostali deo Palate, Bleklend se prostirao pred njihovim očima. Videli su sva tri dela odeljena visokim zidinama, polukružne i koncentrične ulice zapadne i istočne četvrti, sa njihovim retkim belim stanovništvom, i središte gde se u zoru tiskala masa crnaca pre nego što će se raštrkati po okolnim poljima.

Pogledom su delimično prodirali i u Fabriku, ali ono što su videli, davalo im je vrlo malo podataka o toj drugoj varoši uključenoj u prvu, ali s kojom kao da nije imala nikakve veze. Čemu su služile sve te različite zgrade koje je nadvisivao odžak, iz koga nikad nije izašao ni pramen dima, i kula ista kao i na Palati, ali izdignuta na preko sto metara visine tim neobjašnjivim stubom, koji je Amede Florans primetio u trenutku svog dolaska? Šta su predstavljale te prostrane zgrade podignute u okviru zida na delu duž Crvene Reke, zgrade od kojih su više njih bile pokrivene debelim slojem zemlje i trave? Kakvim potrebama je odgovarao onaj drugi deo, mnogo veći, koji su prekrivale bašte i voćnjaci? Čemu metalni pokrivač na vrhu visokog zida koji je kao poseban bedem opasivao taj deo? Čemu široki i duboki rov u njegovom podnožju? Čemu čak i taj zid kad već sa one dve strane, koje se ne graniče ni rekom ni Trgom, postoji drugi zid iza kojeg

počinju polja? Izgledalo je kao da se istovremeno htelo da ta mala posebna varoš ima dopunsku zaštitu, a i da bude nemoguće da se iz nje neposredno opšti sa spoljnim svetom. Sve je to bilo neobjašnjivo.

Kad su o tome pitali Čumukija, znao je jedino da kaže ime te unutrašnje varoši. *Work-House*, rekao je on jednostavno, s izvesnim sujevernim strahom, jako naglašavajući to ime, koje smo već u ovoj priči preveli francuskom rečju Fabrika. Uostalom, Čumuki, novi regrut Hari Kitera, sigurno ni sam nije mnogo više znao, i bio bi nesposoban da objasni bojazan koju je pokazivao, a koja je sigurno odraz opšteg mišljenja cele varoši. Znači, neka se sila krila iza tih zidina bez otvora, koje su se nalazile prema Palati. Kakve je prirode bila ta sila? Da li će ikad uspeti da je upoznaju i da li će moći da je pridobiju?

Ako je sloboda svih njih bila prilična, sloboda Džejn Bakston je bila još mnogo veća. Na zapovest Hari Kitera, Čumuki joj je dao do znanja da može da se kreće bez ikakvih ograničenja i bez bojazni, kako u Palati tako i na celoj površini Trga. Bilo joj je samo zabranjeno da pređe Crvenu Reku, što ona, uostalom, nije ni mogla da učini, jer je stražar Meri-Felou bio uvek na straži na Kastls Bridžu.

Nepotrebno je reći da mlada devojkica nije uopšte koristila tu dozvolu. Ma šta se desilo, njena će sudbina biti ista kao i sudbina njenih nesrećnih drugova. Ona je, dakle, ostala zarobljenik kao i oni, na veliko Čumukijevo iznenađenje, koji je smatrao da su zaista divni planovi koji su se odnosili na njegovu bivšu gospodaricu.

— Ti nemati dobro ostati zatvor — govorio joj je on. — Kad udati gazda, imati dobro. Ti moći osloboditi tubab.

Ali Džejn Bakston je ravnodušno slušala to ubeđivanje u crnačkom stilu i Čumuki je uzalud držao takve govore.

Kad nisu bili okupljeni u galeriji ili na terasi kule, zarobljenici su svoje slobodno vreme provodili svaki prema svom ličnom nahođenju. Kad su zarobljenici bili zajedno, predmet razgovora im je bio mnogo ozbiljniji. Kao što se to može i pretpostaviti, uglavnom su govorili o svom položaju i o

onome od koga je njihov položaj zavisio, to jest o Hari Kileru, jer je on na njih ostavio značajan utisak, uprkos proteklom vremenu.

— Ko može da bude ta individua? — upita jednog dana Barsak.

— Englez — odgovori Džejn Bakston. — Njegov naglasak isključuje svaku sumnju.

— Englez — dobro — produži Barsak — ali to nam ne kazuje baš mnogo. U svakom slučaju, to nije običan čovek. Da on za deset godina stvori ovu varoš, ovako preobrazi pustinju, dovede vodu ovde, gde se vekovima za nju nije znalo, da se ostvari takvo delo, nameće se pretpostavka da treba da je pravi genije, koji mora da ima i veliko naučno znanje. Nepojmljivo je da je ovaj avanturista tako neobično darovit.

— Za mene je to utoliko nepojmljivije — reče Amede Florans — što je po mom mišljenju Hari Kiler lud.

— Barem je polu-lud — popravi dr Šatonej — ali polu lud alkoholičar, što je utoliko strašnije.

— Sticaj tih dveju osobina — reče Amede Florans — čini od njega klasičan tip tiranina, to jest naprasitog čoveka, kome je slučaj dao moć i koji se njome služi kao razmaženo dete. Ne mogavši da podnese i najmanji otpor on naglo prelazi iz besa u mir i obrnuto, i izražava duboko prezrenje ljudskog života, razume se, života drugih.

— Sličan tip nije redak u Africi — objasni dr Šatonej. — Naviknuti da žive u društvu ljudi koji su im podređeni, kojima zapovedaju bez kontrole, Evropljani se vrlo često pretvaraju u svirepe despote, ukoliko ih čvrst karakter i plemenitost nisu mogli da spasu od tog pada. Despotizam je uobičajena bolest u kolonijama. Hari Kiler je otišao malo dalje, to je sve.

— Za mene je on lud, ponavljam — zaključi Amede Florans — i mi ne možemo računati na jednog ludaka. Siguran sam da nas je zaboravio, ali zato može da se desi da kroz pet minuta zapovedi da nas pogube, bez mnogo priče.

Tokom cele nedelje te se pesimističke pretpostavke Amedea Floransa nisu ostvarile, i sve do 3. aprila ništa se novo nije dogodilo. Ali tog dana su,

naprotiv, zabeležena dva različita događaja. Oko tri časa popodne zarobljenici su bili prijatno iznenađeni dolaskom Malik. Čim je videla Džejn Bakston, Malik joj pritrča i poljubi dirljivom toplinom ruke svoje dobre gospodarice, koja je bila isto toliko uzbuđena.

Od male crnkinje su doznali da je, umesto da bude prebačena jedrilicom kao ostali zarobljenici, putovala u etapama sa četrnaest ljudi i dva podoficira bivše pratnje, koji su za vreme puta vrlo rđavo s njom postupali. Nisu pitali mladu devojkicu o Tonganeu, jer sudeći po njenoj tuzi, ona izvesno o njemu nije imala nikakvih vesti.

Dva časa posle dolaska Malik iskrasao je nov događaj, ali sasvim druge prirode. Bilo je oko pet časova kad je Čumuki dotrčao u galeriju. Dajući vidne znake uzbuđenja, obavestio je zarobljenike da ga je poslao Hari Kiler sa zapovešću da odmah dovede gospodaru gospođicu Mornas, koju je ovaj tvrdoglavo i dalje smatrao kao svoju buduću ženu.

Zarobljenici su jednoglasno odgovorili odlučnim odbijanjem na Čumukijevo saopštenje, te je ovaj morao da se povuče uprkos svom navaljivanju. Čim je on otišao, živo su raspravljali o neobičnom pozivu Hari Kilera. Svi su se složili da njihova saputnica ni pod kojim izgovorom ne sme da se odvoji od njih.

— Zahvaljujem vam, prijatelji, — reče im Džejn Bakston — na hrabroj zaštiti koju mi pružate, ali nemojte misliti da bih ja bila bez odbrane i kad bih se našla sama pred tim grubijanom, koji — najzad — ni sam nije nepobedljiv. Ako su vas pretresli, smatrali su da je ta mera predostrožnosti nepotrebna kad se radi o ženi i ostavili su mi ovo oružje.

Govoreći to, Džejn Bakston je pokazala bodež kojeg je našla u grobu svog brata, i od tada ga nosila u pojasu.

— Budite sigurni da ću znati da se poslužim njim ako to bude potrebno.

Jedva je imala vremena da stavi nož na mesto, skrivajući ga naborima svoje bluze, kad se Čumuki vrati prestrašen. Hari Kiler se strašno razbesneo kad je čuo odgovor gospođice Mornas i naredio joj je da smesta dođe k njemu. A ako to bude i dalje uporno odbijala, šest zarobljenika će biti odmah obešeni.

Kolebanju više nije bilo mesta i Džejn Bakston, ne želeći da izlaže takvoj opasnosti one koje je uvukla u ovu avanturu, reši se da popusti uprkos preklinjanju svojih drugova. Ovi su uzalud pokušali da je silom spreče da ode. Na Čumukijev poziv dvanaest crnaca je upalo u galeriju i savladalo petoricu ljudi držeći ih sve dok Džejn nije nestala.

Vratila se tek oko osam časova uveče, posle tri duga sata odsustvovanja. Za to vreme su njeni drugovi, a naročito jadni de Sen-Beren, koji je lio vrele suze, bili vrlo zabrinuti za nju.

— Pa? — upitali su je svi uglas kad su je videli.

— Pa, sve je dobro prošlo — odgovori im mlada devojka još sva uzdrhtala.

— Šta je hteo od vas?

— Ništa, ili bolje reći, hteo je samo da me vidi. Kad sam stigla, on je već počeo da pije, kako to izgleda ima običaj, i bio je upola pijan. Ponudio me je da sednem i počeo je da mi se udvara na svoj način. Rekao mi je da sam po njegovom ukusu i da bi vrlo voleo da ima malu domaćicu kao što sam ja, hvalio je svoju moć i svoje bogatstvo, koji su po njegovim rečima ogromni, i rekao je da ću i ja u svemu tome uživati, kao on sad, kad budem njegova žena. Ja sam ga mirno slušala i rekla mu samo da nam je on dao mesec dana za razmišljanje, a da je tek nedelju dana prošlo. Ma koliko to izgledalo čudnovato, nije se bunio. Ja, zaista, mislim da na tog ludaka imam izvestan uticaj. Rekao je da će sačekati da prođe mesec dana pre nego što donese neku odluku, ali pod uslovom da svako popodne provedem s njim.

— Znači, moraćeš tamo opet da ideš, jedna moja mala — uzviknu de Sen-Beren očajno.

— To je neizbežno — odgovori Džejn Bakston — ali sudeći po ovom prvom danu, ne verujem da se izlažem ma kakvoj opasnosti. Posle sedam časova bio je sasvim pijan i moja se uloga sastojala samo u tome da mu punim lule i čašu sve do trenutka kad je taj grubijan počeo da hrče. Iskoristila sam to i vratila se vama.

Od toga dana Džejn Bakston je zaista morala svakodnevno oko tri sata da ide Hari Kileru, i ostajala je sve do osam. Po onome što je pričala svako

veće, sporazum se i dalje miroljubivo izvršavao. Svako popodne je prolazilo na isti način. Kad bi stizala, našla bi tiranina u društvu savetnika kojima je izdavao zapovesti. Te su zapovesti, uostalom, svedočile o retkoj inteligenciji. Nije bilo ničeg naročitog u njegovim nalogima koji su se odnosili na upravljanje gradom i na poljoprivredne poslove, i uprava Bleklenda ne bi bila nimalo tajanstvena da se Hari Kiler nije s vremena na vreme naginjao i šaputao na uvo nekome od savetnika neki tajni nalog. Kakav je to nalog, to Džejn nije znala.

Savet je redovno trajao do četiri časa, zatim su se svi povlačili, a Džejn Bakston je ostajala sa Hari Kilerom. Ali je ovaj uskoro ostavljao samu. Svakoga dana tačno u pola pet nestajao je iz nekih malih vrata, čiji je ključ uvek imao. Kuda je išao? Džejn nije ništa znala.

Tri prva dana je čekala Hari Kilerov povratak, i nekoliko trenutaka po njegovom odlasku čula je neke čudne zvuke koji su ličili na jauke u daljini, kao da jauče čovek podvrgnut mučenju. Ti jauci bi trajali oko četvrt časa, zatim bi prestajali. Posle pola časa odsustvovanja Hari Kiler bi otvarao mala vrata na koja je izišao, i vraćao se vrlo dobro raspoložen. Džejn mu je tada punila lulu i čašu, i on bi pio sve dok se potpuno ne napije.

Prva tri dana Džejn Bakston je čekala Hari Kilera u sobi u kojoj ju je on ostavljao, ali ti daleki jauci izazvani patnjom, koju nije bila u mogućnosti da ublaži, postali su joj nepodnošljivi i uobičajila je da se za tih pola časa šeta po Palati, a osoblje, savetnici, crnačka posluha i Meri-Felous koji su bili na straži, već su je poznavali i ukazivali su joj čak i izvesno poštovanje.

Svake večeri u času kad bi ga piće savladalo, Hari Kiler joj je bio na milost i nemilost. Tada bi devojci bilo vrlo lako da ubije tog pijanog tiranina udarcem bodeža, koji je bio jedino što je nasledila od svog nesrećnog brata. Ali ipak to nije učinila. Pored toga što nije mogla da udari čoveka bez odbrane, ma kakav on bio, čemu bi to ubistvo služilo? I kad bi Hari Kiler bio ubijen, još uvek je ostajala banda zlikovaca, koje je on nazivao svojim savetnicima, crnci zverskih lica iz njegove Crne Garde i sva ta sumnjiva rulja koja je sačinjavala stanovništvo Bleklenda. Položaj zarobljenika ne samo što se ne bi popravio već bi se naprotiv pogoršao smrću možda jedinog čoveka u gradu koji je, u časovima kad je bio svestan, zaista bio inteligentan, i

shvatao preimućstvo relativne blagosti. Sa tim su se prijatelji Džejn Bakston, upitani za savet, saglasili. Ne, nije trebalo ni po koju cenu ubiti Hari Kilera.

Ali postojao je drugi plan, koji je možda bio bolji. Pošto je Džejn uživala poverenje tiranina, možda nije bilo nemoguće to iskoristiti i dočepati ga se? Tada bi i taoci imali jednog taoca i mogli bi ravnopravno da pregovaraju.

Nažalost, taj je plan naišao na velike teškoće. Kako oteti Hari Kilera pored osoblja koje je stalno prolazilo kroz Palatu i pored ljudi koji su čuvali stražu pred vratima zarobljenika? Pa čak i kad bi tu prvu prepreku savladali, zar ne bi moglo da se desi da stanovništvo Bleklenda bude zadovoljno što ga se oslobodilo i da ne pristane da stupi ma u kakve pregovore da bi oslobodilo tiranina? Najzad, kad se ni ta pretpostavka ne bi ostvarila i kad bi mir bio najzad zaključen, kako bi obezbedili njegovo izvršenje? Sve su to bili problemi koje nije bilo lako rešiti.

Pored tog plana, Džejn Bakston je lično pomišljala i na nešto drugo, ali to nije poverila svojim drugovima. Redovni odlasci Hari Kilera i jauci koji su se uvek u to vreme čuli, izazvali su u njoj radoznalost i sažaljenje. Kad bi uveče Hari Kiler bio savladan pićem i nemoćan, toliko puta je poželela da mu ukrade ključ tih vrata kroz koja je nestajao svako popodne i da ode da vidi šta je iza njih. Dosad joj je, međutim, uvek nedostajalo hrabrosti i opirala se toj želji, čije bi zadovoljenje moglo imati vrlo teških posledica.

Tako je prošlo pet dana i došao je 8. april. Tog dana, nešto malo pre devet časova uveče, zarobljenici, uključujući tu i Malik, okupljeni na terasi kule ispitivali su Džejn Bakston o događajima toga dana, koji su, uostalom, bili, isti kao i prethodnih dana. Na spratu ispod njih Čumuki je završavao svoj posao. Noć je bila mračna usled teških oblaka koji će se bez sumnje pretvoriti u kišu, mada mesec još nije ušao u poslednju menu. Pošto na terasu nisu dopirale svetlosti sa druge obale Crvene Reke, to je na terasi bio dubok mrak.

Najednom je nešto palo na kamene ploče i resko odjeknulo. Iznenađeni, zarobljenici su odmah prekinuli razgovor. Odakle dolazi i kakav bi mogao da bude taj predmet, koga u mraku nisu ni raspoznavali? Amede Florans se prvi pribrao. Skoro odmah je našao tajanstvenu stvar. To je bio veći kamen

uvezan kanapom, čiji je drugi kraj visio preko ograde i kao da se gubio u Crvenoj Reci.

Šta je to moglo da znači? Da se nije radilo o nekoj zamci ili su zarobljenici u Bleklendu imali nepoznatog prijatelja koji im je na ovaj način slao poruku? Da bi se to doznalo, trebalo je povući kanap, na čijem će drugom kraju sigurno biti privezana ceduljica. Amede Florans odmah stavi sebi u zadatak da izvuče kanap, ali je dr Šatonej morao da mu pomogne. Sasvim tanak kanap mu je klizio među prstima zbog težine koju je nosio. Nije moglo, znači, biti reči o običnoj ceduljici.

Uskoro su došli do kraja kanapa, za koga je bilo vezano debelo uže. Počeli su sad da vuku i uže. Kad su izvukli trideset do trideset pet metara bez teškoća, osetili su otpor, ali ne čvrst otpor kao što bi bilo da je uže bilo vezano za neki učvršćen predmet, već gibak otpor kakav bi mogao da da čovek koji bi vukao njegov donji kraj. Nekoliko trenutaka su bili vrlo zbunjeni. Šta je trebalo raditi?

— Zavežimo uže — predloži Amede Florans. — Videćemo da li to želi onaj ko nam ga šalje.

Tako su i učinili. Odmah se uže zateglo. Sigurno se netko peo, a zarobljenici su se nagli preko ograde i pokušavali da ga vide. Uskoro su zaista raspoznali obrise ljudskog tela koje se brzo pelo uz zidinu.

Nepoznati posetilac završi svoje penjanje. Trenutak kasnije preskočio je ogradu i pao usred zaprepašćenih zarobljenika.

— Tongane! — uzviknuli su oni prigušeno.

5. NOVI ZATVOR

Tongane ne samo što nije bio mrtav već, kao što je to kasnije objasnio, prilikom napada u Kubou nije čak bio ni ranjen. Zraci reflektora ga nisu obuhvatili i mogao je neopaženo da pobjegne zaklonjen drvećem, a napadači nisu o njemu vodili računa.

Postupivši tako, Tongane nije imao nameru da napusti svoje gospodare, utoliko pre što je Malik bila s njima. Naprotiv, hteo je da im pomogne i mislio je s razlogom da će to bolje učiniti ako ostane slobodan. Umesto da pobjegne, on je pošao za otmičarima. Pratio ih je po tragu i po cenu nebrojenih lišavanja prilikom prelaska pustinje išao je korak po korak za onima koji su vodili Malik u Bleklend, živeći od mrvica koje su ovi ostavljali na mestima gde su se pre njega zaustavljali. Išao je peške brzinom njihovih konja, i prelazio je dnevno po pedeset kilometara.

Dobrovoljno je zaostao tek kad su stigli u neposrednu blizinu Bleklenda. Čim su ušli u obrađena polja, on se zaustavio i sačekao je noć da bi zašao u tu nepoznatu oblast. Do jutra se skrivao u jednom gustom žbunu. Tada se pomešao sa gomilom crnaca i kao oni radio je zemlju, kao i oni podnosio je udarce batinom, koje su čuvari darežljivo delili i uveče se sa njima vratio u središnji deo i niko na njega nije obratio pažnju.

Pošto je tako proveo nekoliko dana, uspeo je da u nekoj napuštenoj kolibi ukrade ovo uže. Naoružan svojim plenom, prateći Sivil-Bodi došao je do reke, gde se čitava dva dana skrivao pod svodom ulaza u kanalizaciju, čekajući povoljnu priliku. Svake večeri je gledao kako se zarobljenici šetaju po terasi kule, ali je uzalud pokušavao da privuče njihovu pažnju. Očekivana prilika se ukazala tek trećeg dana, 8. aprila. Zahvaljujući gustim oblacima, noć je bila vrlo mračna; on je to iskoristio da izađe iz svog skrovišta i bacio je svojim gospodarima uže, kojim se poslužio da bi dospao do njih.

Kao što se to može i pretpostaviti, ovo je objasnio mnogo kasnije. Tada je Tongane sa zadovoljstvom predložio da svi iskoriste za bekstvo isti put kojim je on došao. Dole će naći čamac koji je uspeo da nađe, i posle će samo da se spuste niz Crvenu Reku.

Nepotrebno je reći da je taj plan primljen bez diskusije. Sa četiri čoveka za veslima, uz pomoć matice svakako će prelaziti šest milja na sat. Ako bi, znači, pošli pre jedanaest sati, do zore bi svakako prešli više od 75 kilometara, što znači da bi tada već odavno bili ne samo izvan zaštitne zone koja se nalazi u vidnom polju cikloskopa, čijem bi nadzoru bez sumnje uspeli da umaknu držeći se obala, već i izvan granica obrađenih polja, pa čak i poslednje stražare koje se nalaze usred pustinje. Zatim, preko dana bi se krili u kakvoj uvali da ih jedrilice ne bi primetile, a noću bi nastavili plovidbu sve dok ne bi stigli do Nigera. Crvena Reka mora da se uliva u Niger u okolini Bikinija, sela koje je nizvodno od Seja, pošto teče bivšim koritom Tafasasete. Radilo se, znači, o putu od svega četiri stotine pedeset kilometara, koje će zahtevati četiri do pet noći plovidbe.

Taj plan su brzo pretresli i još brže usvojili. Ali pre nego što će ga izvršiti, trebalo se osloboditi Čumukija. Dešavalo se ponekad da se crnac uveče dugo zadrži u galeriji ili na terasi. Nisu mogli da čekaju na njegovu dobru volju. Trebalo je delati i to brzo.

Ostavljajući Džejn Bakston, nekorisnog g. Ponsena i Tonganea na kuli, ostali zarobljenici su krenuli stepenicama. Još kod prvih stepenika videli su, na spratu niže, Čumukija kako, mudrom sporošću, dovršava svoj dnevni posao. Nije obratio pažnju na četiri čoveka, uostalom, nije ni imao razloga da u njih posumnja. Ovi su, znači, mogli da mu se približe ne privukavši njegovu pažnju.

Prema unapred utvrđenom planu, de Sen-Beren je započeo napad. Njegove snažne ruke se iznenada saviše oko crnčevog vrata tako da ovaj nije imao vremena ni da vikne. Ostala trojica zgrabila su mangupa za noge i ruke, dobro ga vezali i zapušili mu usta. Tada su ga odneli u jednu od ćelija, koju su zaključali a ključ bacili u Crvenu Reku. Tako će biti odloženo, koliko je to moguće, otkrivanje bekstva.

Kad su se posle te uspešne prve operacije vratili na terasu, četiri čoveka je dočekao strašan pljusak. Kao što su to i predviđali, gusti oblaci su se pretvorili u kišu, i sa neba je lilo kao iz kabla uz nalete jakog vetra. Sreća se zaista osmehnula beguncima. Vidljivost je na dvadesetak metara

zaustavljala vodena zavesa i jedva su se nazirale neodređene i nejasne svetlosti iz četvrti Meri-Felousa na drugoj obali.

Odmah su počeli da silaze i to su izvršili bez nepritika. Jedan za drugim, Amede Florans prvi, Tongane poslednji, begunci su se spuštali niz debelo užu čiji je donji kraj bio vezan za čamac, dovoljno veliki da ih sve primi. Uzalud su predlagali Džejn Bakston da je vežu. Ona je to odlučno odbila, jer joj je bilo stalo da dokaže da kao sportista ne zaostaje za svojim prijateljima.

Pre nego će napustiti terasu, Tongane je brižljivo odvezao užu sa puškarnice za koju je bilo vezano, i samo ga obavio oko nje. Uzevši oba kraja u ruke, spustio se, pridružio se svojim saputnicima i privukao užu vukući jedan njegov kraj. Tako o bekstvu nije ostalo nikakvog traga.

Nešto posle deset časova otisnuli su se i čamac ponese matica. Begunci su čučnuli iza strana čamca, a glave su im bile u visini ograde. Kad budu bili izvan varoši, čiji je spoljni zid bio na jedva šest stotina metara, uzeće vesla i brzina će biti veća. Dogle, mada se jak pljusak spustio kao neprozirna zavesa, bilo je bolje ne pokazivati se.

Nekoliko minuta je prošlo i već su mislili da su izvan bedema kad čamac udari u neku prepreku i zaustavi se. Pipajući, begunci s očajanjem ustanoviše da je čamac udario o visoku gvozdenu rešetku, čiji je gornji deo bio od limenih ploča, dok je donji deo nestajao pod vodom. Uzalud su se otiskivali duž te ograde. Njeni su krajevi bili uzidani u spoljni zid koji je opasivao sa jedne strane četvrti Sivil-Bodi i Meri-Felous, a sa druge u bedem oko ograđen četvrti Fabrike.

Hari Kiler je bio u pravu. Njegove mere predostrožnosti su zaista bile dobre. Slobodan u toku dana, tok Crvene Reke je u toku noći bio zatvoren.

Dugo je trebalo zaprepasćenim beguncima da povrate hrabrost. Duboko utučeni, nisu osećali kišu koja se na njih slivala. Prokisli su do kostiju a toga nisu bili ni svesni. Vratiti se natrag, pojaviti se oborene glave na vratima Palate i pružiti ruke u okove? Na to nisu mogli da se odluče. A međutim, šta su mogli da učine? Preći te glatke limene ploče očevito je bilo nemoguće. Utoliko pre što nisu mogli ni pomisliti da prenesu čamac preko prepreke. A

bez čamca bekstvo je bilo nemoguće. Iskrcati se na jednu od dveju obala kad je na levoj bila Fabrika a na desnoj Meri-Felous? Sa svih strana put je bio zatvoren.

— Nećemo ipak spavati ovde, mislim — reče najzad Amede Florans.

— A kuda biste hteli da idemo? — upita zbunjeno Barsak.

— Ma kuda, osim njegovom veličanstvu Hari Kileru — odgovori novinar. — Pošto nemamo veliki izbor, zašto ne bismo pokušali da nađemo novi stan u ovoj zgradi koju nazivaju Fabrikom?

To se zaista moglo pokušati. Možda će u tom malom svetu, toliko različitom od varoši, naći pomoć. Njihov položaj ni u kom slučaju nije mogao biti gori, i ništa ne mogu izgubiti ako pokušaju. Otisnuli su se, dakle, prema novoj obali i pristali su na uglu ograđenog prostora, nizvodno, na kružnom putu širokom oko pedeset metara koji je okruživao Fabriku. Kišna zavesa je tako gusta da se čak i sa tog malog odstojanja od pedeset metara Fabrika nije videla.

Mada je buka razbesnele stihije nadjačavala svaki zvuk, isto onako kao što je vrtlog kiše onemogućio vidljivost, oni su obazrivo krenuli na kružni put koji su morali da pređu. Na pola puta su se zaustavili. Tada su počeli da raspoznaju, na dvadesetak metara, ugao gde su se sastajali zapadni i severni zid Fabrike. Jedan zid se pružao sa desna, paralelno sa bedemom grada, a drugi je išao uzvodno uz obalu Crvene Reke. Na suprotnoj strani Palace koja je bila okrenuta reci, zid fabrike se nije spuštao pravo do vode; razdvajao ih je dosta široki kej.

Pošto su izvideli teren, begunci nisu mogli da se reše da krenu, jer su na samom uglu zida Fabrike primetili nešto što ih je zabrinulo: stražaru čiji su se opštepoznati obrisi nejasno ocrtavali kroz kišu. Međutim, svaka stražara ima i stražara, a nisu ga videli zato što se — tako se bar moralo pretpostaviti — sklonio u stražaru.

Pošto je dao svojim drugovima znak da ga prate, Amede Florans pođe nekoliko metara kružnim putem udaljujući se od Crvene Reke. Pošto je prešao put, vrati se idući duž zida Fabrike. Tako su zašli iza leđa stražari, čiji je otvor verovatno bio prema reci.

Pošto su stigli do ugla zida, zaustaviše se opet da bi se posavetovali, i kad su sve tačno ugovorili, Amede Florans, de Sen-Beren i Tongane skrenuše za ugao, pređoše na kej, potrčaše prema stražari i jurnuše u nju. Čovek, jedan Meri-Felou, je stvarno bio unutra. Iznenaden tim neočekivanim napadom, koji mu ništa nije nagoveštavalo, nije imao vremena ni da upotrebi oružje, a njegov se krik izgubio u naletu vetra. Već ga je de Sen-Beren uhvatio za gušu i savladao, onako kao što je savladao Čumukija. Belac je pao kao što je pao i crnac.

Tongane tada otrča do čamca i donese uže kojim su. Meri-Feloua lepo uvezali, zatim su begunci ne gubeći vreme krenuli jedan za drugim uzvodno, u pravcu Palate, duž zida Fabrike. Jedna od osobenosti Fabrike bila je ta što nije postojao nikakav otvor prema spoljnom svetu. Kao što su to mogli da utvrde sa vrha kule, nije ga bilo prema Trgu ni sa suprotne strane ga nisu primetili koliko god je pogled dopirao kroz gustu kišnu zavesu. A po svemu je izgledalo da ga nije bilo ni na severnoj strani koja je gledala na reku.

Međutim, pošto je postojao kej, taj kej je morao nečemu služiti. A čemu je drugom mogao služiti do istovaru robe donesene vodom? Znači, neminovno je morao postojati neki način da se uđe u Fabriku.

Taj je zaključak bio tačan. Pošto su prešli 150 metara, begunci su zaista našli dvokrilnu kapiju, koja kao da je bila od gvozdениh ploča, čvrstih i debelih kao oklop krstarice. Kako otvoriti ta vrata koja spolja nisu imala nikakvu bravu? Kako ih pokrenuti? Kako čak privući pažnju njenih stanovnika a ne privući u isto vreme i pažnju ostalih stražara, koji su verovatno bili u okolini?

Pored tih velikih vrata, nekoliko koraka nizvodno, postojala su još jedna, ista takva, ali mnogo manja, jednokrilna i na njima se videla ključaonica. Kako nisu imali ključ, pa čak ni ma kakvo oruđe kojim bi mogli da ih obiju, ta pojedinost im nije mnogo pomogla.

Posle dugog kolebanja begunci su rešili da lupaju na ta vrata pesnicama, a ako treba i nogama, kad se jedna senka, dolazeći sa Trga pojavi uzvodno. Nejasna zbog jakog pljuska, senka se uputila prema njima. Ali kako kej nije imao drugog izlaza osim kružnog puta, koji se, pošto je obišao Fabriku,

vraćao na Trg, odakle je noćni šetač dolazio, bilo je očigledno da je nameravao da uđe na jedna od dvojih vrata na keju.

Begunci, koji nisu imali vremena da se povuku, sakrili su se, koliko su mogli, u okvir velikih vrata i bili su spremni da skoče na nepoznatog u pogodnom trenutku. Ali pošto je ovaj prolazio tako nemarno i prošao pored njih toliko blizu da je mogao da ih dodirne, a nije ih ni primetio, odustali su od izlišnog nasilja. Ohrabreni neverovatnom zaslepljenošću šetača oni su jedan po jedan stupali za njim po redu kako je pored njih nailazio, tako da kad se, kao što se to moglo i predvideti, zaustavio ispred manjih od dvaju vrata i kad je uvukao ključ u bravu, imao je iza sebe osam pažljivih posmatrača, čije prisustvo nije ni slutio.

Vrata se otvoriše. Gurnuvši bezobzirno onog koji ih je otvorio, begunci su utrčali za njim i poslednji od njih gurnu vrata, koja se zalupiše sa tupim zvukom. Tada su se našli u dubokoj pomrčini, u kojoj je blag glas uzvikivao, sa naglaskom izvesnog iznenađenja, reči čija je umerenost bila zaista neočekivana.

— Šta je... — govorio je taj glas. — Šta to znači! — Što se hoće od mene? Šta je?

Najednom je blesnula slaba svetlost koja je u toj gustoj pomrčini izgledala blistava. Džejn Bakston se setila da upali svoju električnu džepnu lampu koja joj je već korisno poslužila, kao što smo to ispričali, u Kokoru. Svetlosni snop je obuhvatio istovremeno Tonganea i nežnog bledog čoveka, plave kose, u odelu sa koga se slivala voda, koji se malo zadihan naslonio na zid.

Pošto su videli jedan drugog, i Tongane i plavi čovek su uzviknuli uglas, ali na sasvim različit način:

— Narednik Tongane! — reče čovek istim onim nežnim glasom i s istim naglaskom umerenog iznenađenja.

— Gos'n Kamare! — povika crnac kolutajući uplašeno očima.

Kamare! Džejn Bakston je uzdrhtala čuvši to ime koje je dobro poznavala, to ime bivšeg druga njenog brata. Međutim, Amede Florans je smatrao za

potrebno da se umeša. Pošto su se nalazili među poznanicima, mogli su da ubrzaju predstavljanje. Stupi korak napred i nađe se u svetlosnoj zoni.

— Gospodine Kamare — reče on — moji drugovi i ja želeli bismo da razgovaramo s vama.

— Ništa lakše od toga — odgovori Kamare ne uzbuđujući se.

Pritisnuo je neko dugme i električne sijalice na tavanici se upališe. Begunci su videli da se nalaze u nekoj zasvođenoj prostoriji u kojoj nije bilo nikakvog nameštaja. Verovatno neko predsoblje. Marsel Kamare otvori jedna vrata iza kojih su se videle stepenice i povuče se.

— Izvolite ući — reče savršeno jednostavno.

6. MARSEL KAMARE

Zaprepašćeni tim dočekom, čija je obična učtivost u ovim uslovima bila tako neobična, šestoro Evropljana u pratnji dvoje crnaca pođoše uz stepenice, jasno osvetljene mnogobrojnim električnim sijalicama. Pošto su se popeli dvadesetinu stepenika, ušli su u drugo predsoblje gde su se zaustavili. Popevši se poslednji, Marsel Kamare pređe to predsoblje, otvori druga vrata, povuče se kao i ranije i propusti svoje neočekivane goste.

Ušli su u neku ogromnu sobu u kojoj je bio veliki nered. Crtaći sto je zauzimaao jedan zid, velika biblioteka ostala tri. Desetine stolica su bile razbacane tu i tamo i na svakoj je bila hrpa knjiga i hartija. Marsel Kamare skide jednu od tih hrpa, mirno je položi na pod i sede na oslobođenu stolicu. Ohrabreni tim primerom, gosti su učinili isto i svi su uskoro sedeli osim Malik i Tonganea, koji iz poštovanja ostali da stoje.

— Šta mogu da učinim za vas? — upita tada Marsel Kamare koji je, izgleda, smatrao da je ova neobična poseta sasvim prirodna.

Za tih nekoliko minuta dok su se smeštali begunci su imali vremena da osmotre osobu u čiji su stan tako smelo upali i to ih je potpuno umirilo. Neosporno je da je čudan taj nepoznati koga je Tongane oslovio Kamare i da je rasejan toliko da se na keju očešao o njih ne primećujući ih. Neosporno je i da su vrlo neobični njegov »odsutan« i prema svemu ravnodušan izgled, mirnoća i jednostavnost sa kojima je primao ljude koji su upali kod njega na dosta grub način. Ali te osobine, svakako nesvakidašnje, nisu bile u suprotnosti s poštenjem, ili bolje reći sa »nevinošću« koja je bila očigledna kod ovog čoveka čije je krhko telo ličilo na telo dečaka. Ne, čovek tako visokog čela i jasnog pogleda, tako prekrasnih očiju, nije mogao pripadati moralnoj vrsti jednog Hari Kilera, mada je sve ukazivalo na to da deli njegov život.

— Gospodine Kamare — progovori Barsak koji se oslobodio — mi smo došli da zatražimo vašu zaštitu.

— Moju zaštitu? — ponovi Kamare malo iznenađen. — Protiv koga, bože moj?

— Protiv gospodara, ili bolje reći tiranina ovog grada, protiv Hari Kilera.

— Hari Kiler! Tiranin! — opet ponovi Kamare koji kao da ništa nije razumevao.

— Zar to niste znali? — upita Barsak sad on iznenađen.

— Vere mi, ne.

— Vi, međutim, morate znati da u vašem susedstvu postoji varoš — uporno je nastavljao Barsak malo nestrpljiv.

— Razume se — priznade Marsel Kamare.

— I da se ta varoš zove Bleklend?

— Ah! znači Bleklend su je nazvali... — reče Kamare. — Ime nije rđavo, zaista... Ne, nisam to znao, ali sad znam pošto ste mi rekli. Uostalom, to mi je sasvim svejedno.

— Ako niste znali ime ove varoši — produži Barsak malo podsmešljivo — vi znate, bar tako pretpostavljam, da je nastanjena i da čak ima priličan broj stanovnika?

— Svakako — odgovori Kamare vedro.

— Međutim, svakoj varoši je potrebna uprava, vlada.

— Zaista!

— U Bleklendu je cela vlada u rukama jedne jedine ličnosti, Hari Kilera, koji je razbojnik, svirepi tiranin, krvolok, pijani grubijan, da ne kažem ludak.

Marsel Kamare je podigao na Barsaka oči koje je dotle držao oborene. Izgledao je prestravljen, a pre svega zaprepašćen i kao da je zaista pao s Marsa.

— Oh! Oh! — prošaputa on izgubljeno. — Vi upotrebljavate izraze...

— Nedovoljne, u poređenju sa činjenicama koje su ih izazvale — produži Barsak zagrevajući se. — Ali pre svega, dozvolite mi da vam kažem ko smo mi.

Pošto je Kamare to prihvatio učtivim i ravnodušnim pokretom, koji nije bio baš ohrabrujući, on pristupi predstavljanju. Ostavljajući Džejn Bakston pseudonim kojeg je izabrala, pojedinačno je imenovao svoje drugove, i sebe samog, izgovarajući posle svakog imena i titulu predstavljene osobe.

— I najzad — zaključi on — evo Tonganea o kome nemam šta da kažem, pošto ga vi izgleda već poznajete.

— Da... da... — reče tiho Kamare, čiji je pogled ponovo bio uprt u pod.

— Pošto mi je francuska vlada poverila... Ali, u stvari, vi mora da ste Francuz, gospodine Kamare?

— Da... da... — prošaputa opet inženjer hladno.

— Pošto mi je, kao što sam već rekao, francuska vlada poverila da povedem u oblast okuke Nigera ekspediciju, čiji su članovi bili moji drugovi ovde prisutni — produži Barsak — neprestano smo morali da se borimo sa preprekama koje je Hari Kiler nagomilavao do volje pred nas.

— A u kom cilju bi on tako postupio? — primeti Kamare izražavajući time prvi put malo pažnje.

— U cilju da nam onemogući put do Nigera, jer Hari Kiler želi da niko ne zna za njegovo gnezdo. Zbog toga se trudio da nas udalji iz ovih oblasti, u strahu da nešto ne čujemo o Bleklendu, za koji niko u Evropi čak i ne sluti da postoji.

— Šta mi vi to govorite — uzviknu Kamare sa neuobičajenom živošću. — Nemoguće je da u Evropi ne znaju za ovu varoš. Toliki radnici su se tamo vratili pošto su ovde proveli kraće ili duže vreme.

— Međutim, tako je — odgovori Barsak.

— Vi mi tvrdite — uporno je pitao Kamare sve uzbuđeniji — da niko, ponavljam, niko, za nas ne zna?

— Niko, baš niko.

— I da još uvek smatraju da je ovaj deo pustinje nenastanjen?

— Da, gospodine, ja to tvrdim.

Kamare je ustao. Vrlo uzbuđen hodao je gore-dole kroz sobu.

— Nepojmljivo! Nepojmljivo! — mrmljao je.

Njegovo je uzbuđenje trajalo samo nekoliko minuta. Ubrzo, pošto se po cenu svesnog napora mirio, on ponovo sede na svoju stolicu.

— Nastavite, gospodine, molim vas — reče on, samo malo bleđi nego obično.

— Neću vam dosađivati — produži Barsak prihvatajući poziv — pričom o svim uvredama koje smo morali da podnesemo, dovoljno je da vam kažem da je Hari Kiler, pošto je uspeo da nas odvoji od pratnje, ljut, videći da mi uporno idemo pravcem koji nam je on zabranio, naredio svojim ljudima da nas otmu u pola noći i da nas prebace ovde, gde nas već petnaest dana drži u zatvoru, preteći nam u svakoj prilici vešanjem.

Malo se krvi popelo u lice Marsela Kamarea čiji je pogled postajao preteći.

— To što mi vi govorite prosto je neshvatljivo! — uzviknu on kad je Barsak završio. — Kako! Hari Kiler se tako ponašao!

— I to nije sve — reče Barsak i ispriča odvratno nasilje čija je žrtva bila Džejn Bakston, i ubijanje dvaju crnaca, jednog vazdušnim torpedom, a drugog zarobljenog jedrilicom i bačenog na terasu kule gde se užasno smrvio.

Marsel Kamare je bio van sebe. Prvi put je možda izišao iz oblasti čiste apstrakcije i stupio u dodir sa stvarnošću. Za njegovo poštenje je ovaj susret bio jak udarac. Kako! On, koji ne bi mrava zgazio, on je, i ne sluteći, više godina živeo pored čoveka sposobnog na takve svireposti!

— To je odvratno... užasno... — govorio je on.

Užas koji mu je ulivala Barsakova priča bio je bez sumnje koliko iskren toliko i dubok. Kako pomiriti tu osetljivost, tu nepobitnu moralnu čestitost s njegovim prisustvom u ovom gradu na kojeg je ličnost njenog gospodara bacala senku sumnje?

— Ali najzad, gospodine — primeti Barsak izražavajući time mišljenje svih njih — čovek koji hladno vrši takva nedela, svakako nije početnik. Hari Kiler ima verovatno još mnogo drugih zločina na svojoj savesti. Vi, znači, ništa o tome ne znate?

— A vi, vi se usuđujete da mi postavljate to pitanje! — bunio se je Kamare uvređeno. — Razume se da ne znam, kao što nisam znao ni za ove koje ste vi otkrili, a ni za one, svakako još strašnije u koje sada sumnjam. Retko izlazim iz ove Fabrike, koja leži cela na meni; zauzet izumima od kojih su neki neverovatni, to mogu da kažem, ništa nisam video, ništa znao, nikad ništa.

— Ako vas dobro razumemo — reče Barsak — vi posredno odgovarate, barem delimično, na pitanje koje nas muči otkako smo ovde. Vrlo nas je iznenadilo to da ovaj grad, kao i okolna polja, mogu da budu delo jednog Hari Kilera. Kad se samo pomisli da je ovde pre deset godina bio okean peska! Ma u kom cilju izvršen, preobražaj je čudesan. Međutim, ma koliko da je Hari Kiler, u načelu, obdaren inteligencijom, odavno se već ta inteligencija utopila u alkoholu i nismo sebi mogli da objasnimo kako je taj čovek mogao da i bude stvaralac takvih čuda.

— On! — povika Marsel Kamare ponet iznenadnim gnušanjem. — On! To ništavilo, ta nula! Šta vi mislite! Delo je zaista krasno, ah da bi se ostvarilo bio je potreban neko drugi, a ne jedan Hari Kiler.

— Ko je, dakle, bio stvaralac? — upita Barsak.

— Ja! — reče oholo Marsel Kamare, a lice mu je sijalo gordošću. — Ja sam stvorio sve što ovde postoji. Ja sam izlio blagotvornu kišu na suvo i izgorelo tle pustinje. Ja sam ga pretvorio u zelena i plodna polja. Ja sam ni iz čega stvorio ovu varoš, kao što je Bog iz ništavila stvorio svet.

Barsak i njegovi drugovi se zabrinuto zgledaše. I dok je sav uzdrhtao od bolesnog oduševljenja pevao tu himnu svojoj sopstvenoj slavi, Marsel Kamare je digao nebu svoj izgubljen pogled kao da je tražio onoga s kojim bi mogao da se uporedi. Da nisu prešli od jednog ludaka drugome?

— Pošto ste Vi — reče dr Šatonej posle trenutka ćutanja — stvaralac svega što smo ovde videh, kako ste mogli svoje delo da prepustite Hari Kileru ne

pitajući se na koji će ga on način upotrebiti?

— Kad je bacila zvezde u svemir — odgovori gordo Kamare — da li se večna sila upitala kakvo delo može iz toga proizaći?

— Ona ponekad i kažnjava — prošaputa doktor.

— I ja ću kazniti kao i ona ako bude potrebno — potvrdi Kamare, u čijim očima opet zablista zabrinjavajuća iskra.

Begunci su bili obeshrabreni. Kako se mogu osloniti na čoveka, koji je možda genijalan, ali je sigurno i neuravnotežen, podložan istovremeno i potpunom zaslepljenju i neizmernoj oholosti.

— Da li bi to bila preterana radoznalost, gospodine Kamare — reče Amede Florans, koji je želeo da vrati razgovor na stvarniju temu — ako vas upitam kako ste upoznali Hari Kilera i kako se u vama javila misao da osnujete Bleklend.

— Nimalo — blago odgovori Marsel Kamare koji se postepeno vraćao svom uobičajenom miru. — Ideja je potekla od Hari Kilera. Samo je ostvarenje moje. Hari Kilera sam upoznao kad sam bio član jedne ekspedicije koju je organizovalo neko englesko društvo, a kojom je komandovao neki kapetan na raspoloženju, Džordž Bakston.

Na to ime svi se pogledi upreše u Džejn, ali ona nije ni trepnula.

— Tongane je učestvovao u toj ekspediciji kao podoficir — produži Kamare — i zbog toga sam ga maločas prepoznao, mada je otada prošlo mnogo godina. Što se mene tiče, ja sam bio uzet kao inženjer sa zadatkom da proučim geografiju, hidrografiju i naročito mineralogiju pređenih oblasti. Pošli smo iz Asera u koloniji Ašantija i išli smo prema severu već dva meseca, kad se jednog lepog dana Hari Kiler pojavi među nama. Vođa naše ekspedicije ga je lepo primio i on je pristupio našoj ekspediciji, koju više nije napuštao.

— Da li je tačno — upita Džejn — da je on malo-pomalo zamenio kapetana Bakstona koga su uskoro prestali da viđaju?

Kamare se okrete mladoj devojci.

— Ne bih mogao da vam kažem — odgovori on kolebajući se, ali ne čudeći se ovom pitanju. — Jako zauzet svojim studijama, nisam mogao, razumećete me, da obraćam pažnju na te pojedinosti, i nisam viđao mnogo ni Hari Klera ni Džordža Bakstona. Kako bilo da bilo, tek vrativši se jednog dana sa izleta od četrdeset osam sati, koji sam sam napravio, nisam više našao logor tamo gde sam ga ostavio. Nije bilo više ničega, ni ljudi, ni materijala. Jako zabrinut, što se po sebi razume, pitao sam se kojim pravcem treba da pođem, kad mi priđe Hari Kler. On mi reče da se kapetan Bakston vratio prema obali, vodeći sa sobom veći deo osoblja, a da je njemu bilo ostavljeno da sa petnaestak ljudi i sa mnom dovrši rad ekspedicije. Šta se mene ticalo da li ću biti sa Hari Klerom ili sa Džordžom Bakstonom, koga uostalom ne bih znao ni gde da nađem. Ja sam, dakle, bez opiranja pošao sa Hari Klerom. Ovaj je čuo o nekim mojim dosta zanimljivim pronalascima, o kojima sam u to doba razmišljao. On me dovede ovde i predloži mi da ih ostvarim. Ja sam pristao. Eto, to je početak mojih odnosa sa Hari Klerom.

— Dozvolićete mi, gospodine Kamare, da upotpunim vaša obaveštenja i da vam kažem ono što vi izgleda ne znate — reče Džejn Bakston ozbiljnim glasom — Od dana kad je Hari Kler postao član ekspedicije kapetana Bakstona, kolona kojom je ovaj zapovedao postala je pljačkaška banda. Ona je palila sela, ubijala ljude masovno, klala žene, sekla decu na komade.

— Nemoguće! — bunio se Kamare. — Ja sam bio tu, do đavola, ništa od svega toga nisam video.

— Isto onako kao što maločas niste nas videli kad ste prošli pored nas, kao što deset godina niste znali za dela Hari Klera. Avaj! Dela koja vam ja iznosim ne mogu se osporiti. To su, nažalost, istorijske činjenice, celom svetu poznate.

— I ja da ništa o tome ne znam... — mucao je Marsel Kamare poražen.

— Ma kako da je bilo, glasovi o tim svirepostima stigli su do Evrope. Poslati su vojnici protiv pobunjeničke čete Džordža Bakstona i ona je uništena. Onog dana kad nikoga niste našli vraćajući se u logor kojeg ste ostavili, Džordž Bakston nije otišao. On je bio mrtav.

— Mrtav! — ponovi Kamare zaprepašćeno.

— Da, ali ne, kao što se to do sada mislilo, ubijen iz pušaka vojnika koji su poslali u poteru za njim. Džordž Bakston je mučki ubijen.

— Ubijen!

— Malo pre smo vas prevarili. Ja se ne zovem Mornas. Ja se zovem Džejn Bakston i sestra sam vašeg bivšeg vođe ekspedicije. Zato sam i prepoznala vaše ime kad ga je Tongane glasno izgovorio. I došla sam u Afriku samo zato da bih potražila dokaze o nevinosti svog nesrećnog brata optuženog za zločine, koje je sigurno neko drugi počinio.

— Ubijen! — ponavljao je Kamare poražen tim uzastopnim otkrićima.

— I to ubijen s leđa — dodala je Džejn, pa iz svog pojasa izvuče oružje kojim je ubijen Džordž Bakston. — U pratnji ove gospode ja sam otišla na grob svog brata i u njihovom prisustvu sam iskopala njegove ostatke. Odatle smo doneli ovaj bodež koji je prošao kroz plećku u kojoj je ostao zaglavljen i udario ga je posred srca. Ime ubice je nekad bilo urezano na dršci. Nažalost, vreme ga je izbrisalo. Dva su slova ipak još ostala, jedno »i« i jedno »l«, i posle svega što smo doznali, ne mislim da ću se prevariti kad kažem da je to ime moralo biti: Hari Kiler.

Čuvši tu tragičnu priču, Marsel Kamare je pokazivao sve veće znake uzbuđenja. Grozničavo je lomio prste, grozničavo je rukama prelazio preko lica, na kome su se pojavile krupne graške znoja.

— To je strašno! Strašno... Ja da to učinim... Ja! — ponavljao je on u beskraj dok se mutna svetlost ponovo javljala u njegovim razrogačenim očima.

— Da li ćete nam dati utočište? — upita Barsak kao zaključak.

— Da li ću vam dati! — ponovi Kamare s toplinom koja mu nije bila uobičajena. — Zar je potrebno da me to pitate. Zar možete da poverujete da sam ja saučesnik tih strašnih zločina, koje ću, naprotiv, možete u to biti sigurni, kazniti.

— Ali pre nego što se govori o kazni, moramo misliti na odbranu — primeti Amede Florans koji je uvek bio praktičan. — Zar se ne treba bojati da će se

Hari Kiler truditi da nas ponovo uhvati?

Marsel Kamare se nasmeši.

— On ne zna da ste vi ovde — reče on — a baš kad bi i znao...

Pokretom, koji je pokazivao da ga ta okolnost vrlo malo brine, on završi svoju misao.

— Zasada — reče on — mirno se odmarajte. Ovde ste u sigurnosti, u to budite uvereni.

On pritisnu jedno dugme. Sluga crnac se pojavi.

— Žoko, — reče Kamare kao sasvim običnu stvar crncu koji je uplašeno kolutao očima — odvešćeš ovu gospodu i damu u njihove sobe. Diže se i uputi se vratima koja otvori.

— Laku noć, gospodo — reče on učtivo.

I izađe ostavljajući svoje goste isto toliko začuđene koliko je bio i crnac kome je pala u deo teška dužnost da im nađe krevete. Jer gde bi mogao nesrećni Žoko da im nađe krevete? U Fabrici nije bilo ni jednog slobodnog kreveta jer ništa nije bilo predviđeno za strance, čiji je dolazak bio onemogućen. Da li će biti prinuđen da ide od vrata do vrata i da jednog za drugim probudi sve radnike?

Videći ga u neprilici, Barsak ga ubedi da će on i njegovi drugovi lako moći i bez kreveta. Ostaće tu gde su, i molili su samo Žokoa da prikupi sve naslonjače i pokrivače koje može da nađe. Oni će se snaći, utoliko pre što je noć već skoro prošla.

Tako su dočekali zoru. Tačno u šest časova Marsel Kamare otvori vrata kroz koja se sinoć povukao. Kao da se nije nimalo začudio kad je video da je njegova radna soba pretvorena u spavaonicu.

— Dobar dan, gospodo — reče on svojim gostima isto onako mirno, kao što im je sinoć poželeo laku noć.

— Dobar dan, gospodine Kamare, — odgovoriše svi, uglas.

— Gospodo — produži Kamare, — ja sam razmislio o onome što ste mi noćas ispričali. Ta situacija ne može da se produžava. Odmah ćemo stupiti u dejstvo.

On pritisnu dugme. Jako zvono odjekivalo je na sve strane.

— Molim vas da pođete za mnom — reče on.

Pošto su prešli nekoliko hodnika, stigli su do jedne velike radionice pune mašina alatlika, koje su tog trenutka mirovale. Oko njih se tiskala gomila ljudi i žena.

— Jesu li svi tu? — upita Marsel Kamare. — Rigo, molim te prozovi.

Pošto je prozivka pokazala da je sve osoblje Fabrike na okupu, Kamare uze reč. Pre svega prestavi strance koji su došli da zatraže njegovu zaštitu. Zatim ispriča sve ono što je doznao prethodne noći. Strahote koje je počinila četa Džordža Bakstona, koja je iz nepoznatog razloga pala pod uticaj Hari Kilera, ubistvo zapovednika te ekspedicije, verovatno opet delo Hari Kilera, otmicu i zatvaranje ekspedicije Barsak, ponašanje Hari Kilera prema Džejn Bakston i najzad svirepa i neopravdana ubistva dvojice crnaca. Ništa nije zaboravio, što je zaprepastilo njegove slušaoce. Iz svih tih činjenica izlazilo je da su svi oni, nesvesno, bili u službi pravog razbojnika, i mogli su sa razlogom da strahuju da je prema tome rad Fabrike služio samo novim zločinima. Pošto takvo stanje nije moglo i dalje da se dopusti, a pored toga i čast im nije dozvoljavala da se Hari Kileru vrate zatvorenici koje je zatvorio bez ikakvog prava, trebalo je, reče on, prekinuti svaki dodir sa Palatom i zahtevati opšti povratak u otadžbinu.

Kamareova priča, saslušana u dubokoj tišini, pre svega je izazvala sasvim prirodno čuđenje među tim poštenim radnicima. Kad se uzbuđenje malo stišalo, njegov je zaključak jednoglasno prihvaćen. Uostalom, koji bi od radnika i pomislio da izrazi mišljenje suprotno mišljenju njihovog direktora, kome su se svi jednodušno divili i poštovali ga.

Ovaj je konačno zaprepastio svoje slušaoce iznevši im vrlo tačnu opasku.

— Ono što me je najviše iznenadilo — reče on — među svim tim neverovatnim stvarima koje sam noćas doznao, to je da se u Evropi ne zna

za postojanje ove varoši, koju je Kiler izgleda nazvao Bleklend. Dobro znam da je izgrađena van karavanskih puteva, u srcu pustinje gde, razumljivo, niko nikad ne dolazi. Ali je isto tako izvesno da su mnogi vaši drugovi, koji su ovde proveli kraće ili duže vreme, pošto su čeznuli za svojom zemljom, poželeli da se vrate. Ja sam ove noći izračunao da se od postanka ove Fabrike tačno sto trideset sedam ljudi vratilo. Neka se samo nekolicina od tih sto trideset sedam radnika vratilo u Evropu, pa postojanje ove varoši ne bi moglo više da ostane nepoznato. Pošto niko za nju ne zna, mora se pretpostaviti da nijedan od sto trideset sedam radnika, koji su otišli, nije nikad stigao na mesto opredeljenja.

Nijedan se uzvik ne začu iz gomile radnika, koje ovaj nepobitan zaključak kao da je zaprepastio.

— Sudeći po ovome što je bilo u prošlosti — zaključi Kamare — nijedan od vas ne može da se nada da će ikad videti svoju zemlju dokle bude trajala moć Hari Kilera, niti možemo očekivati ma kakvo sažaljenje ako padnemo njemu u šake. Dakle, i zbog nas samih, ako ne zbog pravde, moramo da započnemo borbu.

— Da! Da! Računajte na nas! — vikali su sa svih strana.

Toliko su radnici imali poverenja u Marsela Kamarea da su se, iako maločas utučeni što su odvojeni od ostalog sveta, već ohrabрили pri pomisli da je on s njima. Sve se ruke ispružiše prema njemu u znak nepokolebljive vernosti.

— Nastavite rad kao i obično, i računajte na mene, prijatelji, — reče Kamare, dok je burno klicanje propratilo njegov izlazak.

Čim je napustio mašinsku radionicu, porazgovarao je nekoliko trenutaka sa nadzornikom, koga je oslovio imenom Rigo. I dok je ovaj otišao da izvrši naređenja koja je primio, Kamare se u pratnji svojih štićenika vratio u svoju radnu sobu.

Tek što su seli, telefon zazvoni. On uze slušalicu, i samo je tihim glasom odgovarao sa »da«, »ne«, »dobro« i »kako hoćete«. Najzad je počeo da se smeje, zatvorio je telefon i isključio ga.

— Hari Kiler mi telefonira — reče on čudnim glasom, čiju mirnu blagost nikakvo uzbuđenje nije moglo da poremeti. — On zna da ste vi ovde.

— Već! — povika Barsak.

— Da. Izgleda da su našli nekog Čumukija. Izgleda da su isto tako pronašli u reci napušten čamac, a na uglu Fabrike stražara uvezanog kao i Čumukija. Pošto je nemoguće izaći noću iz grada, po Kilerovim rečima, on je neminovno zaključio da ste vi ovde. Nisam to porekao. On je tada zatražio od mene da vas predam njemu. Ja sam odbio. On je navaljivao, ja sam uporno odbijao. To ga je razbesnelo. Hari Kiler mi je tada zapretio da će vas silom oduzeti. Na to sam se nasmejao i prekinuo razgovor.

Kamareovi štićenici su svi skočili u istom trenutku.

— Izlišno je da vam kažem da možete računati na nas — reče Barsak u ime svih. — Ali će nam trebati oružje...

— Oružje? — ponovi Kamare smešeći se. — Zašto? Ne verujem da postoji jedno jedino ovde. Ali se ipak nemojte brinuti. Imamo mi drugih sredstava.

— Sredstva koja su u stanju da se bore protiv topova Palate?

— I to, i još mnogo drugih stvari. Kad bi mi palo na pamet da uništim varoš, to bi bilo učinjeno za trenutak. Ali ne verujem da ćemo biti primorani na tu krajnost. Topovi Palate će ćutati, budite uvereni. Pored toga što Hari Kiler poznaje moju moć, i što je Fabrika velikim delom tako sagrađena da odoleva topovima, on će se dobro čuvati da je uništi, jer se sva njegova moć zasniva na njoj. Verovatno će pokušati da prodre svojim snagama. Samo neće u tome uspeti.

Kao odgovor na Kamareovo tvrđenje začuli su se tupi udarci koji su dolazili sa donjeg sprata.

— Šta sam vam govorio — reče inženjer blago se smešeći. — Evo, napada kapiju. Ali kapija je čvrsta, uveravam vas.

— Ali, ako ipak upere top u nju? — upita de Sen-Beren koga je Kamareova mirnoća samo upola umirivala.

— Čak ni u tom slučaju ne bi bilo lako provaliti je — odgovori ovaj. — Ali dovesti top iz Palace na kej, za to treba vremena, a mi smo tek kod malja koji nose ljudske ruke. Time mogu da lupaju čitav vek pa opet ništa da ne postignu. Uostalom, ako hoćete da pođete za mnom, možete da prisustvujete razvoju opsade. Mislim da će vas taj prizor zabavljati.

Vratili su se u mašinsku radionicu i prošli kroz nju ne zaustavljajući se. Mašine su sad bile u pokretu ali radnici nisu radili onom uobičajenom revnošću. Sakupljeni u grupice, raspravljali su o novostima koje su doznali, i u radionici je vladao izvestan nered, koji je bio shvatljiv s obzirom na događaje, te je Kamare prešao preko toga.

Pošto su prošli kroz radionicu, uspeali su se uz zavojite stepenice i stigli do zaravni na kuli, koja se razlikovala od kule na Palati samo po tome što je na njoj bio onaj neobjašnjivi metalni stub čiji se vrh uzdizao na više od sto metara visine. Kao i na kuli Palace i na ovoj je bio cikloskop, postavljen između šipki stuba. Kamare ih pozva da uđu u njega.

— Ovaj cikloskop — objasni im on — nije usmeren na razdaljinu od pet kilometara, kao onaj koji sam napravio za Hari Kilera. Zahvaljujući nizu lučnih ogledala postavljenih na zid Fabrike, on nam dozvoljava da pratimo ono što se dešava u neposrednoj okolini. Odavde vidite spoljnu stranu kružnog zida do njegove osnove.

Trg, kej i kružni put su se zaista videli u cikloskopu, čije su slike bile mnogo manje nego slike u instrumentu Palace, ali su zato bile mnogo jasnije. U njegovim sočivima su videli mnogo ljudi kako trče duž celog bedema Fabrike od kojih su neki nosili lestvice, dok se tridesetak njih uzalud mučilo oko kapije.

— Kao što sam i predvideo — reče Kamare — sad će da jurišaju. Tek će sad da bude zanimljivo.

Juriš je zaista i počeo. Uz zid su već bile prslonjene lestvice i uz njih su se peli mnogi Meri-Felous. Čim su stigli na vrh, neki su se, ništa ne sumnjajući, uhvatili za zid. Odmah se desilo nešto čudno. Tek što su ti ljudi stavili ruke na vrh zida, počeli su neverovatno da se grče. Visili su na vrhu, kao da su im

ruke bile zalepljene na zidinama i kao da su igrali brzu pomamnu igru, onako kao što to rade pajaci kad im se povuče kanap.

— Sasvim prosta stvar — objasni Kamare. — Vrh zida je jednostavno presvučen legurom koju sam ja izmislio i čija je provodljivost električne struje sto puta veća od provodljivosti bakra. Kroz tu oblogu puštam struju odgovarajuće voltaže i eto vidite rezultat.

Dok je Kamare to objašnjavao, napadači, koji su ostali pri dnu lestvica, uhvatili su za noge one ispred sebe čije pokrete nisu mogli da razumeju. Istog časa su i sami počeli da se grče na najveće zaprepašćenje onih koji nisu bili tako nesmotreni.

— Ali zašto se te budale jednostavno ne puste?

— To ne mogu, jadnici — reče Marsel Kamare. — Ostaće prilepljeni za zid dokle ja to budem hteo... Ali mogu još nešto bolje da uradim.

Pokrete neku ručicu i istog trenutka lestvice se prevrnuše, kao da ih je odgurnula neka nevidljiva ruka, a oni sa lestvica padoše svi jedan preko drugog, izuzev grozdova ljudi koji nisu mogli da se otkače te su se i dalje očajno izvijali.

— Ne jamčim da neće biti razbijenih glava — primeti blago Kamare. — A sad, želite li da vidite uzrok onoga što se desilo pred vama?

Pošto su svi odgovorili potvrdno, on nastavi:

— To je sasvim jednostavno. Po mom mišljenju, sve snage ma kakve vrste su u stvari tanana talasanja. Uglavnom je već usvojeno da se svetlost pripisuje nizu treperenja, između izvesnog minimuma i maksimuma učestanosti, dok se električne pojave pripisuju drugoj vrsti treperenja koju od prve odvaja razmak za koji se smatra da pripada drugim treperenjima, nepoznate prirode. Ne mogu izričito da tvrdim ali sam sklon da verujem da su ova poslednja treperenja u vezi s toplotom. Ma kako bilo, znam da ih stvorim, da njima upravljam i da dobijem neobične rezultate, kao što sam vam to i dokazao.

Za vreme ovog kratkog objašnjenja, grozdovi ljudi su i dalje izvodili onu čudnu igru.

— Igra je dosta trajala — reče Marsel Kamare pokrećući drugu ručicu.

Odmah su se ti ljudi-pajaci odlepili od zida i pali sa visine od deset metara na zemlju, gde su ležali bez svesti. Posle sasvim razumljivog trenutka oklevanja, njihovi su se drugovi odlučili da im priđu i da ih odnesu.

— Kraj prvog čina — objavi Kamare običnim glasom. — Mislim da se nije završio u korist Hari Kitera, kome je već tridesetak ljudi onesposobljeno za borbu. Da se sad malo pozabavimo onim budalama koji tako glupo navaljuju na vrata.

Marsel Kamare dohvati telefonsku slušalicu.

— Jesi li spreman, Rigo? — upita on.

— Da, gospodine — odgovori glas koji odjeknu u svim delovima cikloskopa.

— Pošalji! — zapovedi Kamare.

Kao da je sam poslušao tu zapovest, neki čudni instrument odmah izađe iz gornjeg dela kule i udalji se. To je bila neka vrsta vertikalnog valjka u donjem delu proširenog u kupu. Na drugom kraju su se četiri elise, jedna horizontalna a tri vertikalne, okretale vratolomnom brzinom. Ta čudna sprava se podigla u vazduh i uputila se u pravcu spoljnog zida. Kad je dospela do njega i prošla ga čak za nekoliko metara, njena putanja je postala horizontalna tako da je bez odstupanja išla duž spoljnog zida Fabrike.

Ali odmah za tom prvom mašinom pošla je druga, pa treća i još mnogo ostalih. Kamareovi gosti su izbrojali dvadeset mašina koje su u pravilnim razmacima izlazile iz kule kao ptice iz gnezda, i jedna po jedna vršile isti manevar.

— To su moje »osice« — reče Marsel Kamare naglašavajući ono »moje«. Ja ću vam kasnije objasniti kako se njima upravlja. Zasad se zadovoljimo time što ćemo ih videti na delu..

— Jednu opomenu, Rigo — reče on.

Zatim se obrati svojim novim prijateljima:

— Zašto bih ubio ove jadnike, koji mi, najzad, ništa nisu učinili? Opomena će biti dovoljna ako hoće da je shvate.

Posle svog neuspelog pokušaja, oni koji su hteli da prođu bedem nisu radili ništa. Odneli su svoje drugove izbačene iz stroja, od kojih je svakako nekoliko bilo ubijeno ili ranjeno. Povukli su se sa kružnog puta i okupili su se na Trgu, dovoljno daleko od Fabrike, gledajući zaprepašćeno u njene zidine. Naprotiv, oni koji su napadali kapiju, nisu prekinuli svoj posao. Tvrdoglavo su udarali u tu kapiju, kojoj to kao da baš ništa nije smetalo, teškom gredom koju je nosilo četrdeset snažnih ruku. U svojoj šetnji oko ograde, »osice«, pošto ih je tako krstio Marsel Kamare, prelazile su jedna za drugom iznad te grupe, koja nije obraćala pažnju na njih.

Najednom je iz jedne od njih odjeknuo pucanj i rafal se rasuo po tlu u krugu poluprečnika od oko pedeset metara. Na taj prasak ljudi koji su nosili gredu podigoše glave. Još nisu ni bili svesni šta se to sad dešava kad drugi pucanj odjeknu iz druge mašine čim je došla blizu njih i kao i prvi put pucanj je bio praćen rafalom. Ovog puta im se približila opasna zona. Nekoliko je ljudi čak bilo i pogođeno ispaljenim zrnima. Ostali nisu čekali. Ostavili su gredu, pokupili ranjenike i pobegli koliko ih noge nose.

Gledaoci nisu mogli da veruju svojim očima. Svaka »osica«, pošto je ispalila municiju, poslušno se vratila u svoju ćeliju u podnožju kule, zatim je, minut kasnije, sa novom municijom ponovo izletala kad na nju dođe red u opštem kruženju.

— Ne verujem da treba i dalje da obraćamo pažnju na ove ljude — reče Marsel Kamare. — Želite li, možda, da obiđete Fabriku?

7. BLEKLENSKA FABRIKA

Gosti su se požurili da prihvate.

— Pre nego što se spustimo s ove kule, na koju ćemo se, uostalom, vratiti kad budemo završavali obilazak — nastavi Kamare — treba pre svega da znate opšti raspored Fabrike. Ona u celini, kao što to vidite, zauzima pravougaonu površinu, dve stotine pedeset metara široku a tri stotine šezdeset dugu, paralelno sa rekom. Njena ukupna površina iznosi, dakle, tačno devet hektara. Zapadni deo, koji predstavlja tri petine toga pravougaonika, prekrivaju povrtnjaci.

— Zašto povrtnjaci? — prekide Amede Florans.

— Oni nam obezbeđuju jedan deo namirnica, ostatak nam dolazi spolja. Znači, samo ovaj drugi deo, širok sto metara, u vezi sa kejom, to jest ovaj deo gde smo sada, predstavlja Fabriku u pravom smislu. U sredini su radionice dužine dve stotine pedeset metara i moj lični stan, sve to u podnožju ove kule koja je u samom središtu. Sa svake strane na slobodnom prostoru od pedeset pet metara, podignuta su upravno na tok reke dva reda kuća za radnike, razdvojena širokom ulicom. Svaki red ima sedam kuća, a svaka kuća četiri sprata, uključujući tu i prizemlje, tako da raspoložemo sa ukupno sto dvanaest stanova.

— Koliko imate ljudi? — upita Barsak.

— Tačno sto ljudi, ali ima ih i oženjenih, a neki od njih imaju i decu. Kao što možete i sami da vidite, radionice su prizemne i pokrivene debelim slojem zemlje zasejanim travom. Granate im, dakle, ne bi mogle skoro ništa. Sad pošto ste stekli opštu predstavu, možemo da siđemo, ako želite, i da pristupimo detaljnom obilasku.

Pre nego što će se odazvati pozivu, Kamareovi gosti su još jednom pogledali oko sebe. Stanje se nije promenilo. Osice su i dalje kružile, a napadači, poučeni iskustvom, nisu više smeli da uđu u opasnu zonu. Pošto su ih te dve činjenice umirile, sišli su sa zaravni i pošli za inženjerom. Pod njegovim vođstvom najpre su posetili onaj sprat kule kojeg je on nazivao »košnicom«, odakle je izletelo dvadeset osica iz dvadeset ćelija, između kojih je bila smeštena rezerva municije. Tada su prošli kroz čitav niz

radionica: montažnu, stolarsku, kovačnicu, topionicu itd. i izašli su iz bašte u delu koji je bio najbliže Palati.

Na tom delu visok bedem, koji je opasivao Fabriku, skrivao je Palatu. Ali kad su se udaljili pedesetak metara od zida, kula Hari Kilera počela je da se pojavljuje iznad vrha zida. Istog časa se sa vrha te kule začula eksplozija, praćena karakterističnim zvukom granate koja je preletela iznad grupe šetača. Ovi su se brže-bolje povukli.

— Budala! — mirno je prošaptao Kamare, koji se zadovoljio da digne ruku ne prekidajući svoju šetnju. Na taj znak se začu žestok zvižduk. Kamareovi gosti su se nagoniski okrenuli prema Fabrici. Ali ovaj im pokaza na Palatu. Cikloskop koji je bio na vrhu kule, nestao je.

— Te će ga naučiti pameti — reče Kamare. — Imam i ja vazdušnih torpeda, imam ih čak više od njega pošto ih ja i proizvodim. A što se tiče cikloskopa, napraviću drugi, to je sve.

— Ali, gospodine, — primeti Amede Florans — pošto već imate to oružje koje nazivate vazdušnim torpedima, zar što se ne biste njima poslužih protiv Hari Kilera?

Za trenutak je Marsel Kamare ukočeno gledao onoga koji mu je postavio to pitanje, i još jednom se izgubljen izraz pojavio u njegovim očima.

— Ja! — reče on najzad muklim glasom — ja, da razorim svoje delo!

Ne navaljujući, Amede Florans se zgledao sa svojim drugovima. Zaista je kod ovoga, u svakom pogledu izvanrednog čoveka, bila i jedna mana — oholost. Nastavili su put ćutke. Palata je razumela lekciju. Nije bilo drugog pokušaja napada protiv grupe šetača i oni su išli kroz baštu iz koje su izašli na suprotnoj strani.

— Sad ulazimo u zanimljiv deo — reče Kamare otvarajući jedna vrata. — Ovde je stara mašinerija, motor i parni kotao, koji smo grejali drvetom pošto nismo imali drugog goriva. Bilo je to teško pošto je drvo dolazilo iz daleka, a mi smo trošili velike količine. Srećom to nije dugo trajalo. Čim je reka dobila vodu posle prvih kiša koje sam ja izazvao, hidroelektrična centrala, koju sam za to vreme smestio na desetak kilometara nizvodno od

varoši, počela je da radi. Od tog doba više ne upotrebljavamo ovu zastarelu opremu i nikakav dim više ne izlazi iz ovog dimnjaka koji je sad nepotreban. Sad se zadovoljavamo time što pretvaramo prema svojim potrebama energiju koju nam centrala šalje.

Idući za Kamareom, prešli su u drugu dvoranu.

— Ova — reče on — a i sledeće hale, pune su prijemnih dinamo mašina, alternatora, transformatora i kalemova, ponekad dosta velikih, jer je ovo oblast gromova. Ovde primamo i prenosimo prvobitnu struju koja nam dolazi iz centrale.

— Kako! — uzviknu Florans preneražen. — Sve ste ove mašine preneli ovamo!

— Samo nekoliko njih — odgovori Kamare. — Ostali, veći broj, proizveli smo sami.

— Ali su vam bile potrebne sirovine — primeti Amede Florans. — Kako ste, do đavola, mogli njih da nađete usred pustinje?

— Zaista! — reče Kamare, koji se zaustavi i zamisli kao da je to za njega sasvim nova stvar — vi ste u pravu, gospodine Florans. Kako su mogle ovamo dospeti prve mašine i sirovine sa kojima smo napravili druge? Nikad nisam razmišljao, priznajem, o tom problemu. Tražio sam i bio sam uslužen. Dalje me ništa nije interesovalo. Ali sad kad ste mi skrenuli pažnju...

— I koliko je tu ljudi stradalo da bi se sve to prenelo kroz pustinju pre nego što ste napravili jedrilice?

— Istina je... — reče Kamare i malo preblede.

— A novac? To je pojelo silnu lovnu! — uzviknu ponovo Florans svojim uobičajenim smelim jezikom.

— Novac? — promuća Kamare.

— Da, novac. Vi ste, dakle, vrlo bogati?

— Ja! — pobuni se Kamare — mislim da otkako sam ovde nikad nisam imao u džepu ni pet para.

— Onda?

— Hari Kiler je... — poče stidljivo Kamare.

— Razume se, ali odakle ga je on uzimao? Znači, vaš Hari Kiler je milioner?

Kamare raširi nemoćno ruke. Kao da ga je pitanje Amedea Floransa potpuno obeshrabrilo, oči su mu dobile onaj izgubljen izraz od kojega bi se njegov pogled unezverio pri svakom daljem uzbuđenju. Predosećajući rešenje tih problema pred kojima se iznenada našao, toliko različitih od onih problema koje je on obično rešavao, osetio je vrtoglavicu pred neslućenim vidicima koji su se sad pred njim otvarali. Tako je iskreno izgledao izgubljen da se dr Šatonej sažali na njega.

— To je pitanje koje ćemo kasnije rešiti s ostalima — reče on. — Da se sad ne zadržavamo, produžimo ovaj obilazak.

Kao da je hteo da rastera neprijatne misli, Kamare je rukom prešao preko čela i ćutke ušao u sledeću salu.

— Ovde su kompresori — reče on glasom još izmenjenim od uzbuđenja. — Mi zaista mnogo koristimo vazduh i druge gasove u tečnom stanju. Kao što znate, svi se gasovi mogu pretvoriti u tečnost ako ih izložite pritisku i ako njihovu temperaturu dovoljno spustite, ali čim tako dobijene tečnosti ostavite slobodne, one se zagrevaju i vrate se za kraće ili duže vreme u gasno stanje. Ako bi tada bili u zatvorenom sudu, zidovi suda bi morali da podnose takav pritisak da bi se od njega rasprsi u paramparčad. Jedan od mojih izuma je to izmenio. Ja sam pronašao jednu antidijatermalnu materiju, koja je gotovo neprobojna za toplotne zrake. Iz toga izlazi da tečan gas, na primer vazduh, stavljen u sudove od te materije zadržava uvek istu temperaturu i ostaje, prema tome, u tečnom stanju, bez ikakve težnje da eksplodira. Ovaj pronalazak mi je dozvolio da načinim mnoge druge, a naročito jedrilice sa velikim delokrugom akcije, koje već poznajete.

— Poznajemo ih! — uzviknu Amede Florans. — Bolje recite da ih vrlo dobro poznajemo. Znači, te jedrilice su isto tako vaše delo?

— A čije bi delo mogle da budu? — odgovori Kamare, najednom opet obuzet napadom svoje bolesne oholosti.

U toku objašnjenja njegovo se uzbuđenje malo-pomalo stišavalo. Nije više od njega bilo ni traga i sav obuzet svojom pričom on nastavi.

— Moje jedrilice imaju tri glavne osobenosti koje se odnose na stabilnost, na uzletanje i na pogonsku snagu. To ću vam sad u nekoliko reči objasniti. Počnimo sa stabilnošću. Kad jedna ptica mora da izdrži nagli udarac vetra, ona nema potrebe da računa da bi povratila svoju ravnotežu. Njen nervni sistem, ili bolje reći onaj deo njenog nervnog sistema koji čini ono što se u fiziologiji zove refleks, stupa u dejstvo i ispravlja je sasvim instinktivno. Da bi stabilnost mojih mehaničkih ptica bila ista, ja sam hteo da im dam sistem refleksa. Pošto ste ih videli, znate da se one sastoje od dva krila postavljena na vrh stuba visokog pet metara, a pri dnu tog stuba je ploča koja nosi motor, vozača i putnike. Već sam taj raspored spušta težište. Ali u odnosu na krilo stub nije učvršćen. Ukoliko se stub ne učvrsti potpuno ili delimično, rukovanjem jednog od upravljača za pravac ili visinu, on, naprotiv, može da opisuje male lukove u svim pravcima oko svoje uspravne ose. Ako se krila, nezavisna od upravljača, nagnu horizontalno i vertikalno, stub povučen svojom težinom teži da sa njima načini nov ugao. Tim pokretom stub stavlja u pokret tegove određene težine, koji klize duž njega upravno na krila, tegove izlučene na pogodan način. Tako se odmah, hoću da kažem automatski, ispravljaju slučajni nagibi jedrilice.

Marsel Kamare je, očiju uprtih u pod, davao ta objašnjenja spokojno kao profesor koji drži predavanje. Nije se dvoumio, nije tražio reči, one su mu same navirale. Ne prekidajući, on nastavi na isti način:

— Pređimo na drugu tačku. U trenutku polaska krila jedrilice se spuštaju i savijaju se uz stub. U isto vreme osovina elise, koja je vertikalna u miru i upravna na krila, podiže se i postaje horizontalna. Aparat je tada helikopter i elisa mu služi samo da bi ga digla u visinu. Ali kad se dostigne dovoljna visina, krila se rasklapaju, a istovremeno se osovina elise naginje napred dok elisa ne postane vertikalna. Postepeno elisa postaje pogonska snaga i helikopter se pretvara u letilicu. A pogonsku snagu dobijam od tečnog vazduha. Iz rezervoara napravljenog od antidijatermalne materije, o kojoj sam vam govorio, tečni vazduh, čije se oticanje reguliše ventilima, teče u jednu vrlo tanku cev koja se stalno zagreva. Vazduh se odmah vraća u prvobitno gasno stanje, pod velikim pritiskom i pokreće motor.

— Koju brzinu postižete s tim jedrilicama? — upita Amede Florans.

— Četiri stotine kilometara na sat, za pet hiljada kilometara bez snabdevanja — odgovori Kamare.

Nil admirari. rekao je Horacije: ne treba se ničemu čuditi. Kamareovi slušaoci nisu, ipak, mogli da se uzdrže da ne izraze svoje divljenje. Nisu mogli ni da nađu dovoljno oduševljene izraze da bi uzdigli njegovu genijalnost dok su se vraćali u kulu. Ali taj čudni čovek, koji je ponekad pokazivao preteranu oholost, bio je ravnodušan pred tim pohvalama, kao da je bio osetljiv samo na hvale koje je sam sebi delio.

— Sad stižemo u samo srce Fabrike — reče Kamare kad su stigli na kulu. — Ova kula ima deset jednakih spratova, a u svakom spratu su iste mašine. Sigurno ste primetili da je na njenom vrhu vrlo visok metalni stub. Taj stub je »talasni projektor«. Pored toga cela površina kule je prekrivena tačkama koje su isto tako manji projektori.

— Talasni projektori, rekoste? — upita dr. Šatonej.

— Ne bih želeo da vam ovde držim predavanje iz fizike — odgovori Marsel Kamare smešeći se. — Ali nekoliko glavnih objašnjenja se nameću. Ja ću da vas podsetim, ako ste to znali, ili ću da vas naučim ako to niste znali, da je čuveni nemački fizičar Herc već odavno primetio da, ako se izazove varnica induktorskog kalema u kratkom razmaku između dva provodnika jednog kondenzatora, oscilatora ili rezonatora, upotrebite reč koja vam bolje odgovara, ta varnica izaziva između dva pola tog instrumenta talasno pražnjenje, što znači da kroz njega prolazi naizmenična struja, ili, drugim rečima, da su njegova dva pola naizmenično pozitivna ili negativna za vreme tog pražnjenja, sve do trenutka kad se ponovo vrati u stanje ravnoteže. Brzina tog talasanja, drugačije rečeno, njegova frekvencija može da bude vrlo velika i da dostiže do sto milijardi oscilacija u sekundu. Ali ona se ne ograničavaju na tačku na kojoj se i stvaraju. Naprotiv, ona zatalasaju i okolnu sredinu, što znači vazduh, ili tačnije rečeno, neizmerni fluid koji u isti mah ispunjava i nebeske prostore i praznine između molekula materijalnih tela; taj fluid je nazvan eter. Svakom talasanju znači, odgovara, treperenje etera koje se prenosi malo-pomalo, ali uvek sve dalje i dalje. Ta se treperenja s pravom zovu hercovi talasi. Ali, da li ste me razumeli?

— Izvanredno — reče Barsak koji je, kao političar, možda od svih Kamareovih slušaoca bio najmanje upućen u naučna pitanja.

— Sve do mene — produži ovaj — ti su talasi bili samo laboratorijski eksperiment. Služili su se njima samo da elektrizuju bez stvarnog dodira metalna tela, postavljena bliže ili dalje od polazne tačke talasa. Njihova glavna mana bila je ta što su se širili u svim pravcima iz te tačke, potpuno isto kao i koncentrični krugovi koji se stvaraju u vodi kad bacite kamen. Iz toga je izlazilo da se glavna energija rasplinjavala, mrvila, nestajala, takoreći deleći se na sve veći prostor, i da su se već na nekoliko metara od izvora mogle dobiti samo njene neznatne pojave. Da li još uvek razumete? Da li vam je to jasno?

— Kao dan — potvrdi Amede Florans.

— Mnogo pre mene primećeno je da ti talasi, isto kao i svetlosni talasi, mogu da odbijaju, ali se iz te osobine nije izveo nikakav zaključak. Zahvaljujući jednom izvanredno spravljanom metalu, koji sam ja pronašao — to je onaj isti metal koji sam postavio na vrhove bedema — uspeo sam da stvorim reflektore, koji skoro sve primljene talase mogu da upere u pravcu koji meni odgovara. Početna snaga se u celosti upućuje u tom pravcu i postepeno se prenosi dok se ne istroši u nekom određenom poslu. Pošto je već bio dobro poznat način kojim se menja frekvenca tih talasanja, ja sam izmislio talasne prijemnike, osetljive samo na određenu vrstu frekvence. To je ono što se u fizici zove »sinhronizacija«. Takav prijemnik reaguje, znači, na sve talase frekvence za koje je prijemnik predviđen i samo na njih reaguje. Broj mogućih frekvence je neograničen; ja, prema tome, mogu da napravim neograničeni broj motora, među kojima neće biti dva koji bi bili osetljivi na iste talase. Da li me još uvek razumete?

— Malo je teže — primeti Barsak—ali vas ipak pratimo.

— Uostalom, ja sam završio — reče Kamare. — Tako upravljamo velikim brojem poljoprivrednih mašina, koje sve dobijaju pokretačku snagu iz daljine, iz izvora kojih je puna ova kula. Na isti način upravljamo »osicama«. Svaka od njih ima četiri elise i četiri mala motora koje pokrećemo, bilo jedan ili više njih, po izboru. Na taj način mogao bih da uništim celu varoš ako bi mi to palo na pamet.

— Vi biste mogli odavde da uništite varoš! — uzviknu Barsak.

— Vrlo lako. Hari Kiler je tražio da grad bude neosvojiv, i ja sam to učinio. Ispod svake ulice, ispod svake kuće, ispod Palate, pa čak i ispod same Fabrike postavljene su velike količine eksploziva sa upaljačima koji odgovaraju na određenu talasnu frekvencu koju samo ja znam. Da bih digao varoš u vazduh, bilo bi dovoljno da uputim na svaku minu talase čija frekvenca odgovara detonatorima.

— A visok metalni stub na kuli? — upita dr. Šatonej.

— Sad na to dolazim i to će biti moj zaključak — odgovori Kamare. — Ti talasi, koji se zovu Hercovi, ponašaju se, i to je dosta čudno, kao da su potčinjeni težini: poslati u prostor sa tačke ispuštanja, oni su polako padali prema Zemlji, gde bi se na kraju izgubili. Znači, ako bi hteli da talasi odu dalje, treba ih proizvoditi na izvesnoj visini. Za mene je to utoliko bilo potrebnije što sam želeo da ih pošaljem ne suviše daleko, ali veoma visoko, što je još mnogo teže. Ja sam to uspeo koliko zahvaljujući stubu visokom stotinu metara, koji je bio vezan za oscilator, toliko i reflektoru, opet mom pronalasku, koji je na vrhu stuba.

— Zašto šaljete te talase u visinu? — upita Florans, koji više nije razumevao.

— Da bi padala kiša. To je, u stvari, princip pronalaska i na kome sam radio kad sam upoznao Hari Kilera, i koga mi je on pomogao da ostvarim. Pomoću stuba i ogledala šaljem talase u oblake i na taj način elektrizujem do zasićenosti čestice vode koje oni sadrže. Kad razlika u naponu između i tog oblaka i Zemlje, ili između njega i susednog oblaka bude dovoljna, što nikad dugo ne traje, oluja naiđe i padne kiša. Preobražaj ove pustinje u plodnu dolinu dokazuje uspeh tog postupka.

— Ali treba imati i oblake — primeti dr Šatonej.

— Razume se, ili barem dovoljno vlažnu atmosferu. Ali oblaci neminovno naiđu jednog dana. Problem je bio da se oni provale ovde a ne na nekom drugom mestu. Sad kad su polja obrađena, kad drveće počinje da raste, uspostavljaju i se redovne kiše sa težnjom ka ustaljivanju i oblaci postaju sve češći. Čim neki naiđe, ja učinim samo ovo — objasni Kamare

pomerajući neku ručicu — i odmah će talasi koji su proizvedeni električnom snagom od hiljadu konja, bombardovati oblak milijardom svojih treptaja.

— Izvanredno! — ushićavali su se inženjerovi slušaoci.

— U ovom trenutku vi toga niste ni svesni — produži Kamare, koga je pregled njegovih pronalazaka postepeno zagrevao. — Talasi izlaze sa vrha stuba i gube se u svemiru. Ali ja sanjam o drugoj budućnosti. Ja osećam, ja znam, ja sam siguran da će oni moći da se prilagode stotini drugih ciljeva, da će, na primer, biti moguće razgovarati po celoj zemljinoj površini telefonom ili telegrafom, a da zato neće biti potrebna žica koja će spajati dve odgovarajuće stanice.

— Bez žice! — povikaše slušaoci.

— Bez žice. Šta bi trebalo za to? Tako malo. Treba samo izmisliti odgovarajući prijemni aparat. Ja ga tražim, ja sam skoro blizu cilja, ali ga još nisam dostigao.

— Sad već ništa više ne razumem — priznade Barsak.

— Međutim, ništa jednostavnije — potvrdi Kamare, koji se sve više uzbuđivao. — Gledajte, evo Morzeovog aparata, koji je opšte usvojen u običnoj telegrafiji, a koji sam ja uključio, za moje lične opite, u posebno kolo struje. Treba samo da pokrenem ovu ručicu — govoreći on je to i učinio — da bi struja koja proizvodi talase bila u zavisnosti od ovoga kola. Dok je Morzeov aparat isključen Hercovi talasi neće proći. Naprotiv, kad je uključen i samo u tom slučaju, talasi će preko stuba biti poslani. Međutim, ne treba ih poslati prema nebu, već, u pravcu zamišljenog prijemnika, a ogledalo treba tako namestiti da ih skupi u snop i odbije. Ako pravac prijemnika nije poznat, dovoljno je da se jednostavno ukloni ogledalo, kao što to ja sad činim pokrećući ovu ručicu. Sada će se talasi koje šaljem širiti u prostoru svuda oko nas i siguran sam da bih mogao da telegrafišem, siguran sam da bih dopro do prijemnika, ma gde on bio, kad bi postojao. Nažalost, on ne postoji.

— Da telegrafišete? — upita Džejn Bakston. — Šta pod tim podrazumevate?

— Ono što se obično pod tim podrazumeva. Treba samo da kucam po aparatu na uobičajeni način, upotrebljavajući Morzeovu azbuku dobro poznatu svim telegrafistima. Ali na primeru ćete to bolje razumeti. Ako bi zamišljeni prijemnik postojao, mislim da biste se požurili da ga iskoristite kako biste izašli iz svog položaja?

— Bez sumnje — reče Džejn.

— E pa dobro. Uradimo kao da je tako — predloži Kamare sedajući ispred Morzeovog aparata. — Kome biste telegrafisali u tom slučaju?

— U ovoj zemlji gde nikog ne poznajemo — reče Džejn smešeći se — pitam se kome... Ne mogu nikog drugog da se setim izuzev kapetana Marseneja — dodade ona lako crveneći.

— Dakle, kapetanu Marseneju — reče Kamare, i govoreći to rukovao je Morzeovim aparatom koji je slao crte i tačke te azbuke. — Gde je taj kapetan?

— Mislim da je sad u Tombuktu — reče Džejn oklevajući.

— Tombuktu — ponovi Kamare i produži da otkucava. — A sad šta biste rekli kapetanu Marseneju? Pretpostavljam nešto u ovom smislu: Džejn Bakston...

— Izvinite — prekide Džejn — kapetan Marsenej me poznaje samo pod imenom Mornas.

— To nema nikakve važnosti, pošto depeša neće stići, ali ipak stavimo Mornas. Telegrafisaću, znači: Dođite u pomoć Žani Mornas, koja je zarobljena u Bleklendu.

Marsel Kamare prekide.

— I pošto je, izgleda, Bleklend nepoznat svetu, ja ću tačno odrediti njegov položaj. i dodaću: geografska širina 15° 50', geografska dužina...

Marsel Kamare naglo ostavi svoju stanicu.

— Eto! — povika on — Hari Kiler je prekinuo struju. Njegovi gosti su se tiskali oko njega ne razumevajući.

— Kao što sam vam već rekao — objasni on — energija nam dolazi iz hidroelektrične centrale koja se nalazi desetinu kilometara nizvodno. Hari Kiler nam je presekao vezu s tom centralom. To je sve.

— Ali onda — reče dr Šatonej — mašine će se zaustaviti.

— Već su se zaustavile — odgovori Kamare.

— A »osice«?

— One su pale, u to nema sumnje.

— Hari Kiler će, znači, moći da ih se dočepa.

— To je manje sigurno. Popnimo se na vrh, i videćete da od toga nema ništa.

Brzo su se uspeli i ušli u cikloskop. Kao i ranije odmah su videli spoljni deo zida i rov koji ga je opkoljavao, i »osice« koje su ležale nepomično na dnu.

Na Trgu su Meri-Felous radosno klicali. Opet su pokušali da napadnu. Nekolicina njih je skočilo u rov i prišlo nepomičnim »osicama«, koje su ih toliko plašile dok su bile u pokretu.

Ali tek što su ih dodirnuli, kad pokazaše znake nelagodnosti. Udaljili su se sa strahom i pokušali da izađu iz rova. Ni jedan od njih nije imao dovoljno snage, i popadali su onesvešćeni.

— Ne bih dao ni dve pare za njihovu kožu — reče hladno Kamare. — Možete zamisliti da sam predvideo ono što se dogodilo, i da sam, prema tome, preduzeo potrebne mere. Prekidajući struju iz centrale, Hari Kiler je stavio *ipso facto* u pokret uređaj zahvaljujući kome su rezervoari napunjeni tečnom ugljenom kiselinom prosuli u rov tu kiselinu, koja se odmah pretvorila u gas. Taj gas, teži od vazduha, ostaje na danu rova, i oni koji se sada tamo nalaze, neminovno će umreti ugušeni.

— Jadni ljudi! — reče Džejn Bakston.

— Utoliko gore po njih — izjavi Kamare. — Ja više ništa ne mogu da učinim da ih spasem. A što se naših mašina tiče, i tu sam preduzeo potrebne korake. Još od jutros smo spremni da tečnim vazduhom, kojega imam u

rezervi u velikoj količini, zamenimo struju iz centrale tako da nam on bude pogonska snaga za električne aparate. Sad je to urađeno i sve mašine se ponovo okreću. »Osice« će sada ponovo da polete.

Elise »osica« su zaista ponovo počele svoje vrtoglavo kružno kretanje i opet obrazovale svoje zaštitno kolo, dok se gomila Meri-Felous povlačila do Palate napuštajući one koji su nepomično ležali u rovu. Marsel Kamare se okrete svojim gostima. Kao da je bio nervozan, čak neprirodno uznemiren. Zabrinjavajuća iskra, koju su već više puta primetili, opet je mutila njegov pogled.

— Možemo sad mirno da spavamo, izgleda mi — reče on, sav obuzet malo naivnom ohološću.

8. POZIV KROZ PROSTOR

Sa velikim žaljenjem se kapetan Pjer Marsenej rastao od ekspedicije Barsak, a pogotovu od one koju je znao samo pod imenom Žana Mornas. Krenuo je ipak na put bez ikakvog kolebanja i do Segu-Sikoroa prelazio je etape dvaput brže, kao što mu je to i bilo naređeno. Kapetan Marsenej je zaista pre svega bio vojnik, a možda je najveća lepota vojničkog poziva u tom potpunom samoodricanju i toj slepoj poslušnosti, koja se zahteva ponekad u cilju koji čovek i ne sagledava potpuno, ali zna da iznad njega stoji pojam otadžbine.

Uprkos tolikoj žurbi trebalo mu je devet dana da prevali 450 km do Segu-Sikoroa, gde je stigao tek 22. februara kasno u noć. Prema tome, tek je sutra ujutro mogao da se javi pukovniku Seržinu, komandantu mesta i da mu preda zapovest pukovnika Sen-Obana.

Pukovnik Seržin je triput pročitao to naređenje sa sve većim čuđenjem. Kao da ništa nije razumevao.

— Kakva je sad ovo kombinacija? — reče on najzad. — Uzeti ljude iz Sikasoa da bi ih poslali u Tombuktu! To je nepojmljivo.

— Znači, vas nisu obavestili da ćemo mi proći, gospodine pukovniče? — upita kapetan Marsenej.

— Bože sačuvaj!

— Poručnik, koji mi je predao ovo naređenje — objasni kapetan — rekao mi je da su izbili nemiri u Tombuktu, i da se kod Tuarega Aueliminden primećuje zabrinjavajuće komešanje.

— Sad prvi put to čujem — izjavi pukovnik. — Koliko juče, kapetan Pejrol... Možda ga poznajete?

— Da, gospodine pukovniče, bili smo u istom puku pre dve godine.

— E lepo, Pejrol je prošao ovuda idući iz Tombuktua u Dakar. Otišao je juče i ništa nam o svemu tome nije rekao.

Kapetanu Marseneju je ostalo samo da slegne ramenima i time skine svaku odgovornost sa sebe.

— Imate pravo, kapetane — reče pukovnik Seržin. — nije naše da raspravljamo. Naređenje je tu, i naše je da se pokorimo. Ali đavo bi ga znao kad ćete moći da pođete.

Zaista im je pripremanje te nepredviđene ekspedicije zadalo mnogo muke. Trebalo im je više od osam dana da smeste konje, koje su prema naređenju imali da ostave u Segu-Sikorou i da sakupe potrebnu opremu i namirnice u dovoljnoj količini. Tek je drugog marta kapetan Marsenej mogao da se ukrca i da krene niz Niger.

Putovanje, često otežavano niskim vodostajem u tim poslednjim mesecima suvog doba, trajalo je opet dve duge nedelje i bivša pratnja ekspedicije Barsak iskrca se tek 17. marta u Kabari, pristaništu Tombuktua, na 15 kilometara od grada.

Kad se kapetan Marsenej javio pukovniku Alegru, zapovedniku mesta, ovaj viši oficir se isto toliko začudi kao i njegov kolega iz Segu-Sikoroa. On mu potvrdi da nikakvi nemiri nisu ustanovljeni u ovoj oblasti, da nikad nije tražio pojačanje i izjavi da ne razume zašto mu je pukovnik Sen-Oban poslao, ne obaveštavajući ga, sto ljudi koji mu nisu bili potrebni.

Sve ovo je već počelo da biva čudnovato i kapetan Marsenej se pitao da ga nije izigrao neki vešt falsifikator. Ali zašto? U kom cilju? Odgovor se sam nametao. Ma kako neobjašnjiv izgledao takav plan, falsifikator — ukoliko je postojao — mogao je da ima samo jedan cilj: uništenje obezoružane ekspedicije Barsak. Pošto je logično došao do tog zaključka, kapetana Marseneja su mučile užasne strepnje pri pomisli na tešku odgovornost koju bi u tom slučaju snosio i na opasnost koja bi onda pretila gospođici Mornas, čija je slika bila tako živa i u njegovom srcu i u njegovom sećanju.

Njegova bojazan je bila utoliko veća što ni u Tombuktu ni u Segu-Sikorou ništa nije mogao da dozna o poručniku Lakuru. Niko ga nije poznao. Štaviše, niko nikad nije ništa ni čuo o nekom korpusu sudanskih dobrovoljaca, mada je taj izraz upotrebio sam pukovnik Sen-Oban.

Međutim, i posle brižljivog proveravanja pokazalo se da pukovnikovo naređenje ima sva obeležja verodostojnosti, te je to naređenje imalo da se smatra ispravnim dok se suprotno ne dokaže. Kapetanu Marseneju i

njegovim ljudima je, dakle, osiguran smeštaj i čim se ukazala prilika, naređenje pukovnika Sen-Obana je poslato njemu lično, jer je on jedini mogao da kaže da li je ono lažno ili nije.

Ali od Tombuktua do Bamaka ima oko 1.000 kilometara i uzvodno i nizvodno i proći će, dakle, mnogo vremena dok se ne dobije odgovor od pukovnika. Kapetanu Marseneju, besposlenom, bez određene dužnosti, a naročito razdiranom brigom, to vreme je bilo isuviše dugo. Srećom, poslednjih dana marta naišao je kapetan Perinji, jedan od njegovih drugova iz Sen-Sira, sa kojim nije nikad prestajao da održava prijateljske odnose. Prijatelji su bili vrlo srećni što su se videli, i od tog trenutka kapetanu Marseneju je vreme brže prolazilo.

Pošto je upoznao brige svog druga, Perinji ga je umirio. Njemu je lažna zapovest, koja je toliko verno dostavljena da se ceo svet prevario, ličila na roman. Po njegovom mišljenju, bilo bi mnogo pametnije pretpostaviti da je poručnik Lakur, rđavo obavešten o pravim razlozima pukovnikove odluke, dao netačan razlog. A šta se tiče iznenađenja pukovnika Alegra, ono se moglo sasvim jednostavno objasniti. U toj jedva organizovanoj oblasti ne bi bilo nimalo čudnovato ako se naređenje, njemu upućeno, izgubilo.

Kapetan Perinji, koji je trebalo da u Tombuktu provede dve godine, doneo je sa sobom veliki broj sanduka i njegov prijatelj mu je pomogao da ih raspakuje. U većini sanduka bilo je više laboratorijskih instrumenata nego njegovih ličnih stvari. Da nije bio u uniformi, Perinji bi zaista mogao da se uvrsti u naučnike. Oduševljen naukom, bio je upućen u sve najnovije probleme, a naročito u one koji su se bliže ili dalje odnosili na elektricitet. U tom prijateljstvu. Perinji je bio čovek studija, a Marsenej čovek akcije. Ta razlika u sklonostima bila je za njih predmet čestih prijateljskih rasprava. Često su, smejući se, nazivali jedan drugog »starim knjiškim moljcem« i »odvratnom vojničinom«, u suštini ubeđeni i sigurni, da Marsenej zbog vojničkog života nije ostao nekulturan i neobrazovan čovek, a da ni Perinjija nauka ne sprečava da bude izvrstan i hrabar vojnik.

Nekoliko dana po dolasku svog prijatelja, kapetan Marsenej ga je našao kako opet završava sklapanje nekog novog aparata u dvorištu kuće gde se on nastanio.

— Baš dolaziš kao poručen — povika mu Perinji čim ga je spazio. — Sad ću da ti pokažem nešto zanimljivo.

— Ovo? — upita Marsenej pokazujući na aparat koji se sastojao od dve električne baterije, elektromagneta, male staklene cevi u kojoj je bilo metalne piljevine i na kojoj je bila bakarna šipka nekoliko metara visoka.

— Baš to — odgovori Perinji. — Ova igračka, ovakva kakvu je vidiš, je pravi mađioničarski pronalazak. To je, jednostavno, prijemna telegrafska stanica, ali slušaj me dobro, telegrafije bez žice.

— Ima nekoliko godina kako se o tome govori — reče Marsenej radoznalo.
— Znači li to da je taj problem već rešen?

— Itekako! — povika Perinji. — Da, dva čoveka su se sreli na ovoj našoj grbavoj zemlji u istom trenutku njene istorije. Prvi, Italijan, po imenu Markoni, pronašao je način da u prostor pošalje talase koji se zovu Hercovi... Da li ti to slučajno znaš, neobuzdana vojničino?

— Da, da — odgovori Marsenej. Uostalom, govorilo se o Markoniju još dok sam bio u Francuskoj. A drugi pronalazač koga si pomenuo?

— To je Francuz, fizičar Branli. On je pronašao prijemnik, malo savršenstvo dosetljive jednostavnosti.

— A aparat koji ovde vidim?

— To je baš taj prijemnik, čije ćeš principe za tren oka razumeti. Gospodin Branli je primetio da je gvozdена piljevina prirodno loš električni sprovodnik, ali da postaje izvanredan provodnik kada na nju utiču Hercovi talasi. Pod uticajem tih talasa zrnca piljevine steknu uzajamnu privlačnu snagu i time se poveća njihova kohezija. Kad to znamo, vidiš ovu malu cev?

— Vidim.

— To je koherer ili talasni detektor, kako hoćeš. Ova cev u kojoj ima gvozdene piljevine je uvučena u kolo obične baterije koju imam čast da ti predstavim. Ta cev je rđav provodnik, prema tome, prekida kolo i struja iz baterije ne prolazi. Razumeo si?

— Da, a dalje?

— Tada dolaze Hercovi talasi, njih će uhvatiti ova bakarna šipka, koja se zove antena. Odmah će cev, koja je s njom u vezi, postati provodnik, kolo struje će se zatvoriti i struja će proći. Da li i to razumeš, ti krvoloče?

— Da, stari naučnice s naočarima. Produži.

— Tada se umeša ovaj koji ti ovo priča. Zahvaljujući uređaju, koji sam lično pronašao, a koji sam udružio sa Branlijevim pronalascima, ta struja će staviti u pokret Morzeov prijemnik čija će papirna traka izlaziti ispisana na uobičajeni način. Ali u isto vreme ovaj mali čekić koji vidiš, udariće detektor, čija će se zrnca razdvojiti od udarca i, prema tome, ponovo će dobiti svoju uobičajenu otpornost. Struja iz baterije neće prolaziti i prijemnik će prestati da piše. Na taj način će se dobiti jedna jedina tačka na papirnoj traci, reći ćeš mi. Zaista, ali će se odmah ista pojava ponoviti i ponavljaje se sve dok antena bude primala talase. Kad ovi više ne budu dolazili, ništa više neće biti upisano na Morzeovoj papirnoj traci, sve do dolaska sledećih talasa. Tim postupkom će se na kraju dobiti niz tačaka sakupljenih u nejednake grupe koje će predstavljati crtice i tačke Morzeove azbuke. A nju jedan telegrafista čita lako kao i običan rukopis.

— Ti, na primer.

— Ja, na primer.

— Ali zašto si doneo taj instrument, neverovatan priznajem, u ove varvarske predele?

— I njega i njegovog brata, proizvođača talasa, to jest otpremnik, kojega ću još sutra početi da sklapam. Zato što mi je pitanje bežične telegrafije strast. Hoću da budem prvi koji će ga u Sudanu postaviti. Zato sam doneo oba aparata, jer su slični aparati vrlo retki u celom svetu, u Africi ne postoje, to ti jemčim. Pomisli samo: kad bi mogli neposredno da razgovaramo sa Bamakom! Može biti i sa Sen-Luisom!

— Oh! sa Sen-Luisom!... To je malo daleko.

— Nimalo — bunio se Perinji. — Već su razgovarali na mnogo većim rastojanjima.

— Nije moguće!

— Sasvim moguće, vojničino, i ja mislim da ću postići i mnogo više. Odmah ću početi duž Nigera s nizom opita...

Kapetan Perinji se najednom zaustavi. Njegove razrogačene oči i poluotvorena usta izražavala su duboko zaprepašćenje. Iz Branlijevog aparata se čuo mali tupi zvuk koga je njegovo uvežbano uvo odmah prepoznalo.

— Šta ti je? — upita začuđeno Marsenej.

Njegov prijatelj je morao da se napregne da bi mu odgovorio. Iznenadenje ga je prosto gušilo.

— On radi! — promuca on najzad pokazujući na aparat.

— Kako! Radi? — podrugljivo uzviknu kapetan Marsenej. — Ti sanjaš, budući član Akademije. Pošto je tvoj aparat jedini u Africi, on ne može da radi, kako si ti to rekao. Biće da se pokvario, to je sve.

Ništa ne odgovarajući, kapetan Perinji pritrča prijemniku.

— Pokvario! — bunio se vrlo uzbuđen. — Ne samo da nije pokvaren već na traci jasno čitam: Kape... tan... kapetan Marsenej!... kapetan Marsenej!

— Moje ime! — podrugivao se ovaj. — Vrlo se plašim, dragi moj, da me ti zavatlavaš, kako se to kaže.

— Tvoje ime! — potvrdi Perinji sa tako iskrenim uzbuđenjem da se njegov drug začudio.

Aparat se zaustavio i zanemio, a dva oficira nisu skidala oči s njega. Ali se uskoro značajno tik-tak ponovo začu.

— Evo ga, opet radi! — uzviknu Perinji naginjući se nad traku. — Dobro, evo sad tvoje adrese: Tombuktu.

— Tombuktu! — nesvesno ponovi Marsenej, sad i on drhteći od nekog tajanstvenog uzbuđenja.

Aparat se po drugi put zaustavio, zatim posle kratkog prekida, štampana traka je ponovo počela da se odvija, da bi posle nekoliko trenutaka opet stala.

— Džejn Bakston — pročitava Perinji.

— Ne poznajem — izjavi Marsenej, koji ni sam ne znajući zašto uzdahnu s olakšanjem. — To se neko šalje s nama.

— Šala? — ponovi Perinji, zamišljeno. — Kako bi to moglo da se desi? A, evo ga, ponovo počinje...

I nagnut nad trakom, čitao je, sričući reči onim redom kako su one dolazile.

— Dođite... u... po... moć Žani... Mor... nas...

— Žani Mornas — uzviknu kapetan Marsenej, koji se najednom preznoji tako da je morao da otkopča okovratnik svoje oficirske bluze.

— Čuti — zapovedi Perinji. — Za... rob... ljena... u... Blek... lendu...

Po četvrti put tik-tak se zaustavi. Perinji se ispravi i pogleda svog druga. Ovaj je bio smrtno bleđ.

— Šta ti je? — upita ga on prijateljski.

— Objasniću ti — jedva odgovori Marsenej. — Ali Bleklend... gde si pronašao Bleklend?

Perinji nije imao vremena da odgovori. Aparat je ponovo počeo da radi. On pročitava:

— Geo... grafska... ši... rina... petnaest... ste... pe... ni... pedeset... minuta... Sever... Geo... grafska du... žina...

Nagnuti nad aparatom koji je najednom zanemio, dva oficira su uzalud čekala nekoliko minuta. Ovog puta Morzeov prijemnik se konačno zaustavio i zanemio. Zamišljen, kapetan Perinji je šaputao.

— Što je mnogo, baš je mnogo, kako se to obično kaže. Znači li to da postoji još jedan amater bežični telegrafista u ovoj zemlji iza božjih leđa? I to neko ko te poznaje, dragi moj — dodade on okrećući se svom prijatelju.

Odmah primeti promenu na njegovom licu.

— Šta ti je? — upita ga on. — Sav si prebledeo.

U nekoliko reči kapetan Marsenej ispriča drugu uzrok svog uzbuđenja. Iznenadio se kad se njegovo ime pojavilo na telegrafskoj traci, ali se to iznenađenje pretvorilo u uzbuđenje, i to duboko uzbuđenje, kad je Perinji izgovorio ime Žane Mornas. On je poznavao Žanu Mornas, on ju je voleo, i mada nijednom reči nisu to njih dvoje pomenuli, on se čvrsto nadao da će mu ona jednog dana biti žena.

Marsenej mu izloži strahovanja koja su ga mučila otkako je s razlogom posumnjao da je zapovest pukovnika Sen-Obana lažna. Tajanstvena poruka, koja mu je danas stigla kroz prostor, samo ih je potvrđivala. Žana Mornas je bila u opasnosti.

— I od mene traži pomoć! — zaključi on s uzbuđenjem u kome je ipak bilo i malo radosti.

— E pa dobro! To je sasvim jednostavno, — odgovori Perinji. — Treba da joj pružiš pomoć koju od tebe traži.

— To se po sebi razume! — uzviknu Marsenej koga je mogućnost akcije preporodila — ali kako?

— Sad ćemo o tome da razmislimo — reče Perinji. — Pre svega ćemo iz poznatih činjenica izvući logične zaključke. Oni su, po mom mišljenju, dosta utešni.

— Nalaziš? — gorko mu odvrati Marsenej.

— Nalazim. Prvo: gospođica Mornas nije sama, jer koliko ti znaš, ona nema aparat za telegrafiju bez žica. Ne govoreći o njenim prijateljima s kojima si je ostavio, mora da ima bar još jednog zaštitnika, koji ima ovaj aparat. A to je neki stari lisac, to ti jamčim.

Pošto je Marsenej klimnuo glavom, Perinji nastavi:

— Drugo: gospođica Mornas nije u neposrednoj opasnosti. Ona ti telegrafije u Tombuktu. Znači da pretpostavlja da si ti tamo, to jest ona vrlo

dobro zna da to nije prekoputa i da će ti biti potrebno izvesno vreme da se odazoveš njenom pozivu. A pošto ti ipak telegrafiše, znači da smatra da to nije nepotrebno. Dakle, ako joj preti neka opasnost, ta opasnost nije neposredna.

— Šta hoćeš da kažeš? — nervozno upita Marsenej.

— Ovo, da treba da se smiriš, i da se nadaš srećnom ishodu ove avanture... i da iz ovih stopa odeš pukovniku i zatražiš dozvolu da organizuje ekspediciju koja će osloboditi gospodina poslanika Barsaka, a pored njega i gospođicu Mornas.

Dva kapetana odmah odoše pukovniku Alegru, kome su ispričali čudnovate događaje čiji su svedoci bili. Pokazali su mu štampanu traku Morzeovog prijemnika, koju je Perinji preveo na razumljiv jezik.

— U ovome nema ni reči o Barsaku — primeti pukovnik.

— Ne — odgovori Perinji — ali kako je gospođica Mornas s njim...

— A ko vam kaže da se nisu razdvojili — primeti pukovnik. — Ja vrlo dobro poznajem put ekspedicije Barsak i mogu da vam jamčim da ekspedicija ne ide do te geografske širine. Ta ekspedicija treba da pređe preko Uagadugu, koji je skoro na samom dvanaestom stepenu, i da izađe na Sej, koji je na trinaestom stepena. Ovaj tajanstveni telegram govori o petnaestom stepenu i pedeset minuta, bolje reći o šesnaestom.

Ta primedba ožive Marsenejevo pamćenje.

— U pravu ste, gospodine pukovniče, — reče on. — Zaista može da se desi da je gospođica Mornas napustila ekspediciju Barsak. Sećam se da je trebalo da se od nje odvoji dve-tri stotine kilometara posle Sikasoa, da bi se sama popela prema severu, u nameri da stigne u Gao na Nigeru.

— To sasvim menja stvari — rekao, je pukovnik zabrinuto. — Da bi oslobodili Barsaka, poslanika i zvaničnog delegata Francuske, ekspedicija bi bila opravdana, dok međutim za gospođicu Mornas, obično privatno lice...

— Međutim — živo primeti Marsenej — ako je zapovest koju sam ja doneo lažna, kao što nas sve navodi da u to verujemo, gospodin Barsak je i sam

morao postati žrtva lupeža koji me je zamenio.

— Može biti... može biti — popusti sumnjičavo pukovnik. — U svakom slučaju, da bismo doneli sud o toj stvari, i moramo sačekati odgovor iz Bamaka.

— Pa to je strašno — povika Marsenej utučeno. — Ipak ne možemo da pustimo to jedno dete, koje me zove u pomoć, da umre.

— Ne radi se o smrti — primeti pukovnik, koji je sačuvao svoju hladnokrvnost. — Ta gospođica kaže da je zarobljena, ništa više... I uostalom kuda da pođete da joj pomognete. Kakav je to Bleklend o kome ona govori?

— Daje geografsku širinu.

— Ali ne i dužinu. Međutim, vi ste ostavili gospođicu Mornas posle Sikasoa. Pretpostavljam da se nije vratila na zapad. Šesnaesti stepen prolazi pravo kroz Masinu, zatim preko Nigera, da bi se posle izgubio u pustoj i potpuno nepoznatoj oblasti. Bleklend ne može biti u Masini, jer bismo i inače znali za tu varoš. Znači, tu varoš bi trebalo tražiti usred pustinje.

— Pa, gospodine pukovniče? — promuca Marsenej.

— Pa, kapetane, ja zaista ne vidim mogućnost da pošaljem kolonu u tom pravcu, što bi značilo izlagati opasnosti živote sto ili dvesta ljudi da bi se spasao život samo jedne, jedine osobe.

— Zašto dve stotine ljudi? — upita Marsenej koji je osetio kako mu se gase nade — Možda bi bilo dovoljno i mnogo manje ljudi.

— Ja ne mislim tako kapetane. Vi znate isto tako dobro kao i ja za glasove koji kruže duž Nigera. Crnci tvrde da je osnovano, tu negde a niko ne može tačno da kaže gde, neko urođeničko carstvo, koje ne uživa baš najbolji glas. Pošto je ime Bleklend potpuno nepoznato, ne bi bilo nimalo nemoguće da ono označava glavni ili neki drugi grad tog carstva, a data geografska širina daje toj pretpostavci još više osnova pošto odgovara jedinom predelu gde bi neka sila mogla da bude osnovana a da za nju ne sazna odmah celi svet. Najzad, zar vam nije palo u oči englesko sazvučje reči: Bleklend? Engleska kolonija, Sokota, nije mnogo udaljena od tog pretpostavljenog mesta. Tu bi

moglo da se naiđe na druge teškoće, isto tako mučne. Ukratko, pod tim uslovima mislim da ne bi bilo obazrivo zaći u potpuno neispitanu oblast bez dovoljno raspoloživih snaga koje bi se suprotstavile svim mogućnostima.

— Znači, gospodine pukovniče, vi odbijate? — navaljivao je Marsenej.

— Sa žaljenjem, ali odbijam — odgovori pukovnik Alegr.

Kapetan Marsenej je ipak navaljivao. Ispričao je svom pretpostavljenom, kao što je to učinio i svom drugu, šta ga je vezivalo sa gospođicom Mornas. Sve je bilo uzalud. Uzalud je govorio da je sa sobom doveo sto ljudi, i da tih sto ljudi nisu potrebni, jer niko nije na njih računao. Pukovnik Alegr je bio nepokolebljiv.

— Ja zaista žalim, duboko žalim, ali moja je dužnost da vas odbijem. Da mi vaši ljudi nisu potrebni, to je moguće, ali to su ljudi, i ja nemam prava da olako izlažem njihove živote. Pored toga, ništa nije hitno. Sačekajmo sledeću poruku gospođice Mornas. Pošto je prvi put telegrafisala, verovatno da će to učiniti još jednom.

— A ako ona to ne može — povika Marsenej s očajanjem — kao što to izgleda po naglom prekidu njene depeše?

Pukovnik je pokretom pokazao da bi ta mogućnost bila zaista za žaljenje, ali da on ne može da promeni svoju odluku.

— Tada ću ići sam — odlučno je izjavio Marsenej.

— Sam? — ponovi pukovnik.

— Da, gospodine pukovniče, ja ću vas zamoliti za odsustvo koje mi vi nećete odbiti.

— Koje ću, naprotiv, odbiti — odgovori pukovnik. — Zar mislite da ću vam dati mogućnost da se upustite u avanturu iz koje se ne biste vratili?

— U tom slučaju, gospodine pukovniče, molim vas da budete dobri i da primite moju ostavku.

— Vašu ostavku?

— Da, gospodine pukovniče — reče mirno Marsenej.

Pukovnik Alegr nije odmah odgovorio, gledao je svog potčinjenog i razumeo je da je ovaj bio u izuzetno razdraženom stanju.

— Vi dobro znate, kapetane, — reče mu očinski — da vaša ostavka mora da ide redovnim putem, i da ja nemam prava da je primim. U svakom slučaju, to je stvar o kojoj treba razmisliti. Pustimo da prođe noć i dođite sutra do mene. Produžićemo razgovor.

Pošto su se propisno pozdravili, oba oficira se povukoše. Perinji isprati svog druga hrabreći ga usput koliko god je mogao. Ali jadnik ga nije ni slušao. Kad je kapetan Marsenej stigao do svojih vrata, pozdravio se s prijateljem i zaključao se. Najzad sam, baci se na svoj krevet i na izmaku snage, ne mogući više da izdrži, počeo da jeca.

9. KATASTROFA

Prekid struje iz hidroelektrične centrale nije dugo trajao. Presečena 9. aprila oko podne, struja je vraćena sutradan ujutro.

Hari Kiler je u stvari bio prva žrtva tog svog postupka, za koji je u početku mislio da je vrlo vešt. On nije snabdevao Fabriku energijom koja joj je bila potrebna, ali ni ova, u zamenu, njemu nije činila usluge koje mu je obično činila. Poljoprivredne mašine, lišene talasa koji su ih pokretali, najednom su stale.

Električne pumpe koje su crple vodu iz reke i punile dva rezervoara, jedan postavljen u samoj Fabrici, odakle je išao u drugi, koji je bio postavljen iznad kasarne Crne Garde, isto tako su prestale da rade. Za dva dana taj drugi rezervoar, iz kojeg je voda išla po celom gradu, iscrpeo bi se i Bleklend bi ostao bez vode.

Najzad, kad je došla noć, nisu imali električnu svetlost, i kako nisu imali ništa drugo za osvetljavanje, cela varoš je utonula u mrak, što je Hari Kilera dovodilo do besa utoliko više što je za to vreme Fabrika bila osvetljena i zaštićena snopovima svojih moćnih reflektora.

Shvativši da u borbi nisu jednaki, već u zoru 10. aprila, tiranin se rešio da vrati struju, koju je dan pre toga ukinuo. U isto vreme potražio je telefonom Marsela Kamarea, koji se baš tada nalazio u svojoj radnoj sobi zajedno sa svojim štićenicima. Kao i sinoć, čuli su inženjera kako odgovara samo sa »da«, »ne« i »dobro«, što je uobičajeno u takvim razgovorima od kojih je polovina za slušaoce bila nepoznata. Kao i sinoć ovaj je počeo da se smeje i naglo prekinuo razgovor.

U kratkom objašnjenju Marsel Kamare reče da su Hari Kiler i on zaključili pogodbu. Dogovorili su se da prvi pusti struju iz hidroelektrične centrale, a da Fabrika sa svoje strane obezbedi Bleklendu, kao i do sada, uobičajene usluge. Ta pogodba nije ništa menjala novu situaciju, koja je ostala jako čudna. Mir je bio ograničen samo na tu pogodbu. U svemu ostalom i dalje se ratovalo. Hari Kiler je uporno tražio zarobljenike, a Marsel Kamare je uporno odbijao da ih preda.

Na kraju razgovora Hari Kiler je tražio od inženjera da ga snabde tečnim vazduhom potrebnim za let jedrilica. Svaki put kad bi se vraćale sa leta, njihove bi rezervoare predavali Fabrici da ih ponovo napuni. Hari Kiler nije imao ni kap tečnog vazduha i, prema tome, njegovih četrdeset letećih mašina bile su neupotrebljive. Ovo je Marsel Kamare, želeći da uštedi rezervu pogonske snage, a i da neprijatelju ne da tako moćno oružje, odlučno odbio. To je tiranina strahovito naljutilo i on se zakleo da će ga umoriti gladu. Na to je inženjer spustio slušalicu smejući se toj pretnji, koja je za njega bila isto tako uzaludna kao i one prethodne.

Njegovi su slušaoci, naprotiv, tu pretnju shvatili vrlo ozbiljno. Ako je Fabrika zaista izgledala neosvojiva, zahvaljujući raznom odbrambenom oružju koje je Kamare pronašao, bila je mnogo siromašnija u sredstvima za napad utoliko pre što ovaj nije ni po koju cenu hteo da upotrebi ni ona koja je imao. U tim uslovima ovo je stanje moglo da se produži u beskraj, i onda može da dođe dan kad će glad primorati Fabriku na predaju.

Kamare, kome je Barsak izneo to mišljenje, sleže ramenima.

— Imamo mi životnih namirnica za duže vreme — tvrdio je.

— Za koje vreme? — pitao je Barsak.

Kamare je učinio neodređen pokret.

— Ne znam tačno. Petnaest dana, možda tri nedelje. To nema nikakve važnosti pošto ćemo mi za 48 časova završiti jednu jedrilicu koju sada radimo. Pozivam vas na probu, koju ćemo izvršiti noću, da nas oni iz Palate ne bi videli, a koja će biti preksutra u četiri časa ujutro..

To je bila radosna vest, koju zarobljenici zaista nisu očekivali. Posedovanje te jedrilice će sigurno u velikoj meri poboljšati njihov položaj. Ali da li će im ona doneti i spas?

— U Fabrici ima više od sto ljudi — primeti Barsak, — Ma koliko da je vaša jedrilica moćna, neće moći da poveze sve te ljude.

— Ona će nositi samo deset osoba — odgovori Kamare — ne računajući tu pilota, što je već sasvim lepo.

— Svakako! — potvrdi Barsak — ali to je još uvek nedovoljno da nas odavde izvuče.

— Nikako — odgovori Kamare. — Odavde do Seja ima oko tri stotine pedeset kilometara u vazdušnoj liniji, a sedam stotina do Tombuktua, što bi bilo možda zgodnije. Kako će se putovati samo noću da bi se izbegla torpeda, mislim da za dvadeset četiri časa mogu da se obave tri putovanja do Seja a dva do Tombuktua. Sto pedeset osoba, koliko mislim da ima približno stanovnika u Fabrici, računajući i žene i decu, znači, biće oslobođeni za pet dana u prvom slučaju, a za manje od osam u drugom.

Izlaganje tog sasvim ostvarljivog plana ublažilo je strah izazvan Hari Kilerovim pretnjama i nestrpljivo su čekali čas kad će moći da pristupe njegovom ostvarenju.

Ta dva dana, koliko su morali da čekaju, izgledala su beskrajna. Provodili su vreme kako su najbolje umeli, najčešće su se šetali u vrtu iza zida, koji ih je zaklanjao od pogleda sa Palate. A g. Ponsen je tu sedeo od jutra do večeri, stalno nagnut nad raznim biljkama u bašti, stalno nešto gledajući pomoću lupe i brižljivo mereći pomoću precizne vage.

— Šta kog vraga radite tu? — upita ga Florans, koji ga je našao u tom poslu.

— Svoj posao, gospodine Florans, — odgovori važno g. Ponsen.

— Statistiku? — upita iznenađen Florans.

— Ništa drugo. Ja hoću sasvim jednostavno da ustanovim broj stanovnika koji bi Nigerska okuka mogla da ishrani.

— Ah! Ah! Još uvek ta okuka — reče Amede Florans koji izgleda da nije mnogo cenio radove svog sagovornika. — Ovde ipak nismo u toj čuvenoj okuci, kako mi izgleda.

— Pa nije zabranjeno da postupim po analogiji — učeno odgovori g. Ponsen.

— Dvorani, za trpezom u velelepnoj orgiji! — izgovori neki glas iza njih.

Po tim stihovima iz »Kazni« izazvanim asocijacijom po zvučnosti, Amede Florans poznade dr Šatoneja. To je zaista bio on.

— Šta vi tu radite? — upita taj divni čovek završavajući tako svoju rečenicu.

— Gospodin Ponsen mi izlaže svoje metode statistike — reče Florans najozbiljnijim glasom. — Molim vas produžite gospodin Ponsen.

— To je sasvim jednostavno — objasni on. — Ovo je jedan struk spanaća, on zauzima kvadratni decimetar. Malo dalje evo jednog karfiola, on zauzima četiri kvadratna decimetra. Ja sam izmerio, eto, slučajno uzete i različite biljke i izračunao sam prosek površine koje one zauzimaju. Isto tako sam izmerio koliko one dnevno porastu. Na primer, ova se salata uvećala od juče za tačno četiri grama i devet stotina dvadeset sedam miligrama. Ukratko, utvrdio sam, matematički sam utvrdio, da dnevno rastenje u proseku iznosi dvadeset dva miligrama po kvadratnom santimetru.

— Vrlo zanimljivo — reče dr Šatonej ne trepnuvši.

— Zar ne? Ta naučna pitanja su vrlo zanimljiva — reče g. Ponsen šepureći se. — Pošto Nigerska okuka ima pet stotina četrdeset šest triliona kvadratnih santimetara, dnevno će proizvoditi dvanaest miliona dvanaest hiljada tona, a godišnje jednu milijardu sto četrdeset četiri miliona tri stotine osamdeset hiljada tona.

— Ja neću kriti od vas da me taj račun čudi — pevušio je doktor parodiju Kornejevih stihova, koji su mu pali na pamet.

— Ako se zna koliko je hrane potrebno za život jednog čoveka, lako je zaključiti koliko stanovnika može da živi u Nigerskoj okuci — završi smelo g. Ponsen. — To su usluge koje nauka može da učini, i tako vreme našeg zarobljeništva neće biti potpuno izgubljeno.

— Zahvaljujući vama, gospodine Ponsen — rekoše uglas Amede Florans i doktor i ostaviše statističara njegovim naučnim zaključcima.

Sat po sat, deseti pa zatim i jedanaesti su prošli. Jedan događaj, uostalom bez važnosti, prekinuo je monotoniju tog poslednjeg dana. Oko pet časova po podne obavestili su Kamarea da pumpa koja crpe vodu iz reke u

rezervoar više ne radi. Pošto ju je pregledao, inženjer je ustanovio da je vest tačna. Ne nailazeći ni na kakav otpor, pumpa se vrtela kao poludela. Na njegovu naredbu odmah su skinuli klip, čiji delovi, verovatno izlizani, nisu više tačno nalegali na zidove cilindra. U stvari, ticalo se samo neznatne popravke koja je bila gotova za manje od četrdeset osam časova.

Sutradan pre zore završilo se čekanje koje je sve razdražilo. Kao što se to može i pomisliti, niko nije propustio da dođe uprkos ranog časa koji je Kamare odredio. On je održao obećanje. Kad su stigli u baštu gde je proba trebala da se održi, jedrilicu su tu već preneli radnici koji su je napravili.

Inženjer se pope u korpu i stavi motor u pokret. Nekoliko minuta su prošla suviše sporo, po mišljenju gledalaca koji su se bojali nekog razočaranja. Uskoro su bili umireni. Aparat je bez ikakvog napora najednom poleteo, zatim je raširio svoja krila i klizio po vazduhu, da bi se najzad ponovo postavio tačno na mesto odakle je i pošao. Marsel Kamare, pošto je sa sobom poveo desetero ljudi, ponovo je poleteo i u tri maha obišao ceo krug bašte. Opit je bio zadovoljavajući.

— Večeras u devet časova prvi polazak — izjavio je on silazeći iz jedrilice.

Odmah su sve zaboravili, opsadu, zarobljeništvo, tih petnaest dana briga i neprilika. Za nekoliko časova taj strašan san će se svršiti. Oni će biti slobodni. Uzajamno su sebi čestitali na sreći, dok su mehaničari vraćali jedrilicu u hangar, odakle će sledeće noći izaći da bi odletela prema Tombukuu.

Pošto je evakuacija Fabrike zahtevala nekoliko dana, uobičajeni radovi nisu bili prekidani. Završili su u rasklapanje pumpe i ustanovili da na njoj nije bilo nikakvog kvara. Trebalo je, znači, na drugom mestu tražiti uzroke njenog poremećaja, a sad je ostalo samo ponovo da je sklope, posao kome su odmah pristupili.

U pola devet uveče, pošto je noć bila potpuno mračna, Marsel Kamare je najzad dao znak za polazak. Već odavno su osam zarobljenika, koji su pobegli iz Hari Kilerovih kandži i dve žene radnika, putnici prvog putovanja, čekali u bašti odakle je pod rukovodstvom iskusnog pilota jedrilica trebalo

da poleti. Po naredbi svog šefa, desetine radnika se uputilo prema hangaru. Otvoriše se vrata...

Tačno u tom trenutku odigrala se nesreća.

U trenutku kad su se vrata otvorila, odjeknula je strahovita eksplozija. Hangar se srušio kao kula od karata. Na njegovom mestu je ostala samo gomila ruševina. Posle sasvim opravdanog zaprepašćenja, svi su potrčali u pomoć deseterici radnika. Srećom, osim jednog koji je bio lakše ranjen, ostali su bili nepovređeni; eksplozija se dogodila pre nego što su ušli u hangar.

Ali, mada nisu žalili ničiju smrt, ipak je to bila velika nesreća, čak nepopravljiva katastrofa, koja se oborila na opsednute. Jedrilica je bila uništena. Prosto je bila smrvljena. Od nje su ostali samo neupotrebljivi ostaci.

— Rigo, — reče Kamare hladnokrvno, kao što je uvek bio u zaista teškim trenucima. — Naredi da se počne raščišćavanje. Treba pronaći uzrok eksplozije.

Prišli su gomili ruševina na samom mestu gde je bila jedrilica. Bilo je mnogo ruku i posao je brzo napredovao. Oko jedanaest časova taj deo hangara bio je raščišćen, i tada su ustanovili da je na tom mestu postojala duboka jama.

— Dinamit — reče hladno Kamare. — Pretpostavljam da nije došao sam.

Mrlje krvi kojom su bile poprskane ruševine, dokazivale su da je bilo i žrtava eksplozije. Raščišćavanje je produženo istom brzinom. Uskoro su zaista našli i strašne ostatke. Nešto pre ponoći našli su raskomadanu nogu nekog crnca. Zatim je tu bila i grubo iščupana ruka, i najzad su pronašli glavu tog raskomadnog tela.

Amede Florans koji je, kao dobar reporter, pratio radove sa živim interesovanjem, prepoznade odmah žalostan trofej.

— Čumuki! — uzviknu on bez dvoumljenja.

On objasni Kamareu ko je taj Čumuki, izdajica koji je prešao iz službe mis Bakston u Hari Kilerovu službu. Odmah se sve objasnilo. Čumuki je

očigledno bio u isti mah krivac za eksploziju i njena prva žrtva. Ostalo je da se dozna na koji je način ušao u Fabriku. U svakom slučaju, pošto je on ušao, drugi mogu da pođu istim putem. Znači, bilo je vrlo važno ubiti svaku takvu želju protivnika, ulivši u njih spasonosni strah.

U tom cilju su bedni Čumukijevi ostaci, po Kamareovoj zapovesti, bačeni preko zida na Trg, gde su ih Hari Kilerovi ljudi morali naći. Tako će im biti nepobitno jasno da ulazak u Fabriku nije bio bezopasan.

Međutim, raščišćavanje je nastavljeno. Radnici su napravili lanac i ruševine su se gomilale u bašti. Mnogo veća površina tla hangara se malo-pomalo oslobađala.

— Evo još jednog! — najednom uzviknu jedan od radnika.

Marsel Kamare priđe. Jedna čovečja noga se zaista pojavila između kamenja. Za nekoliko trenutaka celo telo je oslobođeno. To je bio belac, u punoj snazi, čije je rame bilo smrskano udarom krova.

Doktor Šatonej se nagnuo nad ranjenikom.

— Živ je — reče on.

Čovek je izvučen iz ruševina i prenesen u Kamareovu sobu, gde mu je doktor odmah stavio prvi zavoj. Sutradan će ga ispitati ako bude mogao da govori.

— I ako bude hteo — primeti Amede Florans.

— Uzimam na sebe da ga nateram na to — promrmlja kroz zube Marsel Kamare.

Moglo se smatrati da je raščišćavanje završeno. Uglavnom su toliko raščistili da su mogli biti sigurni da više nikoga nema pod ruševinama. Marsel Kamare zbog toga prekide posao i posla svoje radnike na zasluženi odmor.

I inženjer i njegovi gosti su se udaljili od mesta nesreće i uputili su se, idući kroz baštu, svojim sobama. Posle nekoliko koraka, Amede Florans se zaustavi i obrati se Kamareu.

— Šta ćemo da radimo, gospodine, sad kad više nemamo jedrilicu? — upita ga on.

— Napravićemo drugu — odgovori Kamare.

— Imate li materijala? — upita Barsak.

— Razume se.

— A koliko vam vremena za to treba?

— Dva meseca.

— Hm! — učini jednostavno Florans, koji, ne navaljujući, produži zamišljeno svoj hod.

Dva meseca... A imali su životnih namirnica samo za petnaest dana. Novinar je već počeo da traži neku ideju kako bi se izvukli iz tog škripca.

10. IDEJA AMEDEA FLORANSA

Jutro 13. aprila bilo je posvećeno inventaru i početku izrade jedrilice, koju je Marsel Kamare tvrdoglavo rešio, da napravi, mada je po svemu izgledalo da se od nje nije mogla očekivati nikakva korist. Znači, tek su popodne mogli da se pozabave zarobljenikom.

Posle ručka, koji je sad prvi put bio mršav, Marsel Kamare je u pratnji svojih gostiju, čije je uvlačenje u njegov život moglo skupo da ga staje, otišao ranjeniku, za koga je dr Šatonej tvrdio da je u stanju da podnese ispitivanje.

— Ko ste vi? — upita ga Kamare po planu o kome je dobro razmislio.

Pošto je čovek ćutao, Kamare ponovi svoje pitanje, ali opet bez uspeha.

— Moram da vas upozorim — reče blago Kamare — da ću vas naterati da govorite.

I na tu pretnju čovek nije progovorio, a na njegovim usnicama zatitra za časak podrugljiv osmejak. Naterati ga da govori? To mu je izgledalo sasvim neverovatno. I zaista, sudeći po njegovoj spoljašnosti, pred njima je bio čovek retke odlučnosti.

Marsel Kamare sleže ramenima, zatim, bez daljeg navaljivanja, stavi na palčeve i na tabane upornog čoveka četiri metalne pločice koje je vezao za neki aparat. Kad je to uradio, on brzim pokretom pokrete neku ručicu.

Odmah je čovek počeo da se uvija u strašnim grčevima, vene na vratu su mu se nadule da prsnu a njegovo pomodrelo lice izražavalo je nepodnošljive patnje. Iskušenje je bilo kratko. Posle nekoliko sekundi Kamare prekide struju.

— Hoćete li govoriti? — upita ga on.

Ali čovek je ostao nem.

— Vrlo dobro! — reče on — produžimo.

On ponovo pusti struju i isto se ponovilo, ali sa mnogo većom žestinom. Znoj je oblio ranjenikovo lice, oči su mu se prevrnule, a grudi su mu se nadimale kao kovački meh.

— Hoćete li govoriti? — ponovi Kamare prekidajući ponovo struju.

— Da... Da... — mucao je čovek, na izmaku snage.

— Razume se! — reče Kamare. — Vaše ime?

— Fergus David — bi mu odgovoreno.

— To nije prezime — primeti Kamare. — To su dva imena.

— Tako me zovu u Bleklendu. Niko ne zna kako se ja zaista zovem.

— Ne mari. Kako vam je pravo ime?

— Danijel Fran.

— Koje ste narodnosti?

— Englez.

Danijel Fran, pošto mu je to bilo ime, sad se rešio da jasno govori isto onako kao što se ranije bio rešio da ćuti i odmah je odgovarao na postavljena pitanja.

— Mladiću, — reče pre svega Kamare — meni su potrebna neka obaveštenja. Ako vi odbijete da mi ih date, ja ću produžiti malopredašnju igru. Da li ste rešeni da mi ih date?

— Da — odgovori ranjenik.

— Pre svega, kakav je vaš položaj u Bleklendu? Kakva je tamo vaša uloga?

— Savetnik.

— Savetnik? — ponovi upitno Kamare.

Fran je izgleda bio začuđen, što Kamare nije razumeo značenje te reči. Ipak mu je objasnio.

— Tako zovu sve one koji vladaju s Kilerom.

— Ako sam vas dobro razumeo, vi ste član Bleklendske vlade?

— Da.

Marsel Kamare je izgledao sasvim zadovoljan odgovorom.

— Jeste li već odavno ovde?

— Od samog početka.

— Znači, vi ste poznavali Hari Klera od ranije?

— Da.

— Gde ste ga upoznali?

— U ekspediciji Bakston.

Čuvši te reči, Džejn uzdrhta. Sudbina joj je davala još jednog svedoka.

— U ekspediciji Bakston! — ponovi Kamare. — Kako to da vas nisam prepoznao?

— Biće da sam se mnogo promenio — filozofski reče Fran. — Ja sam bio s vama, gospodine Kamare.

Nesposobna da dalje čeka, Džejn Bakston se umeša.

— Izvinite, gospodine Kamare — reče ona — hoćete li mi dozvoliti da ja ovom čoveku postavim nekoliko pitanja.

Kad se Kamare složio, ona upita ranjenika:

— Pošto ste bili u ekspediciji Bakston, vi ste znači videli kad je Hari Kiler došao?

— Da.

— Zašto ga je kapetan Bakston tako lako primio?

— Ne znam.

— Je li tačno — produži Džejn — da je od dana kad je postao član ekspedicije Hari Kiler postao njen pravi šef?

— Sasvim tačno — odgovori Fran, koji je bio malo iznenađen što ga ispituju o tako starim događajima.

— Znači da je po zapovesti samog Hari Kitera, ekspedicija Bakstona počela da pljačka, zbog čega su je kasnije uništili?

— Da — potvrdi Fran.

— Kapetan Bakston za to nije bio ništa kriv?

— Ne.

— Čuli ste, gospođo. — reče Džejn okrećući se svojim saputnicima.

Zatim je nastavila s pitanjima:

— Zašto je kapetan Bakston prepustio svoju vlast Hari Kiteru?

— Otkud ja to mogu da znam? — nestrpljivo odgovori Fran.

Izgleda da je bio iskren. Džejn je smatrala da nema potrebe da bude uporna.

— Znate li barem kako je umro kapetan Bakston? — upita ona prelazeći na drugi predmet.

— Pa... u bici — odgovori Fran, kao da se ta stvar sama po sebi razumevala

— I mnogi drugi su pali s njim.

Džejn Bakston uzdahnu. Ni ovoga puta nije mogla da rasvetli nekoliko još nejasnih stvari.

— Hvala vam, gospodine — reče ona Kamareu — ja sam završila.

Inženjer odmah nastavi svoje ispitivanje.

— Kako ste u početku došli do crnaca koji su sagradili varoš? — upita on.

Fran razrogači oči. Kako je neko mogao da mu postavi tako glupo pitanje? Šta! Samo su ga zbog toga maločas podvrgli mučenju!

— The! — učini on — pa iz sela. Ne treba da je čovek mnogo mudar da bi se toga setio.

— Na koji način?

Fran sleže zdravim ramenom.

— Zaista mudro! — reče on. — Kao da vi to niste znali. Uzimali smo ih, eto.

— Ah!... — reče Kamare i utučeno obori glavu.

Pa nastavi:

— U početku vam je trebalo mašina. Odakle su one dolazile?

— Sigurno ne sa Meseca, naravno — podrugivao se Fran.

— Dolazile su iz Evrope?

— Reklo bi se.

— Na koji način su one stizale?

— Svakako nisu doletele... Idite, gospodine Kamare, kakva mi to čudna pitanja postavljate. Šta biste hteli, kako da dođu te mašine? Dolazile su brodovima, to se po sebi razume.

— Gde su ih iskrcavali? — produži mimo Kamare.

— U Kotonu.

— Ali od Kotonua do Bleklenda je vrlo daleko. Na koji ste ih način ovamo prenosili?

— Kamile, konji, crnci — lakonski odgovori Fran, čije je strpljenje već bilo pri kraju.

— U toku tog dugog puta mislim da je veliki broj crnaca morao pomreti?

— Svakako više nego što ih se rodilo — mrmljao je Fran. — Nisam ih brojao.

Kamare pređe na drugi predmet:

— Te mašine je trebalo platiti?

— Pa naravno! — reče Fran koji je smatrao da su pitanja sve gluplja.

— Znači u Bleklendu ima para?

— Svakako da ih ima, one najmanje nedostaju.

— Odakle one dolaze?

Ovog puta Fran izgubi strpljenje.

— Kad ćete prestati da mi se podsmevate, gospodine Kamare — reče on iskreno ozlojeđen — postavljajući mi tolika pitanja o stvarima koje vi bolje znate nego ja? Pa niste, valjda, za babino zdravlje napravili te vaše jedrilice. Vrlo ste dobro znali da one s vremena na vreme prenose Hari Kitera, a i druge do ostrva Bisagos i da tu dolazi brod po njih, da bi ih posle male šetnje po Evropi, a najčešće u Engleskoj vraćao natrag. Pa tek vas neću učiti da u Evropi postoje banke, stare bogatašice, itd. itd. Najzad gomila ljudi, kojima je vrlo korisno učiniti posetu... kao nezvan gost. Pošto je poseta obavljena, vraćali su se, i niko ništa nije ni video ni čuo...

— Da li su ta putovanja bila česta? — upita Kamare, čije se lice zacrvenelo od stida.

Fran odmahnu pomiren sa sudbinom.

— Najzad! Ako vas to zabavlja... — prošaputa on. — Zavisi. Tri do četiri puta godišnje.

— Kad je bilo poslednje putovanje?

— Poslednje? — odgovori Fran, koji je savesno čeprkao po sećanju. — Čekajte. Pre četiri ili četiri i po meseca.

— Koga su posetili tog puta?

— Ne znam baš sasvim tačno — reče Fran. — Nisam učestvovao u tom putovanju. Mislim neku banku. Ali ono što znam, to je da takav uspeh još nikad nismo postigli.

Marsel Kamare začuta za trenutak. Bio je sada strahovito bled i kao da je za deset godina ostario.

— Još poslednje pitanje, Fran — reče on. — Koliko imate crnaca koji vam rade po poljima?

— Oko četiri hiljade. Možda i više.

— A žena?

— Oko hiljadu pet stotina.

— Njima se snabdevate svakako na isti način kao ranije.

— Ne — odgovori Fran ne može biti prirodnije — sad kada imamo jedrilice, mi ih jednostavno otimamo pomoću jedrilica.

— Ah! — reče Kamare.

Posle novog ćutanja on nastavi.

— A kako ste ovde ušli?

Pre nego što će da odgovori, Fran se prvi put kolebao. Ovo je pitanje najzad bilo ozbiljno. Ukoliko je lakše davao dosadašnja obaveštenja, utoliko je bio ljući što je morao da da i ovo. Ali ipak je morao to da učini.

— Rezervoarom — reče on preko volje.

— Rezervoarom? — ponovi Kamare iznenađeno.

— Da. Prekjuče smo zaustavili branu na reci, tako da vi više ne možete da uzimate vodu i ispraznili smo rezervoar u Palati. Rezervoar Fabrike se ispraznio istom prilikom, pošto su spojeni jednom cevi ispod Trga. Čumuki i ja smo došli kroz tu cev.

Nekoliko časova ranije, inženjer je sasvim ravnodušno primio vest da je pumpa nameštena i da odlično radi. Sad je shvatio zašto je Hari Kiler, zaplašen strašnom Čumukijevom smrću, koju je pripisivao braniocima Fabrike, otvorio branu i voda je dolazila kao i obično.

— Dobro. Ja vam zahvaljujem — reče Kamare, koji se, pošto je doznao sve ono što je hteo, povukao ne postavljajući više nikakva pitanja.

Trinaesti april se završio, a četrnaesti protekao bez ikakvog događaja. Opsada je još uvek bila jaka. Nizvodno s keja i sa Trga straže Meri-Felous, koje su odatle obuhvatale pogledom obe strane kružnog puta, i dalje su motrile na pristupe Fabrici i niko iz nje nije mogao da izađe. Nije bilo

nikakvog razloga da se to stanje promeni, sve do trenutka kad će glad primorati opsednute da se predaju.

To je bilo, uostalom, sasvim opravdano mišljenje koje je Amedea Floransa stalno mučilo. Od uništenja jedrilice on je neprestano tražio mogućnost da se izvuku iz te situacije, i besneo je što ne može da je nađe. Međutim, jedna mu je misao pala na pamet 14. aprila uveče. Ta mu se ideja, razmotrena sa svih strana, činila najpre dobra, i 15. aprila ujutro je vodio duge tajne razgovore sa Tonganeom, zatim je zamolio svoje saputnike da pođu s njim kod Kamarea, kome je želeo da saopšti nešto vrlo važno.

Od Franovog ispitivanja inženjera nisu više videli; on se odmah povukao u svoj lični stan i tamo zatvorio. Tu, u samoći on je bolno vario novostečena saznanja i dobijao vrtoglavicu pred ponorom koji mu je Fran otkrio. Sad je znao celu istinu. Znao je da je Bleklend osnovan i da se održava samo nasiljem, krađom i ubistvima. Znao je da su i Evropa i Afrika, svaka na svoj način, bile pozornice podviga Hari Kilerove bande. Znao je sad za sramno poreklo zlata, kojeg je bilo toliko u ovoj varoši, i pomoću koje je i njegovo delo ostvareno. Neumerenost i svirepost ekspedicije Bakston, ubistvo njenog zapovednika, neprekidno ubijanje nesrećnih crnaca odvedenih iz svojih sela, pljačkanje, otimanje, ubistva u Africi i u Evropi, i na kraju ovaj odvratn napad na ekspediciju Barsak, sve je sad znao.

On se osećao saučesnikom tih nebrojenih zločina. Zar on to, u stvari, nije bio, uprkos svoje nevinosti, on koji im je pružio sredstva da ih izvrše? Pri pomisli na to, šta je predstavljao njegov život za ovih deset godina, obuzimao ga je pravi užas i njegov već poljuljan um teško je odolevao tom udarcu. Ponekad bi za trenutak dolazio u takvo stanje da mrzi tu Bleklendsku varoš, koja je u stvari njegovo delo, meso njegovog mesa, tu hrpu čuda koju je sam podigao sebi samom za slavu. Ali, zaista, zar su svirepi zločini, za koje su krivi stanovnici, mogli ostati nekažnjeni? Zar nije prokleta sama varoš, koja je gnezdo tolikih zločina?

Amede Florans i njegovi drugovi zatekoše Kamarea udubljenog u te mračne misli. Upola zavaljen u naslonjači, nepomičan, bezizraznog pogleda, izgledao je utučen i bez snage. Za ova dva dana koliko ga nisu videli možda čak ništa nije ni jeo.

Takav sagovornik nije odgovarao Floransu koji je želeo da pred sobom ima nekadašnjeg veštog pronalazača. Po njegovoj naredbi, Tongane je potražio nešto hrane kojom su poslužili Kamarea. Ovaj je poslušno jeo, ali ne pokazujući glad, koja bi posle takvog dugog posta bila opravdana. Posle tog obroka ipak se nešto malo krvi pojavilo na njegovim bledim obrazima.

— Sve sam vas ovde sakupio — reče tada Florans — zato što mi je pala na pamet ideja koja bi mogla da nas izvuče iz ove bezizlazne situacije. Pošto sam dugo razmišljao, učinilo mi se da bismo u stvari mogli sebi da obezbedimo pomoć mnogobrojnih saveznika, koje takoreći imamo pod rukom.

— Kakve saveznike? — upitaše u isti mah Barsak i dr Šatonej.

— Crnce iz četvrti robova — odgovori Amede Florans. — Po onome što smo čuh prekuče, izgleda da ih ima četiri hiljade, ne računajući tu i žene, a svaka žena vredi za dva muškarca kad je razdražena. To je snaga koju ne treba nipodaštavati, tako mi se barem čini.

— Naravno — priznade Barsak — ali ti crnci nemaju oružja i verovatno ne znaju čak ni da postojimo.

— Zato bi — reče Florans — trebalo stupiti u vezu s njima i naoružati ih.

— To je lako reći! — uzviknu Barsak.

— A možda i učiniti — odgovori Florans.

— Zaista! — reče Barsak. — I da ne govorimo o oružju, ko bi otišao tim crncima?

— Crnac kao i oni: Tongane.

— A kako će proći? Znate da je Fabrika opsednuta. Ako se samo pojavi, dočekaće ga kišom metaka.

— Zato on i neće ići na glavna vrata — odgovori Florans.

To, uostalom, ne bi mogao ni da učini, jer su prekoputa Fabrike četvrti belaca. Međutim treba doći do crnačke četvrti. Za to ima samo jedan način,

naime kao što je to već jednom i učinio, to jest da po noći stigne do polja, da se pomeša sa gomilom crnaca i da uđe u varoš umešan među njih.

— Znači, treba da pređe i preko kružnog puta i preko bedema? — primeti Barsak.

— Ili ispod — odgovori Florans, koji se okrete Marselu Kamareu.

Ovaj je, udubljen u svoje misli, ostao izvan cele te j rasprave kao da je nije ni čuo.

— Gospodine Kamare — upita ga Florans — da li bi bilo moguće prokopati tunel ispod zidova Fabrike i ispod varoši koji bi prešao kružni put i stigao do polja?

— Bez ikakve sumnje — potvrdi Kamare dižući glavu.

— Koliko bi vremena trajao taj posao?

Kamare se zamisli za trenutak.

— Uobičajenim postupkom trebalo bi oblagati dno drvetom, a to bi dosta dugo trajalo — reče on najzad. — Ali vreme bi veoma skratili mašinom koju sam baš sad izmislio, a koja bi dala izvanredne rezultate na tom peskovitom tlu. Da bi se konstruisala ta mašina i njome probušio tunel, bilo bi potrebno i sasvim dovoljno petnaest dana.

— Vi biste to, dakle, mogli da završite do kraja meseca?.

— Sigurno — potvrdi Kamare.

U trenutku kad su mu predlagali probleme koje je trebalo rešiti, on se ponovo našao u svojoj oblasti. Njegov se mozak malo-pomalo podsticao. Očigledno se preporodio.

— Još nešto, gospodine Kamare, — produži Florans. — Da li bi taj tunel zahtevao učešće celog vašeg osoblja?

— Daleko od toga — odgovori Kamare.

— Oni koji ne bi bili zaposleni na tom poslu da li bi uspeli da naprave u istom roku tri do četiri hiljade raznog oružja?

— Kakvog oružja? Sigurno ne vatrenog?

— Bodeža, noževa, buzdovana, raznovrsnog oružja koje bi moglo da bode, seče i lomi, kako vam se dopada.

— U tom slučaju, da — reče Kamare.

— A da li biste mogli to oružje da doturite određenog dana crncima iz četvrti robova, a da to Hari Kilerovi ljudi ne vide i ne čuju.

— To je mnogo teže — mirno reče Kamare.

On počuta nekoliko trenutaka, zatim odgovori svojim blagim glasom.

— Da, mogao bih, ali pod uslovom da noć bude mračna.

Amede Florans uzdahnu s olakšanjem.

— U tom slučaju smo spaseni! — uzviknu on. — Razumete li, gospodine Kamare. Tongane će proći kroz tunel i čekaće u polju dolazak crnaca radnika s kojima će se pomešati i uveče će se vratiti s njima. U toku noći pripremiće pobunu. Svi su ti ljudi strašno nesrećni i jedva čekaju da se oslobode ropstva, samo nemaju oružja. Pošto ćemo im ga mi dati, neće se dvoumiti. Treba odmah da počnete s radom, gospodine Kamare.

— Ja sam već počeo — jednostavno odgovori Kamare, koji je, dok je Amede Florans govorio, već seo za svoj crtački sto.

Opsednuti su se povukli vrlo uzbuđeni srećnom perspektivom Amedea Floransa koja je zablistala pred njihovim očima. Da, zaista, njegov plan je odličan i bilo bi glupo ne obezbediti pomoć tih nekoliko hiljada prirodnih saveznika, koji su se sa druge strane reke mučili. A što se tiče mogućnosti da stupe u vezu s njima, u to više nisu sumnjali posle Kamareovih tvrđenja. U tom smislu ovaj je već dao dokaze.

Već sutradan je izgradnja jedrilice napuštena i svi su radnici bili raspoređeni, jedni da kuju, oštire oružje, bodeže i sečiva, drugi da naprave novu mašinu koju je Kamare izmislio, treći da dube stablo jednog drveta, niko nije znao zašto, dok su poslednji, izvan vidnog polja Palate, u podnožju bedema Fabrike, kopali široku jamu, koja je vrlo brzo postajala sve dublja.

Dvadeset prvog aprila ta jama je dostigla dubinu od deset metara. Kamare je smatrao da je to dovoljno, i bušenje vodoravnog hodnika je odmah započeto. Da bi je ostvario, inženjer je zamislio čeličnu kupu dugu pet metara, metar i trideset u prečniku, na čijoj su površini naizmenično bili razrezi i ispupčenja, jedni i drugi raspoređeni u pravilnu spiralu. Električni motor je pokretao tu mašinu, koja je svojim vrhom ulazila u trošno tle i bukvalno je dubila kao burgija, pa je kroz otvore, naročito za to napravljene, tekao pesak u unutrašnji deo kupe, a odatle su ga neprekidno izbacivali kroz jamu.

Kad taj ogromni zavrtanj ceo uđe u zemlju, on će u isto vreme pridržavati zemlju da se ne odroni, a na njega će se nadovezati jedan valjak istog prečnika, koji će moćne naprave gurati za njim. Kad bude gotov, taj vodoravni tunel će se sastojati iz metalne cevi duge oko osamdeset metara.

Pošto stignu dotle, kupa koja buši okrenuće se tako da na njoj može da se otvori veći otvor nego ostali, koji bi dotada bio zatvoren, i kroz taj otvor će proći druga kupa, manja od prve, koja će bušiti odozdo nagore, sve do površine zemlje.

Dok su se ti različiti radovi izvodili, Kamarea su jedva viđali. Pojavljivao se, sumoran i zamišljen samo onda kad je rešenje neke teškoće zahtevalo njegovo prisustvo i čim bi to rešio, ponovo se zatvarao u svoj lični stan, gde mu je njegov sluga Žoko služio obrede u samoći.

Tunel je ipak bio završen onako kako je on to predvideo. U zoru, 30. aprila, osamdeset četiri metra vodoravnog tunela je bilo završeno. Ne čekajući, odmah su pristupili nameštanju male kupe, koja je trebalo da napravi izlazni prolaz. Taj poslednji posao je neminovno morao da se završi pre svitanja.

Bilo je krajnje vreme. Već od 27. aprila, to jest od pre tri dana, životne namirnice su nestajale, i obroci, već nedovoljni, bili su svedeni skoro ni na šta.

Dobro raspoloženje, pa čak i mirnoća pred životnim teškoćama, uglavnom su se rđavo prilagođivali izgladnelim stomacima. Zbog toga se duh osoblja Fabrike postepeno menjao. I dalje su svim snagama radili, jer im je život od

toga zavisio, ali su lica bila sumorna i radnici su često izmenjivali reči pune gorčine. Očividno su izgubili, barem jednim delom, slepo poverenje u svog starešinu, kome su dotada pripisivali skoro natprirodnu moć. Ali, taj čarobnjak nije bio sposoban, uprkos svog genija, da ne dozvoli da pomru od gladi i njegov je ugled zbog toga opadao.

S druge strane, jedna legenda je malo-pomalo počela da se širi, a poreklo joj je trebalo tražiti u nekoliko reči koje je Kamare izgovorio povodom Džejn Bakston, u svom prvom govoru pre početka neprijateljstva s Palatom. Najpre su o Hari Kilerovoj ćudi sudili ispravno. Taj dokaz tiranije je dobio svoje pravo mesto, manje-više kao i svi ostali.

Ali, ukoliko se stanje pogoršavalo, patnje su bivale veće, a naročito kad je iznemoglost počela da utiče na oštrinu rasuđivanja, svi su bili skloni da tu Hari Kilerovu ćud stave u prvi plan onda kad on o tome možda više nije ni mislio. To shvatanje, jednom uvreženo u njihove mozgove, nije više moglo da se suzbije, i dobro poznatom prirodnom pojavom kristalizacije ono je potislo sve ostalo.

Sad je to već bila utvrđena činjenica. Među radnicima se više nije sumnjalo da pate, da se muče, da izdržavaju opsadu jedino zbog lepih očiju mis Bakston. Kad bi se ona predala, mir bi odmah bio zaključen. Od toga pa do zaključilo da su žrtve u nesrazmeri s razlogom, i da je preterano umoriti sto pedeset osoba da bi se spasla jedna jedina, bio je samo jedan korak, koji je brzo učinjen.

Džejn Bakston je bila svesna razvoja osećanja radnika. Iz nekoliko reči, slučajno uhvaćenih u prolazu, iz nekoliko zlobnih pogleda koje je osetila na sebi prelazeći iz jedne radionice u drugu, pogodila je to neprijateljstvo i razumela je da nju smatraju odgovornom za opasnosti kojima se izlažu. Mada je bila vrlo daleko od toga da sebi prida važnost koju joj to opšte mišljenje pridaje, ipak je ta ravnodušnost uticala na nju, i malo-pomalo i sama je počela da misli da bi, ako bi se predala Hari Kileru, ta žrtva zaista mogla da dovede do dizanja opsade.

Svakako bi u tom slučaju bilo strašno živeti pored čoveka koga je žestoko sumnjičila za ubistvo svog brata. Ali, i pored toga što optužba nije bila dokazana, ona će uvek moći da nađe spas u smrti ako bi taj napor

prevazilazio njenu hrabrost. A iznad svega, ma kako to bilo svirepo, bez sumnje je to bila njena dužnost. Ta je misao postepeno toliko ojačala u njoj da nije mogla da je ne poveri svojim prijateljima. Optuživala je sebe za kukavičluk i predlagala je da se preda Hari Kileru pod uslovom da to bude sigurni spas za sve ostale. Slušajući je jadni de Sen-Beren je plakao da se srce cepalo.

— Hoćete da nas osramotite, gospođice — uzviknu Amede Florans ogorčeno — i to da nas osramotite bez potrebe. Hari Kiler je tako siguran da će vas jednog dana imati u rukama te neće za to da plati ni najmanjim ustupkom. Uostalom, možete biti sasvim sigurni da i ako to obeća, to obećanje sigurno neće održati.

Barsak, dr Šatonej, pa čak i g. Ponsen, jednoglasno su to potvrdili i Džejn je morala da odustane od te koliko plemenite ali toliko i nerazumne namere. Uostalom, sad kad je tunel gotov, plan nije imao smisla. Za nekoliko sati Tongane će se provući i već sutra će bez sumnje dati znak za pobunu i oslobođenje opsednutih.

U toku popodneva 30. aprila mala kupa je stavljena u otvor, naročito u tu svrhu načinjen u zidu velike kupe, i kad je sunce zašlo, počeli su kopanje vertikalne jame. Ništa nije omelo taj završni deo posla. Pre ponoći cev je izbila na površinu i verni Tongane je nestao u pomrčini. Vertikalna cev je tada povučena i pesak je, odronjavajući se, odmah sam po sebi napunio rupu koju je ostavila cev. Na zemljinoj površini je svakako postojalo manje ili veće ulegnuće u obliku levka, ali u nedostatku ma kakvog drugog podatka napadači nisu mogli da ustanove neku vezu između tog odronjavanja i Fabrike, koja je bila na više od osamdeset metara odatle.

Ako je plan Bleklenda bio dovoljno jasno opisan, znaće se da je poslednja tačka Fabrike nizvodno bila prema uglu, koji su činile zidine između četvrti u kojima su živeli belci i robovi. Na tom uglu je trebalo da Tongane, čim mu se za to ukaže prilika, da znak da se pošalje oružje. Znači, prema tom uglu, već od večeri 1. maja, bili su upereni svi pogledi opsednutih koji su se okupili na skelama, podignutim po Kamareovoj zapovesti, iznad radničkih stanova koji su bili najbliže Crvenoj Reci.

Kao što se to moglo i pretpostaviti, to prvo iščekivanje bilo je uzaludno. Pretpostavljajući da je Tongane uspeo u svom poduhvatu, jedva je imao vremena da stigne do crnačke četvrti. Trebalo mu je vremena da objasni i izazove pobunu. Ni sutradan nisu primetili nikakav znak, i počeli su da se brinu. Trećeg maja su se opsednuti već vrlo ozbiljno zabrinuli. Te večeri je, zahvaljujući gustim oblacima noć bila vrlo mračna, uprkos Mesecu.

Tonganeovo ćutanje bilo je utoliko ozbiljnije što su u toku tog dana, 3. maja, pojeli i poslednje mrvice hrane koje su u Fabrici postojale. Za dva-tri dana trebalo je ili pobediti, ili se predati, ili se rešiti na smrt od gladi.

Četvrti maj je opsednutima izgledao beskonačan. Čekali su s grozničavim nestrpljenjem da padne noć. Ali ni te večeri se još nije pojavio nikakav znak iznad zidina crnačke četvrti. Peti maj je počeo pod vrlo žalosnim okolnostima. Ništa nisu jeli od preksinoć i gladni stomaci su vapili. Radionice su bile puste. Radnici, njihove žene i deca lutali su ogorčeni kroz Fabriku. Za manje od četrdeset osam časova, ako se ništa dotle ne dogodi, moraće se predati pobediocima na milost i nemilost.

Obrazovale su se grupice i tu su padale gorke reči. Nisu se libili da optuže Tonganea da je zaboravio ljude kojima je obećao da će ih spasti. Do đavola! Crnac bi bio budala da se još i za njih brine! Prolazeći pored jedne takve grupice, Džejn Bakston je čula svoje ime. Okruženi svojim drugovima, jedan radnik i neka žena su se svađali toliko žestoko koliko im je to dozvoljavala njihova slabost, bili su toliko uzbuđeni da je Džejn mogla da zastane i da sluša a da je niko ne primeti.

— Neka kaže ko šta hoće — vikao je čovek nimalo ne hajući da li će ga ko čuti ili ne — baš je glupo što moramo da prođemo kroz sve ovo zbog te kaćiperke. Kad bi to nešto zavisilo od mene...

— Zar vas nije sramota da tako govorite? — odgovori žena.

— Sramota! Šalite se, majko! Ja imam kod kuće dete i ono traži da jede!

— A zar ga ja nemam? — bunila se žena.

— Ako je vama svejedno što će ono umreti od gladi, to je vaša stvar. Niko me neće sprečiti, ako sutra još budem ovde, da odem kod gazde da se

objasnimo nas dvojica. Ne možemo svi mi ovde da propadnemo zbog ćefa jedne gospođice. Do đavola!

— Vi ste obična kukavica! — reče žena ogorčeno. — I ja imam decu, ali bih više volela da ih vidim pod zemljom nego da učinim takvu gadost.

— Svako zna svoje — zaključi radnik. — Videćemo to sutra.

Džejn Bakston je posrnula, pogođena u srce. Eto, sad su otvoreno govorili o njoj ne stideći se, i opšte mišljenje svih tih nesrećnika bilo je da je ona jedini uzrok njihovih patnji. Ta joj je misao bila nepodnošljiva. Šta bi trebalo da učini da bi im dokazala da se varaju?

Sat po sat, minut po minut i taj dan, 5. maj, prođe. Sunce zađe. Noć se spustila. Po treći put, otkako je Tongane otišao, gusti oblaci su pokrivali nebo i pomrčina je bila gusta. Da li će crnac iskoristiti tu povoljnu priliku i najzad dati očekivani znak? Mada se u stvari više nisu nadali, ipak su sve oči bile uprte, kao i svake večeri, na ugao tih zidina, odakle je trebalo da dođe znak. Sedam časova, osam časova, osam i po časova odzvanjalo je na Fabričkom satu. Još uvek su čekali uzalud.

Nekoliko minuta posle pola devet drhtaj prođe kroz brižnu gomilu opsednutih. Ne, Tongane ih nije napustio. Iznad zidina crnačke četvrti najzad se pojavio znak. Ne gubeći ni trenutka, odmah su počeli da rade. Na Kamareovu zapovest, neka čudna sprava je izneta na vrh skele. Bio je to pravi top, bez točkova i lafeta, ali top od drveta. U šupljinu tog čudnog topa, načinjenog od izdubljenog stabla, ugurali su đule kojeg je moćni hitac sabijenog vazduha izbacio u prostor. On je povukao za sobom dvostruko čelično uže sa zakačkom na vrhu koja će se, ako sve bude dobro išlo, zakačiti za vrh zida crnačke četvrti.

Težina zrna, pritisak sabijenog vazduha, usmerenost topa, oblik i položaj zakačke, sve je to Kamare brižljivo sračunao i nikome nije dozvolio da upravlja njegovom čudnom artiljerijom. Tiho, projektil je preleteo kej, reku, četvrt Meri-Felous i pao je u crnački kraj. Da li su uspeli i da li se zakačka zakačila za zidine?

Kamare obazrivo pokrete doboš oko koga je čelično uže bilo namotano. Uskoro se uže zateže i stade. Da, pokušaj je uspeo. Sada je vazdušni put

vezivao opsednute sa robovima. Tim putem odmah je započeo prenos oružja. Pre svega, pošiljka eksploziva, zatim četiri hiljade noževa, sekira i bodeža, sve je to jedno za drugim otpremljeno. Pre jedanaest časova operacija je bila završena. Svi su tada napustili skelu i pošto su se naoružali onim što im je slučajno došlo do ruku, okupili su se iza velikih vrata. Zbijeni u čvrstu celinu, sa ženama u sredini, bili su spremni da se umešaju u datom trenutku.

Međutim, neko je u toj grupi nedostajao: jedna žena, Džejn Bakston. De Sen-Beren, Amede Florans, Barsak i dr Šatonej uzalud su je dozivali po imenu na sve strane i uzalud su je svuda tražili. Nisu mogli da je pronađu. Uz dobrovoljnu pomoć nekolicine radnika, ponovo su počeli da je traže, ali opet bez uspeha. Fabrika je pretražena uzduž i popreko bez ikakvog rezultata. Morali su najzad da se pomire s onim što je bilo očigledno. Džejn Bakston je nestala.

11. ŠTA JE BILO IZA ZATVORENIH VRATA

Džejn Bakston je zaista otišla, sasvim jednostavno je izišla na vrata, koja su posle našli zatvorena samo šipkom a ne i zaključana kao što su ranije bila. Pošto su se raspitali, doznali su od čoveka koji je stražario na cikloskopu da je on video devojkicu kako napušta Fabriku, ali je nije poznavao. Pošto mu je dato uputstvo da izbegava ubistva kad god je to moguće, nije hteo da uputi »osicu« protiv jedne jedine osobe, koja, uostalom, nije ni pokušavala da se uvuče u Fabriku, već je, naprotiv, iz nje izlazila.

Na osnovu stražarevog izveštaja utvrdili su da je Džejn po izlasku iz Fabrike pošla kejom uzvodno. Više nisu mogli da se zavaravaju. Džejn Bakston je, bez ikakve sumnje, ostvarila nameru od koje su je odvrćali i otišla je ludo da se preda Hari Kileru baš u trenutku kad je ta žrtva bila izlišna.

Kej je nizvodno izlazio na kružni put a uzvodno je nailazio na zid Trga tako da s te strane nije bilo prolaza. Ali su ipak jedna oklopljena vrata postojala na tom delu zida. Ta vrata, obično stalno zatvorena, od kojih su samo Hari Kiler i Marsel Kamare imali ključeve, od početka neprijateljstava bila su stalno otvorena. Džejn Bakston je, prema tome, mogla da dođe do Trga, da ga pređe i da stigne do Palate, ukoliko je usput ne zadrži Meri-Felous.

Pobegla je u pravom napadu ludila. To što svi smatrali da se za nju žrtvuju i što su je okrivili da je jedino ona kriva za opštu nesreću bilo joj je nepodnošljivo, a bilo joj je nepodnošljivo i to što je osećala kako je mrze ti jadni ljudi, čiju je patnju videla oko sebe. A ako su oni u stvari u pravu? Ako je ona zaista bila jedini plen kome se Hari Kiler nadao? Neka je samo delić od toga istina, pa bi svako odlaganje bilo zločin, i ona je sebi prebacivala što se kolebala i nije okušala sreću da tako spase tolike svoje prijatelje. Ako su se čak opsednuti i prevarili, što je isto tako bilo moguće, misleći da njihov spas zavisi samo od nje, zar joj nije čast nalagala da im dokaže da se varaju, pa ma to bilo i po cenu njenog života?

Pošto je Tonganeov grozničavo očekivani znak zakasnio, to je Džejn Bakston imala vremena da razmišlja o tome, i iscrpenoj od gladi, taj joj se zaključak nametnuo, te je uveče 5. maja izgubila glavu i učinila ono što je smatrala da joj je dužnost.

Skoro nesvesno i jedva znajući šta radi otškrinula je vrata i izašla napolje. Zatim, pošto je vrata tiho zatvorila, uputila se Palati trudeći se da prođe neprimetno duž zidina koje su snažno osvetljavali električni reflektori iz Fabrike.

Kao i stražar sa cikloskopa, videli su je odmah i Meri-Felous koji su čuvali stražu na uglu bedema grada kod raskrsnice kružnog puta i keja. Ali oni nisu našli za potrebno da upotrebe oružje protiv usamljene senke, koja je mogla u stvari da bude čak i neko od njihovih.

Džejn Bakston je, prema tome, bez teškoća stigla do Trga i prošla kroz otvorenu kapiju. Idući duž zidova koji su se graničili sa Crvenom Rekom, smelo je ušla na veliki Trg ne obraćajući pažnju na grupe Meri-Felous, pored kojih je morala da prođe. Baš zahvaljujući svojoj smelosti, prešla je veći deo puta i niko je nije uznemirio. Stigla je na dvadeset koraka od Palate, kad se dva čoveka izdvojiše iz jedne od tih grupica i priđoše joj. Njen dolazak izazva u Palati isto iznenađenje kao i na Trgu. Ali slučajno su je ta dva čoveka već videla, pre bekstva zarobljenika, kako se na sve strane slobodno šeta. Kad su je prepoznali, uzviknuše iznenađeno i pošto nisu znali šta namerava, a znali su za blagonaklonost koju je njihov gospodar prema njoj pokazivao, ne samo što su je pustili da prođe već su je i dopratili do Palate i otvorili joj vrata.

Čim je prešla prag, ta kapija se zatvori za njom. Htela to ona ili ne, od tog časa je opet bila u vlasti Hari Klera i ni od koga nije mogla očekivati pomoć. Crnac sluga, koji joj je otvorio vrata, požuri se da je odvede gospodaru. Za njim se popela uz stepenice, prošla kroz galerije i mračne hodnike i najzad ušla u jako osvetljenu sobu koju je odmah prepoznala. Bila je to Prestona dvorana, kako ju je podrugljivo zvao Amede Florans, u koju su zarobljenici bili uvedeni prilikom svog jedinog razgovora sa bleklendskim tiraninom, a čiji se ceo nameštaj tada sastojao od jednog stola i jedne naslonjače.

Naslonjača je uvek bila tu, i kao i onog dana, Hari Kiler je bio u nju uvaljen, iza stola koji je bio prepun boca i čaša. Ali ta naslonjača i sto nisu više bili jedini nameštaj. Bilo je još i devet stolica. Jedna od njih je bila slobodna. U ostalih osam sedeli su ljudi gruba izgleda i pili. Hari Kiler se zabavljao sa svojim savetnicima.

Kad spaziše mladu devojk u vratima, devet polupijanih ljudi uzviknuše zaprepašćeno. Ništa ne bi moglo da ih toliko iznenadi koliko ulazak jednog od ljudi iz opsednute Fabrike. Ustadoše u neredu.

— Mis Mornas! — povikali su svi u glas.

— Sama? — upita Hari Kiler, koji se nagnuo gornjim delom tela preko stola i gledao zabrinuto u pravcu mračnog četvorougla otvorenih vrata hodnika.

— Sama — odgovori drhtavim ali čvrstim glasom Džejn Bakston, dok su joj kolena toliko klecala da je morala da se nasloni na dovratnik.

Izvesno vreme je devet ljudi zaprepašćeno gledalo mladu devojk u tišini. To što je došla i što je tu, sasvim sama, bilo je neverovatno. Na nišanu svih pogleda ona malo-pomalo počela da gubi samopouzdanje i gorko se pokajala zbog svog smelog postupka.

— Vi dolazite odande? — izgovori Hari Kiler zaplićući jezikom i pokazujući prstom u pravcu Fabrike.

— Da — prošaputa Džejn Bakston.

— A zašto ste došli ovamo?

Glas nije bio nimalo ljubazan. Da, po svemu sudeći su se prevarili jadni, izgladneli ljudi iz Fabrike kad su smatrali da je jedino ona odgovorna za njihove nesreće, i sad se više nego ikad plašila da njena žrtva neće doprineti njihovom oslobođenju.

— Došla sam da se predam — ipak je promrmljala duboko ponižena nipodaštavanjem svoje žrtve.

— Gle! Gle! — reče Hari Kiler podrugljivo, pa se okrete svojim drugovima.

— Ostavite nas, drugovi — reče.

Osmorica savetnika se digoše. Svi su posrtali, ko manje, ko više.

— Dobro, ostavljamo te — odgovori jedan od njih prostački se smejući.

Već su stigli do vrata. Hari Kiler ih zaustavi pokretom i okrenu se Džejn Bakston.

— Ne pitam vas za vesta o Čumukiju — reče joj on. — Našao sam njegove ostatke. Ali onaj drugi, šta je s njim?

— Nismo mi ubili Čumukija — odgovori Džejn Bakston. — Poginuo je od eksplozije, kad je hteo da digne jedrilicu u vazduh. Njegov je drug tom prilikom ranjen. U Fabrici ga neguju.

— A ha! — učini Hari Kiler. — A jedrilica?

— Uništena je — odgovori Džejn.

Hari Kiler je vrlo zadovoljno trljao ruke dok su njegovih osam savetnika izlazili.

— I tako, dakle, došli ste da se predate? — upita on svoju zarobljenicu kad su ostali sami. — Zašto se predajete?

— Da bih spasla ostale — hrabro reče Džejn.

— Ma nije moguće! — povika Hari Kiler smejući se. — Znači da su na izmaku snage svi ostali?

— Da — priznade Džejn i obori oči.

Od sreće Hari Kiler nasu sebi punu čašu pića i popi je naiskap.

— Pa onda? — upita on kad je popio.

— Pre izvesnog vremena — prošaputa Džejn dok joj je crvenilo od stida oblilo lice — vi ste hteli da me uzmete za ženu. Pristajem, ali pod uslovom da svima ostalima vratite slobodu.

— Uslovi! — uzviknu Hari Kiler zaprepašćeno. — Vi mislite da ste u takvom položaju da ih postavljate, mala moja? Pošto su ljudi iz Fabrike na izmaku snage ja ću ih pobediti sutra ili preksutra, a i vas s njima zajedno. Niste ste morali truditi da dolazite večeras. Ja se ne žurim.

Podiže se i pođe prema njoj posrćući.

— Vi baš imate smelosti kad mi postavljate uslove! — povika on. — Uslove da biste postali moja žena! Ha! Ha! Pa, vi ćete biti moja žena onda kad se to

meni dopadne. Ali, recite samo šta ćete uraditi da biste me sprečili? Baš sam radoznao.

Pružajući svoje drhtave ruke išao je prema Džejn Bakston, koja se uplašeno povlačila. Skoro ju je dodirnuo. Uskoro je mladoj devojci, priteranoj do zida, udario u lice njegov vreo dah koji se osećao na alkohol.

— Uvek se može umreti — reče ona.

— Umreti! — ponovi Hari Kiler i zastade kao ukopan na svojim nesigurnim nogama, zaustavljen tom rečju izgovorenom hladnom rešenošću.

— Umreti! — ponovi češkajući se neodlučno po bradi.

Zatim posle kratkog ćutanja, uzviknu prelazeći na sasvim drugi predmet razgovora:

— Dobro... Videćemo to sutra. Sporazumećemo se nas dvoje, devojčice! A sad, budimo orni i veseli.

Ponovo sede u svoju naslonjaču i pruži čašu.

— Da pijem! — reče on.

Čaša za čašom se nizala. Četvrt časa kasnije, Hari Kiler, polupijan kad je Džejn Bakston došla, hrkao je kao meh.

Opet je devojka imala na milosti i nemilosti tog grubijana, koji je možda bio ubica njenog brata. Mogla je da ga udari posred srca istim onim oruđem kojim je ubijen Džordž Bakston. Ali čemu? Naprotiv, zar ne bi time uništila i ono malo nade što joj je još ostalo da pritekne u pomoć onima kojima je htela da pomogne.

Dugo je sedela zamišljeno, očiju uprtih u zaspalog tiranina. Ali iznenada preblede od bola. Glad, strašna i svirepa glad joj je kidala utrobu.

Za trenutak je zaboravila svoj položaj, mesto gde se nalazila, pa čak i samog Hari Kilera, zaboravila je sve što nije bila glad. Jest, trebalo je jesti, odmah i po svaku cenu. Obazrivo otvori vrata kroz koja su izašla osmorica savetnika i u susednoj sobi nađe sto prepun ostataka jela. Te večeri su imali gozbu pre nego što su došli da završe slavlje u Prestonoj dvorani.

Džejn Bakston pritrča stolu i dogradi na sreću nešto jela i brzo ga pojede. Dok je jela, život se vraćao u njen iscrpeni organizam, zagrevala se i srce je teralo u arterije veće količine krvi, vraćala joj se fizička i moralna snaga.

Oporavljena, vrati se u sobu gde je ostavila Hari Kitera. Ovaj je još uvek spavao i dalje je glasno hrkao. Sela je prekoputa njega, rešena da čeka da se on probudi. Nekoliko minuta je prošlo, zatim Hari Kiter učini jedan pokret i nešto se otkotrlja na pod. Džejn se saže i podiže predmet koji mu je pao iz džepa. To je bio jedan mali ključ.

Kad je videla taj ključ, uspomene nagruše na nju. Setila se redovnih Hari Kiterovih odlazaka i njene želje da dozna što je bilo iza tih vrata, čiji je ključ Hari Kiter uvek nosio sa sobom. I evo, sad joj se slučajno pruža prilika da zadovolji svoju radoznalost. Iskušenje je bilo isuviše jako. Trebalo je svakako iskoristiti priliku.

Lakim korakom stigla je do vrata kroz koja je Hari Kiter svakog dana nestajao i uvukla ključ u bravu. Vrata se bez škrice otvoriše. Iza njih je bilo odmoriste odakle su išle stepenice na donje spratove. Pošto je lagano priklopila vrata, ali ih nije zatvorila, hodajući na vrhovima prstiju, Džejn Bakston počne da silazi niz te stepenice, jedva osvetljene slabom svetlošću koja je dopirala odozdo.

Soba, iz koje je izašla bila je na drugom spratu Palate, ali kad je prešla ta dva sprata, stigla je do novog odmarališta, odakle su se opet spuštale stepenice, koje su, prema tome, morale voditi u podrum. Posle kratkog kolebanja ona počne da silazi. Stiže najzad u neku vrstu pravougaonog predsoblja, na čijem pragu zastade iznenađena. Crnac, koji je čuvao stražu, sedeći u uglu kraj nekih zatvorenih vrata naglo se digao kad se ona približila.

Ali se odmah umirila. Čuvar kao da nije imao neprijateljskih namera. Naprotiv, pun poštovanja, povukao se iza zida da bi noćnoj posetiteljki ostavio širi prolaz. Odmah je razumela uzrok tog neočekivanog poštovanja, jer je u tom stražaru prepoznala čoveka iz Crne Garde. Kao i Meri-Felous koji su je na trgu pratili, i crnac ju je često viđao kako slobodno šeta po Palati, i zato je bio uveren u njenu moć nad gospodarom.

Čvrstim korakom je prošla pored njega, i on ju je propustio. Ali sve ipak nije bilo urađeno. Iza crnca su bila vrata. Izigravajući sigurnost, od koje je bila daleko, Džejn Bakston uvuče Hari Kilerov ključ u bravu i otvori je lako kao i prvu. Tada se nađe u nekom podužem hodniku, produženju predsoblja kroz koje je prošla; u njemu je desno i levo bilo desetinu vrata.

Sva su vrata, izuzev jednih jedinih, bila širom otvorena. Džejn Bakston baci pogled na prostorije iza tih vrata i vide da su to ćelije, ili bolje reći samice, bez vazduha i svetlosti u kojima je bio samo sto i ležaj. Ćelije su, uostalom, bile prazne i ni po čemu se nije videlo da je neko skoro bio u njima. Ostala su još ona jedina vrata koja su bila zatvorena. Džejn Bakston je i po treći put oprobala moć svog ključa i vrata su se, kao i ona prethodna, odmah otvorila.

Najpre ništa nije videla u toj ćeliji utonuloj u crni mrak. Zatim, pošto su joj se oči postepeno navikavale na pomrčinu, naslutila je neku nejasnu priliku dok je do nje dopiralo ravnomerno disanje čoveka koji je spavao. Kao da ju je neka natprirodna sila upozorila, a ona toga nije bila ni svesna, da će učiniti čudesno otkrovenje, Džejn je osetila kako gubi snagu. Drhtala je, srce joj je lupalo, izgubljena, bez snage, zastala je nepomično na pragu te ćelije, u čiju je tamu uzalud pokušavala da prodre pogledom osluškujući.

Najzad se setila da je videla u hodniku kraj ulaza električni prekidač, koji je našla pipajući, ne skidajući oči sa prilike. Kako se potresla Džejn Bakston! Bolje reći, kakav ju je užas obuzeo! Da je našla u tom *in pace* bleklendske Palate jednog od onih koje je malo ranije ostavila u Fabrici, ili da je našla svog brata Džordža Bakstona za koga je znala da je mrtav već deset godina, manje bi se zaprepastila.

Trgnut iz sna iznenadnim bleskom svetlosti, čovek se izdigao sa bednog ležaja u uglu ćelije. U ritama, kroz koje se videlo telo u nebrojenim ranama, mršav kao kostur, pokušavao je s mukom da ustane okrenuvši vratima svoje od straha razrogačene oči. Ali uprkos tih strašnih tragova dugog mučenja i uprkos tom izmršavelom licu, zaraslom u kosu i bradu, Džejn Bakston nije mogla da se prevari i bez kolebanja je prepoznala bednog zarobljenika.

Ma kako neverovatno, ma kako izvanredno bilo to čudo, na dnu ćelije u Bleklendu je prepoznala onoga, koga je šest meseci ranije ostavila u

Engleskoj, gde je mirno radio svoj posao. Taj bedni čovek, taj mučenik je bio njen brat Luis Robert Bakston.

Zadihana, očiju iskolačenih, obuzeta tajanstvenom stravom, Džejn je za trenutak bila nesposobna da progovori, da se pokrene.

— Luis! — uzviknu najzad pritrčavši svom nesrećnom bratu koji je mucao sav izgubljen.

— Džejn! Ti ovde! Ovde!

Pali su jedno drugom u zagrljaj i dugo su, potresani grčevitim jecajima, plakali zajedno ne mogući da izgovore ni jednu jedinu reč.

— Džejn — prošaputao je najzad Luis — zar je moguće da si došla mene da spaseš?

— Reći ću ti — odgovori Džejn. — Govorimo bolje o tebi.

— Šta da ti kažem? — uzviknu Luis sa pokretom očajanja. — Ja ni sam ne razumem ništa. Pre pet meseci, 30. novembra prošle godine, u mojoj kancelariji neko me je strahovito udario po potiljku, tako da sam se onesvestio. Kad sam došao k svesti, bio sam vezan, zapušenih usta i ležao sam u nekom sanduku. Prenosili su me kao paket na dvadeset različitih načina. U kojoj sam zemlji? Ne znam? Ima već četiri meseca kako sam u ovoj ćeliji, gde mi svakog dana kidaju meso kleštima, ili me tuku korbačem...

— Oh... Luis... Luis... — ječala je Džejn kroz suze. — Ali ko je tvoj dželat?

— To je ono što je najgore — žalosno odgovori Luis. — Nikad ne bi pogodila ko je taj koji čini takve svireposti. To je...

Luis najednom ućuta. Njegove ispružena ruka je pokazivala nešto u hodniku, a oči i celo njegovo lice su izražavali užasan strah. Džejn pogleda tamo kuda je njen brat pokazivao. Ona preblede ruke joj skliznuše u nabore bluze da bi dohvatila oružje nađeno u grobu u Kubou. Krvavih očiju, s penom na usnama iskeženim kao u divlje zveri, svirep, strašan, odvratn, Hari Kiler je bio tu.

12. HARI KILER

— Hari Kiler — uzviknu Džejn.

— Hari Kiler? — ponovi Luis Bakston ne razumevajući i začuđeno pogleda svoju sestru.

— On glavom — zagrme Hari Kiler promuklim glasom.

Kroči napred i zaustavi se na pragu vrata, i svojim snažnim stasom ispuni ceo otvor. Nasloni se na dovratnik da bi obezbedio svoju ravnotežu, ozbiljno poljuljano večernjim slavljem.

— To vi zovete predati se? — mucao je užasno ljut. — Eh! Eh! Gospođica ima sastanke bez znanja svog budućeg muža.

— Svog muža? — ponovi Luis koji se još više iznenadi.

— Zar mislite da sam ja tako naivan? — dodade Hari Kiler, uđe u ćeliju i ispruži prema Džejn svoje ogromne maljave ruke.

Ali ova zamahnu oružjem, koje je istrгла iz svog pojasa.

— Nemojte se približavati! — uzviknu ona.

— Oh... Oh... — reče podrugljivo Hari Kiler — osica ima žaoku. — Ali uprkos podrugivanju ipak je obazrivo zastao i ostao nepomičan usred ćelije, dok je jednim okom pazio na nož kojim mu je Džejn pretila.

Koristeći taj trenutak neodlučnosti, ona privuče svog brata k sebi i približi se vratima, i tako preseče odstupnicu neprijatelju koga je držala na odstojanju.

— Da, imam oružje — odgovori ona sva uzdrhtala — i to kakvo oružje! Ovaj sam nož našla u jednom grobu... u Kubou.

— U Kubou! — ponovi Luis. — Zar nije tamo Džordž?

— Da — reče Džejn — u Kubou je Džordž pao, tu je poginuo, ali nije ubijen iz puške, već ovim nožem na kome još stoji jedno ime: Kiler, ime ubice.

Na to oživljavanje drame u Kubou, Hari Kiler ustuknu korak nazad. Bled, poražen, naslonio se na zid ćelije gledajući Džejn s izvesnim strahom.

— Kiler, kažeš? — uzviknu Luis. — Varaš se Džejn. To nije ime ovog čoveka. On ima drugo ime, mnogo gore nego što je Kiler, drugo koje ti već znaš.

— Drugo?

— Da... Suviše si bila mala kad nas je napustio da bi mogla danas da ga prepoznaš, ali si toliko puta čula kako se o njemu govori. Tvoja majka je imala jednog sina kada se udala za našeg oca. Taj sin, to je čovek koga vidiš ovde, to je Vilijam Fernej, tvoj brat.

To što im je otkrio Luis Bakston imalo je sasvim suprotno dejstvo na ovo dvoje koji su prisustvovali sceni. Dok su Džejnine ruke, poražene, klonule bez snage, Vilijamu Ferneju — odsad ćemo mu ostaviti njegovo pravo ime — kao da se povratila sva sigurnost. Čak, kao da se istreznio. Ispravio se, i isprsi se pred Luisom i Džejn, obuhvatajući ih pogledom punim mržnje i neutoljive svireposti.

— Ah! — Vi ste Džejn Bakston! — reče on pretećim glasom.

Opet ponovi, škrgućući zubima:

— Ah! Vi ste Džejn Bakston!

I najednom je eksplodiralo sve ono što ga je gušilo:

— Ushićen sam. Da, zaista, ushićen sam! Ah! Vi ste bili u Kubou! Da, razume se, ja sam ga ubio... vašeg brata Džordža, lepog Džordža... kojim se porodica Bakston toliko ponosila! Čak sam ga ubio dva puta, najpre njegovu dušu, zatim telo... I sad vas držim tu, oboje... u mojoj ste moći, pod mojom čizmom! Vi ste moja stvar... Mogu da učinim s vama što god hoću!

Jedva da su reči, koje su izlazile iz njegovog stegnutog i grla, bile razumljive. Mucao je, pijan od sreće, klicao, likovao.

— Kad pomislim da sam jednog ja uhvatio... a da je druga sama došla k meni... to je isuviše smešno!

Stupi korak bliže, a ni Džejn ni Luis, koji su bili zagrljeni, ne pomakoše se, i nagnut nad njima produži:

— Vi mislite, možda, da znate mnogo? Ne znate vi ništa... ali ja ću sve da vam kažem... Sve... I s kakvim zadovoljstvom! Ah! vaš me je otac oterao. Treba sam sebi da čestita? Samo jedna stvar još nedostaje pa da budem sasvim srećan... ipak... Hoću da on zna... pre nego što umre... ko mu je zadao udarac! Ova ruka... evo je... moja ruka...

Ponovo se približio. Skoro je dodirivao sestru i brata koji su bili prestravljeni tim napadom divljeg ludila.

— Ah! Oterali su me... Šta sam mogao da uradim sa bednim svotama koje su mi davali? Meni, kome treba zlata, mnogo zlata, brda zlata! Imao sam ja zlata... da se lopatama baca... ogromno... bez vas... bez ičije pomoći... samo za sebe... Šta, kako sam došao do njega? Ha! Ha! Ono što ljudi vaše vrste zovu zločinom... Krao sam... ubijao... mučki ubijao... sve... sve zločine sam vršio... Ha! Ha!

— Ali zlato nije bilo za mene sve.. Bilo je nešto još mnogo jače, mržnja koju osećam prema vama... svima vama... gnusnoj porodici Glenora... Zbog toga sam došao u Afriku. Vrteo sam se oko ekspedicije Džordža Bakstona, predstavio sam se njemu. Igrao sam komediju. Žaljenje... pokajanje... grižu savesti... Bio sam lažljiv... lukav... licemeran... Sve je dozvoljeno u ratu, zar ne... Budala se uhvatila... Primio me je u zagrljaj... delio sam njegov šator... njegov sto... Ha! Ha! A ja sam iskoristio njegovo glupo poverenje... Svakog dana malo više praška u njegovo jelo... Kakvog praška? Šta vas se tiče. Opijuma... Hašiša... ili nečeg sličnog... to je moja stvar... Šta je sa Džordžom Bakstonom... Dete, malo dete bez snage.

— A šef? Ja! Tada, kakvi podvizi!... Novine su bile pune... Džordž Bakston poludeo... Džordž Bakston ubica... Džordž Bakston izdajica. Samo su o tome govorili... A ko se kasnije smejao čitajući te dugačke priče... Ja, naravno... Ali hajdemo dalje... Jednog dana došli su vojnici... Džordž Bakston mrtav, to je bilo dobro... obeščašćen, još bolje... Ja sam ga, dakle, ubio da bi ćutao...

— Tada sam došao ovde i osnovao ovu varoš... Nije loše, zar ne, za onoga koga su sramno isterali? Ovde sam ja gazda... gospodar, kralj... car... Ja

zapovedam, oni slušaju... Međutim, moja radost nije bila potpuna. Vaš otac je imao još jednog sina i ćerku. To nije moglo da traje... Prvo, sin... Jednog dana trebalo mi je para, uzeo sam njegove... i njega pride... Ah! Ah! Premlaćen sin... Uvezan kao kobasica, sin... Na dnu sanduka... I na put! Vozovi, lađe, jedrilica, na put! Sve dovde... Kod mene... U mom carstvu! I ja ću ga ubiti... Kao i onog prvog... Samo mnogo sporije... Ubijaću ga pomalo... Svakog dana! Za to vreme, tamo u Engleskoj... otac... Oh! Jedan lord... I još bogat! Otac zna da je njegov sin otišao... Zajedno s kasom... Sve to nije loše smišljeno, proklet bio!

— Ostala je ćerka... moja sestra... Ha! Ha! Moja sestra! Sad je na nju red... Što s njom da radim? Mislio sam, tražio sam... Evo je, sama je došla! To je baš sreća...

— Samo što je nisam uzeo za ženu... To je da umreš od smeha... Moja žena? Koješta.

— A šta će mu posle toga ostati... starom lordu... uprkos njegove titule i bogatstva... Dva sina? Jedan izdajica... drugi lopov... Ćerka? Nestala... vuče se ko zna gde... Lepo svršava Glenorova loza...

Te strašne kletve izgovorene zadihanim glasom završile su se pravim urlikanjem. Vilijam Fernej se zaustavi, gušeći se od besa. Oči su mu skoro ispale iz duplja. Pružio je prema svojim žrtvama zgrčene ruke željne da muče te sleđene ljude. To više nije bilo ljudsko biće. To je bio ludak, razdražena divlja zver spremna da uništava.

Uplašeni više za njega samog, nego za sebe, Džejn i Luis Bakston su gledali ludaka u strahu! Kako jedno ljudsko biće može da oseća tako strašnu mržnju?

— Za večeras — zaključio čudovište kad je malo došao k sebi — ostaviću vas zajedno, pošto vas to zabavlja. Ali sutra...

Prasak eksplozije, koja mora da je bila strašna kad se čula čak u ovoj ćeliji, najednom je zaglušila glas Vilijama Ferneja. Naglo se zaustavi, začuđen, zabrinut, načuljenih ušiju...

Posle eksplozije nastupilo je nekoliko minuta duboke tišine, zatim se čula graja... To su bili uzvici, daleka urlanja, onakva kako više masa ljudi koja je na vrhuncu besa. U toj graji čuli su se retki pucnjevi iz revolvera i pušaka...

Vilijam Fernej nije više mislio ni na Džejn ni na Luisa. Slušao je pokušavajući da pogodi šta znači ta graja. Čovek iz Crne Garde koji je čuvao stražu na ulazu u ćeliju dotrča najednom.

— Gospodaru! — uzviknuo je izbezumljeno. — Varoš gori!

Vilijam Fernej opsovao strašno, zatim snažno odgurnu. Džejn i Luisa Bakstona koji su mu preprečavali put, pojuri u hodnik i nestade.

13. KRVAVA NOĆ

Potreseni strahovitom scenom koju su podneli, zaboravljajući sve što nije njihov bol, Džejn i Luis su dugo ostali tako zagrljeni. Zatim su im postepeno suze presušile, i najzad su se, duboka uzdahnuvši, razdvojili i postali svesni spoljnog sveta.

Ono što ih je najpre zapanjilo bilo je, uprkos nejasnoj buci koja je oko njih grmela zabrinjavajuće osećanje tišine. U hodniku, snažno osvetljenom električnim sijalicama, vladala je grobna tišina. Palata je izgledala mrtva. Napolju, naprotiv, zbrkana vika, pucnjevi vatrenog oružja, neka graja koja je stalno rasla.

Za trenutak su oslušnuli tu neobjašnjivu graju, čiji je smisao Džejn najednom razumela. Okrenula se svom bratu:

— Možeš li da hodaš? — upitala ga je.

— Pokušaću — odgovori Luis.

— Hodi — reče ona.

Oboje, bedna grupa, devojka koja je pridržavala čoveka iscrpenog četvoromesečnom patnjom, izađoše iz ćelije, pređoše hodnik i stigoše do predsoblja u kome je čuvar malopre čuvao stražu. Ali čuvar je nestao. Predsoblje je sad bilo prazno. Teškom mukom su se popeli do trećeg i poslednjeg odmorišta. Ključem koji je ukrala od Vilijama Ferneja, Džejn otvori vrata na stepeništu i sad se sa Luisom našla u istoj sobi u kojoj je ranije ostavila čudovišnog ludaka da prespava mamurluk, za koga tada nije znala da je njen brat.

Kao i predsoblje i ta soba je bila prazna. Ništa se nije promenilo otkako je ona iz nje izašla. Naslonjača Vilijama Ferneja još uvek je bila iza stola prepunog boca i čaša, a devet ostalih stolica su još bile poređane u polukrugu.

Džejn je smestila svog brata da sedne, jer su mu noge klecale, i najzad je shvatila neobičnost situacije u kojoj su se nalazili. Zašto ta usamljenost i ta tišina? Šta je s njihovim dželatom? Pod uticajem iznenadnog podsticaja,

ona se smelo odvoji od Luisa i hrabro se uputi u Palatu koju je u svim pravcima prokrstarila.

Počela je od prizemlja gde je svaki ugao pretražila. Prolazeći pored spoljnih vrata, pogledala je i primetila da su brižljivo zaključana. Nikoga nije videla u tom prizemlju, gde su sva unutrašnja vrata bila širom otvorena, kao posle izbezumljenog bekstva njenih stanovnika, Čudeći se sve više, obišla je sva tri sprata, i sva tri su bila isto tako prazna. Ma koliko da je to izgledalo neverovatno, Palata je bila napuštena.

Pošto je pregledala sva tri sprata, ostala joj je samo kula i terasa oko nje. U podnožju stepenica koje su vodile do kule, Džejn se za trenutak zaustavi zamišljena, zatim poče lagano i da se penje.

Ne, Palata nije bila napuštena, kao što bi se to poverovalo. Kad je stigla na vrh stepenica, žagor glasova dopre do nje spolja. Obazrivo se uspela uz poslednje stepenice i zaštićena senkom, pogledom je pretražila terasu baš kad seugasila svetlost fabričkih reflektora.

Čitavo stanovništvo Palate bilo je tu na okupu. Džejn je uzdrhtala od groze kad je prepoznala Vilijama Ferneja. Takođe je prepoznala osam savetnika, koje je dva časa ranije zatekla s njim. Malo dalje, u dve grupice, bilo je nekoliko ljudi iz Crne Garde i devet crnih slugu. Svi su se nagli nad ogradom, i kao da su jedan drugom nešto u daljini pokazivali, vikali su više nego što su govorili uz široke pokrete. Šta im se to dešavalo, šta je to moglo toliko da ih uzbudi?

Najednom se Vilijam Fernej ispravi, izdade neku zapovest gromkim glasom i u pratnji onih koji su s njim bili na terasi požuri prema stepenicama, na čijem je poslednjem stepeniku stajala Džejn. Tada ona primeti da su svi naoružani, svaki od njih je imao po dva revolvera za pojasem i po jednu pušku, kojima su ljutito vitlali iznad glava.

Još trenutak i njeno će skrovište biti otkriveno. Šta će tada učiniti s njom ti ljudi koji su izgledali strahovito razdraženi? Bila je izgubljena. Dok je pogledom nesvesno tražila oko sebe nemoguće spasenje, pogled joj najednom pade na vrata na vrhu stepenica, koja su vodila na terasu. Videti i odgurnuti ta vrata koja su se bučno zalupila, bila je za Džejn Bakston stvar

samo jednog trenutka. Njen položaj bio je sad iz osnova promenjen tim instinktivnim pokretom, kojeg nije bila ni svesna.

Na taj pokret odgovoriše spolja. Ona još nije ni stigla da povuče rezu kad ljudi sa terase počеше grubo da lupaju kundacima u tu neočekivanu prepreku, koju im je ona postavila. Prestrašena tim urlicima, stalnom lupnjavom, celom tom bukom, Džejn se nije ni pomakla, drhtala je nepomično. Nije imala više snage da učini nijedan pokret da bi spasla život. Očiju uprtih u vrata, svakog časa je očekivala da ona popuste pod udarcima njenih strašnih neprijatelja.

Ali prepreka koja ju je od njih razdvajala nije pala. Čak kao da nije nimalo popuštalo to besomučno udaranje. Džejn se malo-pomalo smirila, i tada primeti da su ta vrata, kao i ona u Fabrici, i ona na ulazu u Palatu napravljena od debele čelične ploče sposobne da izdrži sve napade. Znači, nije se trebalo plašiti da će ih Vilijam Fernej obiti oskudnim sredstvima koja je imao na raspoloženju.

Umirena, pošla je da nađe svog brata, kad u prolazu primeti da bi stepenice između poslednjeg sprata i terase mogle biti zatvorene sa petoro uzastopnih sličnih vrata. Vilijam Fernej je sve predvideo da bi se mogao zaštititi od svakog iznenađenja. Njegova je Palata bila podešena na mnogobrojne delove, odvojene preprekama, koje je trebalo obijati jednu za drugom. Danas su se te predostrožnosti okrenule protiv njega. Džejn zaključa i ova petora vrata, kao što je to uradila sa prvima i siđe u prizemlje.

Otvore Palate štitile su jake rešetke, a sa unutrašnje strane tih rešetaka bili su jaki gvozdeni kapci. Ne gubeći ni trenutka, ona zatvori na svim spratovima sve kapke do poslednjeg.

Gde je našla snage da pokrene te teške metalne ploče? Radila je grozničavo, nesvesno, kao mesečar, brzo i vešto. Za jedan sat posao je bio završen. Sada je bila u sredini jednog bloka od kamena i čelika, gotovo neosvojivog. Tek je tada osetila zamor. Noge su joj klecale. Krvavih ruku, iscrpena, jedva se spustila do svog brata.

— Šta je? — zabrinuto je upita on uplašen njenim izgledom.

Kad je malo došla k sebi, Džejn mu ispriča šta je uradila.

— Mi smo gospodari Palate — zaključi ona.

— Zar oni nemaju drugog izlaza osim tih stepenica? — upita njen brat, koji nije mogao da veruje u taj preokret.

— Ne — potvrdi Džejn — sigurna sam. Vilijam Fernej je zatvoren na terasi, i ja ga čikam da izađe.

— Ali zašto su se svi tamo okupili? — ispitivao je Luis. — Šta se događa?

To Džejn nije znala. Sva obuzeta pripremama za odbranu, nije ništa videla. Ali ono što nije znala, lako je bilo doznati. Bilo je dovoljno da se pogleda napolje. Oboje su se popeli na gornji sprat, iznad kojeg je bila samo još terasa, i odškrinuli su jedan od gvozdениh kapaka koji je Džejn zatvorila.

Tada su razumeli uzbuđenje Vilijama Ferneja i njegovih drugova. Mada je Trg pod njihovim nogama bio miran i mračan, jaka svetlost i žestoka buka je dolazila s desne strane Crvene Reke. Sve crnačke kolibe su gorele. Centar varoši, to jest četvrt robova, bio je sav u požaru.

Požar je isto tako plamteo i u Sivil-Bodiju, pa čak su i uzvodno i nizvodno, dve krajnje tačke četvrti Meri-Felous počele da gore. Iz dela te četvrti koji plamen još nije dohvatio, čula se strahovita vika. Čuli su se uzvici, psovke, jauci, nejasna urlikanja, sve to pomešano s neprekidnom paljbom pušaka.

— To je Tongane — reče Džejn. — Robovi su se pobunili.

— Robovi? Tongane? — ponavljao je Luis za koga te reči nisu imale nikakvog značenja. Sestra mu je tada objasnila organizaciju Bleklenda, bar ono što je ona znala na osnovu obaveštenja koja je pokupila od Marsela Kamarea, od Tonganea i od ranjenika koga su negovali u Fabrici. Tada mu je u nekoliko reči ispričala otkud se ona našla u toj varoši i kakvim sticajem okolnosti je zarobljena. Rekla mu je da je preduzela taj put da dokaže nevinost njihovog brata Džordža Bakstona, koja je sada dokazana, i pošto se pridružila ekspediciji Barsak, zajedno s ostalima te ekspedicije bila je zarobljena. Pokazala mu je s druge strane Trga Fabriku, koja je bleštala u svetlosti svojih reflektora, objasnila mu je njenu ulogu i rekla mu imena svojih prijatelja, koji su svi, izuzev crnca Tonganea, još bili tamo sklonjeni. Što se tiče Tonganea, on je primio na sebe da podigne crno stanovništvo

Bleklenda, i prizor koji su imali pred očima dokazivao je da je u tome uspeo. Ali ona nije imala strpljenja da čeka i pobegla je sama te iste večeri, u nadi da će time spasti ostale opsednute. Tako je stigla do svog nesrećnog brata. Za to vreme Tongane je dao očekivani znak, poslali su im oružje i sad se pobuna razbesnela. Vilijam Fernej i njegovi drugovi verovatno su pojurili sa terase u bitku.

— A šta ćemo sad da radimo? — upita Luis.

— Da čekamo — odgovori Džejn. — Robovi nas ne poznaju, i u borbi neće praviti nikakvu razliku između nas i ostalih. Čak bismo im bili od vrlo slabe koristi, jer nemamo oružja.

Luis je s pravom primetio da bi vrlo korisno bilo da ga imaju. Džejn opet pođe kroz Palatu. Ali berba nije bila obilna. Sve oružje, osim onog koje su vlasnici imali sa sobom, bilo je složeno u kuli iznad terase. Našla je samo jednu pušku, dva revolvera i nešto malo metaka.

Kad se vratila sa svojim plenom, situacija se prilično promenila. Crnci su napravili prodor i osvojili su Trg, na kome su se okupili. Bilo ih je više od tri hiljade. Za trenutak su na juriš zauzeli kasarne Crne Garde, gde su sve ljude odmah poubijali, i hangare sa četrdeset jedrilica, odakle plamen uskoro počeo da liže. Opijeni pljačkom i krvlju, potpuno poludeli, svetili su se odjednom za sve svoje duge patnje, i bilo je očigledno da se njihov bes neće smiriti dok potpuno ne razore ceo grad i ne ubiju i poslednjeg stanovnika.

Posmatrajući taj prizor, Vilijam Fernej se morao peniti od nemoćnog besa. Čuli su ga kako urla, kako se dere, ali nisu mogli da razumeju nijednu reč. Sa terase se čula besprekidna pucnjava i kuršumi su padali u masu crnaca ostavljajući mnogobrojne žrtve. Ali ostali kao da to nisu ni primećivali. Posle kasarne Crne Garde i hangara za jedrilice, čiji je plamen osvetljavao Trg kao džinovska buktinja, napali su na samu Palatu i sa svim što im je došlo do ruku pokušavali su, uostalom uzaludno, da razvale vrata.

Svi su bili zauzeti tim poslom, kad žestoki plotun odjeknu s one strane Crvene Reke. Pošto su najzad uspeali da se organizuju, Meri-Felous su prešli most, razvili su se na Trgu i otvorili vatru na masu. Uskoro je stotine leševa

prekrivalo tle, Crnci se uz divlje krike baciše na svoje protivnike. Nekoliko trenutaka se vodila ogorčena borba, nezapamćeno ubijanje. Pošto nisu imali vatrenog oružja, crnci su išli u borbu prsa o prsa tukući se sekirama, noževima, kopljima za nevolju i zubima. Meri-Felous su odgovarali udarcima bajoneta i kuršumima pucajući izbliza.

U ishod bitke se nije moglo sumnjati. Nadmoćno oružje je moralo prevagnuti. Izvesno kolebanje se zaista pokazalo u desetkovanoj masi crnaca. Oni su se povlačili i najzad pobegoše na desnu obalu, ostavljajući Trg pobjednicima. Ovi su poleteli za njima da bi spasli ono što se dalo spasti, to jest centar četvrti Meri-Felous, koji vatra još nije dohvatila.

U trenutku kad su prelazili most jureći za beguncima odjeknu strašna eksplozija. Sa vrha Palate Džejn i Ljudi su mogli da vide da je dolazila sa vrlo velike daljine, iz najudaljenijeg dela četvrti Sivil-Bodija. Pri svetlosti požara, koji se na sve strane buktali, videli su kako su se jedan deo te četvrti i veliki deo kružnog zida u tom delu srušili.

Ma kakav da je bio uzrok te eksplozije, bilo je izvesno da je ona otvorila crncima široku odstupnicu prema polju. Kroz tako načinjen otvor, pobeđeni robovi su mogli da beže u polja i obližnje šumarke i da izmaknu svojim neprijateljima. Čak se proganjanje crnaca i usporilo. Četvrt časa kasnije Meri-Felous su napustili desnu obalu Crvene Reke i vratili se na Trg. Pored toga što je neprijatelj umakao, oni su i sami bili izbezumljeni od straha zbog novih eksplozija, koje su se neprestano nizale.

Kakvo je bilo poreklo tih eksplozija? Niko to nije znao da kaže. U svakom slučaju, bilo je jasno da ne nastupaju slučajno, već da ih neko svesno izaziva. Prva je izbila, kao što to već rekli, na periferiji varoši, na vrhu polukruga koji opisuje četvrt Sivil-Bodi, četvrt najudaljeniju od Palate.

Pet minuta kasnije čule su se još dve eksplozije na desnoj i levoj strani od te tačke. Zatim su, posle pet minuta pauze odjeknule opet dve, sad bliže reci, prateći luk Sivil-Bodija.

Tada su se Meri-Felous, koji su pošli za robovima, vratili i sklonili se na Trg. Od tog trenutka, neobjašnjive eksplozije su se nizale u pravilnim

razmacima. Sad je pola časa odvajalo jednu od druge. Svakih trideset minuta čuo se novi prasak i novi deo Sivil-Bodija pretvarao se u ruševine.

Okupljeno na Trgu, belo stanovništvo Bleklenda, ili barem oni koji su preživeli, sa zaprepašćenjem su prisustvovali toj neobjašnjivoj pojavi. Zaista je izgledalo kao da je neka viša i strašna sila počela sistematski da razara grad. Svi ti razbojnici, do juče tako hrabri u borbi protiv slabih, sada su drhtali od straha. Navaljivali su na Palatu, uzalud su pokušavali da razvale vrata i ljutito su dozivali Viliijama Ferneja, koga su videli na terasi ne shvatajući zašto ih je napustio. Ovaj se uzalud trudio da im objasni pokretom koji ovi nisu razumevali i rečima koje su se gubile u zaglušnoj buci.

Tako je prošla noć. Zora, rađajući se, osvetli strahovit prizor. Ceo Trg je prosto bio prekriven leševima crnaca i belaca; bilo ih je više stotina. Ako su beli odneli pobedu, onda su je zaista skupo platili. Jedva ako je ostalo četiri stotine sposobnih ljudi od preko osam stotina koliko ih je juče bilo u dve četvrti — Sivil-Bodiju i Meri-Felous. Ostali su poginuli, neki u samom početku pobune, u trenutku prvog iznenađenja, a drugi na samom Trgu kad je pobuna ugušena.

Što se tiče robova, Džejn i Luis su ih, sa uzvišenja na kome su bili, videli po okolnim poljima. Mnogi od njih su već bili otišli. Jedni su išli prema zapadu, pravo prema Nigeru, od kojeg ih je razdvajao okean peska. Kako će ti ljudi uspeti da pređu taj put, bez vode, bez životnih namirnica, bez oružja? Drugi su izabrali mnogo duži put, ali sigurniji, prateći tok Crvene Reke, i već su se gubili u pravcu jugozapada. Ali većina još nije mogla da se reši da se udalji od Bleklenda. Videli su ih u poljima kako, okupljeni u grupice, tupo gledaju varoš iz koje su se dizali gusti pramenovi dima, i koju su uzastopne eksplozije sve više pretvarale u gomilu ruševina.

Tokom cele noći eksplozije nisu prestajale. Svakih pola sata po jedna. Kad se sunce diglo, ceo Sivil-Bodi i pola četvrti robova bili su već samo bezimena gomila ruševina.

U tom trenutku strašna detonacija odjeknu na terasi Palate. Zatim su se nizale jedna za drugom, dok poslednja nije bila propraćena strahovitim treskom. Ne udaljavajući se od prozora, odakle su kroz otškrinute kapke

prisustvovali tom nizu tragedija, Luis Bakston zgrabi sestru za ruku i upitno je i zabrinuto pogleda.

— Vilijam — reče Džejn, koja je tako dobro poznavala raspored Palate, te je odmah pogodila uzrok tih detonacija — je obio vrata terase pucnjem iz topa.

Džejn Bakston je govorila mirnim glasom. Razmatrala je i procenjivala situaciju vrlo hladnokrvno.

— Šta sad? — uzviknu Luis. — Oni će sići? — I zgrabi jedan od revolvera koji je njegova sestra našla.

— Bolje je umreti, nego im ponovo pasti u ruke.

Džejn ga zaustavi pokretom.

— Oni još nisu tu — mimo reče ona. — Ima još petora takvih vrata, i to su postavljena tako, naročito troja poslednja, da bi bilo nemoguće uperiti top na njih.

Kao da potvrđuju njene reči, detonacije su zaista začutale. Gluva tutnjava, koja je dolazila s terase, praćena ljutitim psovkaama pokazivala je da se Vilijam Fernej i njegovi drugovi trude da upere top na druga vrata i da pri tom manevru imaju teškoće. Štaviše, taj posao bi uskoro prekinut. Novi događaj je iskrsnuo i bez sumnje privukao njihovu pažnju, kao što je privukao i pažnju Džejn i Luisa Bakstona.

Spoljne eksplozije koje nisu prestajale da izbijaju u pravilnim razmacima od pola sata, završile su se sa poslednjom mnogo jačom a naročito mnogo bližom nego prethodne. Razorna sila koja ih je izazvala, okomila se sad na levu obalu. Sad je iz bašte Fabrike snop izbačene zemlje i kamenja poleteo prema nebu. Kada se dim razišao, moglo se videti da je vrt opustošen na dosta velikoj površini i da se čak i jedan neznatan deo Fabrike srušio.

Još je prašina od te eksplozije lebdela u vazduhu kad su Luis i Džejn ugledali masu ljudi kako izlazi na kej, kroz široko otvorena vrata Fabrike. Te je ljude Džejn odmah prepoznala. To su bili njeni drugovi iz zarobljeništva, Kamareovi radnici, zbijeni u čvrst blok u čijem su središtu bile žene i deca. Zašto su ti nesrećnici ostavili svoja skloništa i uputili se prema Trgu, gde će

se sigurno sudariti sa Meri-Felous, koji su i dalje uzalud navaljivali na vrata Palate?

Ovi nisu mogli da vide svoje protivnike, jer ih je zidina Trga razdvajala. Ali ih je sa terase video Vilijam Fernej, čiji se vidik pružao i preko tih zidina. Video ih je i pokazivao ih je rukom.

Nisu razumevali njegov pokret. Gomila je izašla iz Fabrike i bez smetnji stigla do vrata koja su vezivala kej sa i Trgom i kroz njih stupila na njega. Kad su ih videli Meri-Felous, diže se strašna graja. Ostavljajući svoj nekoristan posao, zgrabili su oružje i jurnuli na osvajače. Ali nisu više imali posla sa crncima. Naoružani onim što im je palo pod ruku, neki kovačkim čekićem, neki klještima, neki pak običnom gvozdenom polugom, i ljudi iz Fabrike su jurnuli napred. Bitka je bila strašna. Zaglušni krici parali su vazduh. Potoci krvi bojili su crvenim tle Trga, već prepuno mrtvih od prethodne noći.

Pokrivajući oči rukama, Džejn Bakston se trudila da ne gleda taj strašni prizor. Koliko je njenih prijatelja bilo među tim borcima! Drhtala je za Barsaka, za Amedea Floransa, za dobrog doktora Šatoneja, a naročito za de Sen-Berena, koga je toliko volela.

Ali još žešći urlici se najednom prolomiše. Većina i nadmoćno oružje su pobeđivali. Kolona koja je izašla iz Fabrike presečena je na dvoje. Jedna polovina se povlačila prema keju braneći odstupnicu stopu po stopu, dok je druga odbačena prema Palati. Ovoj drugoj nije ostajalo mnogo nade u spas. Priterana uza zid, ne samo što je imala Meri-Felous ispred sebe već su sa vrha terase Vilijam Fernej i njegovi drugovi ubijali bez ikakve opasnosti te nesrećnike, kojima je čak i bekstvo bilo onemogućeno.

Krik radosti najednom se prolomi iz njihovih grudi. Vrata na koja su se leđima oslanjali otvoriše se širom iza njih i na pragu se pojavi Džejn Bakston. Pritisnuti napadom neprijatelja, sklanjali su se u Palatu dok su Džejn i Luis pucali iz puške i revolvera da bi zaštitili njihovo odstupanje. Zaprepašćeni tim mešanjem koje nisu mogli da shvate, Meri-Felous su se za trenutak kolebali. Kad su se povratili od iznenađenja, ponovo su jurišali, ali je bilo dockan. Vrata su se zatvorila i prkosila su njihovim napadima.

14. KRAJ BLEKLENDA

Čim su se vrata opet dobro zatvorila, trebalo se pre svega pozabaviti ranjenicima kojih je bilo dosta. Uz pomoć Amedea Floransa, koji je i sam bio ranjen ali vrlo lako, mnoge je ironija sudbine primorala da zatraže pomoć baš od devojke koju su smatrali za svog neprijatelja, Džejn Bakston im je pružala prvu pomoć. Kad je previjanje bilo završeno, nova briga je iskrsla pred devojkom. Trebalo je nahraniti te nesrećnike koji su već nekoliko dana svirepo patili od gladi. Ali, da li će uspeti, i da li u palati ima dovoljno rezervi za toliko usta?

Količina namirnica koje je pronašla pošto je brižljivo pretresla sve spratove, omogućila je najviše jedan osrednji obrok. Situacija je, dakle, ostala sasvim ozbiljna, i izgledalo je da su samo za nekoliko časova odložili neminovni ishod. Bilo je jedanaest časova pre podne kad su završeni svi ti poslovi. Za to vreme eksplozije su se napolju još uvek nizale. Na Trgu su se i dalje čuli glasovi Meri-Felous, koji su u nejednakim razmacima ponovo pokušavali da prodru kroz kapiju, isto tako uzaludno kao i ranije, i na terasi psovke Vilijama Ferneja i njegovih drugova. Već svikli, više nisu obraćali pažnju na tu buku, i pošto su znali da je tvrđava skoro neosvojiva, sve su manje vodili brigu o besu napadača.

Čim je našla malo vremena, Džejn Bakston je upitala Amedea Floransa zašto su napustili sklonište u Fabrici i krenuli na Trg pod tako teškim uslovima. Novinar joj je tada ispričao događaje koji su se odigrali od njenog odlaska.

On joj je ispričao kako je, pošto je Tongane dao očekivani znak, Marsel Kamare poslao u središnju četvrt nekoliko mina dinamita i veliku količinu hladnog oružja bez znanja ostalih stanovnika Bleklenda. Pošto je ta prva operacija završena oko jedanaest časova uveče, opsednuti su se okupili, spremni da uzmu učešća u bici koja je imala da počne. Tada su primetili njen nestanak. Amede Florans je opisao mladoj devojci očajanje de Sen-Berena, koga je sigurno, ako je preživeo poslednju bitku, još razdirala briga za njom.

Bilo kako bilo, pola sata posle slanja oružja, odjeknula je jaka eksplozija. Tongane je digao u vazduh jednu od kapija crnačke četvrti i sve su kolibe

počele da gore u isti mah. Robovi su se rasuli po Sivil-Bodiju, gde su napravili strašan pokolj, sudeći po kricima koji su se čuli. Ostalo je Džejn znala. Znala je da su crnci, pošto su osvojili Trg, bili tako brzo potučeni da osoblje Fabrike nije moglo da im priteknu u pomoć. Ipak su izašli iz Fabrike, ali su morali vrlo brzo da se povuku, jer je većina crnaca već napustila Trg kad su oni stigli.

Primorani da se vrate u Fabriku, opsednuti su proveli tešku noć. Neuspeh pobune robova im nije dozvoljavao da se nadaju da će ikad izaći na kraj sa Hari Kilerom. A onda su, kao i Džejn, prisustvovali sistematskom uništavanju varoši uzastopnim eksplozijama, koje Džejn nije mogla da shvati. Amede Florans joj tada objasni da su eksplozije delo Marsela Kamarea, koji je potpuno poludeo. Oduvek je Kamare, sigurno genijalan pronalazač, bio na granici ludila, što su dokazivale njegove mnogobrojne nastranosti koje nisu bile u skladu sa zdravim i dobro uravnoteženim umom. Toliki događaji koji su se nizali u toku poslednjih mesec dana potpuno su mu pomutili mozak.

Otkrića koja su mu izložili Hari Kilerovi zarobljenici kad su se sklonili posle bekstva u Fabriku, izazvala su prvi udar. Drugi, neupotrebljivo jači, zadao mu je Danijel Fran, koga su prihvatili ranjenog posle uništenja jedrilice. Od časa kad je doznao celu istinu, Marsel Kamare je iz dana u dan klizio u ludilo. Džejn Bakston se sećala kako se često od tog doba zatvarao u lični stan i kako je sumorno i žalosno izgledao kad je prolazio kroz radionice, u kojima bi se slučajno pojavio.

Slanje oružja Tonganeu bilo je njegovo poslednje svesno delo. Kad je odjeknula detonacija, a naročito kad su prvi plamenovi počeli da ližu kvartove robova i Sivil-Bodija, oni koji su se našli u tom trenutku u njegovoj blizini primetili su kako je najednom prebledeo i prineo ruku grlu, kao neko ko se guši. Istovremeno je vrlo brzo šaputao jedva razumljive reči koje je teško bilo razabrati. Međutim, ipak im se činilo da su čuli uzvik: — Smrt mome delu! Smrt mome delu! — koji je neprekidno ponavljao tihim glasom.

Čitavih četvrt časa Marsel Kamare, na koga su vrlo prijateljski pazili oni koji su ga okruživali, izgovarao je te reči, bez prestanka klimajući glavom, zatim

se najednom uspravio, lupio se u grudi i povikao: —Bog je osudio Bleklend!

U njegovoj svesti, razume se, Bog je bio on sam, sudeći po pokretima kojima je propratio presudu. Nisu imali vremena da ga zadrže, pobegao je neprestano ponavljajući snažnim glasom, kojim on obično nije govorio: — Bog je osudio Bleklend! Bog je osudio Bleklend!

Pobegao je na kulu, i penjući se na spratove, zatvarao je sva vrata za sobom. Odbrambeni sistem kule bio je isti kao u Palati, i da bi se dospelo do njega, trebalo je savladati iste prepreke koje su Hari Kilera sprečavale da napusti terasu na kojoj je bio zatvoren. Dok se Kamare peo prema vrhu, sve slabije su čuli njegov glas kako stalno ponavlja: — Bog je osudio Bleklend! Odmah zatim, odjeknula je prva eksplozija.

Pod vodstvom Rigoa, očajnog što u takvom stanju vidi čoveka koga je obožavao, nekoliko radnika je tada, uprkos svojoj slabosti, pojurilo u Fabriku i pokušali su da isključe kulu, sekući električnu struju. Ali kula je imala i izvesnu rezervu električne energije i nekoliko generatora koje je pokretao tečni vazduh te je mogla samostalno da radi nekoliko dana. Eksplozije, prema tome, nisu prestajale. Ali su naprotiv »osice«, koje su prekinule svoje zaštitno kružno putovanje, odmah pale u rov Fabrike. Prema tome, morali su da vrate struju Kamareu, koji je uprkos svom ludilu odmah razumeo pogodbu koju su mu predlagali i smesta je pustio u pogon te odbrambene mašine.

Noć je tako prošla u stalnom uzbuđenju. U zoru, Kamare se pojavio na zaravni kule. S te uzvišene tačke održao je dug govor, od kojeg su samo nekoliko usamljenih reči mogli da razumeju. Neke od njih, kao »božanski bes«, »nebeska vatra«, »potpuno uništenje«, dokazivale su da njegovo ludilo ne pokazuje težnju stišavanja. Kao zaključak svog govora Kamare je vikao: »Bežite!... Svi bežite!...«, tako jakim glasom da su ga čuli u svim delovima Fabrike, zatim je ponovo ušao u kulu, iz koje više nije izlazio.

Nešto malo posle toga, odjeknula je prva eksplozija na levoj obali. Ona eksplozija koja se desila u samoj Fabrici izbezumila je stanovništvo. Izlažući se smrtnoj opasnosti, oni su tada rešili da pokušaju da izađu, pošto im je ostalo još jedino da biraju način smrti. Nažalost, kad su stigli na Trg, naišli su na Meri-Felous, dotle skrivene zidom i počela je bitka u kojoj je palo

tako mnogo žrtava i koja ih je podelila na dva dela. Jedni su mogli da se sklone kod samog Hari Klera, dok su ostali bili prinuđeni da se vrate na kej, ali su ipak uspeali da prethodno zatvore kapiju između keja i Trga.

Iz Palate su ih videli. Nisu smeli više ni da se reše na nov pokušaj čija je uzaludnost bila dokazana, ni da se vrate u Fabriku, koja je bila na milosti i nemilosti jednog ludaka. Umirući od gladi, bez snage, ležali su pod vedrim nebom, na goloj zemlji, izloženi napadima neprijatelja, koji je mogao da ih iz pušaka poubija bilo sa druge strane Crvene Reke, bilo s terase Palate, ili da im zađe za leđa kružnim putem.

Među njima je Džejn Bakston sva srećna ugledala de Sen-Berena i dr Šatoneja. Nijedan od njenih prijatelja, a naročito onaj koji je bio najdraži njenom srcu, dosada nije izgubio život u ovoj avanturi.

Tek što je osetila to malo zadovoljstvo kad tupi udarci odjeknuše sa gornjih spratova Palate. Odmah su shvatili da ti udarci dolaze sa terase i da su oni koji su tamo bili zarobljeni pokušavali da dignu popločani pod. Ali zgrada je bila jaka i junački je odolevala. Ako Vilijam Fernej i njegovi drugovi, kojima su isto tako nedostajale namirnice, nisu islabili od gladi, bez sumnje će ipak ostvariti svoj pokušaj. I zaista, nešto pre šest časova uveče, pod terase bio je probijen i morali su da evakuišu treći sprat.

Sklonili su se na drugi, ali nisu zaboravili da iza sebe zatvore okovana vrata, i sad su čekali. Džejn Bakston je iskoristila taj odmor da Barsaku i Amedeu Floransu isprika svoje lične doživljaje od časa kad je napustila Fabriku. Objasnila im je odnose u svojoj porodici i pozivajući se na svedočenje svog brata Luisa, čiju je otmicu i dugo mučenje isprikala, rekla im je kakvo je bolno saznanje za nju bilo kad je u Hari Kleru prepoznala svog polubrata Vilijama Ferneja, koji je odavno nestao. Ako sudbina odredi da ona više ne vidi Englesku, Amede Florans i Barsak bi mogli da jamče da su Džordž i Luis Bakston optuženi za zločine koje nisu počinili.

Oko sedam časova uveče tavanica drugog sprata počela je da se ljulja pod tupim udarima, kao što se to već desilo i sa trećim spratom. Vilijam Fernej i njegova banda, posle neophodnog odmora, ponovo su krenuli na posao. Trebalo je opet silaziti.

Bušenje druge tavanice zahtevalo je iste napore kao i kod prve. Do dva časa ujutru udarci su neprekidno odjekivali kroz Palatu. Tada je nastala tišina od dva sata, koje je Vilijam Fernej iskoristio da pređe sa trećeg sprata na drugi, i da se ponovo odmori, što mu je bivalo sve potrebnije.

Udarci su počeli da odjekuju na tavanici prvog sprata tek oko četiri časa ujutro. Ne čekajući da i ta tavanica bude probijena, svi su se sklonili u prizemlje i preprečili su put, kao što su to i dosada činili, okovanim vratima, koja više niko nije ni pokušavao da probije.

To je bila poslednja odstupnica opsednutih. Kad Vilijam Fernej bude probio i te dve tavanice koje su ih još razdvajale i kad se topovi i puške budu pojavili iznad njihovih glava, oni će morati ili da se sklone u ćelije podzemnog sprata, ili da se povlače, stalno povlače, sve dok ih ne zadrže spoljne zidine Palate. Tada će im jedino ostati da umru.

Dok se Vilijam Fernej trudio da skloni pretposlednju prepreku koja im je preprečavala put, sunce se diglo na nebu bez ijednog oblačka. Tada su mogli da vide ogromne razmere pustoši. Bilo kako se sve to svršilo, bleklendski despot će od sada vladati nad ruševinama. Čitava varoš je bila uništena. Jedino su dve kuće ostale čitave u centru četvrti Meri-Felous, tačno preko puta Palate. Nekoliko minuta posle sunčevog izlaska i one su se srušile, završavajući time potpuno pustošenje desne obale.

Ne samo što eksplozije nisu prestale već su, naprotiv, one bivale sve češće. Posle desne obale Marsel Kamare je napao levu obalu i sada je na redu bila Fabrika, koja se postepeno pretvorila u ruševine. On je, uostalom, rušio veoma pametnim redosledom. Rušio je radničke kuće, radionice, slagališta, malo-pomalo, parče po parče, kao da je hteo da produži svoje zadovoljstvo, ali se dobro čuvao da dirne glavne delove, to jest mašine, izvor energije, koju je u tako strašnom cilju koristio.

Posle prve eksplozije koja je odjeknula na levoj obali, Meri-Felous, koji su na Trgu u toku poslednjih časova noći bili dosta mirni, i kao da su odustali od uzaludnih pokušaja da obiju kapiju, odgovorili su žestokom bukom i ponovo su poleteli na Palatu. Njihov bes je zaista začudio opsednute. Zašto su bili tako uporni? Sad kad Bleklend nije više postojao, čemu su se nadali?

Zar ne bi bilo bolje da napuste ovu mrtvu varoš i da pokušaju da dođu do Nigera?

Nekoliko reči izgovorenih na Trgu, koje su čuli kroz vrata, objasnile su im ponašanje Meri-Felous. Oni uopšte nisu pomišljali da oslobode svog gospodara, koga su, uostalom, optuživali za izdaju i zaista su mislili samo kako da izađu iz ovog očajnog mesta. Ali su prethodno hteli da se dokopaju blaga, kojeg je, kako se to među njima pričalo, onaj, koga su zvali Hari Kiler morao nagomilati u Palati. Kad bi oni to blago podelili, brzo bi pobjegli i potražili sreću pod drugim podnebljem. Opsednuti bi im to rado dali. Nažalost, pošto nisu znali za skrovište bivšeg despota iz Bleklenda, ako je ono uopšte postojalo, nisu mogli da se na taj način oslobode svojih neprijatelja.

Sve do devet časova ujutro, osim sve češćih eksplozija koje su se čule sa fabričke strane, situacija se nije promenila. Vilijam Fernej je još uvek radio na probijanju tavanice prvog sprata, do kojeg još nije došao, dok su Meri-Felous produžavali da pomamno napadaju kapiju koja nije popuštala. Ali tada ovi promeniše taktiku. Pošto su prestali da se uzalud zamaraju oko kapije, napali su zid oko kapije. Čitav sat su se čuli udarci alata kojim su razbijali kamenje, zatim je posle toga jaka eksplozija raznela i nečiju desnu nogu. Meri-Felous su se setili da izdube rupu, da je napune barutom iz nekoliko čaura, i da dignu u vazduh prepreku koju nisu mogli da obiju.

Vrata su se još uvek držala, ali su bila poljuljana i druga mina će ih neminovno oboriti. Već su se kroz rupe u zidu pojavili preteći otvori pušaka. Opsednuti su morali da napuste predsoblje i da se povuku u najudaljeniji deo Palate, dok su Meri-Felous bušili drugu rupu za minu.

Skoro u istom trenutku tresak rušenja je najavio da je i treća tavanica popustila. Nekoliko minuta kasnije, opsednuti su čuli korake na prvom spratu i udarci su ponovo započeli neposredno iznad njihovih glava.

Položaj je stvarno već bio očajan. Napolju tri-četiri stotine Meri-Felous, koji će za manje od pola sata biti unutra. Iznad njih dvadesetina odlučnih bandita, koji će može biti za isto vreme slobodno gađati prizemlje kroz tavanicu. Nesrećnici čak više nisu ni pokušavali da se bore protiv svoje

sudbine. Džejn i Luis Bakston, Amede Florans i Barsak uzalud su se trudili da ih ohrabre. Ležeći po podu, pomireni sa sudbinom, očekivali su smrt.

Ali situacija se najednom, izmenila. I Meri-Felous i Vilijam Fernej su istovremeno prekinuli svoj rad. Pucanj, koji nije mogao da se pobrka sa eksplozijama koje su se i dalje čule u blizini, odjeknuo je kroz celu Palatu. Taj pucanj bio je po svoj prilici pucanj topa, i propratilo ga je još mnogo drugih. Nije prošlo ni pet minuta, a zidina, koja je na jugoistoku odvajala Trg od polja, najednom se srušila na dosta velikoj dužini.

Užasne psovke se začuše tada iz grupe Meri-Felous kad je nekoliko njih kroz otvor pogledalo napolje. Treba pretpostaviti da im ono što su videli nije bilo po volji, jer su odmah počeli da mašu rukama kao izbezumljeni, i potrčali su natrag: svojim drugovima, sa kojima su održali kratko savetovanje. Odmah zatim, dok se Vilijam Fernej, odustajući od namere da prodre u prizemlje, brzo popeo na kulu, oni su u neredu pojurili prema drugoj obali. Žureći, gurajući se u neobjašnjivoj panici, pokušavali su da stignu do reke, kad nova eksplozija, koja je stala života oko pedeset Meri-Felous, sruši Kastel Bridž i Gardens-Bridž. Svaka veza sa desnom obalom bila je presečena, a Meri-Felous, koji u trenutku eksplozije nisu bili na mostu, bez kolebanja se baciše u reku i preplivaše je.

Za trenutak Trg je bio pust i osim eksploziva koje su i dalje praštale u pravilnim razmacima, nastala je mrtva tišina posle cele te buke. Iznenadjeni, oni u Palati nisu znali šta da rade, kad se jedno krilo Palate iznenada sruši. Marsel Kamare, završavajući svoje rušilačko delo, doveo je dotle da se tu više nije moglo ostati. Trebalo je bežati.

Dakle, potrčali su na Trg želeći da doznaju razloge panike Meri-Felous, i pojurili prema otvoru u zidu. Još nisu ni stigli do njega, kad s druge strane zida, koji još delimično nije bio srušen, odjeknu vojnička truba. Ne mogući da poveruju u oslobođenje koje im je ta truba najavljivala, zastali su zapanjeno, a isto tako se zaustaviše i oni njihovi drugovi koji su se sklonili na kej i koji su baš sad pristizali.

Tako okupljene nasred Trga ugledao ih je kapetan Marsenej, jer se on, što ste lako mogli da pogodite, u to umešao, kao što su to topovi i zvuk truba

najavili. Ugledao je te nesrećnike, blede, islabele, mršave, koji su drhtali od umora i iznemoglosti.

Kad su se strelci pojavili na otvoru, ovi su hteli da im pođu u susret, ali su slabost i uzbuđenje tih jadnih ljudi bili toliki da su mogli samo da pruže ruke svojim spasiocima, dok su mnogi pali na zemlju i tu nepomično ležali.

Takav se tužan prizor ukazao kapetanu Marseneju kada je na čelu svojih ljudi stigao na Trg. Iza reke, ogromno prostranstvo ruševina, odakle su izbijali gusti dimovi; nadesno i nalevo dva ogromna zdanja delom srušena, nad kojima je bila po jedna visoka kula, još netaknuta; ispred njega prostran Trg prekriven stotinama leševa i ranjenih. Jedni, zanavek nepomični, bili su sklonjeni u stranu, dok su drugi bili okupljeni u gustu gomilu nasred Trga, odakle su se čuli jauci i stenjanje.

Toj se grupi kapetan Marsenej uputio, jer je samo tu bilo živih. Da li će imati sreće da tu nađe onu koju je tražio i koju je želeo da spase pre svih ostalih? Uskoro je bio umiren. Spazivši kapetana Marseneja, Džejn Bakston se s naporom ispravi se i pođe mu u susret. Kapetan Marsenej je jedva prepoznao u toj bednoj ženi, bleđa lica, upalih obraza, očiju koje su se sijale od groznice, onu koju je pre nepuna tri meseca ostavio blistavu od zdravlja i snage. Poleteo je prema njoj i stigao na vreme da je prihvati onesveščenu.

Dok se on žurio da joj pomogne, dve strašne eksplozije su odjeknule i od njih se zatresla zemlja s obe strane Trga. Fabrika i Palata su se istovremeno srušile. Iznad njihovih ruševina uzdizale su se samo dve kule, visoke, čvrste, nedirnete.

Na vrhu kule Palate bio je Vilijam Fernej sa osam savetnika, devetoro crnih slugu i petoricom iz Crne Garde, ukupno dvadeset i tri čoveka, koji, nagnuti preko ograde, kao da su zvali u pomoć. Na vrhu druge kule bio je samo jedan čovek. Triput uzastopce taj čovek je obišao zaravan oko kule obraćajući se vidiku nekim nerazumljivim govorom, praćenim širokim pokretima. Morao je zaista urlati za vreme tog govora, jer su se i pored velikog rastojanja u dva maha jasno čule ove reči: — Nesreća! Nesreća Bleklendu. Te reči je morao čuti i Vilijam Fernej, jer su videli kako najednom, strahovito ljut, zgrabi pušku i ne nišaneći, počeo da puca u pravcu kule Fabrike, od koje ga je razdvajalo skoro četiri stotine metara.

Mada je pucao ne nišaneći, kuršum je izgleda pogodio metu. Marsel Kamare se uhvati rukama za grudi i posrćući nestade u kuli. Odmah zatim odjeknu dvostruka eksplozija, mnogo jača nego sve ranije i obe kule se istovremeno, uz strašan tresak, srušiše i zatrpaše jedna Vilijama Ferneja i njegove drugove, a druga samog Marsela Kamarea.

Posle te strašne buke nastala je duboka tišina. Zaprepašćeni, očevici katastrofe su i dalje gledali i ako više nije imalo šta da se vidi, i slušali kad više nije imalo šta da se čuje. Sada je sve završeno. Bleklend je do temelja uništio onaj koji ga je i stvorio, i od njega su ostale samo ruševine i razvaline. Od prekrasnog ali nesrećnog dela Marsela Kamarea nije ostalo ništa.

15. ZAKLJUČAK

Tako su poginuli Marsel Kamare i Vilijam Fernej ili Hari Kiler. Tako je uništen i taj čudnovati grad Bleklend, koji je bio stvoren bez ičijeg znanja, a s njim su uništeni i čudesni pronalasci koji su u njemu bili. Po volji njegovog tvorca, delo Marsela Kamarea je uništeno i neće biti ničega što bi budućim pokoljenjima prenelo ime genijalnog i ludog pronalazača.

Kapetan Marsenej je skratio boravak na tom pustom mestu koliko god je to bilo u njegovoj moći. Ipak je prošlo više od mesec dana pre nego što su mogli da pomisle na povratak. Trebalo je pokopati leševe, kojih je bilo više stotina, negovati ranjenike i čekati da ovi budu u stanju da podnesu putovanje, a dati vremena i onima koje su oslobodili, takoreći u poslednjem trenutku, da se oporave.

Mnogi od bivših radnika Fabrike nikad više neće videti svoju otadžbinu. Dvadesetak radnika, tri žene i dva deteta su poginuli, pali su pod udarcima Meri-Felous. Ali sudbina je zaštitila sve poluzvanične i zvanične članove ekspedicije Barsak. Osim Amedea Floransa koji je bio lako ranjen, svi ostali su bili zdravi, pa čak i Tongane i Malik, koji su odmah produžili svoju idilu, srdačno udarajući jedno drugo po ramenu ili u rebra i smejući se u glas.

Dok su se oni koje je spasao oporavljali od pretrpljenih patnji, dok su rane zarašćivale, kapetan Marsenej je sakupljao rasuto stanovništvo Bleklenda. One belce koji su još davali otpor kuršum je naučio pameti, a ostale su zarobili i o njihovoj sudbini će se kasnije rešavati. A što se tiče bivših robova, uspeali su da ih umire i da ih malo-pomalo sakupe. Dovedeni do Nigera, slobodno su se razišli i svaki od njih će se vratiti u svoje selo, svojoj porodici.

Tek je 10. juna kolona mogla da se pokrene, uostalom dobro snabdevena životnim namirnicama, iz obilnih rezervi nađenih u ruševinama grada ili iz okolnih polja. Nekoliko ranjenika, one koji su najteže bili povređeni i nisu bili još u stanju da hodaju, morali su prenositi na nosilima. Ali bilo je već krajnje vreme da krenu na put. Ulazilo se u kišno doba, koje se u Sudanu zove zima mada kalendarski odgovara letu. Zbog svega toga put će biti dosta spor.

Nećemo pratiti to putovanje etapu po etapu, jer iako je ponekad bilo teško, završeno je bez ozbiljnijih događaja i bez nekih stvarnih opasnosti. Šest nedelja po polasku iz ruševina Bleklenda, kolona kojom je komandovao kapetan Marsenej stigla je u Timbuktu. Dva meseca kasnije, junaci ove dramatične priče iskricali su se u Evropi, neki u Engleskoj a neki u Francuskoj.

Biće dovoljno samo nekoliko reči da se čitalac obavesti šta je posle s njima bilo.

Svaki je zanat zlatan. G. Ponsen se vratio u svoje ministarstvo, i kao i ranije posvetio se slastima statistike. On će i dalje s vremena na vreme pronalaziti neke zaista »čudnovate« stvari. Prosečan broj konja svih rasa sveta ili prosečan rast noktiju u toku godinu dana, mesec dana, jednog sata i jedne sekunde u odnosu na različita godišnja doba, biće njegova važna otkrića. Gospodin Ponsen je, dakle, srećan, i to će ostati dok na Zemlji bude postojalo nešto što se može brojati.

Dr Šatonej se ponovo upregao u profesionalni jaram i vratio se svojim pacijentima.

Gospodin poslanik Barsak je ostao u »Kući«, ali ta njegova »Kuća« sa velikim K, je skupština. Mada je izborno pitanje kod crnaca odavno pokopano, propast teorije koju je podržavao poslanik s Juga nije nimalo naudila svome autoru. Pokazalo se, naprotiv, da mu nevolje koje je izdržao i opasnosti kojima se izlagao daju pravo na neke naknade. Njegov položaj je bio bolji nego ikada, i već se govori o njemu kao o budućem ministru kolonija.

Malik i Tongane su napustili Afriku. Oni su sa svojom gospodaricom došli u Englesku, gde su se i venčali. Na engleskom tlu sad raste priličan broj crnčića, od kojih je prvo već veliko.

De Sen-Beren... Ali de Sen-Beren nema svoje istorije. On peca, lovi, zove »gospođom« svoje brkate sagovornike, a oslovljava sa »gospodine« osobe suprotnog pola. To su mu glavna zanimanja. Uostalom, istorija de Sen-Berena je istorija Džejn Bakston, a kako je istorija Džejn Bakston tesno

vezana s njenim bratom Luisom i kapetanom Marsenejem, sudbina te četiri osobe može da se ispriča u isto vreme.

Kapetan Marsenej je po svom povratku u Timbuktu zatražio od pukovnika Alegra odsustvo, koje mu je ovog puta odobreno bez teškoća, i sa Džejn Bakston, Luisom i de Sen-Berenom otišao je u Englesku.

Za vreme onih mesec dana koje su proveli na ruševinama Bleklenda, imao je vremena da ispriča onoj, koja je sada bila njegova verenica, kakvim je neverovatnim čudom depeša, koju je poslao Marsel Kamare kroz beskrajni etar, stigla na njegovu adresu, mere koje je odmah preduzeo kod pukovnika Alegra i njegovo očajanje kad je naišao na odlučno odbijanje. Srećom, već sutradan su dobili odgovor od pukovnika Sen-Obana. Ne samo što je pukovnik izjavio da je zapovest koju je predao takozvani poručnik Lakur lažna, već je naredio da se odmah krene u pomoć gospodinu poslaniku Barsaku, za koga su se zaista s razlogom zabrinuli. Ekspedicija je odmah organizovana. Najpre su se spustili niz Niger do Gaoa a zatim prešli pustinju. Kapetan Marsenej, koji je sa sobom, po cenu ogromnih teškoća, vukao i top, stigao je do Bleklenda forsiranim maršem.

Čim su se iskrkali u Engleskoj, Džejn Bakston je sa svojim bratom, kapetanom Marsenejem i de Sen-Berenom otišla najkraćim putem u Glenorski zamak, pošto je prethodno poslala depešu. Skoro je godinu dana prošlo od kako ga je napustila. Vraćala se pošto je uspela u svom poduhvatu i potpuno oprala čast svoje porodice.

Kako će zateći svog oca? Da li je starac, koji je tada imao osamdeset četiri godine, imao snage da podnese tako dugo odsustvo svoje ćerke i snage da izdrži sramotu, jer je novost o pljačkanju Filijale Centralne banke neminovno uprljala ime njegovog drugog sina? Razume se, novine koje su učinile toliko zla, trudile su se da to poprave. Amede Florans se postarao, čim je bio u mogućnosti da opšti sa Evropom, da štampa oglasi *urbi et orbi* nevinost Džordža i Luisa Bakstona. Ali da li je lord Glenor čitao te novine i da li ta velika sreća nije došla isuviše kasno? Džejn Bakston nije znala u kakvom se stanju nalazio otkako se desila tragedija sa Centralnom bankom. Ma koliko da je njena tuga bila velika, želja da ga što pre vidi bila je još veća.

Najzad je stigla, i mogla je da klekne pored kreveta starca koji je bio osuđen na doživotnu nepomičnost. Međutim, njegove oči u kojima je blistao duh pokazivale su da mu je svest ostala netaknuta.

Džejn Bakston, okružena Luisom, de Sen-Berenom i kapetanom Marsenejem, čiju je ulogu objasnila, u pojedinostima je ispričala čitav svoj put. Imenovala je one čije je svedočenje imala, i pokazala mu zapisnik napisan pored groba u Kubou. Otkrila mu je ono što su novine dotle zatajile, naime mržnju koju je bedni Vilijam Fernej gajio prema porodici Bakston i strašne postupke kojima je zadovoljavao tu mržnju.

Sve se slagalo. Lord Glenor nije više mogao da sumnja. Jedan od njegovih sinova jeste poginuo, ali je čast obojice bila netaknuta.

Starac je, očiju uprtih u svoju ćerku, pažljivo slušao. Kad je završila, malo krvi se popelo u njegove obraze, njegove su usne drhtale, a drhtaj mu prođe i celim telom. Očevidno se njegova volja borila sa težinom lanaca koji su njegovo telo držali u neumitnom zagrljaju. One koji su prisustvovali toj tragičnoj borbi, najednom obuze neizrecivo uzbuđenje. Njegova volja, mnogo jača, pobedila je. Prvi put posle toliko meseci, lord Glenor je načinio pokret. On progovori!

Njegovo preobraženo lice se okrete prema Džejn i, dok je uzdrhtalom rukom potražio ruku hrabre devojke koja mu je bila toliko odana, njegove usne su prošaptale: — Hvala!

Zatim, kao da je tog trenutka izgubio svaki razlog da živi, duboko je uzdahnuo, zatvorio oči i prestao da diše. Uzalud su pritrčali da mu pomognu. Lord Bakston je otišao u večni mir isto onako kao što se uveče neosetno zaspi. Umro je mirno, kao da je zaspao.

Ovde se završava ova priča.

Sada znamo sudbinu svih tih ličnosti: Barsak, budući ministar; g. Ponsen, opijen statistikom; dr Šatonej, vraćen svojim bolesnicima; de Sen-Beren, srećan pored svoje tetke-nećake, a ona srećna žena kapetana Marseneja; Luis Bakston stigao do vrha Centralne banke, Malik i Tongane, mati i otac mnogobrojnog potomstva.

A što se mene tiče?

Eto ti sad... Otkrih karte pre vremena! Dakle, recimo: a što se tiče Amedea Floransa, on je ponovo preuzeo svoju dužnost u »Francuskoj ekspanziji«, gde je objavio priču o svojim doživljajima za koje je njegov direktor smatrao da vrede trideset santima po redu. Da bi povećao svoju gotovinu novinar, koji nije bio bogat, došao je na ideju da jednim udarcem ubije dve muve, i da istim sadržajem pokuša da napravi i roman. Roman, reći ćete vi? Kakav roman? Pa, ovaj isti, prijatelju čitaoče, baš ovaj koji ste pročitali od početka do kraja, pošto ste stigli do ovih redova.

Dubok psiholog, Amede Florans je mudro pomislio da ćete, ako prosto ispriča činjenice, zevati da vilice iščašite, ali da će, ako te iste činjenice ispriča u vidu neke izmišljene priče, verovatno na taj način zabaviti, za izvesno vreme, čitaoca. Svet je takav. Istorija sa velikim I nam je dosadna. Jedino nas priče zabavljaju... ponekad. Šta ćete, Francuzi nisu ozbiljni!

Ove događaje, pošto su istiniti, Amede Florans je, prikrivajući svoju ulogu tako vešto da na tome sam sebi javno čestita, »kamufliroa« u obliku romana, za koji se nada da će doživeti priličan broj izdanja. Taj način da pređe od novinarskog članka na dnevnik pisan svakog dana, zatim na bezličnu priču, to lukavstvo da se podsmehne svom smelom stilu i to što ide tako daleko da sebe naziva dobrim i duhovitim mladićem, te žaoke, hvale, sve su to zanatski šabloni, »cake«, klišeji, književnička veština da se bolje prikrije istina.

Ali, evo, stigao je na kraj svog zadatka. Dobra ili loša, zanimljiva ili dosadna, knjiga je sad tu. Bez bojazni od nezgoda ili opasnosti, inkognito može sada da bude otkriven, za priču može sad da se kaže da je istinita i onaj koji ju je napisao, vaš ponizni i pun poštovanja sluga, može da se potpiše svojim imenom: Amede Florans, novinar »Francuske ekspanzije«, pre no što napiše veliku reč, uzvišenu reč, kraljicu reči, reč

KRAJ.